



EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
Fakulta medzinárodných vzťahov



**DESAŤ ROKOV ČLENSTVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY
V EURÓPSKEJ ÚNII**

Ekonomické, politické a právne aspekty

Zborník vedeckých prác



**TEN YEARS OF THE SLOVAK REPUBLIC
MEMBERSHIP IN THE EUROPEAN UNION**
Economic, Political and Legal Aspects

Volume of Scientific Papers

2014

Recenzenti/Reviewers: doc. PhDr. Ľubomír Čech, CSc.
prof. Ing. Helena Strážovská, CSc.

Zostavovateľ zborníka/Editor: PhDr. Daša Adašková, PhD.

Za obsahovú a jazykovú stránku príspevkov zodpovedajú autori./Authors are responsible for the content of their papers.

©
Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava

Vydavateľstvo EKONÓM, 2014
ISBN 978-80-225-3979-1

OBSAH/CONTENTS

ADAŠKOVÁ DAŠA <i>First Ten Years of European Dimension of the Slovak Security and Defence Policy</i>	5
BACULÁKOVÁ KRISTÍNA <i>10 Rokov Slovenska v EÚ: rozvoj kultúry a kreatívneho priemyslu a implementácia kultúrnej politiky na Slovensku</i>	13
BALEJOVÁ MARTINA <i>V4 10 rokov v EÚ: analýza vývoja vybraných ekonomických ukazovateľov</i>	20
BOROŠOVÁ LUCIA <i>Slovak and Czech Political Representation in Relation to the European Union</i>	33
BRENDZEL-SKOWERA KATARZYNA - KRÓLIK RYSZARD <i>European Funds as a Factor Supporting Innovative Activity in Poland</i>	42
ČAS MARCEL <i>Empirická analýza pôvodu dlhovej krízy v eurozóne</i>	50
HLAVOVÁ NATÁLIA <i>Rozvojová politika EÚ po rozšírení</i>	59
CHUGURYAN SIMONA <i>Vstup SR do Európskej únie a vplyv integrácie na modernizáciu vysokého školstva</i>	67
KREMPASKÁ LÍVIA – RÝSOVÁ LUCIA <i>Kohézna politika EÚ a jej využitie v podmienkach Slovenskej republiky</i>	75
LENKA KRISTOFČÁKOVÁ <i>Roztrieštenosť právnej úpravy reklamy v Slovenskej republike v súvislosti s transpozíciou právnych noriem EÚ</i>	81
KRKOŠKOVÁ ZUZANA <i>Kultúrna politika Slovenskej republiky a vstup SR do Európskej únie</i>	88
KUCHYŇKOVÁ MICHAELA <i>SR a jej participácia v misii EUFOR ALTHEA</i>	96
LIPKOVÁ EUDMILA <i>K niektorým otázkam členstva Slovenskej republiky v Európskej únii</i>	104
ONDRIAŠ JURAJ <i>Východné partnerstvo EÚ a Slovensko</i>	109
RANETA LEONID - KUNYCHKA MYKHAYLO <i>Spotreba potravín v SR pred a po vstupe do EÚ</i>	115
VINCÚROVÁ ZUZANA <i>Zmeny v daňovej legislatíve a ich vplyv na ekonomiku Slovenskej republiky</i>	123
ZUBRO TETYANA <i>Demokratický deficit EÚ a Európsky parlament</i>	130

FIRST TEN YEARS OF EUROPEAN DIMENSION OF THE SLOVAK SECURITY AND DEFENCE POLICY

Daša Adašková

Faculty of International Relations, University of Economics in Bratislava, Dolnozemska cesta 1/B, 85235 Bratislava, Slovak Republic, e-mail:dasa.adaskova@euba.sk

The paper deals with the accession of the Slovak Republic to the EU and its integration into the ESDP/CSDP within the CFSP. The paper focuses mainly on the development of European dimension of security and defence policy of the country, Slovak contributions to the ESDP/CSDP and on main challenges and opportunities for cooperation within the CSDP in the future.

Key words: Common security and defence policy, European Union, the Slovak Republic.

JEL: F50, F52, F53

1 Introduction

The EU enlargement in 2004 presented a significant event in the history of European integration. The enlargement of the EU with the former Soviet bloc countries was a challenge in the field of the complex Common Foreign and Security Policy (CFSP). The EU enlargement contributed to a more stable security situation of the entire continent. The EU boundaries were expanded in the South and East and as a result the population and the area of the EU were increased. The enlargement contributed to the extension of the subject of the (CSDP) as well as of the European security and defence policy (ESDP), later Common security and defence policy (CSDP), that had an impact on the cohesion and operational efficiency of both politics. Through the enlargement the EU gained stronger external and security position in international relations.

On the other hand, the EU enlargement in 2004 presented a milestone for acceding states of Central and Eastern Europe especially for small states such as the Slovak Republic. The EU membership was a reasonable national interest of the countries. The accession to the EU was an opportunity for the Slovak Republic to strengthen its sphere of influence in international political and economic relations and gain security guarantees. Nevertheless, the EU membership means new rights and responsibilities for the country.

The paper deals with the accession of the Slovak Republic to the EU and its integration into the ESDP/CSDP within the CFSP. The paper focuses mainly on the development of European dimension of security and defence policy of the country, Slovak contributions to the ESDP/CSDP and on main challenges and opportunities for cooperation within the CSDP in the future.

2 The Common Security and Defence Policy of the EU

The CSDP is the operational policy within the EU's external relations agenda. It is an integral part of the EU's CFSP that presents the means and capabilities of the EU to conduct operations of international crisis management.¹ It is generally considered as a natural stage in

¹ IVANČÍK, R. – JURČÁK, V. (2013): Peace Operations of International Crisis Management, p. 81

further development of European integration and a significant stage in the strengthening the CFSP.

The real steps towards the creation of the security policy of the EU began in 1999 when the Amsterdam Treaty went into force. The Amsterdam Treaty incorporated the so-called Petersberg Tasks – conditions under which military units could be deployed under the Western European Union (WEU). The EU assumed its responsibilities in the field of conflict prevention and crisis management from the WEU. Subsequently at the Cologne European Council in 1999 the EU member states reaffirmed the willingness to develop capabilities for autonomous military action according to the Petersberg Tasks. At the same time the member states confirmed that NATO would be responsible for the collective defence and the EU would be given the access to NATO assets and capabilities under the Berlin Plus agreement. Since 1999 the ESDP has undergone dynamic change as new tools have been developed within its broad framework. With the Lisbon Treaty entry into force in 2009 the current CSDP was established.²

The aim of the ESDP and later CSDP is to strengthen the EU's role in ensuring global security and stability and to strengthen its ability to respond to crisis in the world with virtually no geographical limitations.³ These aims of the EU were anchored in the European Security Strategy released in 2003.

Since its inception, the ESDP/CSDP has become largely oriented toward activities to prevent threats rising from new sources of conflicts and to help ensure international peace and security. The crisis management operations within the ESDP/CSDP can be divided into⁴:

1. EU operations under the Petersberg Tasks, which are defined in Article 17.2 of the Treaty on European Union that include humanitarian and rescue operations, peacekeeping operations, combat forces in crisis management including peacemaking operations;
2. Operations under the European Security Strategy such as joint disarmament operations, support for third countries in combating terrorism, security sector reform;
3. Under the Lisbon Treaty, the Union's military and civilian capabilities may be used in operations outside the Union, to ensure peacekeeping, conflict prevention and strengthening international security which includes joint disarmament operations, conflict prevention operations, peacekeeping operations, operations of combat forces in crisis management, including operations to restore peace and stabilisation operations in post-conflict, missions incorporating military counselling and military assistance.

The above stated operations within the CSDP have been developed as the aim of the policy is to provide both military and non-military options for international conflict prevention, resolution and crisis management. Military capabilities of the EU are required to conduct full range of missions stated above. Their objectives were firstly outlined in the 1999 Helsinki Headline Goal following the Cologne European Council in 1999. The first Headline Goal was subsequently extended in order to ensure that the EU possesses the military capabilities required to conduct the full range of missions.⁵ In order to be able to react on international armed conflicts, European policymakers have established a robust CSDP by

² EUROPEAN EXTERNAL ACTION SERVICE (2014a): About CSDP – Overview. [online]. Available from: http://eeas.europa.eu/csdp/about-csdp/index_en.htm

³ KUCHARČÍK, R. (2011): Bezpečnostná a obranná politika EÚ v kontexte prebiehajúcich vojenských misií, p. 258

⁴ IVANČÍK, R. – JURČÁK, V. (2013): Peace Operations of International Crisis Management, p. 85 - 86

⁵ EUROPEAN EXTERNAL ACTION SERVICE (2014a): About CSDP – Overview. [online]. Available from: http://eeas.europa.eu/csdp/about-csdp/index_en.htm

enhancing and coordinating EU countries' military capabilities. Under CSDP, the EU has set a series of targets for improving capabilities and increasing deployable assets, including plans for a rapid reaction force and multinational EU Battle Groups⁶. These forces are not a standing EU army, but rather a catalogue of troops and assets drawn from existing national forces that member states can make available for EU operations.⁷

The activities of CSDP are not exclusively of military character as the EU is aware of the fact that none of current security threats is purely military. As a result, the CSDP operations consist more often of civilian activities such as police and judicial training ("rule of law") and security sector reform. These activities belong to the civilian crisis management area that is guided by the Civilian Headline Goals. The first Civilian Headline Goal was set in 2000 at the meeting of the European Council in Santa Maria da Feira, Portugal. It identified policing, the rule of law, civil administration and civil protection as four priority areas for the EU.⁸

Many European officials stress that CSDP is not intended to rival or compete with NATO, but rather is meant to be a complementary alternative.⁹ The Lisbon Treaty stresses the role of the EU in international security relations. The Treaty confirms the primary role of NATO in EU members' mutual defence and stresses that the EU through the CSDP does not seek to be a rival to NATO in the international crisis management issues. The existence of CSDP gives the EU an ability to act in cases where EU intervention may be more appropriate or effective, or in situations where NATO or the United Nations choose not to become involved.¹⁰

3 The Slovak accession to the EU and integration into the CFSP and CSDP

In 2004 eight Central and Eastern European countries, including among others the Slovak Republic, joined the EU. These countries had been members of the Soviet bloc until the 1989 and their foreign and security policy had been determined by Moscow. After the collapse of the communist system within the Soviet bloc these countries expressed their interest to become members of the EU. On the other hand, the EU formulated at the Copenhagen summit in 1993 the criteria under which the Central and Eastern European states were allowed to join the EU. The decision that eight countries from the region were ready to join the EU was made by the European Commission at the Copenhagen summit in 2003. The countries joined the EU in 2004 officially.

⁶ The Battle Group is a group of battalion size (approximately 1,500 people), which is capable of full operational deployment within 10 days following the decision of the EU Council. The Battle Group has virtually a global reach (within a radius of 6,000 km from Brussels), sustainable deployment in a region within 30 days with a possible extension to 120 days (after amendment, or until the arrival of stabilization units). Battle Group can be organized by one country or several countries in cooperation and ready to be deployed within six months. They can be deployed for a wide range of tasks, including high-intensity combat operations. One of the tasks is the most likely deployment of these forces as the vanguard before the arrival of a large number of other peacekeeping or stabilization forces. (Mix, 2013)

⁷ MIX, D., E. (2013): The European Union: Foreign and Security Policy [online]. Available from: <http://fas.org/sgp/crs/row/R41959.pdf>

⁸ The first Civilian Headline Goal in 2000 was extended in 2001 by the Gothenburg Council, in 2004 after Civilian Capabilities Commitment Conference in Brussels, by the Civilian Headline Goal in 2008 and in 2010. (EUROPEAN EXTERNAL ACTION SERVICE (2014a): About CSDP – Overview. [online]. Available from: http://eeas.europa.eu/csdp/about-csdp/index_en.htm)

⁹ CHUGURYAN, S. (2012): Ústavný vývoj Fínska a jeho snahy o integráciu do európskych a transatlantických štruktúr, p. 99

¹⁰ MIX, D., E. (2013): The European Union: Foreign and Security Policy [online]. Available from: <http://fas.org/sgp/crs/row/R41959.pdf>

Since its inception, the Slovak Republic had declared an interest to integrate into the Euro-Atlantic structures. This aim was supported by all Slovak governments. To become part of the European security architecture was important to gain the Slovak vital security interest and to guarantee own national security. Therefore in order to ensure the security, the Slovak Republic depended on the integration process within the EU.

In 1999 the Slovak Republic began an intense dialogue with the EU within the negotiations on Slovak accession to the EU. Among other things, the Slovak Republic accepted the objectives of the Amsterdam Treaty officially, strongly supported the aims and priorities of the EU CFSP and declared interest to cooperate within the ESDP. Despite the fact, the foreign policy of the Slovak Republic in 1999 – 2001 was primarily oriented toward the NATO membership as it was stated in an official document – Priorities of the foreign policy of the Slovak Republic in 2001 - 2003.¹¹ In the field of ESDP Slovakia has always supported the project throughout the whole period of accession to the EU, however, Slovakia took the position that the national interest is the cohesion of NATO. The ESDP was seen as a complementary structure to the NATO and as a policy, which may not compete to NATO or duplicate its functions. The ESDP role should have been to strengthen the transatlantic link and to take on a greater share of responsibility for common security.

Later in 2002 the Slovak government declared that the Slovak Republic will support the strengthening of the CFSP and the ESDP of the EU, that shares the same principles and interests in the foreign and security policy and is ready to cooperate on and to contribute to EU crisis management missions. However, from the Slovak perspective NATO was still perceived as the security guarantee of the European security environment, a crucial security forum and one of the key elements of international relations and international security. The development and overall strengthening of European security and defence capabilities was perceived as strengthening of NATO. During the whole accession period the Slovak Republic perceived ESDP as a supplementary structure to NATO. The inclination towards NATO as a guarantee of European security was strengthened especially in 2003, when the EU member states were split in two groups. Those that supported the US intervention against the regime of Saddam Hussein in Iraq and those that did not. This was evidence that the EU was not ready to act coherently in international relations and a signal for EU member states to support strengthening of NATO as a guarantee of European security.

4 The Slovak security policy within the CSDP

Slovakia with its accession to the EU confirmed the will to become a respected democratic partner in the European and international relations. Also has become one of the actors in decision-making processes within the EU. This step increased the degree of responsibility of the Slovak Republic for stability and security in the world.

Slovakia's contributions to the EU's military capabilities are determined by the requirements arising from¹²:

4. Process of development and modernization planning of the Armed Forces of the Slovak Republic, which takes into account the main priority - to ensure the national security.
5. Requirements of the EU itself, stemming from the interests and priorities defined in the European Security Strategy in accordance with principles of solidarity and

¹¹ TARASOVIČ, V. (2004): Slovenská republika a spoločná zahraničná a bezpečnostná politika Európskej únie [online]. Available from: <http://www.euractiv.sk/obrana-a-bezpecnost/analyza/slovenska-republika-a-spolocna-zahranicna-a-bezpecnostna-pol>

¹² MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VECÍ SR (2014b): Spôsobilosti. [online]. Available from: https://www.mzv.sk/sk/zahranicna_politika/bezpecnostna_politika-sposobilosti#bojoveskupiny

indivisible security of member states. All this is done on the basis of continuous evaluation of the security environment, potential security risks and threats.

The Slovak Republic considers the CSDP as an essential part of the CFSP. Supports all steps leading to its implementation, adopts all documents of the EU and according to its ability and in accordance with the position of a candidate country and later member state it is also involved in specific activities within the CSDP.

Due to high financial demands and required forces is not possible for the most EU and NATO members to prepare armed forces determined for each of the organizations separately. As for the Slovak Republic it is inevitable to ensure that the requirements of the EU and NATO are coordinated in principle. Therefore the Slovak Republic decided to organize a single set of forces to unite its national contribution to the EU and NATO. It was important for Slovakia to ensure the need for close coordination of processes within NATO to improve mechanisms for defence planning and to avoid fragmentation of the national armed forces, the application of existing planning procedures and practices in order to avoid unnecessary duplication and close involvement of NATO-EU Capabilities Group and agencies in this process. Contributions within the EU civilian capabilities are organised similarly. In 2005 the government of the Slovak Republic adopted the Conception of the Slovak participation in EU civilian crisis management, which addresses issues of selection and training of experts for crisis management missions.¹³

The Slovak Republic joined building of military capabilities of the EU which was the main priority of the ESDP. Within the Helsinki Headline Goal the Slovak Republic declared a mechanized platoon with supporting elements, four transport helicopters Mi-17, combat engineer demining unit and military police unit as a contribution in 1999. Slovakia also declared its intention to increase its contribution to the EU's military capabilities to the same extent as forces allocated to NATO. However the most important challenge in the perspective of the Slovak contribution to the ESDP was the police capacities.

The Slovak Republic has participated in a number of crisis management operations since 2003. Slovakia joined the EU military mission Concordia in Macedonia in 2003 with 1 soldier and politically supported the military operation Artemis in the Democratic Republic of Congo in 2003. In 2006 Slovakia participated in EU Support Mission to AMIS in Darfur and contributed with 2 soldiers and participated in the operation EUPM in Bosnia and Herzegovina from 2003 - 2012. In 2003, the Slovak military specialists participated in the work of four working groups of the European Action Plan for improving European military capabilities.¹⁴ Current Slovak participation in EU civilian missions and military operations is presented in the Table 1.

¹³ MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VECÍ SR (2014b): Spôsobilosti. [online]. Available from: https://www.mzv.sk/sk/zahranicna_politika/bezpecnostna_politika-sposobilosti#bojoveskupiny

¹⁴ MINISTERSTVO OBRANY SR (2014b): Prehľad ukončených operácií medzinárodného krízového manažmentu. [online]. Available from: <http://www.mosr.sk/prehlad-ukoncenych-operacii-medzinarodneho-krizoveho-manazmentu/>

Table 1: Current Participation of the Slovak Republic in EU Missions and Operations

Name of the Mission	Country	Slovak capabilities
<i>Civilian missions</i>		
EUBAM	Moldova, Ukraine	1 expert
EULEX	Kosovo	5 experts
EUPOL	Afghanistan	2 experts
EUPOL	Palestinian autonomy	1 expert
COPPS		
EUMM	Georgia	1 expert
<i>Military operations</i>		
EUFOR	Bosnia and Herzegovina	30 soldiers and 4 soldiers at the Headquarters of EUFOR in Sarajevo (Bosnia and Herzegovina)

Sources: *MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VECÍ SR (2014a): Účast' Slovenska v misiách a operáciách EU; MINISTERSTVO OBRANY SR (2014a): Počty príslušníkov OS SR v operáciách medzinárodného krízového manažmentu; EUROPEAN EXTERNAL ACTION SERVICE (2014b): Ongoing Missions and Operations.*

The most prestigious and challenging Slovak contribution to the CSDP and the EU forces in peacetime is the creation of units within the Rapid Reaction Forces - Battle Groups. The Slovak Republic was involved in the concept of Battle Groups through the following projects¹⁵:

1. Joint Battle Group with the Czech Republic was ready in the 2nd half of 2009. The leading country was the Czech Republic¹⁶. The Slovak Republic contributed with more than 420 members of the armed forces to this Battle Group.
2. Joint battle group led by Poland, with the participation of Germany, Lithuania and Latvia, that was deployable during the 1st half of 2010. The Slovakia's contribution to the Battle Group was 347 members of the armed forces.

The current most important challenge for the Slovak Ministry of Defence in the area of defence cooperation will be to oversee the finalization of V4 Battle Group within the CSDP that will be ready to be deployed in the 1st half of 2016. Subsequently the Slovak Republic will seek opportunities to use joint capabilities after the period. The V4 Battle Group will be a joint multinational battalion, which would be useful for both NATO and the EU. The V4 Battle Group will require efforts to increase the interoperability of the armed forces of V4 countries, prepare a plan for regular joint exercises, intense exchange of experts in defence planning, the cooperation in the procurement of military equipment for the armed forces, as well as strengthening cooperation between enterprises of the defence industry of V4 countries.¹⁷

¹⁵ MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VECÍ SR (2014b): Spôsobilosti. [online]. Available from: https://www.mzv.sk/sk/zahranicna_politika/bezpecnostna_politika-sposobilosti#bojoveskupiny

¹⁶ For more information about the Czech defence policy see: OTŘÍŠAL, P. (2013): Vnímání bezpečnostních hrozeb v oblasti CBRN – historie a výzvy; OTŘÍŠAL, P. – KUČÍK, J. (2009): Současné vnímání hrozeb možného zneužití ZHN a průmyslových toxických látek v bezpečnostních a strategických dokumentech České republiky.

¹⁷ MINISTERSTVO OBRANY SR (2014c): Slovensko prevzalo 1. júla 2014 predsedníctvo vo Vyšehradskej skupine. [online]. Available from: <http://www.mosr.sk/vysehrad/>

5 Conclusion

The EU currently presents one of the major actors not only in international political and economic relations, but also in international security relations as the EU disposes of capabilities to solve international security issues. With the enlargement in 2004 the EU extended not only its territory but also its sphere of influence over the Central and Eastern Europe and security environment. It was a natural evolvement of the international relations in Europe after the collapse of the communist system within the Soviet bloc and the Central and Eastern European countries expressed their interest to become members of the EU.

Especially for the Slovak Republic the EU membership was inevitable due to its position in international relations as small states and their specific historical experience. Its membership in the EU was seen as the last step in the transformation and integration process of the post-Soviet era. The EU membership meant new opportunities but also new commitments and obligations for the state.

The Slovak Republic, started to integrate into the EU before the official entry and from the beginning started to orient its foreign and security policy towards the CFSP and ESDP prior to 2004. The Slovak Republic saw ESDP as a complementary structure to the NATO and as a policy to strengthen the transatlantic link and to take on a greater share of responsibility for common security. Though, the integration into the ESDP meant strengthening of Slovak position in international political and security relations and promotion of security interests and priorities in external relations. In order to achieve foreign and security policy interests, the Slovak Republic have used the right to participate in the formulation of the ESDP/CSDP and its measurements and in the development of comprehensive, effective and operational EU military and civilian capabilities. It is in the Slovak national interest that the EU was able, if necessary, to take independent actions and reactions to international security issues.

However the participation in the EU civilian and military missions still presents a serious challenge for the state as the Slovak Republic has to fulfil its obligations arising from the EU membership and has to give evidence that is able to take responsibility to counter international security threats. The Slovak Republic has already participated in EU missions, however, for the future it faces the challenge to prepare EU international crisis management capabilities that would be compatible and coordinated with NATO capabilities and to organize effective collective EU Battle Groups.

References

EUROPEAN EXTERNAL ACTION SERVICE (2014a): *About CSDP – Overview*. [online]. In: *EEAS* [29. 11. 2014]. Available from: http://eeas.europa.eu/csdp/about-csdp/index_en.htm

EUROPEAN EXTERNAL ACTION SERVICE (2014b): *Ongoing Missions and Operations*. [online]. In: *EEAS* [29. 11. 2014]. Available from: http://www.eeas.europa.eu/csdp/missions-and-operations/index_en.htm

EUROPEAN EXTERNAL ACTION SERVICE (2014c): *Completed Missions and Operations*. [online]. In: *EEAS* [29. 11. 2014]. Available from: http://www.eeas.europa.eu/csdp/missions-and-operations/completed/index_en.htm

CHUGURYAN, S. 2012. Ústavný vývoj Fínska a jeho snahy o integráciu do európskych a transatlantických štruktúr. In: *Almanach*, Vol. 7, Issue 3, pp. 99-119.

IVANČÍK, R., JURČÁK, V. (2013): *Peace Operations of International Crisis Management*. Ostrowiec: Wyższa Szkoła Biznesu i Przedsiębiorczości w Ostrowcu Św, 182 p. ISBN 978-83-936652-6-6.

KUCHARČÍK, R. (2011): Bezpečnostná a obranná politika EÚ v kontexte prebiehajúcich vojenských misií. In *Bezpečnostné fórum 2011: zborník príspevkov zo IV. medzinárodnej vedeckej konferencie v Banskej Bystrici*. Banská Bystrica: Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov UMB, pp. 258-261.

MIX, D., E. (2013): *The European Union: Foreign and Security Policy*. [online]. In: *Congressional Research Service Report for Congress* [27. 11: 2014]. Available from: <http://fas.org/sgp/crs/row/R41959.pdf>

MINISTERSTVO OBRANY SR (2014a): *Počty príslušníkov OS SR v operáciách medzinárodného krízového manažmentu*. [online]. In: *Ministerstvo obrany SR* [29. 11. 2014]. Available from: <http://www.mosr.sk/pocty-prislusnikov-os-sr-v-operaciach-medzinarodneho-krizoveho-manazmentu/>

MINISTERSTVO OBRANY SR (2014b): *Prehľad ukončených operácií medzinárodného krízového manažmentu*. [online]. In: *Ministerstvo obrany SR* [29. 11. 2014]. Available from: <http://www.mosr.sk/prehlad-ukoncenyh-operacii-medzinarodneho-krizoveho-manazmentu/>

MINISTERSTVO OBRANY SR (2014c): *Slovensko prevzalo 1. júla 2014 predsedníctvo vo Vyšehradskej skupine*. [online]. In: *Ministerstvo obrany SR* [29. 11. 2014]. Available from: <http://www.mosr.sk/vysehrad/>

MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VECÍ SR (2014a): *Účasť Slovenska v misiách a operáciách EU*. [online]. In: *Ministerstvo zahraničných vecí SR* [27. 11: 2014]. Available from: https://www.mzv.sk/sk/zahranicna__politika/bezpecnostna_politika-ucast_slovenska_v_misiach_a_operaciach_eu

MINISTERSTVO ZAHRANIČNÍCH VECÍ SR (2014b): *Spôsobilosti*. [online]. In: *Ministerstvo zahraničných vecí SR* [27. 11: 2014]. Available from: https://www.mzv.sk/sk/zahranicna__politika/bezpecnostna_politika-sposobilosti#bojoveskupiny

OTŘÍŠAL, P. (2013): Vnímání bezpečnostních hrozeb v oblasti CBRN – historie a výzvy. *Vojenské rozhledy*, 2013, roč. XXII (LIV.), č. 1, s. 46-64. ISSN 1210-3292.

OTŘÍŠAL, P. – KUČÍK, J. (2009): Současné vnímání hrozeb možného zneužití ZHN a průmyslových toxických látek v bezpečnostních a strategických dokumentech České republiky. In *Sborník příspěvků z konference „Nové metody a technologie ochrany proti ZHN a průmyslovým škodlivinám“*. Vyškov: Ústav OPZHN. Univerzita obrany Brno, 2009. ISBN 978-80-7231-662-5.

TARASOVIČ, V. (2004): *Slovenská republika a spoločná zahraničná a bezpečnostná politika Európskej únie*. [online]. In: *Euractiv* [27. 11. 2014]. Available from: <http://www.euractiv.sk/obrana-a-bezpecnost/analyza/slovenska-republika-a-spolocna-zahranicna-a-bezpecnostna-pol>

10 ROKOV SLOVENSKA V EÚ: ROZVOJ KULTÚRY A KREATÍVNEHO PRIEMYSLU A IMPLEMENTÁCIA KULTÚRNEJ POLITIKY NA SLOVENSKU

Kristína Baculáková

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/B, Bratislava,
Slovenská republika, e-mail: kristina.baculakova@euba.sk.

Cieľom predkladaného príspevku je analýza kultúrnej politiky Slovenska za obdobie 10 rokov od vstupu SR do EÚ. Príspevok kladie dôraz na odlišenie pojmov kultúrny a kreatívny priemysel a kultúrna politika. Zaoberá sa zmenou vnímania kultúry v dnešnej spoločnosti a analyzuje prienik medzi kultúrnou politikou EÚ a stavom rozvoja a podpory kultúry na Slovensku. Vracia sa k úspešnému projektu Košice- hlavné mesto európskej kultúry 2013 a formuluje niekoľko kritických odporúčaní pre rozvoj kreatívnych odvetví.

Kľúčové slová: kultúrna politika, kultúrny priemysel, kreatívne odvetvia

The aim of the present paper is to analyze the implementation of the cultural policy for a period of 10 years from the accession to the EU. Article put emphasis on distinguish between the concept of cultural and creative industries and cultural policy. It addresses the changing perception of culture in contemporary society and analyzes the penetration of EU cultural policy and the state of development and promotion of culture in Slovakia. It turns back to the successful project- Košice- European capital of culture 2013 and formulates a number of critical suggestions for further development of creative industries.

Key words: cultural policy, cultural industry, creative industries

JEL: Z11

1 Úvod

Od vstupu Slovenska do EÚ uplynulo už desať rokov. Za tento čas došlo na Slovensku k mnohým zmenám, o ktorých sa pozitívnom či negatívnom neustále diskutuje. Cieľom nášho príspevku je kritické hodnotenie implementácie kultúrnej politiky EÚ na SR, ako aj rozvoja kultúry a kreatívneho priemyslu na Slovensku od vstupu do EÚ v roku 2004.

Kultúra má v živote človeka významné postavenie. Predstavuje systém zdieľaných presvedčení, hodnôt, zvykov, správania a artefaktov, ktoré členovia spoločnosti používajú na vyrovnanie sa so svetom a medzi sebou navzájom, a ktoré sú prenášané z generácie na generáciu prostredníctvom učenia. (Boas 1911). Kultúra predstavuje multidimenzionálny pojem, ktorý v sebe zahŕňa rozmer morálny, etický, estetický, no v dnešnej dobe aj ekonomický. Práve ekonomický rozmer kultúry je pretavený do kreatívnych odvetví a do nového pojmu- kreatívny priemysel a kreatívna ekonomika. Mnohokrát býva kultúrna politika a kultúra samotná zamieňaná s kreatívnymi odvetviami. Kreatívne odvetvia však v skutočnosti vo veľkej miere vychádzajú z kultúry.

V našom príspevku analyzujeme kultúrny priemysel- priemysel kultúry, rozdiel medzi kultúrnym a kreatívnym priemyslom, kultúrnu politiku a jej implementáciu na SR.

2 Priemysel kultúry a kreatívne odvetvia

Pojem priemysel kultúry prvýkrát použili Wiesengrund a Horkheimer. Využili ho ako synonymum tzv. masovej kultúry. Po prvýkrát sa otvorene do sporu dostávajú masová produkcia a vysoké umenie. Gažová (2013) výstižne pomenúva problém tzv. komodifikácie kultúry, teda zjednodušene možno hovoriť o degradácii kultúry, kde masovo vyrábané kultúrne statky predstavujú tzv. inferiórne statky, teda statky nižšej hodnoty.

Napriek tomu existuje niekoľko optimistických pohľadov na spojenie kultúry a priemyslu (Morin 1962, Lipovetsky 2012). Problematikou kultúrneho priemyslu (cultural industries) sa zaoberá aj Thorsby (2011). Vo svojej knihe *Economics and Culture* definuje Thorsby kultúru dvoma spôsobmi:

- z antropologického a sociologického hľadiska možno kultúru špecifikovať ako súbor názorov, presvedčení, zvykov a hodnôt, ktoré sú zdieľané určitou skupinou ľudí.
- druhá charakteristika kultúry je viac funkcionalistická, zdôrazňujúca určitú aktivitu ľudí a produkty tejto aktivity, ktoré majú intelektuálne, morálne a umelecké aspekty.

Analogicky, kultúrny priemysel sa potom podľa Thorsbyho vyznačuje troma vlastnosťami:

- tvoria ho aktivity, ktoré obsahujú istú formu kreativity
- sú spojené so symbolickým významom
- outputy týchto aktivít stelesňujú istú formu duševného vlastníctva

V posledných rokoch sa ale čoraz častejšie stretávame s pojmom kreatívny priemysel.

Je to pojem pomerne nový, nie však neznámy. Jeho slovenský preklad nie je úplne jednoznačný. Naznačuje to aj Gažová (2013). Nejde tu pritom len o samotný kontroverzný vzťah medzi umením a priemyslom, ale aj jazykovú interpretáciu pojmu. Anglický výraz *creative industries* by sa dal správne preložiť ako *kreatívne odvetvia*. Tento preklad teda indikuje, že kreatívny priemysel (ako je toto pomenovanie zaužívané v praxi) nepredstavuje v skutočnosti jedno ekonomické odvetvie, ale súbor viacerých rozličných odvetví.

Vymedzenie kreatívneho priemyslu a jeho odvetví je veľmi široké. Venuje sa mu viacero autorov (Florida 2002, Howkins 2012, Thorsby 2010, Kloudová 2010) a medzinárodných organizácií (UNCTAD, WIPO, UNESCO). V našom príspevku však vychádzame z delenia odvetví podľa EÚ, a to nasledovne:

Tabuľka. 1: Vymedzenie kreatívneho priemyslu v EÚ

<i>Kultúrny sektor</i>	<i>Kreatívny sektor</i>
Výtvarné umenie, výkonní umelci, kultúrne dedičstvo	Dizajn, architektúra, reklama
Film a video, televízia a rozhlas, videohry, hudba, knihy a tlač	Výroba PC, mp3 prehrávačov, trh mobilných telefónov

Prameň: KEA: The Economy of Culture in Europe
<http://www.keanet.eu/ecoculture/studynew.pdf>

Na Slovensku sa kultúrnemu priemyslu, resp. kreatívnym odvetviám nevenuje dostatočná pozornosť. Hoci stúpa akademický záujem o problematiku, na celoštátnej úrovni neexistuje presné vymedzenie odvetví. Chýba aj solídna štatistická základňa. Dáta reprezentujúce celú krajinu majú zníženú spoľahlivosť a dáta za jednotlivé kraje ani nie sú k dispozícii. V tomto ohľade je teda, žiaľ, nutné konštatovať, že Slovensko vo veľkej miere zaostáva za väčšinou krajín EÚ.

3 Kultúrna politika EÚ

Napriek tomu, že od podpísania Maastrichtskej zmluvy uplynulo už vyše 20 rokov a EÚ sa viac- menej úspešne podarilo zaviesť jednotný trh a ekonomicky integrovať svoje

členské štáty, v otázke kultúry prevládajú stále veľmi odlišné názory. Zágorská (2007) zdôrazňuje, že otázka európskej kultúrnej identity predstavuje jeden z najcitlivejších aspektov integračnej politiky. Kultúrna politika má tak skôr regulačný aspekt.

Významnejším krokom EÚ v oblasti podpory kultúry bolo prijatie programu *Kultúra 2000* (nadväzujúci na predchádzajúce programy Raphaël, Kaleidoscop, Ariane). Program mal prehlbovať podporu tvorivosti, medzinárodné šírenie kultúry, voľný pohyb umelcov a odborníkov a ich diel. Kultúra 2000 zdôrazňuje úlohu kultúry ako ekonomického faktora a faktora sociálnej a občianskej integrácie. Program obsahoval niekoľko akcií, ako:

- špecifické inovačné a / alebo experimentálne akcie
- podpora vzniku a šírenia nových foriem kultúrneho vyjadrenia
- zlepšenie prístupu ku kultúre, najmä pre mladých ľudí a znevýhodnené osoby
- podpora živého vysielania kultúrnych udalostí s použitím nových technológií informačnej spoločnosti;
- vytváranie viacročných dohôd o kultúrnej spolupráci

Motívom *Európskeho roku kreativity a inovácií 2009* bola propagácia rozvoja osobných, odborných, podnikateľských a spoločenských zručností. Táto iniciatíva prichádza v čase krízy a stavia kultúru a kreatívne odvetvia do pozornosti aj s ohľadom ich možného budúceho príspevku k ekonomickému rastu v Európe, a možných odpovedí na otázky problematiky vyčerpaných zdrojov, degradácie životného prostredia a trvalo udržateľného rastu. Podľa iniciatívy, schopnosť tvorivosti a inovácií má zásadný význam pre hospodársky a sociálny pokrok. Európska únia musí posilniť túto schopnosť, aby prosperovala z rozvoja spoločnosti založenej na vedomostiach, nielen ňou bola pasívne ovplyvňovaná.

Najvýznamnejším krokom k rozvoju tzv. kreatívnych odvetví bolo prijatie Zelenj knihy Európskej komisie *Uvoľnenie potenciálu kultúrneho a kreatívneho priemyslu* (2010). Prvýkrát sa pojem kreatívny priemysel stáva súčasťou hlavného názvu programu. Zelená kniha definuje tri hlavné ciele:

- vytvorenie správnych predpokladov na zvyšovanie schopnosti experimentov, tvorivosti, inovácií a podnikania
- pomoc kreatívnemu priemyslu rozvinúť sa v lokálnom a regionálnom prostredí ako základ pre jeho ďalší globálny rozvoj
- zameranie sa na kreatívnu ekonomiku a využitie efektu prelievania znalostí a inovácií aj do ostatných ekonomických odvetví, ako aj pôsobenie kreatívneho priemyslu v sociálne oblasti (sociálna koherencia) (Baculáková 2013).

Pozornosť treba upriamiť nato, že Zelená kniha tu jasne definuje kultúrny priemysel a kreatívny priemysel. Rozdiel medzi nimi je vyjadrený najmä cez kultúrnu a komerčnú hodnotu produktov týchto dvoch odvetví. Produkty kultúrneho priemyslu sú charakteristické práve svojou kultúrnou hodnotou, bez ohľadu na ich komerčnú hodnotu. Kreatívny priemysel je viac orientovaný na komerčnosť a funkčnosť svojich produktov. Zelená kniha predstavuje snahu EÚ neignorovať kreatívne odvetvia, prispieť k rozvíjaniu kreativity už v školskom prostredí a podporiť celoživotné vzdelávanie.

Ďalšími, nasledujúcimi iniciatívami EÚ v oblasti podpory kultúry sú *aj i2010 Digitálne knižnice, Európske hlavné mesto kultúry, Pracovné plány pre kultúru (2008- 2010, 2011- 2014), Európa 2020*.

Európa 2020 je iniciatíva, ktorá vyšla z aktuálneho ekonomického diania ako reakcia na hospodársku a finančnú krízu, krízu morálnych hodnôt. Jej hlavným cieľom je inteligentný, trvalo udržateľný inkluzívny rast. Z hľadiska kultúry, resp. kreatívneho priemyslu možno vyzdvihnúť dve iniciatívy- Inovatívna Únia a Digitálna agenda pre Európu.

Publikácia *Kultúra a audiovizuálny sektor* (2013) zdôrazňuje aj ekonomickú hodnotu tvorivých odvetví. Kultúrne a kreatívne odvetvia vytvárajú približne 4,5 % európskeho HDP a

zamestnávajú približne 3,8 % pracovných síl EÚ. (EK, 2013). Špeciálna pozornosť je venovaná audiovizuálnemu sektoru s cieľom vytvorenia jednotného trhu. Tradične sa zdôrazňuje spolupráca v oblastiach kultúrnej rozmanitosti a dialógu medzi kultúrami, tvorivosti a inováciách a kultúry a jej postavenia v medzinárodných vzťahoch.

Na podporu kultúry v EÚ je vymedzený rozpočet 400 miliónov Eur na obdobie siedmich rokov.

4 Kultúrna politika na Slovensku

Východiská podpory kultúry na Slovensku vychádzajú z viacerých faktov. Jedným z hlavných a neopomenuteľných je určite Ústava SR. Tá stanovuje povinnosť chrániť kultúrne pamiatky a zabezpečiť adekvátnu úroveň podpory pre kultúru národnostných menšín a etnických skupín. Kultúra je spoločným menovateľom určitej skupiny, a teda aj štátu, pričom odráža aj jeho vyspelosť. Ak je totiž štát kultúrne živý, odráža tak i svoju ekonomickú vyspelosť. Kultúra tiež vytvára obraz o krajine i v zahraničí. Nemožno opomenúť ani fakt, že slovenská kultúra je neoddeliteľnou súčasťou kultúry európskej.

Najdôležitejšími prvkami slovenskej kultúrnej politiky je prezentácia slovenskej kultúry a umeleckej tvorby v zahraničí, podpora kultúry Slovákov žijúcich v zahraničí a kultúry pre deti a mládež.

V roku 2013 prijala Vláda SR Stratégiu rozvoja kultúry Slovenskej republiky na roky 2014- 2020. Stratégia definuje súčasný stav kultúry na Slovensku, jej silné a slabé stránky a definuje prioritné oblasti záujmu pre ďalší rozvoj. Za ostatnými členskými štátmi EÚ Slovensko zaostáva nielen výdavkami na kultúru (0,4%¹ HDP), ale aj v prepojení kultúry, kreativity, priemyslu a trhu. Medzi najslabšie stránky kultúry na Slovensku patrí podfinancovanie, nejednotná koncepcia kultúrnej prezentácie krajiny a absencia prepojenia kultúrnej prezentácie krajiny so skutočným obrazom o slovenskej kultúre, nízky dopyt po kultúre ako aj nedostatočná základňa zdrojov a dát pre hlbší vedecký výskum. Netreba však opomenúť silné stránky kultúry na Slovensku. Slovensko je členský štát EÚ, ktorý má čo kultúrne ponúknuť nielen svojim obyvateľom, ale aj zahraničiu, a to i mimo EÚ. Slovenská kultúra je veľmi bohatá a vyznačuje sa rozmanitým kultúrnym dedičstvom. Okrem toho je na Slovensku vybudovaná pomerne široká sieť kultúrnych inštitúcií. Keďže kultúre a kreatívnemu mysleniu je nutné sa učiť v školskom prostredí, pôsobenie širokej siete základných umeleckých škôl možno hodnotiť aj s ohľadom na ciele EÚ ako vysoko pozitívne.

Stratégia rozvoja kultúry Slovenskej republiky na roky 2014- 2020² definuje sedem strategických oblastí:

- Formovanie kultúrnych potrieb a dopytu po kultúre výchovou a vzdelávaním
- Zachovanie a sprístupnenie kultúrneho dedičstva
- Systematická podpora pôvodnej umeleckej tvorby
- Nastavenie funkčného systému financovania v oblasti kultúry
- Funkčný model využitia kreativity a kultúry v hospodárskom rozvoji Slovenska
- Systematická podpora výskumu v oblasti kultúry
- Kultúra ako spolutvorca obrazu štátu v zahraničí
- Všetky strategické oblasti obsahujú niekoľko naformulovaných cieľov. Akosi však

absentuje presnejšie stanovenie metód, pomocou ktorých sa stanovené ciele majú naplniť. Bez takejto presnej formulácie je možné len veľmi ťažko hodnotiť plnenie stanovených cieľov.

¹ Stratégia rozvoja kultúry Slovenskej republiky na roky 2014 – 2020

² MK SR (2012): Stratégia rozvoja kultúry Slovenskej republiky na roky 2014- 2020. [Citované 29.10.2014]. Dostupné na internete: <http://www.strategiakultury.sk/sites/default/files/STRATEGIA_ROZVOJA_KULTURY_SR_NA_ROKY_2014-2020.pdf>

Okrajovo sa okrem kultúrnej politiky začala venovať pozornosť aj kreatívnym odvetviam. Zdôrazňuje sa pritom ich ekonomický prínos. Veľký dôraz sa kladie na podporu školstva a vzdelania, ktoré síce majú nezastupiteľnú úlohu, ale tento koncept je už pomerne zastaraný. V stratégii sa pritom hlbšie nespomína širší koncept kreatívneho priemyslu, celé jeho životné prostredie kreativity- tzv. kreatívna ekológia. Celkovo možno povedať, že stratégia vyznieva nejednoznačne, stanovuje príliš vysoké ciele bez zohľadnenia chýbajúcich medzikrokov. V oblasti kreatívnych odvetví je to v prvom rade presné vymedzenie pojmov, kategórií, vytvorenie národného účtu a metodiky spracovania štatistických údajov. Až po formulácii týchto základných kategórií a kategorickom zbieraní štatistických dát bude možné tieto odvetvia na Slovensku hodnotiť.

5 Košice- európske hlavné mesto kultúry 2013

Jeden z úspešných projektov európskej kultúry sa podarilo zrealizovať Košiciam, ktoré v roku 2013 niesli prívlastok európske hlavné mesto kultúry. V rámci tejto iniciatívy EÚ sa celý rok v Košiciach konalo množstvo podujatí, no nielen to, Košice boli zapojené aj do mnohých projektov.

Mesto vypracovalo veľmi dobrý plán rozvoja kultúry a možno povedať, že využilo celý potenciál, ktorý mu tento prívlastok na rok 2013 dal. Programová kniha mesta 2013 výstižne zachytáva myšlienku a ciele iniciatív hneď v úvode:

Košice sú mestom, ktoré sa na nič nehrá. Má za sebou stáročia ohromujúcej histórie, príbehov a legiend. Žije prítomnosťou – zmenou k modernému a pozerá do budúcnosti, k potenciálu kreativity. Titul Európske hlavné mesto kultúry 2013 transformuje mesto prostredníctvom kultúry a dáva mu nový výraz a atmosféru. (Beskid, Čižmárik 2013).

Košice postavili svoj program práve na novom trende- kreatívnej ekonomike. Kreativita sa zdôrazňuje takmer vo všetkých iniciatívach. Zaznievajú spojenia ako: *chceme mať v Košiciach kreatívny klaster, podporujeme kreativitu, mesto bude kreatívnou európskou metropolou.* (Beskid, Čižmárik 2013). Je sklamaním, že napriek výbornému príkladu, ktoré Košice v roku 2013 poskytli, sa o kreativite na Slovensku mlčí.

Ako pozitívne hodnotíme delenie plánovaných podujatí na kľúčové, významné a sprievodné. Toto delenie vo veľkej miere k prispieva k sprehľadneniu skutočne dôležitých cieľov aj širokej verejnosti, ľahšej realizácii a tiež konečnému hodnoteniu naplnenia.

Napriek tomu, že Bratislava, hlavné mesto Slovenska, ležiaca takmer na hraniciach s tromi susednými štátmi Slovenska, má obrovský kultúrny potenciál s dôrazom na multikulturalizmus a európsku kultúru, nepodarilo sa jej v oblasti kreatívnych odvetví dosiahnuť taký úspech, ako Košiciam. V rámci projektu kreatívnej ekonomiky boli zrealizované viaceré medzinárodné konferencie v Košiciach: Shaping the Future (september 2010), Shaping the New, Kasárne/Kulturpark (jún 2011), Policies for Social Era, Východoslovenská galéria Košice (december 2011). V októbri 2013 sa tiež pod záštitou Ministerstva kultúry a British Council konala konferencia s názvom Place. Nastolila otázky o tom, či má kreatívna ekonomika reálnu úlohu pri riešení ekonomických a sociálnych problémoch v meste. Zamerala sa na Floridov koncept tzv. *kreatívnych miest* (Florida, 2002), problematiku branding a placemakingu mesta. Konferencia prilákala množstvo významných prednášajúcich, zúčastnil sa jej aj Charles Landry- jeden z kľúčových autorov venujúcich sa problematike kreatívneho priemyslu.

Iniciatívy nekončia ani po roku 2013. Svedčí o tom aj publikácia Kreatívna ekonomika- Masterplan for 2013- 2015. Pre splnenie konečnej vízie bol stanovený rok 2020. Publikácia je voľne dostupná na internetových stránkach a má prispieť k prilákaniu partnerov zo súkromného aj verejného sektora.

6 Záver

Slovensko sa pýši bohatým kultúrnym dedičstvom a je tiež súčasťou európskej kultúry. Podpora rozvoja kultúry na Slovensku sa teda sústreďí predovšetkým na tradičné oblasti, a to kultúrnu výchovu a kultúrne dedičstvo. Napriek tomu chýba podpora kultúrneho resp. kreatívneho priemyslu ako nového fenoménu ekonomiky. V súčasnosti, nielen na Slovensku, prebieha diskurz o masovej produkcii kultúry a jej degradácii. Často je táto degradácia spájaná s uvedenými odvetvami. Aj v dôsledku toho sa im venuje skôr okrajová pozornosť, pričom katalyzátorom sa stalo mesto Košice so svojím programom v roku 2013.

Ako základný nedostatok vnímame nízke povedomie o kreatívnom priemysle a chýbajúcu metodiku štatistiky, a tým pádom aj neexistenciu relevantných štatistických dát. Problémom je aj samotné správne jazykové vyjadrenie pojmu *creative industries*. Preto odporúčame zvýšiť povedomie o kreatívnom priemysle, a to nielen v odbornej sfére, ale predovšetkým u širokej verejnosti. To implikuje presné vyčlenenie obsahu tohto pojmu, pravidelné monitorovanie a vyhodnocovanie výsledkov činností kreatívneho priemyslu Štatistickým úradom SR, sledovanie aktuálneho vývoja a trendov, dynamická adaptácia na rýchlo meniace sa prostredie odvetvia a začlenenie kreatívneho priemyslu do vládnych politík a aktívne využitie prostriedkov z Eurofondov.

Na priemysel kultúry a kreatívne odvetvia sa teda treba pozeráť cez optiku komplementárneho spojenia estetiky, tradícií, spolu s pokrokom, ekonomickou hodnotou a vytváraním príjmov. Iba tak bude možné adaptovať sa súčasným trendom a zachovať pritom hlbšiu hodnotu kultúry ako hlavnej črty a charakteristiky národa.

Zoznam použitej literatúry

BACULÁKOVÁ, K. (2013): Postavenie kreatívneho priemyslu v kľúčových dokumentoch EÚ. In *Proceedings of Mezinárodní Masarykova konference pro doktorandy a mladé vědecké pracovníky 2013*.

BESKID, V.- ČIŽMÁRIK, T.(2013): *Programová kniha 2013*. Viena. ISBN: 978-80-971159-4-4

BOAS, F. (1911): *The Mind of Primitive man*. New York: The Macmillan Company, 1911.

BOGEN a kol. (2013): *Košice 2020, Kreatívna Ekonomika Master Plán 2013 - 2015*. CopyVait. ISBN 978-80-971159-3-7

EUROPE: *European Year of Creativity and Innovation 2009*. [Citované 25.10.2014]. Dostupné na internete: <<http://create2009.europa.eu/>>

EUROPEAN COMMISSION (2010): *Europe 2020*. [Citované 28. 10. 2014]. Dostupné na internete: <<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:EN:PDF>>

EUROPEAN COMMISSION (2009): *GREEN PAPER: Unlocking the potential of cultural and creative industries*. [Citované 25.10.2014]. Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/culture/documents/greenpaper_creative_industries_en.pdf>

EURÓPSKA KOMISIA (2013): *Kultúra a audiovizuálny sektor*. [Citované 29. 10 2014]. Dostupné na internete: <http://europa.eu/pol/pdf/flipbook/sk/culture_audiovisual_sk.pdf>

FLORIDA, R. (2002): The Rise of the Creative Class. In: *The Washington Monthly*, May 2002 s. 15-25

GAŽOVÁ, V. (2013): Kulturologické prístupy v reflexii kultúrneho priemyslu. In: *Kultúrny a kreatívny priemysel- aktuálne otázky*. 2013. s. 11-22

HOWKINS, J. (2013): *The Creative Economy: How People Make Money From Ideas*. London. Penguin Books. ISBN 978-0-141-97703-4

KEA (2006): *The Economy of Culture in Europe*. [Citované 29. 10 2014]. Dostupné na internete: <<http://www.keanet.eu/ecoculture/studynew.pdf> >

KLOUDOVÁ, J. a kol. (2010): *Kreativní ekonomika: vybrané ekonomické, právní, masmediální a informatizační aspekty*. EUROKODEX. Bratislava. ISBN 978-80-89447-20-6

LIPOVETSKY, G.- JUVIN, H. (2012): *Globalizovaný západ. Polemika o planetární kultuře*. Praha. Prostor. ISBN 9788072602650

MK SR (2012): *Stratégia rozvoja kultúry Slovenskej republiky na roky 2014- 2020*. [Citované 29.10.2014]. Dostupné na internete: <http://www.strategiakultury.sk/sites/default/files/STRATEGIA_ROZVOJA_KULTURY_SR_NA_ROKY_2014-2020.pdf>

MORIN, E. (2008): *L'esprit du temps*. Paris. ISBN 978-2200353568 In GAŽOVÁ, V. (2013)

THORSBY, D. (2011): *Economics and Culture*. Cambridge University Press. ISBN 0521586399

ZÁGORŠEKOVÁ, M. (2007): Aktuálne otázky kultúrnej politiky EÚ. In: *Politické vedy*. Roč. X, č. 1-2/2007, s.127-134.

V4 10 ROKOV V EÚ: ANALÝZA VÝVOJA VYBRANÝCH EKONOMICKÝCH UKAZOVATEĽOV

Martina Balejová

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/B, 85235 Bratislava, Slovenská republika, e-mail: martina.balejova@euba.sk.

Krajiny Vyšehradskej skupiny (Slovensko, Česká republika, Maďarsko a Poľsko) sa v minulosti dlhodobo usilovali o začlenenie do európskych štruktúr, pričom svoju integráciu vnímali ako posun v procese prekonávania umelých deliacich čiar v Európe prostredníctvom vzájomnej kooperácie. Tento cieľ spoločne dosiahli v roku 2004, kedy štyri stredoeurópske krajiny vstúpili do Európskej únie (EÚ). Predkladaná práca si kladie za cieľ odpovedať na otázku aký bol vývoj a dynamika a dobiehania západných štátov (tzv. EÚ-15), pričom sa zameria i na vytvorenie zrozumiteľného a komplexného prehľadu vybraných ekonomických ukazovateľov krajín V4 za posledných 10 rokov. Okrem toho sa práca snaží analyzovať i iné, viac kvalitatívne aspekty, ako napr. rovnosť príjmov a kvalitu života v porovnaní s EÚ-15 či vzájomnú komparáciu krajín V4 s ohľadom na regionálny rozvoj a úspešnosť čerpania prostriedkov zo štrukturálnych fondov EÚ.

Kľúčové slová: Vyšehradska skupina, V4, ekonomický vývoj, Európska únia

The Visegrad countries (Slovakia, Czech Republic, Hungary and Poland) have sought to integrate themselves into European structures for long time, understanding it as a shift in the process of overcoming an artificial dividing lines in Europe through mutual cooperation. They achieved this objective together in 2004, when the four Central European countries joined the European Union (EU). This paper aims to answer the question what was the evolution and dynamics of EU-15 catching-up process, focusing on the creation of clear and comprehensive overview of development of the selected economic indicators for the last 10 years. In addition, the work seeks to analyze more qualitative aspects as well, such as income equality and quality of life compared to the EU-15 and regional development of the V4 with respect to the rate of successful absorption of EU structural funds.

Key words: Visegrad countries, V4, economic development, European union

JEL: F5, F36

1 Úvod

Rok 2014 predstavuje pre viaceré európske krajiny okrúhle výročie významných míľnikov v ich histórii. Dovoľme si poukázať minimálne na dve, na prvý pohľad nesúvisiace udalosti – v tomto roku Európa oslavuje jednak 25. výročie pádu Berlínskeho múru a krajiny Vyšehradskej skupiny¹ (ďalej len V4) 10 rokov od ich vstupu do Európskej únie (EÚ). Je zároveň potrebné si uvedomiť, že nebyť prvej spomínanej udalosti, a to odstránenia múru,

¹ Zoskupenie regionálnej spolupráce krajín strednej Európy – Českej republiky, Maďarska, Poľska a Slovenska

ktorý bol symbolom studenej vojny a zároveň deliacich čiar v Európe, len ťažko by sme sa dnes mohli venovať analýze toho, aký priebeh mala ekonomická konvergencia štátov V4 k západným štátom EÚ. 10 rokov po vstupe týchto krajín do európskych štruktúr totiž možno jednoznačne pozorovať priblíženie ich makroekonomických ukazovateľov k tým krajinám západnej Európy, ktoré boli ešte v roku 2004 označované ako tzv. EÚ-15.

Predkladaná práca si kladie za primárny cieľ vypracovať komparatívnu analýzu vývoja vybraných makroekonomických ukazovateľov (nominálne HDP, HDP p.c., ekonomický rast, pozície štátov s ohľadom na ich zahranično-obchodnú pozíciu v Únii, rovnosť príjmov, kvalita života a regionálny rozvoj) a tým predostrieť komplexný prehľad toho, ako sa krajiny V4 za 10 rokov ich členstva v Únii z hospodárskeho hľadiska vyvíjali v porovnaní s EÚ-15. V prácach iných autorov sa možno stretnúť s podobnými analýzami, viaceré komparácie však vychádzajú z porovnania štátov V4 a EÚ-28. Domnievame sa však, že ak chceme potvrdiť, alebo vyvrátiť tvrdenie, že sa stredoeurópske ekonomiky čoraz viac hospodársky približujú západným štátom, je potrebné vychádzať z porovnania V4 vs. vývoj a úroveň EÚ-15. Vzhľadom na obmedzenie komparácie čisto na pôvodné krajiny EÚ a abstrahovanie od údajov ostatných ekonomík, ktoré sa do európskych štruktúr integrovali v a po roku 2004 považujeme výpovednú hodnotu takto nastavenej analýzy za vyššiu. Spracovaním štatistických údajov sa budeme snažiť odpovedať na otázku, či tento proces možno skutočne označiť prívlastkom konvergenčný, pričom parciálnym cieľom práce bude poukázanie na významné rozdiely vo vývoji jednotlivých makroekonomických ukazovateľov medzi samotnými krajinami V4 ako i snaha o identifikáciu príčin týchto divergencií. V závere práce sa zameriame na zhodnotenie predkladanej analýzy vo forme odporúčaní pre jednotlivé krajiny.

2 Vplyv európskej integrácie na ekonomiku krajín V4

V roku 2004 vstúpili stredoeurópske štáty V4 do štruktúr EÚ ako relatívne slabé a málo výkonné ekonomiky. Možno však tvrdiť, že sa do Únie začleňovali ako krajiny s vysokým ekonomickým potenciálom, ktorý vyplýval z ich komparatívnych výhod (v porovnaní s EÚ-15) ako je napríklad nižšia cena na jednotku práce avšak vysokokvalifikovaná pracovná sila, zdravý bankový sektor, relatívne nižšie verejné a súkromné zadlženie či geograficky výhodná poloha. Zároveň išlo o krajiny s populáciou takmer 63 miliónov obyvateľov, reprezentujúcich 17% populácie EÚ-15, resp. 13% z (v tom čase ešte neexistujúcej) EÚ-28².

2.1 Hrubý domáci produkt

Krajiny Vyšehradskej štvorky sa však do Európskej únie začleňovali s relatívne nízkym nominálnym HDP – v roku 2004 predstavovalo kombinované HDP krajín V4 niečo málo pod 400 mld. eur (v bežných cenách), resp. 4% EÚ-15 v danom roku³. Za 10 rokov však dokázali štyri stredoeurópske krajiny svoje kombinované nominálne HDP zvýšiť o 76%. V roku 2013 totiž dosahovalo 707 mld. eur a predstavovalo 6% z priemeru EÚ-15 v tom istom roku⁴. Na prvý pohľad sa môže zdať, že ide o malý pomer. Treba si však uvedomiť, že porovnávame 4 ekonomiky s ďalšími 15, počtom obyvateľov omnoho významnejšími krajinami. Nárast HDP bolo však možno pozorovať u všetkých štátov V4, pričom najvýraznejší rast bolo možné pozorovať v poľskej a slovenskej ekonomike, ktorých nominálne HDP medzi rokmi 2004-2013 narástlo o viac ako 50%.

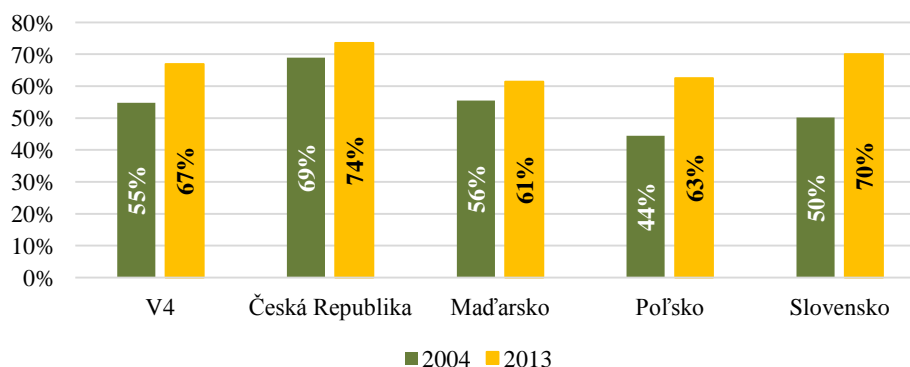
² EUROSTAT. (2014): Population on 1 January by age and sex. [online]. [Citované 7.11.2014.] Dostupné na internete: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=demo_pjan&lang=en.

³ EUROSTAT. (2014): GDP and main components – volumes. [online]. [Citované 7.11.2014.] Dostupné na internete: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=nama_gdp_k&lang=en

⁴ ibid

Zaujímavým ukazovateľom v súvislosti s HDP je i jeho per capita prepočet, graficky znázornený v grafe č. 1. Krajiny V4 pri vstupe do EÚ dosahovali 55% EÚ-15 úrovne HDP p.c. meraného v parite kúpnej sily. V roku 2013 však toto číslo stúplo na 67%⁵. Tento proces sa vyvíjal v súlade s teóriou konvergenencie príjmov, na základe ktorej štáty s nižšou počiatočnou úrovňou príjmu, ako je napr. Slovensko či Poľsko, rastú oveľa rýchlejšie ako krajiny s vyššou úrovňou⁶ - HDP p.c. v parite kúpnej sily Poľska dosahovalo v roku 2013 17 500 €, čo je o 61% vyššia hodnota ako v roku 2004 (10 900 €). V prípade Slovenska išlo o 59% nárast z 12 300 € na 19 600 €⁷.

Graf 1: Ekonomická výkonnosť krajín V4 vyjadrená ako % priemeru EÚ-15 (HDP na obyvateľa v parite kúpnej sily), 2004-2013



Prameň: vlastné spracovanie podľa EUROSTAT. (2014): GDP per capita - annual Data. [online]. [Citované 7.11.2014.] Dostupné na internete: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=nama_aux_gph&lang=en

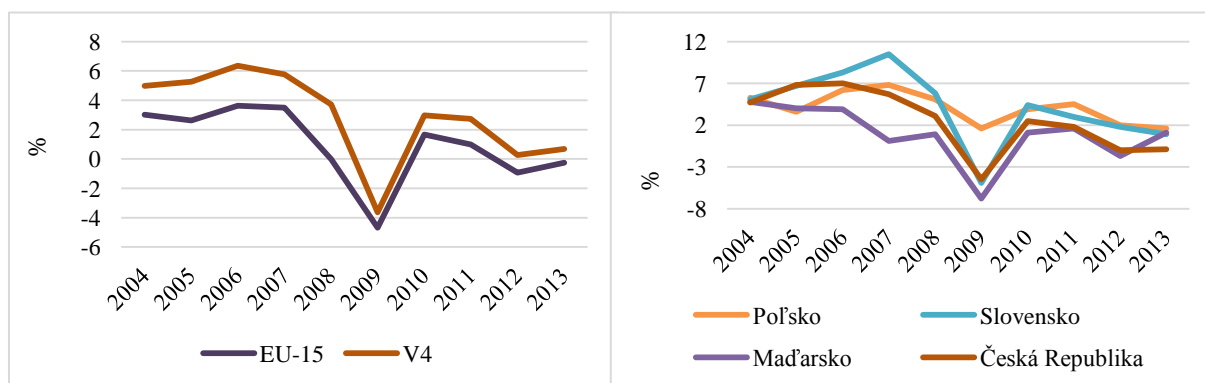
Nasledujúci graf č. 2 nám dokumentuje, že ekonomická výkonnosť krajín V4 po vstupe do EÚ nebola v každom štáte rovnako dynamická. Pri pohľade na porovnanie ročnej miery prírastu HDP v jednotlivých krajinách však možno vidieť isté „spoločné trendy“, ktoré by sa dali rozdeliť na tri fázy, pričom prvá fáza, od roku 2004-2007 by sa dala označiť (s výnimkou Poľska v roku 2004) ako rastová. Prvkom, ktorý najpodstatnejšie pomohol tomuto rastu bol voľný prístup na zahraničné trhy, ktorý sa štyrom stredoeurópskym krajinám otvoril po ich vstupe do EÚ a začlenení do jednotného trhu. Druhou fázou prechádzali ekonomiky krajín s pomerne horším výkonom, ktorý bol negatívne poznačený vplyvom globálnej hospodárskej krízy. V rokoch 2008-2009 krajiny zaznamenávali pokles HDP, ktorý v prípade Maďarska, Slovenska a Českej republiky na isté obdobie dokonca predstavoval záporné hodnoty (bližšie o príčinách relatívne dobrého vyrovnania sa s krízou v Poľsku v nasledujúcej časti práce). Pokles hospodárskej výkonnosti týchto štátov v danom období zároveň dokumentuje zraniteľnosť otvorených stredoeurópskych ekonomík voči externým vplyvom. Tieto tri krajiny totiž patria medzi krajiny s najotvorenejším hospodárstvom únie. Tretia, tzv. postkrízová fáza dynamiky rastu vyšehradských ekonomík je charakteristická postupným oživovaním rastu.

⁵ EUROSTAT. (2014): GDP per capita - annual Data. [online]. [Citované 7.11.2014.] Dostupné na internete: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=nama_aux_gph&lang=en

⁶ KOTIAN, J. (2014): Economic impact of EU membership on Visegrad countries. In *Visegrad Four - 10 years of EU membership*, 2014.

⁷ vlastný prepočet podľa EUROSTAT. (2014): GDP per capita - annual Data. [online]. [Citované 7.11.2014.] Dostupné na internete: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>

Graf 2: Ročný prírastok HDP, porovnanie priemeru krajín V4 vs. EÚ-15 (vľavo) a vzájomné porovnanie v rámci V4 (vpravo), 2004 - 2013



Prameň: vlastné spracovanie podľa EUROSTAT. (2014): Real GDP growth rate - volume. [online]. [Citované 7.11.2014.] Dostupné na internete: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&code=tec00115>

Ako sme uviedli, v roku 2009 zaznamenali ekonomiky Vyšehradskej skupiny pokles rastu HDP. Tento trend je zrejmy najmä zo záporného rastu troch zo štyroch vyšehradských ekonomík v rokoch poznačených globálnou, hospodárskou a finančnou krízou 2008-2009, zatiaľ čo poľská ekonomika prešla týmto obdobím bez toho aby sa uchýlila k medziročnému poklesu HDP. V tejto súvislosti si dovoľme citovať bývalého ekonomického poradcu poľského prezidenta A. Kwasniewskeho – Witolda M. Orłowského, ktorý vo svojej analýze identifikoval 6 príčin, prečo Poľsko prekonalo hospodársku krízu v relatívne dobrej kondícii. Po prvé, Poľsko si udržalo svoju atraktivitu pre zahraničných investorov, vďaka produkčnej konkurenčnej výhode vo forme nižších mzdových nákladov a vysokej trhovej flexibility. Druhým dôvodom bolo, podľa Orłowského, nepripojenie sa Poľska k eurozóne, čoho dôsledok bol pružnejší režim výmenného kurzu. Poľsku to umožnilo devalvovať zloty, čím došlo k preorientovaniu spotreby z importovaných tovarov na domácu produkciu a zároveň k udržaniu pracovných miest v exportne orientovaných sektoroch priemyslu. Treťou kľúčovou výhodou v krajine bola relatívne nízka úroveň zadlženia domácností a firiem, čo malo za následok vysoký stupeň finančnej stability a silné portfólio bankových aktív. Štvrtým faktorom bol i poľský, v porovnaní s jeho stredo európskymi susedmi, relatívne veľký a rozvíjajúci sa vnútorný trh, ktorý sa ukázal ako odolný voči spomalenému hospodárskemu rastu okolitých krajín. Piatou výhodou bol kontinuálny prílev prostriedkov zo štrukturálnych fondov EÚ, ktoré umožňovali pokračovať v infraštruktúrnych projektoch (spojených napríklad s organizáciou Majstrovstiev Európy vo futbale v roku 2012). Posledným pozitívnym faktorom, ktorý prispel k odolnosti Poľska voči globálnej hospodárskej kríze bol fakt, že je slabo ekonomicky prepojené s krajinami, ktoré boli krízou zasiahnuté najviac (krajiny periférie)⁸.

Najdynamickejší nárast však bolo možné pozorovať v ekonomike Slovenskej republiky, ktorá podľa údajov Eurostatu vzrástla v roku 2014 oproti roku 2004 viac ako dvojnásobne⁹. Tento prírastok dosiahla Slovenská republika i vďaka rýchlemu

⁸ ORŁOWSKI, W. M. (2012): Poland has survived the economic crisis remarkably well, but the country faces a future dilemma over adopting the euro. [Citované 7.11.2014.] Dostupné na internete: <http://blogs.lse.ac.uk/euorpblog/2012/09/25/poland-economic-success-orlowski/>.

⁹ Vlastný prepočet podľa EUROSTAT. (2014): GDP and main components – volumes. [online]. [Citované 7.11.2014.] Dostupné na internete: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=nama_gdp_k&lang=en

hospodárskemu rastu medzi rokmi 2004-2008, ktorý v priemere dosahoval takmer 6% ročne¹⁰. „Boom“, vďaka ktorému si Slovensko v tých časoch vyslúžilo prezývku Tatranský tiger, je podľa mnohých analytikov dôsledkom štrukturálnych reforiem neo-liberálneho charakteru prijatých pred vstupom do EÚ a priamych zahraničných investícií (PZI), ktoré tieto reformy prilákali¹¹. Od 1. januára 2014 bol totiž na Slovensku zavedený nový daňový systém, založený na rovnej sadzbe dane z príjmov, tak pre právnické aj fyzické osoby ako i DPH na úrovni 19%. V tom čase išlo o jednu z najnižších sadzieb v Európe. Zároveň boli zrušené dane z dividend, darovania, dedičstva a prevodu nehnuteľností. Spolu so vstupom do spoločného trhu EÚ (ktorý bol však ešte istú dobu obmedzený pre všetky V4 štáty pokiaľ išlo o voľný pohyb osôb) išlo o opatrenia, ktoré lákali k vyššej podnikateľskej aktivite nielen domácich subjektov, ale i zahraničných investorov. Jednoduchá možnosť investovať v kombinácii s politickou stabilitou, vládou ponúkanými úľavami a dosahom na celý trh únie znamenal pre krajinu rapidný nárast PZI. Objem PZI zároveň rapídne zvýšila privatizácia štátnych podnikov, pričom najväčším privatizačným obchodom bol predaj 49% spoločnosti SPP, ktorý mal za dôsledok významný príliv zahraničných investícií v roku 2002¹². Počas ďalších rokov sa však tieto opatrenia v dôsledku častých zmien vo vláde a tak i v zameraní hospodárskej politiky štátu pretransformovali na nové, prípadne úplne zanikli.

2.2 Zahraničný obchod

Ako sme už uviedli, voľný prístup na zahraničné trhy bol pre hospodársky vývoj V4 veľmi podstatným prvkom, ktorý krajinám pomohol ekonomicky napredovať. Možno tvrdiť, že i vďaka otvoreniu vnútorného trhu EÚ sa tri zo štyroch vyšehradských štátov dnes zaraďujú medzi top 15 ekonomík v EÚ z hľadiska ich otvorenosti. Podľa indexu otvorenosti (*Open market index*), každoročne zverejňovaného Medzinárodnou obchodnou komorou, sa totiž nachádzajú v prvej 15-tke krajín EÚ – Slovenská republika na 9. mieste, Maďarsko na 14. a Česká republika na 15. mieste z EU-28¹³. Vstupom krajín na jednotný trh sa vytvoril priestor pre voľný pohyb tovaru, služieb a kapitálu (voľný pohyb osôb podliehal ešte niekoľko rokov určitým limitáciám) s víziami lepších podmienok pre spotrebiteľov či podniky, čo sa prejavilo v možnosti širšej ponuky výrobkov a služieb ako v EÚ, tak v krajinách V4. Členstvo EÚ rozšírilo exportné možnosti vyšehradského regiónu až do takej miery, že sa mu podarilo prebehnúť dynamiku exportov starých štátov, tzv. EÚ-15 dokonca niekoľkonásobne. Z pochopiteľných dôvodov, vyplývajúcich z výhod, ktoré ponúka jednotný trh, vzrástol export najviac práve do členských štátov. Veľmi dobrým príkladom tohto trendu je vývoj medzinárodného obchodu medzi Českou a Slovenskou republikou, ktoré po rozpade federácie v 1993 udržiavali colnú úniu, v rámci ktorej fungoval voľnejší a slobodnejší pohyb tovaru než v iných susedných krajinách. Začiatkom 90. rokov patril Česku viac ako tretinový podiel exportov zo SR, pričom v roku 1997 smerovala do ČR viac ako štvrtina slovenských vývozov. O desať rokov neskôr však tento pomer poklesol na úroveň 14% celkového exportu¹⁴ - úroveň, na ktorej sa slovenský export do ČR drží i dnes. Impulzom k zmene tohto trendu bola práve integrácia krajín do jednotného trhu. Veľmi významnú rolu v zahraničnom obchode oboch ekonomík začalo totiž zohrávať Nemecko, ktoré sa postupne stalo ich najvýznamnejším obchodným partnerom, či už ide o export, alebo import. Do popredia však

¹⁰ SVETOVÁ BANKA. (2014): World DataBank – GDP growth (annual %). [Citované 7.11.2014.] Dostupné na internete: <http://databanksearch.worldbank.org/DataSearch/LoadReport.aspx?db=2&countrycode=SVK&sercode=NY.GDP.MKTP.KD.ZG&yrcode=#>

¹¹ NIČ, M. – SLOBODNÍK, M. – ŠIMEČKA, M. (2014): Slovakia in the EU: An Unexpected Success Story?, s. 3

¹² LIPKOVÁ, E. (2011): *Medzinárodné hospodárske vzťahy*. Bratislava: Sprint dva, 2011. ISBN 978-80-89393-37-4

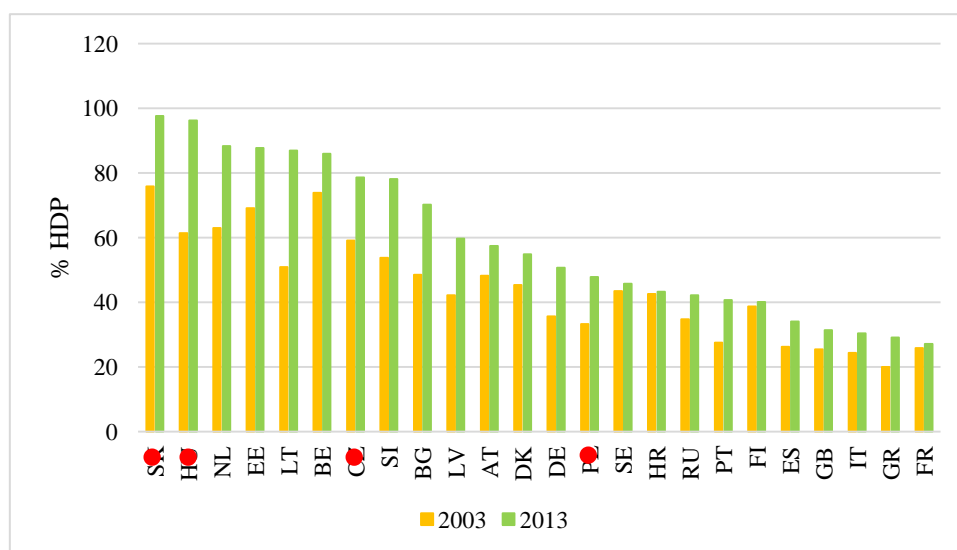
¹³ FINGER, K. M.: (2013): *ICC Open markets index*. Paríž: Medzinárodná obchodná komora, 2013.

¹⁴ ZÁBORSKÝ, J. – LEHUTA, M.: (2014). Desaťročné prerodu. In. *Trend*, 2014, roč. XXIV, č. 17, s. 10-11

sa dostali i ostatné ekonomiky EÚ, kam Slovenská republika umiestňuje 83% svojho exportu, pričom importuje až 64% zo všetkých dovozov z EÚ. Možno tvrdiť, že podobné štatistiky vykazujú i zvyšné členské štáty vyšehradskej skupiny. Európska integrácia tak, okrem iného, pomohla týmto krajinám zabezpečiť diverzifikáciu zahraničného obchodu.

Podľa údajov Eurostatu narástol podiel vývozu štátov V4 na celkovom vývoze krajín, ktoré v súčasnosti tvoria EÚ-28 (*extra-EU trade*) za posledných 10 rokov viac ako o polovicu a v roku 2013 predstavoval 5,1%¹⁵. Môže sa zdať, že ide o pomerne malé číslo, treba si však uvedomiť, že vývoz veľkých európskych ekonomík ako Nemecko, Francúzsko, Taliansko a Veľká Británia predstavuje až 61%¹⁶ exportu EÚ. Nasledovný graf nám zároveň dokumentuje významné nárasty objemov exportov krajín V4 medzi rokmi 2003-2013. V prípade slovenskej ekonomiky narástol podiel exportu na HDP najviac zo všetkých vyšehradských štátov, a to až na 97%¹⁷. Druhá najotvorenejšia ekonomika V4, Maďarsko, však zaznamenalo najvýraznejší nárast podielu vývozov na produkte – zo 61% v roku 2003 na 96% v 2013¹⁸. Exporty Českej republiky na HDP vzrástli z 53% na 78%¹⁹, v prípade Poľska však k takémuto výraznému otvoreniu neprišlo. Jedným z dôvodov môže byť jednak vyššia absolútna základňa poľských exportov oproti zvyšným stredoeurópskym susedom vďaka ktorej je ťažšie dosiahnuteľné percentuálne navýšenie.

Graf 3: Percentuálny podiel vývozov na HDP vybraných krajín EÚ, porovnanie rokov 2003 a 2013



Prameň: vlastné spracovanie podľa EUROSTAT. (2014): Exports of goods and services in % of GDP. [online]. [Citované 7.11.2014.] Dostupné na internete: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database

¹⁵ Vlastný prepočet podľa EUROSTAT. (2014): Intra and Extra-EU trade by Member State and by product group. [online]. [Citované 7.11.2014.] Dostupné na internete: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ext_lt_intratrd&lang=en

¹⁶ *ibid*

¹⁷ Vlastný prepočet podľa EUROSTAT. (2014): Exports of goods and services in % of GDP. [online]. [Citované 7.11.2014.] Dostupné na internete: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database

¹⁸ Vlastný prepočet podľa EUROSTAT. (2014): Exports of goods and services in % of GDP. [online]. [Citované 7.11.2014.] Dostupné na internete: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database

¹⁹ *ibid*

Región V4 sa, pokiaľ sa na export pozeráme v absolútnych číslach, radí medzi štvrtého najväčšieho vývozcu EÚ-28 s hodnotou vývozu 298 mld. €, zatiaľ čo sa v roku 2003 s hodnotou vývozu 155 mld. € zaradil na šiestu priečku²⁰. Konkrétnym odvetvím, ktoré v krajinách vyšehradskej skupiny zaznamenalo v poslednom desaťročí podstatný „boom“ bol automobilový priemysel. V roku 2003 sa V4 zaradila v rebríčku najväčších producentov áut na 15. mieste na svete a 6. mieste v EÚ²¹. O dekádu neskôr sa však posunula o niekoľko priečok vyššie a okupovala 9. miesto v globálnom meradle a 2. miesto v EÚ, hneď za Nemeckom²².

2.3 Rovnosť príjmov, kvalita života a regionálny rozvoj

Časť 2.1 predkladanej práce sa zaoberá, okrem iného, vývojom HDP na obyvateľa v jednotlivých krajinách vyšehradskej skupiny. Tento údaj nám síce dokumentuje isté hospodárske približovanie sa regiónu V4 k pôvodnej EÚ-15 (viď Graf 2), neodzrkadľuje však dva aspekty, na ktoré sa sústreďí nasledovná časť analýzy – rovnosť príjmov a kvalita života. Dovolíme si tvrdiť, že jedným z hlavných politických argumentov pre integráciu regiónu do európskych inštitucionálnych štruktúr bola platová konvergencia a možnosť čerpania prostriedkov z európskych fondov – čiže lepšie mzdové podmienky a finančné prostriedky na rozvoj regiónov zamerané na zvyšovanie kvality života miestneho obyvateľstva. Pre účely tejto práce sme sa v tejto súvislosti rozhodli pracovať s Giniho koeficientom (resp. Giniho indexom), ktorý predstavuje meradlo ekvivalencie rozloženia bohatstva v jednotlivých štátoch (pre zjednodušenie budeme používať jeho percentuálne vyjadrenie).

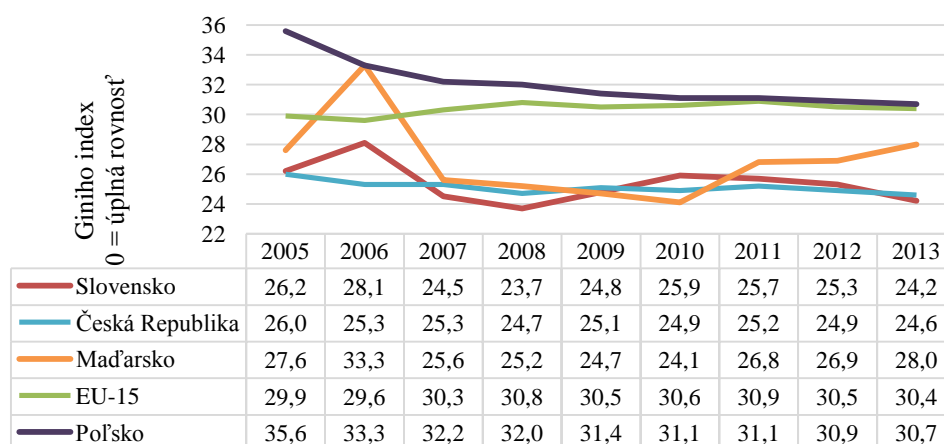
Tri zo štyroch krajín V4 – Česká republika, Slovensko a Maďarsko vstupovali do EÚ už s relatívne nízkymi hodnotami Giniho koeficientu. Dôchodková nerovnosť sa však zdala byť oveľa väčšia v Poľsku, keď Giniho koeficient v roku 2005 výrazne prevyšoval nie len priemer zvyšných krajín Vyšehradskej skupiny, ale i celej EÚ. Pre Poľskú republiku však platí, že sa príjmová medzera medzi obyvateľstvom znižuje a v súčasnej dobe, aj napriek tomu, že je Giniho koeficient stále čiastočne vyšší, kopíruje hodnoty priemeru EÚ-15. V lepšej pozícii je Slovenská a Česká republika, ktoré sa v EÚ-28, pokiaľ ide o príjmovú rovnosť, zaradujú na popredné priečky a prebiehajú podľa Eurostatu i krajiny ako je Švédsko, Fínsko, Rakúsko či Dánsko.

²⁰ KOTIAN, J. (2014): Economic impact of EU membership on Visegrad countries. In *Visegrad Four - 10 years of EU membership*, 2014.

²¹ INTERNATIONAL ORGANIZATION OF MOTOR VEHICLE MANUFACTURERS, 2013. 2013 production statistics. [online]. [Citované 7.11.2014.] Dostupné na internete: <http://www.oica.net/h1-2013-production-statistics/>

²² INTERNATIONAL ORGANIZATION OF MOTOR VEHICLE MANUFACTURERS, 2013. 2003 production statistics. [online]. [Citované 7.11.2014.] Dostupné na internete: <http://www.oica.net/category/production-statistics/2003-statistics/>

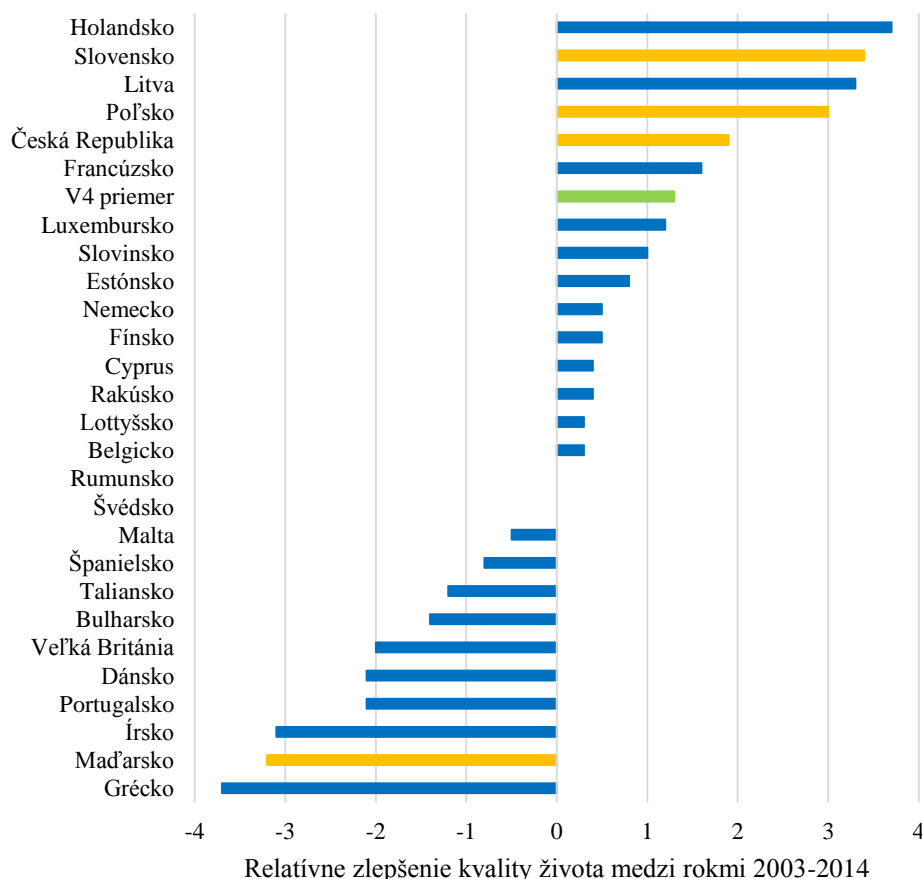
Graf 4: Giniho koeficient: krajiny V4 a priemer EÚ-15, 2005-2013



Prameň: vlastné spracovanie podľa EUROSTAT. (2014): Gini coefficient of equivalised disposable income. [online]. [Citované 7.11.2014.] Dostupné na internete: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do?dvsc=9>

Nakoľko je hodnotenie kvality života relatívne subjektívna a zároveň, z dôvodu komplexnosti danej problematiky a nedostatku informácií, obtiažna metodologická kategória, rozhodli sme sa pri analýze merania kvality života krajín V4 vychádzať zo štúdie vypracovanej analytikmi rakúskej banky Erste. Autori štúdie pracovali s 10 indikátormi zverejňovanými Eurostatom, ktoré majú údajne vplyv na materiálnu kvalitu života obyvateľov – ide napr. o očakávanú dĺžku života, počet žiakov, ktorí predčasne ukončia dochádzku, príjmovú nerovnosť, rozdiely v odmeňovaní žien a mužov a pod. Zo štúdie vyplýva, že sa Slovensko, spoločne s Českou republikou a Poľskom počas svojho 10-ročného členstva v EÚ posunuli v kvalite života a zároveň patria medzi krajiny s najvýraznejším zlepšením za posledných 10 rokov, zatiaľ čo sa Maďarsko umiestnilo na chvoste rebríčka a zaznamenalo druhý najhorší výsledok, ihneď po Grécku.

Graf 5: Zmeny v indexe kvality života EÚ-28, 2003-2014



Prameň: KOTIAN, J. (2014): Economic impact of EU membership on Visegrad countries. In Visegrad Four - 10 years of EU membership, 2014.

V tomto smere si však dovoľíme poukázať na fakt, že predkladaná štúdia nereflektuje regionálne rozdiely, nakoľko porovnáva na základe vyššie spomínaných ukazovateľov zmenu v kvalite života na úrovni štátov. Ďalšie analýzy však dokazujú, že proces reálnej konverencie k priemeru EÚ neprebíhal vo všetkých regiónoch V4 s rovnakou intenzitou, ako je tomu na celoštátnej úrovni.²³ Vyšehradské krajiny mali ešte pred vstupom do Únie, možnosť čerpať z viacerých tzv. pred-vstupových fondov, ako napr. Phare, Ispa and Sapard, ktorých cieľom bolo modernizovať infraštruktúru štátov a pripraviť krajiny na čerpanie finančných prostriedkov zo štrukturálnych fondov ako hlavného nástroja regionálnej politiky EÚ s cieľom znižovania rozdielov v úrovni rozvoja ich regiónov. Štátom V4 bolo v programovom období 2007-2013 vyčlenených zo štrukturálnych fondov²⁴ dokopy až 130 mld. €, z ktorých mala nadpolovičná časť putovať do Poľska – až 67 mld. €. Poľsko sa okrem týchto dostupných prostriedkov líši od svojich vyšehradských partnerov i v miere úspešnosti čerpania fondov, ktorá dosahuje 70%, čo v prepočte znamená, že sa ekonomike podarilo vyčerpať až 47 mld. €. Táto suma je niekoľkonásobne vyššia ako vyčerpaných

²³ vid' napr. TVRDON, M. – SKOKAN, K. (2011): Regional disparities and the ways of their measurement: the case of the Visegrad four countries. In: *Technological and Economic Development of Economy*, 2011, roč. 17, č. 3, s. 501-518.

²⁴ hovoríme o Európskom fonde regionálneho rozvoja, Kohéznom fonde a Európskom sociálnom fonde.

slovenských 6 mld. € (pri 53% miere úspešnosti čerpania), či maďarských a českých 15 mld. €. Podľa viacerých názorov sa zároveň Poľsku podarilo rozumne využiť zdroje z európskych fondov vďaka tomu, že sa „podarilo zabrániť tomu, aby okolo eurofondov vznikli všemocné korupčné štruktúry.“²⁵

Tabuľka 1: Čerpanie zo štrukturálnych fondov EÚ, 2007-2013

	dostupné prostriedky mld. €	vyčerpané prostriedky mld. €	miera čerpania
Maďarsko	24,9	15,4	62%
Poľsko	67,2	47,2	70%
Česká republika	26,5	15,0	57%
Slovensko	11,5	6,1	53%

Prameň: EURÓPSKA KOMISIA (2014): Kohézne financovanie EÚ – hlavné štatistické údaje. [online]. [Citované 23.11.2014.] Dostupné na internete: http://ec.europa.eu/regional_policy/thefunds/funding/index_en.cfm

Vďaka Poľsku je región V4 jedným z najväčších prijímateľov finančných prostriedkov i v programovom období 2014-2020 – dokopy je v štyroch vyšehradských krajinách alokovaných 135 mld. €, z je ktorých 77,5 mld. € určených pre poľskú ekonomiku²⁶. Faktom však stále ostáva, že vo všetkých štyroch krajinách možno i naďalej pozorovať veľkú priepasť medzi oblasťou hlavného mesta a ostatných regiónov. Všetky hlavné mestá krajín V4 (s výnimkou Poľska) dosahujú HDP na obyvateľa vyššie ako 100% priemeru EÚ-28, pričom sa v roku 2010 radila Bratislava na 7. priečku v rebríčku najbohatších regiónov EÚ, zatiaľ čo Praha obsadzovala 8. miesto.²⁷

3 Záver

Pokiaľ ide o hospodársku konvergenciu štátov Vyšehrskej skupiny k západným krajinám EÚ (tzv. EÚ-15), analyzuje predkladaná práca iba limitovaný počet dostupných makroekonomických ukazovateľov – nominálne HDP, HDP p.c., ekonomický rast, či pozície štátov s ohľadom na ich zahranično-obchodnú pozíciu v Únii. Okrem toho sa práca snaží analyzovať i iné, viac kvalitatívne aspekty, ako napr. rovnosť príjmov, kvalitu života v porovnaní s EÚ-15 či vzájomnú komparáciu krajín V4 s ohľadom na regionálny rozvoj a úspešnosť čerpania prostriedkov zo štrukturálnych fondov EÚ. Cieľom bolo, na základe prezentovaných údajov potvrdiť, či vyvrátiť tvrdenie že za posledných 10 rokov štáty V4 uspeli pokiaľ ide o priblíženie sa ukazovateľov ich reálnych ekonomík k priemeru pôvodnej skupiny štátov EÚ-15. Tento vývoj však nebol vo Vyšehrskej skupine pre každý štát identický, možno však tvrdiť, že prvých 10 rokov členstva v Únii dokázali tieto štyri stredoeurópske krajiny svoje kombinované nominálne HDP zvýšiť až o tri štvrtiny. Výpovednejším a dôležitejším ukazovateľom pri analýze konvergenčného vývoja je však HDP p.c. štátov V4, ktorý v priemere narástol z 55% EÚ-15 na 67% v roku 2013. Najväčšiu ekonomiku predstavuje samozrejme Poľsko, ktoré, spolu so Slovenskom kraľovalo aj ekonomickému výkonu na obyvateľa. Práve tieto dve krajiny dosiahli medzi rokmi 2004-2013

²⁵ LEŠKO, M. (2014). Varšavská výnimka. In: *Trend*, 2014, roč. XXIV, č. 38, s. 6

²⁶ EURÓPSKA KOMISIA (2014): Kohézne financovanie EÚ – hlavné štatistické údaje. [online]. [Citované 23.11.2014.] Dostupné na internete: http://ec.europa.eu/regional_policy/thefunds/funding/index_en.cfm

²⁷ EUROSTAT (2013). Regional GDP per capita in the EU in 2010: eight capital regions in the ten first places. [online]. [Citované 29.11.2014.] Dostupné na internete: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_PUBLIC/1-21032013-AP/EN/1-21032013-AP-EN.PDF

najvýraznejší nárast HDP p.c. v porovnaní s úrovňou EÚ-15 v danom období. Tento rast bol však narušený krízovým obdobím v rokoch 2008-2009, pričom recesii odolala najlepšie práve poľská ekonomika. A. Kwasniewski identifikoval medzi hlavnými faktormi tohto vývoja vysokú atraktivitu Poľska voči PZI, pružnejší režim výmenného kurzu meny, nízka úroveň súkromného zadĺženia, veľký a rozvíjajúci sa vnútorný trh či úspešné čerpanie zo štrukturálnych fondov EÚ. Najdynamickejší nárast však bolo možné pozorovať v Slovenskej republike, ktorá podľa údajov Eurostatu rástla medzi rokmi 2004-2008 vždy rýchlejšie ako zvyšné vyšehradské krajiny. Tento prírastok dosiahla Slovenská republika i vďaka rýchlemu hospodárskemu rastu medzi rokmi 2004-2008, ktorý v priemere dosahoval takmer 6% ročne, čo je podľa analytikov dôsledkom štrukturálnych reforiem neo-liberálneho charakteru prijatých pred vstupom do EÚ a PZI, ktoré tieto reformy prilákali.

V súvislosti s vývojom zahranično-politickej orientácie možno tvrdiť, že členstvo EÚ rozšírilo exportné možnosti vyšehradského regiónu do takej miery, že sa mu podarilo prebehnúť dynamiku exportov EÚ-15 dokonca niekoľkonásobne. Z pochopiteľných dôvodov, vyplývajúcich z výhod, ktoré ponúka jednotný trh, vzrástol export najviac práve do členských štátov. V prípade slovenskej ekonomiky narástol podiel exportu na HDP najviac zo všetkých vyšehradských štátov, pričom Maďarsko zaznamenalo najvýraznejší nárast podielu vývozov na produkte. Región V4 sa tak radí medzi štvrtého najväčšieho vývozcu EÚ-28 s absolútnou hodnotou vývozu 298 mld. €. Cenou za hospodárske napredovanie formou ekonomickej otvorenosti však ostáva vysoká zraniteľnosť pri vývoji zahraničného dopytu.

Pokiaľ ide o príjmovú rovnosť krajín V4 a vývoj za posledných 10 rokov, najvýraznejším posunom prešlo Poľsko, kde sa príjmová medzera medzi obyvateľstvom znižuje a v súčasnej dobe kopíruje hodnoty priemeru EÚ-15. V lepšej pozícii je Slovenská a Česká republika, ktoré sa v EÚ-28, pokiaľ ide o príjmovú rovnosť zaraďujú na popredné priečky. Zároveň si dovoľíme tvrdiť, že členstvo v EÚ malo pozitívny vplyv i na kvalitu života obyvateľstva, kedy tri zo štyroch štátov V4 (Slovensko, Poľsko a Česká republika) zaznamenali najvýraznejšiu pozitívnu zmenu za posledných 10 rokov v celej EÚ-28. V tomto smere však zaostáva Maďarsko, ktoré sa s negatívnym rastom indexu umiestnilo na chvoste rebríčka.

Limitácie práce spočívajú v obmedzenom počte analyzovaných ukazovateľov, nakoľko je pre objektívnejšie a komplexnejšie zhodnotenie vývoja konvergencie štátov Vyšehradskej skupiny k západným ekonomikám EÚ-15 potrebná rozsiahlejšia analýza. Na základe predkladaných údajov však možno tvrdiť, že sa krajinám V4 podarilo úspešne a dynamicky priblížiť k hospodársky vyspelejším krajinám západnej Európy vo vyššie spomínaných oblastiach. Pozitívny vplyv na tento vývoj malo nepochybne zaradenie krajín do jednotného trhu EÚ, ktoré pôsobilo ako katalyzátor ekonomickej aktivity vo V4. Rozdiely medzi západom a V4 však stále zostávajú a je stále priestor na identifikáciu možných zlepšení – najmä na regionálnej úrovni.

Zoznam použitej literatúry

EURÓPSKA KOMISIA (2014): Kohézne financovanie EÚ – hlavné štatistické údaje. [online]. [Citované 23.11.2014.] Dostupné na internete: http://ec.europa.eu/regional_policy/thefunds/funding/index_en.cfm

EUROSTAT. (2014): Exports of goods and services in % of GDP. [online]. [Citované 7.11.2014.] Dostupné na internete: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database

EUROSTAT. (2014): GDP and main components – volumes. [online]. [Citované 7.11.2014.] Dostupné na internete: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=nama_gdp_k&lang=en

EUROSTAT. (2014): GDP per capita - annual Data. [online]. [Citované 7.11.2014.] Dostupné na internete: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=nama_aux_gph&lang=en

EUROSTAT. (2014): Gini coefficient of equivalised disposable income. [online]. [Citované 7.11.2014.] Dostupné na internete: <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do?dvsc=9>

EUROSTAT. (2014): Intra and Extra-EU trade by Member State and by product group. [online]. [Citované 7.11.2014.] Dostupné na internete: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ext_lt_intratrd&lang=en

EUROSTAT. (2014): Population on 1 January by age and sex. [online]. [Citované 7.11.2014.] Dostupné na internete: http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=demo_pjan&lang=en.

EUROSTAT. (2014): Real GDP growth rate - volume. [online]. [Citované 7.11.2014.] Dostupné na internete: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plu gin=1&language=en&pcode=tec00115>

FINGER, K. M.: (2013): ICC Open markets index. Paríž: Medzinárodná obchodná komora, 2013.

INTERNATIONAL ORGANIZATION OF MOTOR VEHICLE MANUFACTURERS, 2013. 2013 production statistics. [online]. [Citované 7.11.2014.] Dostupné na internete: <http://www.oica.net/h1-2013-production-statistics/>

INTERNATIONAL ORGANIZATION OF MOTOR VEHICLE MANUFACTURERS, 2013. 2003 production statistics. [online]. [Citované 7.11.2014.] Dostupné na internete: <http://www.oica.net/category/production-statistics/2003-statistics/>

KOTIAN, J. (2014): Economic impact of EU membership on Visegrad countries. In Visegrad Four - 10 years of EU membership, 2014.

LEŠKO, M. (2014). Varšavská výnimka. In: Trend, 2014, roč. XXIV, č. 38, s. 6

LIPKOVÁ, Ľ. (2011): Medzinárodné hospodárske vzťahy. Bratislava: Sprint dva, 2011. ISBN 978-80-89393-37-4

NIČ, M. – SLOBODNÍK, M. – ŠIMEČKA, M. (2014): Slovakia in the EU: An Unexpected Success Story?, s. 3

ORŁOWSKI, W. M. (2012): Poland has survived the economic crisis remarkably well, but the country faces a future dilemma over adopting the euro. [Citované 7.11.2014.] Dostupné na internete: <http://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2012/09/25/poland-economic-success-orlowski/>.

SVETOVÁ BANKA. (2014): World DataBank – GDP growth (annual %). [Citované 7.11.2014.] Dostupné na internete: <http://databanksearch.worldbank.org/DataSearch/LoadReport.aspx?db=2&cntrycode=SVK&sercode=NY.GDP.MKTP.KD.ZG&yrcode=#>

TVRDON, M. – SKOKAN, K. (2011): Regional disparities and the ways of their measurement: the case of the Visegrad four countries. In: Technological and Economic Development of Economy, 2011, roč. 17, č. 3, s. 501-518.

ZÁBORSKÝ, J. – LEHUTA, M.: (2014). Desaťrošie prerodu. In. Trend, 2014, roč. XXIV, č. 17, s. 10-11

SLOVAK AND CZECH POLITICAL REPRESENTATION IN RELATION TO THE EUROPEAN UNION

Lucia Borošová

Faculty of International Relations, University of Economics in Bratislava, Dolnozemska cesta 1/b, 85235
Bratislava 5, Slovak Republic, email: lucia.borosova@euba.sk

In the introduction, article deals with the analysis of the concept of political representation. The aim of the paper is to compare the results of the elections to the European Parliament in Slovakia and in the Czech Republic in 2009 and 2014. Author to achieve that objective predominantly used comparative method. Representative democracy as a political system is based on the idea that people are the sole source of state power and since they cannot implement their power directly, they create authorities which represent them through general elections. Therefore, political parties and institutions as a tool to implement the principle of representation were created. Due to the fact that in May 2014 we had the tenth anniversary of Slovakia's membership in the European Union, and also the elections to the European Parliament were held, the following article deals with the analysis of election programs of political parties, as a relevant political representation, and also compares the results of the elections to the European Parliament in Slovakia and the Czech Republic in 2009 and 2014.

Keywords: Political Representation, European Union, Political Parties, European Elections.

JEL: F72, D79, F59

1 Introduction

Political representation is one of the most important elements that determines the basic characteristics of democracy. As the historical experiments with direct democracy led to a failure, democratic countries have chosen the representative democracy. This represents mediated citizen participation in the government. Citizens elect their representatives who then make political decisions, adopt laws, discuss matters of public interest on behalf of the people. However, they are responsible for their actions.

The term "representation" can be understood in terms of representation of a state or international organization, political party or movement, diplomatic representation, etc. But in its basic sense, the concept of representation is closely connected with the principle of subsidiarity and assumes a certain group of people who has the same powers. The idea of political representation is based on the assumption that the people, who are the sole source of state power, cannot implement their governing directly, but create authorities that represent them through the general elections. Political parties play in the representation important role. The following article deals with the comparison of the results of the European elections in Slovakia and the Czech Republic in 2009 and 2014.

2 Historical and epistemological definition of the political representation

Political parties and institutions have emerged from the notion of political representation as of a tool to implement the principle of representation. It should be noted that in the past, in the ancient and medieval periods, the principle of representation was unknown. It began to take a shape in the 17th century. Major credit for its development had political thinkers like *J. Locke, Ch. L. Montesquieu, E. Burke, J. Madison, A. de Tocqueville, J.S. Mill*¹ and also *H. Pitkin Fenichel*² and others.

Edmund Burke, Irish philosopher and statesman, also called the father of conservatism, defended the principle of representation against the idea that elected officials should be delegates who accurately reflect the views of voters. Burke insisted that Parliament should not be a kind of "Congress of ambassadors made of different enemy interests", but a forum of representatives of all citizens. This forum should be guided by the desire to implement the "common good." The idea has pushed through during the French Revolution under the notion of national representation.³ The basic assumption of the *modern representative democracy* is the exercise of people's power through elected representatives⁴. The basic components of political representation across different theories are: elected representatives, represented citizens, custom content of the represented - opinions, attitudes, interests and the like, and the political arena in which the process of representation takes place. Individual representation theories define the individual components and their role in the theoretical approach. Mutual discussion between different theoretical approaches is then based on the importance of what role does the selected component of the representation have⁵. While the above-mentioned components of representation form the widely accepted part of the theory of representation, the activities of elected representatives and in particular the relationship between elected representatives and voters, which is the core of representation, is one of the most discussed topics of modern political science and democratic theory because it constitutes the basis of legitimate government process.

Political scientist *Hanna Fenichel Pitkin* identified four following representation theories: formal representation involving the authority and responsibility, symbolic representation, descriptive and substantive representation. Pitkin defines political representation as an activity that allows the presence of voices, opinions and attitudes of citizens in the political process, argues against dualistic notion of representation. Paradox representation, as it is called by Pitkin, should not be theoretically solved. It rather should become the basis of the internal control mechanism in which citizens provide the autonomy for the elected representatives as well as voters. Elected representatives must act to ensure voters the ability to empower elected representatives – elections, to allow voters to check elected representatives while maintaining the capacity to act independently of the wishes of voters.⁶

According to Pitkin, the paradox can be partially solved based on the identification of the applied type of democratic representation. These types then present four different perspectives in the study of representation, offering other methods of evaluation and measurement at the same time. This solution represents a key contribution to the study of

¹ MILL, J. (1825): Government.

² PITKIN, H.F. (1967): The Concept of Representation.

³ EULAU, H., et al. (1959): The Role of the Representative: Some Empirical Observations on the Theory of Edmund Burke.

⁴ MILL, J. (1825): Government.

⁵ REHFELD, A. (2006): Towards a General Theory of Political Representation. p. 1-21

⁶ PITKIN, H.F. (1967): The Concept of Representation.

modern representative democracy. However, it also has its critics who point to the fact that Pitkin does not define the way in which it is possible to identify objective interests of voters.

Also thanks to the above criticism, there was a shift in political sciences as how representation is perceived together with the argument that descriptive representation is at the heart of many debates of marginalized groups in politics. The concept of formal representation also drew attention to the elections which are seen as a mechanism that allows voters to decide. In addition, the concept of formal representation enhanced the understanding of political representation as a relationship between elected representatives and voters. Pitkin's theory of representation thus represents the link between the study of political representation and democracy.

The transforming political context together with the nature of political representation is currently in the process of globalization and Europeanisation. Representation, however, is transforming not only internationally but also at national level - interest groups and civil society organizations are increasingly involved in the political arena. In this changing environment, where the interest groups are involved in the development of policies and their implementation, the boundaries between formal and informal representation are gradually blurring.⁷

3 Slovak and Czech Republic in the Context of the Elections to the European Parliament

Slovak Republic together with Czech Republic, Cyprus, Estonia, Latvia, Lithuania, Hungary, Malta, Poland and Slovenia has joined the European Union on the 1st May 2004. Slovakia and the Czech Republic held the first elections to the European Parliament on 13th June 2004. Political parties play an important role in the elections and they can be defined as organized voluntary associations of citizens with the same political views and objectives who participate in political life as well as organizations representing economic, social, cultural, environmental and other interests of citizens. Their aim is to act on the public, govern the state, get new members, directly participate in elections, get representation in elected government bodies and eventually gain total political power in the state. Their importance lies in the implementation of interests and values of political will, implementation of representative politics, stabilization of political power and significance of expression of pluralist interests of the society. Political parties at European level can be seen as organizations that carry out their activities in accordance with the political agenda. They consist of national political parties and individuals, and are represented in several Member States. Political parties at European level are important integration factors within the Union and contribute to forming a European awareness and expressing the political will of the citizens of the Union.

According to the basic political information, it is possible to divide political parties into *conservative* that prefer traditional values such as family, religion, nation and which national interests are also reflected in the economy. However, in order to preserve their values allow violence. Conservative, right-wing political parties in Slovakia include: SNS (Slovak National Party), SDKÚ (Slovak Democratic and Christian Union) and SMK (Party of the Hungarian Community). However, some authors argue⁸, that parties as SNS and SMK, but also ĽS – HZDS (the People's Party – Movement for a Democratic Slovakia) are also political parties, which can be classified only with great difficulty. These parties usually do not identify with such classification because their priorities in finding their own identity are not

⁷ SAWARD, M. (2006): The Representative Claim. p. 297-318

MANSBRIDGE, J. (2003): Rethinking Representation. p. 515-528

⁸ VANČO, M. (2010): Je slovenský volič pravicový alebo ľavicový?

economic. The so-called national parties in Slovakia hold a strong position due to the strong presence of the Hungarian minority.

Liberal parties, also called Democratic parties - prefer civil rights and freedoms, are strong pacifist, reject violence as a means of solving problems, reject wars and conflicts and are mostly conciliators. These parties are for peace, do not prefer a nation because they are cosmopolitan. „Although the Liberal Parties are not the most influential, the basic principles of liberalism became part of the political parties and programs with other than liberal orientation - those such as the various conservative, democratic, social democratic or socialist groupings, thus becoming a part of the ideological agenda of the modern Left and Right.”⁹

Social, left-leaning political parties in the Slovak Republic include SMER-Social Democracy. Social - democratic, socio - humanistic, socialist, leftist, communist, labour parties favor the interests of larger social groups such as working class. They emphasize collective, highlight social security, the need for social humanism. They prefer state care for citizens. In the economic sphere are trying to eliminate social conflicts and unemployment.

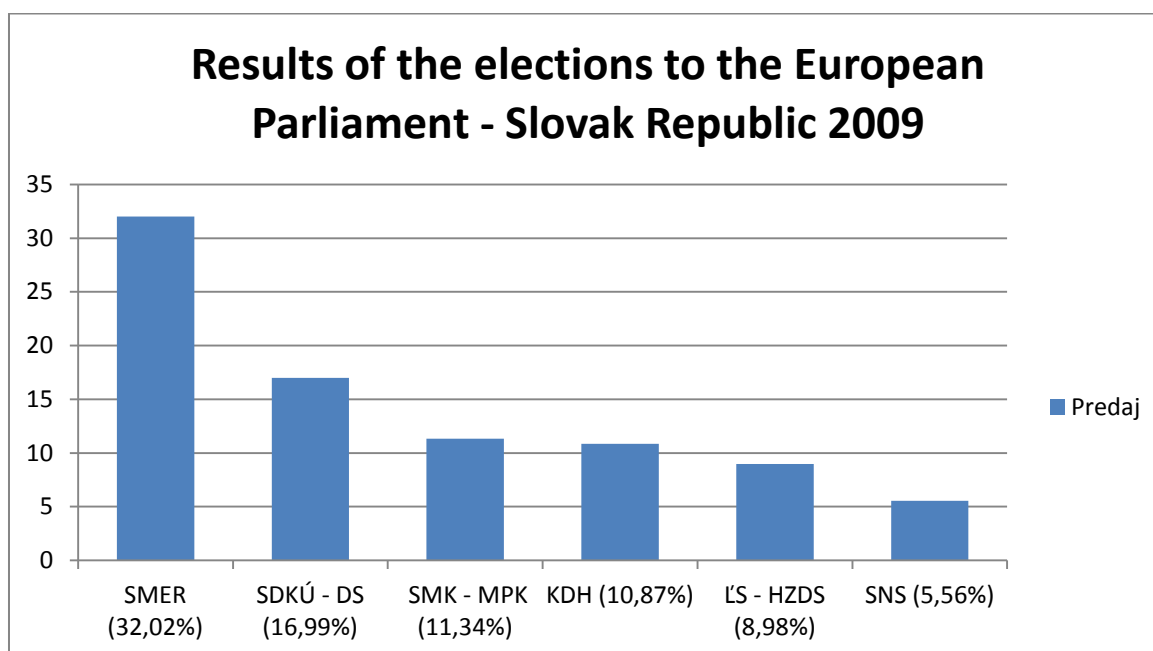
This classification reflects the different views on the management of the economy and the extent of state intervention in it. It's not an ideal classification because it fails to account other criteria for identifying a political party, which may be moral, religious, environmental and other topics.

4 Elections to the European Parliament in the Slovak Republic in the years of 2009 and 2014

Slovak's Elections to the European Parliament in 2009 were held on 6th June and Slovakia could vote for 13 of the total 736 MPs. Elections were attended by 16 political parties and voter turnout reached 19.64% of the total number of eligible voters (Statistical Office, 2014). Five percent threshold was exceeded by 6 political parties (refer with: Figure 1): SMER - Social Democracy (SMER hereinafter), Slovak Democratic and Christian Union - Democratic Party (SDKÚ - DS), Hungarian Coalition Party (renamed in 2012 to Party of Hungarian Community (SMK - MKP), Christian - democratic Movement (KDH), the People's Party - Movement for a Democratic Slovakia (ĽS - HZDS) and the Slovak national Party (SNS). We can argue that by a wide margin, SMER – socially oriented party - won the elections to the European Parliament in the Slovak Republic in 2009, winning 5 seats. Second was SDKÚ - DS with 16.99% of the votes and gained two seats, the same as SMK and KDH and ĽS – HZDS and SNS obtained one mandate.

⁹ SURMÁNEK, Š., GBÚROVÁ, M., DUDINSKÁ, I. (2003): *Politológia* (vybrané kapitoly). p. 53

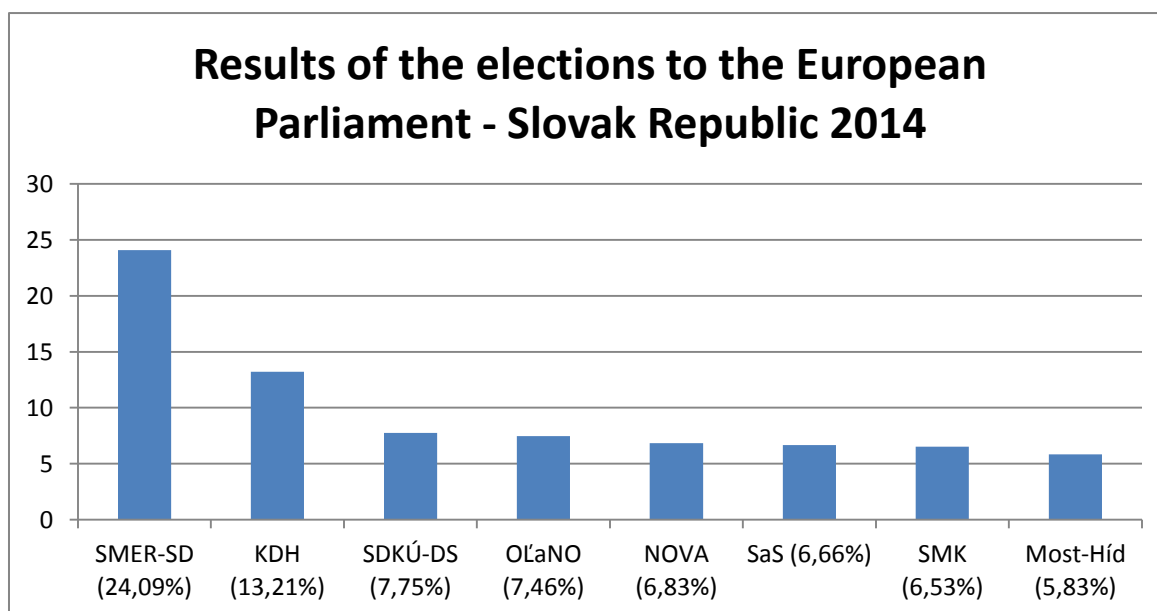
Figure 1: Results of the elections to the European Parliament – Slovak Republic 2009



Sources: EU 2014, modified by author

In the elections, taking place in May, 2014 (refer with: Figure 2), the citizens of the Slovak Republic Slovak voted for 13 MPs.

Figure 2: Results of the elections to the European Parliament – Slovak Republic 2014



Sources: EU 2014, modified by author

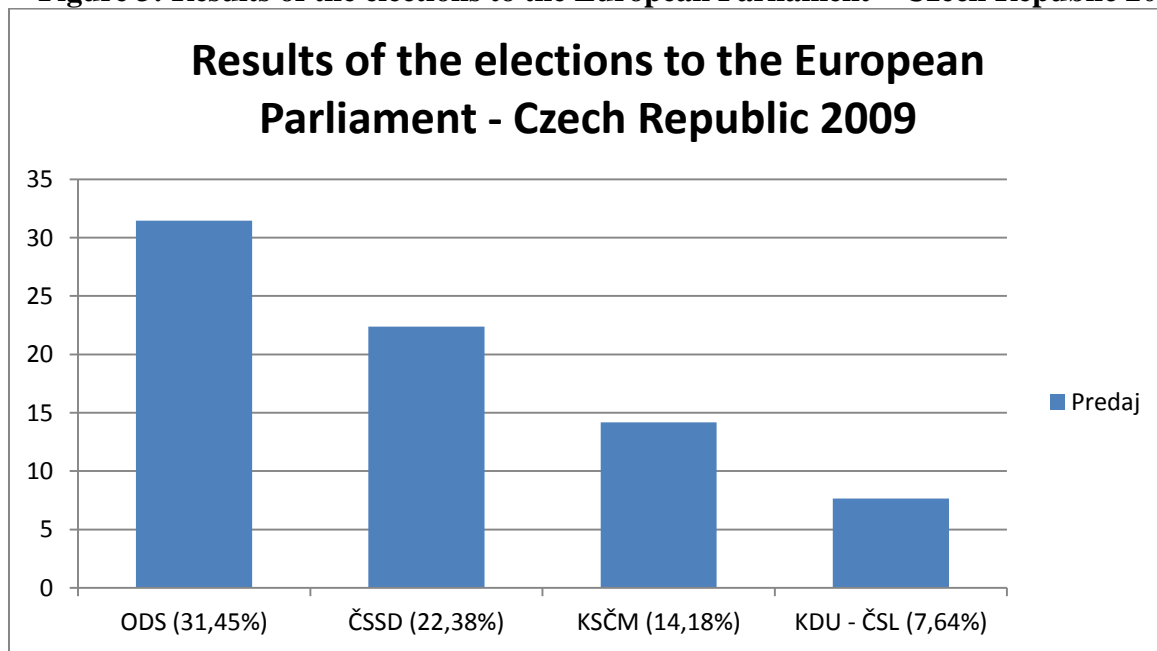
In 2014, the participation reached 13.05% of the eligible voters, which was 6.59% less than in 2009. 8 political parties exceeded 5% threshold, which, in comparison with 2009, is an increase by two political parties (Statistical Office, 2014). In 2014 again, SMER – SD won

the Slovak Republic elections to the European Parliament. However, the party gained only 24.09% of the votes, which is 7.93% less than in previous elections. The second highest position, with 13, 21% of the votes, went to KDĽ party, but despite finishing second, it gained 2,34% fewer votes than in 2009. The biggest difference in the numbers of votes in the European elections saw SDKÚ - DS, which had in 2014 9.24% less votes than in 2009. Four new parties exceeded 5% threshold – ORDINARY PEOPLE and independent personalities (OĽaNO) with a share of 7.46% of the votes, NOVA (NOVA) with a yield of 6.83% of the votes, party Freedom and Solidarity (SaS) with 6.66% of votes and MOST - Híd with 5.83% of votes. In January 2014 ĽS – HZDS ceased to exist and therefore it is not possible to compare election results from 2009 with the results from 2014. SNS did not exceed 5% threshold.

5 Elections to the European Parliament in the Czech Republic in the years of 2009 and 2014

Citizens of the Czech Republic in the European Parliament elections in 2009 decided who will represent the Czech in the European Parliament during the election period 2009-2014. Of 736 deputies, the citizen could vote for 22 (refer with: Figure 3).

Figure 3: Results of the elections to the European Parliament – Czech Republic 2009



Sources: EU 2014, modified by author

Civic Democratic Party (ODS) placed the former MEP Ján Zahradil on the top of the list of candidates, gaining them 31.45% in 2009 elections. In the energy sector ODS' MEPs supported efforts to diversify energy sources. To address the economic crisis, MEPs promoted the measures supporting entrepreneurship. With the regard to the support for the Lisbon Treaty, ODS was, despite positive opinion of the chairman Topolánek, in this question uncertain because it divided the party.

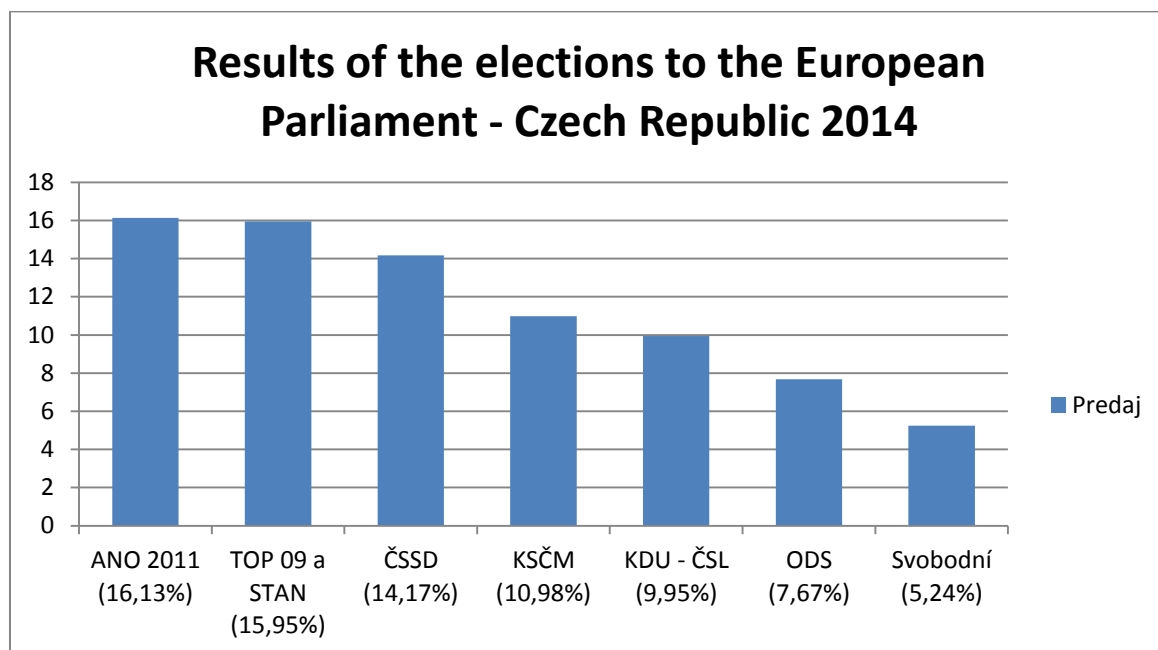
Second place went to *Czech Social Democratic Party* (ČSSD) with 22.38% of the votes (Elections to the European Parliament, 2014). The party chose Jiří Havel, former deputy prime minister for the economy and the then shadow Minister for Education, to be a leader of their list of candidates. ČSSD was, thanks to its program, deeply rooted in the European structures through its membership in the *Party of European Socialists* (PES) with which it

closely cooperated. In times of economic crisis, ČSSD's MEPs put emphasis on strengthening the regulation of monopoly prices and stopping the privatization of public assets. It also dealt with better coordination of monetary and fiscal policy. With the regard to the energy policy the party emphasized the need for savings in energy consumption and the improvement of the energy infrastructure. ČSSD stood for speeding up the adoption of the Lisbon Treaty and the further enlargement of the Union.

Communist Party of Bohemia and Moravia (KSČM) won 14.18% of the vote in the elections to the European Parliament in 2009, (Elections to the European Parliament, 2014). The party won 3 seats for Miloslav Ransdorf, former cosmonaut Vladimir Remek and doctor Jiří Maštálka. KSČM was at that time part of the Confederal Group of the European United Left/ *Nordic Green Left (GUE / NGL)*. The party stressed economic self-sufficiency and fiscal justice. In the energy sector was KSČM in favor of improving relations with those countries on which the Union is volatile. Party members rejected the Lisbon Treaty and called for a referendum on this issue.

Christian and Democratic Union - Czechoslovak People's Party (KDU-ČSL) ranked at fourth position and won 7.64% of votes. Seats went to Zuzana Roithová and Jan Březina. They based their solution to the economic crisis on supporting small businesses and sole traders. That way they wanted to combat unemployment. With the regard to the energy policy, KDU-ČSL put an emphasis on Carbon capture and storage (CCS) and energy savings.

Figure 4. Results of the elections to the European Parliament – Czech Republic 2014



Sources: EU 2014, modified by author

Voter turnout in 2014 European elections in the Czech Republic amounted to (refer with: Figure 4) 18.20% of the total number of eligible voters (Elections to the European Parliament, 2014), which is 10.02% less than in 2009. The top position belongs to ANO 2011, the center-right party, the conservative - liberal political movement founded in 2012 with 16.13% of the votes. Since it is a new party, which won the European Parliament elections, we can talk about some dissatisfaction of Czech citizens who did not make ODS their first choice as in the elections of 2009. Civic Democratic Party won only 7.67% of the votes,

which is 23.78% less than in the elections of 2009 and came out sixth. The loss of votes in 2014 was also the issue of ČSSD which fell by 8,21% from the second to third place and KSCM fell by 3.2%, moving from the third position to the fourth. In the category of the so-called new political parties, like ANO 2011, a relatively high number of votes, 15.95%, was reached by a pro-European oriented party which condemns populism and identifies itself with liberal conservatism, TOP 09 STAN and Freedom Party with 5.24% votes. In comparison with 2009, in the case of KDU - ČSL, there was an increase in the number of votes by 2.31%.

6 Conclusion

In the Slovak Republic, the ruling party SMER lost in the 2014 elections to the European Parliament their positions from the previous period, which is, together with the county and also the presidential elections, another negative aspect for the Social Democrats. On the other hand, Christian Democrats KDH surprisingly defended their two seats. The party was in fact weakened after the departure of several members, but the party's agenda was well set because KDH preferred the traditional family. This is a topic which is dominant for conservative voters. Slovakia has established some critical trends towards the European Union, as one mandate was obtained by SaS, NOVA and OĽANO. To some extent this may be due to the fact that critical voices ultimately discouraged people who have positive feelings towards the Union. Slovaks' eminent lack of concern for the European elections can be attributed to poor campaigns of politicians as well as the fact that the European Parliament has rather negative connotations. People mainly see its particular benefits, high wages of MEPs, as well as other benefits associated with the exercise of this function. Reasons for the low participation can thus be seen as a combination of benefits for members and also the fact that people perceive their performance indirectly, or do not perceive it at all. Besides these factors that affect the participation of eligible voters in elections to the European Parliament, there is also another factor - bad social situation in the Slovak Republic.

The elections to the European Parliament in 2014 in the Czech Republic ended with ANO winning. The result was not surprising, since the election surveys favored ANO as a winner. YES gained four seats in the European elections along with the Social Democrats and TOP 09. KSCM and KDU-ČSL gained three mandates, ODS two and Freedom party one. Voter turnout in the elections to the European Parliament in 2014 was a record low. It was the lowest in the history of Czech elections and, moreover, it was the second lowest after Slovakia. Minimum participation in the European elections in the Czech Republic, like in Slovakia, was due to lack of interest in the EU and the misunderstanding of what this institution is about, as well as the lack of information about the activities of their elected representatives in the European Parliament. In this regard, there is a significant impact of media on public opinion.

References

EULAU, H., et al. (1959): *The Role of the Representative: Some Empirical Observations on the Theory of Edmund Burke*. American Political Science Review 53, (3): 742-56. ISBN 978-0-9547966-1-7

FIGEĽ, J. - ADAMIŠ, M. (2003): *Slovensko na ceste do Európskej únie. Kapitoly a skúsenosti*. [online]. [2003-04-16] Available from: <http://www.cpep.sk/fileadmin/Dokumenty/publikacie/skeu.pdf>

MANSBRIDGE, J. (2003): *Rethinking Representation*. American Political Science Review 97 (4): p. 515-528. ISBN 978-1-84742-416-7

MILL, J. (1825): *Government*. In: Essays on Government, Jurisprudence, Liberty of the Press and Law of Nations. New York: Kelley, 1825

PITKIN, H.F. (1967): *The Concept of Representation*. Berkeley: University of California Press, 1967, ISBN 0-520-02156-8

REHFELD, A. (2006): *Towards a General Theory of Political Representation*. In.: Journal of Politics 68 (1): p.1-21. ISSN 0022-3816

SAWARD, M. (2006): *The Representative Claim*. Contemporary Political Theory 5: p. 297-318.

SURMÁNEK, Š. - GBÚROVÁ, M. - DUDINSKÁ, I. (2003): *Politológia* (vybrané kapitoly). Prešov Slovacontact. p. 53. ISBN 80-88876-00-1

ŠTATISTICKÝ ÚRAD SR, (2014): *Voľby do Európskeho parlamentu*. [online]. [2014-09-09] Available from: <http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=71>

VANČO, M. (2010): *Je slovenský volič pravicový alebo ľavicový?* [online]. [2010-01-28] Available from: <http://www.prave-spektrum.sk/article.php?742>

Výsledky voleb do Evropského parlamentu. (2014). [online]. [2014-05-26] Available from: http://www.evropskyparlament.cz/cs/novinky_a_udalosti/tiskove_zpravy/2014_1/kveten_2014/vysledky_voleb2014.html

EUROPEAN FUNDS AS A FACTOR SUPPORTING INNOVATIVE ACTIVITY IN POLAND

Katarzyna Brendzel-Skowera^a · Ryszard Królik^b

^aDepartment of Business Management, Faculty of Management
Czestochowa University of Technology

^bDepartment of Business Management, Faculty of Management
Czestochowa University of Technology

Polish enterprises have become the largest beneficiaries of European funds. In years 2004–2013 entrepreneurs carried out 62.6 thousand of different projects in which the total value of the funding from the EU budget amounted to about 85.5 billion zloty. The majority of the projects concerned the following areas: entrepreneurship, innovation, research and development, human capital and information society.¹ Apart from the financial benefits, the process of preparing the application documents for projects itself has been frequently an incentive to build the strategy of the development of the company, forward planning and the ability to create a business idea. An important aspect of the participation of Poland in the Community is the possibility of increasing the competitiveness of Polish enterprises, particularly by supporting the development of innovation.

Keywords: the European Union, European funds, small and medium enterprises, innovation, projects

JEL: O30, O31

1 The condition of innovation of Polish enterprises

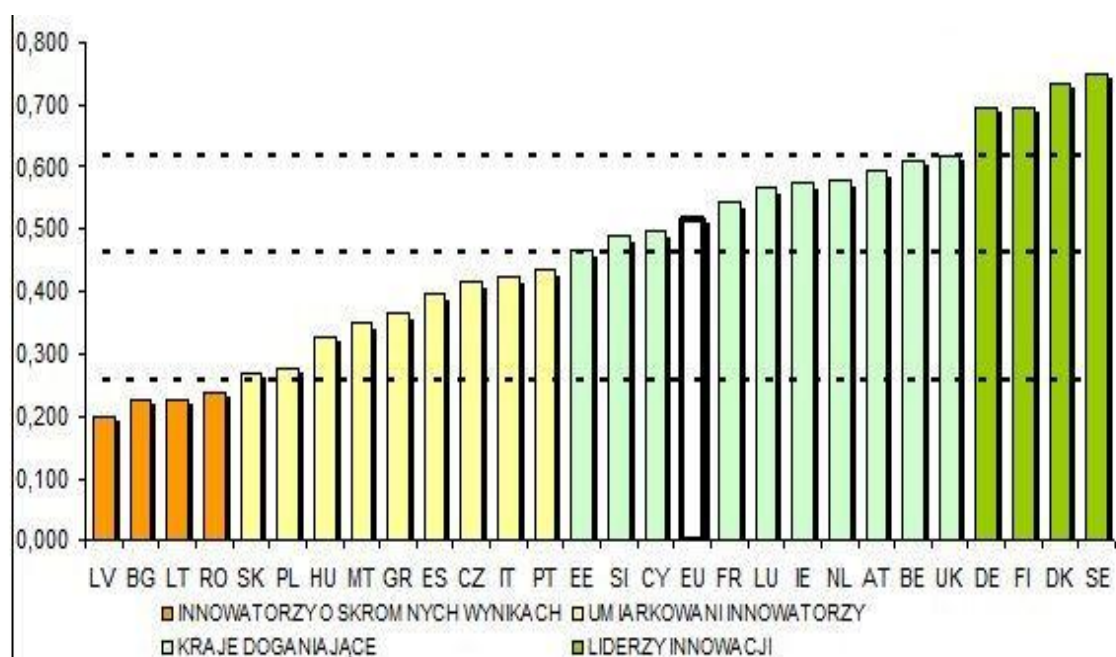
Lack of access to long-term capital, which is essential for enterprises in the initial stages of their existence and in case of investments, e.g. in innovation, is called *equity gap*. According to the European Commission, this problem concerns as much as 20% of small and medium enterprises in the EU countries. Polish enterprises are characterized by low innovation potential, which is mainly caused by lack of capital for innovation. Since 1 May 2004 the solution of this problem has become the EU aid funds. On the other hand, the accession of Poland to the Community brought about that Polish entrepreneurs faced the necessity to meet the competitors on the EU's single market. They have had to look for new competitive advantages, including the ones based on innovation. After the integration with the EU Poland was included in the development of the Lisbon Strategy and, then, the strategy of Europe 2020, in which R&D and pro-innovation activities have been recognized as the key factors of development and improvement of competitiveness. In the meantime, the innovativeness of Polish business entities has been and still is at a low level. This problem mainly concerns small and medium enterprises (SME). Before the accession, the innovativeness of the SME sector in Poland, with respect to its level, exceeded only Malta, Hungary and Latvia. If Poland wanted to compete with the countries of "the old EU" it, most

¹ Kapitał Dolnego Śląska, „Żyjemy w świecie dotacji”, <http://www.kapitaldolnoslaski.pl/drukuj-artykul/zyjemy-w-swiecie-dotacji/83.html> (accessed on 21.10.2014)

of all, had to introduce the policy raising awareness of the possibilities of funding the business activity of all sectors.²

In 2010, that is in the first years of the membership, Poland occupied only the 22nd position among the states of the EU (Fig. 1). The ranking *Innovation Union Scoreboard* was created on the basis of 25 indicators in the field of scientific research and innovation, which were grouped into three main categories: *opportunity factors*, i.e. human resources, funds and research and development systems; *company factors*, i.e. degree of innovation of European companies measured by their investments, the intensity of business relations and entrepreneurship and intellectual assets; *output factors*, i.e. the ones indicating the impact of innovation on economic benefits for the economy.³

Fig. 1. The results of innovation of the EU countries in 2010



Innowatorzy o skromnych wynikach - Modest innovators
 Umiarkowani innowatorzy - Moderate innovators
 Kraje doganiające – Catching-up countries
 Liderzy innowacji – Innovation leaders

Source: www.egospodarka.pl/62183,Innowacyjnosc-w-Polsce-jest-zle.html (accessed on 21.04.2014)

In 2011 there were 1 784.6 thousand active enterprises in Poland.⁴ On the other hand, according to the data by Eurostat, in 2011 there were 1.52 million enterprises in Poland, which placed the Polish economy in the sixth place in the EU with reference to their number.⁵ Micro, small and medium enterprises amount to 99.8% of enterprises in the European Union. The same situation is in Poland. The entities of the SME sector are the vast majority among 1.78 million of all the operating companies, which amounts to 99.8%. However, in comparison with the average of the EU, the SME sector in Poland is to a greater extent

² www.uw.olsztyn.pl/inte/rolafund.htm (accessed on 21.04.2014)

³ www.minnowacyjni.pl/ (accessed on 10.05.2014)

⁴ *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2011–012*, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2013, p. 18

⁵ *Ibidem...*

dominated by microenterprises, whose share in the total number of enterprises amounts to 95.9% (in the EU – 92.5%). The share of small enterprises

Table 1: The characteristics of Polish enterprises in years 2007 – 2011

year	Number of enterprises				
	Total	small	micro	medium	large
2007	1 777 076	1 758 378	1 713 194	15 452	3 246
2008	1 862 462	1 842 883	1 787 909	16 327	3 252
2009	1 673 527	1 654 606	1 604 417	15 808	3 113
2010	1 726 663	1 707 655	1 655 064	15 841	3 167
2011	1 784 603	1 765 597	1 710 598	15 817	3 189

Source: www.parp.gov.pl/index/more/37123 – accessed on 12.05.2014

in the population of SME in Poland (3.1%) is half the size of the average for the EU (6.2%), whereas the share of medium enterprises is close to the EU average (0.9% – Poland, 1.0% – the EU). After the period of an increase in the number of active enterprises in Poland (in years 2006–2008) in 2009 there was a substantial decline (as much as 6%) in their number compared to the previous year. It mostly referred to the smallest entities – the number of small enterprises decreased by 7.5%, and in case of microenterprises – by 6.4%. In years 2010 – 2011 there was a renewed increase in the number of active companies (by 3.2% in 2010 compared to 2009 and by 3.4% in 2011 compared to 2010), and in 2011 that value returned to the level of years 2007–2008.⁶

23% of enterprises introduced innovation in years 2006-2008. The report by the Central Statistical Office on innovativeness of Poland in years 2006-2009 indicates that the economic crisis did not spare the country. In 2009 the expenditure on the innovative activity dropped by 8.2% in industrial enterprises and by 22.5% in service companies compared to the previous year. In years 2008-2009 the number of new licenses and technologies purchased by Polish entrepreneurs also decreased by 34%.⁷ Polish competitive advantage was based on low labor costs with relatively good quality of products, by means of which the exported goods had low price and good quality. Unfortunately, on the other hand, low costs and the quality amount to small quantity of products – large quantities can be produced only with specialized and expensive technologies. The barrier to introducing innovation was too much bureaucracy. Moreover, school programs do not teach creativity, independence or how to take strategic decisions. The technical field: designing new solutions and production technologies brought about the fewest problems – those could be gained easily from the developed countries.⁸

Polish economy, mainly due to a large number of small and medium enterprises, was characterized by low competitiveness. It was the result of poor condition of the SME sector. There may have been a lot of reasons, among others,,: entrepreneurs did not invest in their companies, they did not search for innovative solutions, lack of interest on the part of local authorities. It was noticeable that, in many cases, local authorities did not help in receiving grants or preparing documents. Such behavior was mainly the result of not perceiving some

⁶ Ibidem, pp. 18-20

⁷ www.pi.gov.pl/parp (accessed on 14.10.2014)

⁸ www.rp.pl/artykul/9211,396362 (accessed on 18.10.2014)

beneficial consequences of the development of enterprises in subordinate areas by local authorities. The developed region is an attractive region and, consequently, the one generating profits not only for enterprises but also for local authorities, at least in the form of taxes. Gminas (municipalities) and poviats, while not helping the SME sector gain the European funds, missed the opportunities on the market and chances to generate profits and to achieve satisfaction. Gaining funds from the European Union for development, in the awareness of the State and officials, should not be divided into the categories of the grants for local authorities and the grants for entrepreneurs. Both these groups could have applied for grants simultaneously while cooperating and developing common benefits.⁹

2 Supporting innovation by means of the European funds

Consequently, however, the membership of the European Union influenced an increase in the activity in the field of programming pro-innovative activities in Poland, and the issues of innovativeness were reflected in the national public debate and the development policy.

A range of documents of the strategic nature, concerning innovation, were adopted and many legislative projects were presented, e.g. laws on supporting some of the forms of innovative activity. It is so much easier for enterprises that they can benefit from structural funds to support innovation. The whole system of the operational programs, which enabled their use, has been developed. The beneficiaries of those funds have become large enterprises, SME and microenterprises, business start-ups and the enterprises operating on the market for a long time, foreign invested enterprises and the Polish ones, dealing with production and services. That support concerned different aspects of innovative activity, among others, its initiating, facilitating networking between the economy sector and education, conducting R&D, implementing, obtaining patents or (the most popular investments) modernization of enterprises.¹⁰

In the framework of the most popular programs in years 2004–2013 Polish enterprises concluded 27 thousand agreements and obtained the funding amounting to 27.6 billion zloty. Due to the obtained funding in years 2007–2013 in the framework of the Operational Program “Innovative Economy”, among others, there were achieved the following results:

- implementation of 551 new technologies,
- 215 results of R&D projects,
- support for 972 innovative ideas in the framework of incubators,
- introduction of 2960 e-services.

Grants for innovation of enterprises in years 2007-2013 could amount to 10 thousand zloty up to 1.25 million zloty, and funding exceeding 125 thousand zloty had to be partially supplied with the sources from bank loans or investment funds. Such funding could be obtained by the projects aiming at:¹¹

- obtaining a new patent, license,
- non-patented knowledge in the field of organization and management,
- applying and using ITs and ICTs in the processes of management of enterprises, ,
- applying and using e-Economy technologies,
- implementing new technologies which allow to develop a new project or service,
- introducing the results of works of R&D units,
- implementing and commercialization of technologies of innovative products,
- designing and prototypes, researching, diagnostics and parameterization.

⁹ Czemieli-Grzybkowska W., *Innowacyjność sektora małych i średnich przedsiębiorstw i źródła jej finansowania w latach 2007-2013*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2010, p. 111

¹⁰ *10 PL-UE. Polskie 10 lat w Unii. Raport*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa 2014, p. 121

¹¹ Sikorska K., Bulzacki T., *Dotacje...* op. cit. pp. 36-37.

The activities, which also concern the SME sector, where enterprises could apply for grants, are also:¹²

The Operational Program Infrastructure and Environment – Priority X: Energy Infrastructure; Priority XI: Energy Security,

The Operational Program Development of Eastern Poland – Priority I: Modern Economy,

The Operational Program Human Capital – Priority II: Development of human resources and adaptation potential of enterprises; Priority VIII: Regional Economy Personnel.

The most important issue of financing businesses from the EU aid funds was their non-returnable nature. There was also no need for significant equity in respect to many issues and the funds were used for different investments. The most important condition to be granted aid was to absolutely surrender to the procedure for granting aid punishable by criminal penalties among which the most severe one was the necessity to pay back the awarded amount. There was also important the role of the State whose task, from as early as the pre-accession period, has been to adjust the Polish law to facilitate the actions for which grants can be received.¹³

3 The examples of Polish innovative projects

The experiences of using the European funds showed that Polish entrepreneurs have the potential to develop innovative projects both in the field of innovative and traditional industries using modern technologies. One of the most well-known Polish innovation which has succeeded worldwide is speech synthesizer Ivona TTS, i.e. the software transforming text into speech. Due to the grants from the Program Innovative Economy the IVONA Software company began to develop the technology of the speech synthesizer IVONA Embedded. It is possible to apply it in mobile devices: mobile phones, tablets, navigation or reading devices for the visually impaired. The speech synthesizer IVONA is used by companies and citizens in the whole world and the portfolio of the company are 44 voices speaking in 17 languages.¹⁴

The European funds also supported the project developed by Solaris Bus & Coach S.A., in cooperation with Poznan University of Technology. There was developed and introduced into production a hybrid city bus. It is competitive in relation to the products of European companies due to low operating costs, high level of security, low exhaust emission and high reliability. It was one of the first hybrid designs offered on the European market.¹⁵

Another example is Przedsiębiorstwo Wielobranżowe "VET-AGRO" (a multi-trade enterprise), which used the funds for the development of the company and set up the most modern in Poland Zakład Produkcji Leków Weterynaryjnych (manufacturer of veterinary medicinal preparations). The company uses some innovative technological solutions and analytical equipment of the latest generation. The NetPistols company obtained the European funds for creating the Dontpay platform. The company product is e- service, which is distinguished by a new idea of the Internet sales – so called *cross-selling*, which simultaneously combines the offers of different partners. The company used the obtained funds for creating the system and its promotion among the Internet shops and services.¹⁶

Other beneficiaries of the support from the EU were the companies Ziaja and Trefl. The first one used the obtained funds for developing formulas and manufacturing technologies and implementing the new series of dermo-cosmetics and olive cosmetics for sale. On the other hand, Trefl is the company dealing with the production of puzzles, games,

¹² Kola M., *Fundusze...* op. cit., p. 223.

¹³ Rogoda B., *Fundusze ...* op. cit., p. 66.

¹⁴ *10 PL-UE...*, p. 122

¹⁵ <http://www.solarisbus.com/> (accessed on 23.10.2014)

¹⁶ *10 PL- UE...*, p 122

cards and toys. With the help of the European funds, the company built the hall of the total area of 5 thousand square meters, it purchased some modern bookbinding equipment and the equipment for the research and production department.¹⁷

Polish entrepreneurs have also had an opportunity to use financial tools (among others, refundable support), running with the support of the EU funds. The most recognizable instrument in here has been technological credit. The program, which has been functioning since July 2009, is – in the assessment of entrepreneurs and financial experts – a verified and efficient form of support for innovation in the economy. In its framework there were signed the agreements on the projects concerning technological investments which were subsidized by Bank Gospodarstwa Krajowego (BGK) with 1.8 billion zloty. As a result of the leverage effect, this amount brought about the involvement of the private funds of 3.7 billion zloty (1.2 billion of the beneficiaries' own funds and 2.5 billion of funds of the banks cooperating with BGK). As a result of the implementation of technological credit there were introduced 400 new technologies and there were implemented about 1000 innovations on the market.¹⁸

After 2004 there has been an increase in the interest in obtaining support for the protection of industrial property. This confirms that Polish entrepreneurs increasingly understand the role of the protection of industrial property in creating innovative products or technologies. This instrument was used, among others, by the company from Krakow - QNC, which introduced an innovative technology onto the market concerning covering small items made of metal with coating using electromagnetic induction.¹⁹

In the framework of the EU structural funds there were also subsidized the investments in infrastructure for innovation: industrial, scientific and technological parks, business incubators and the centers of the advanced technologies. Nowadays, there are more than 650 companies in technological parks, some of which constitute the academic spin-offs and the companies which grew up in the academic incubators. In total, in 2012 there were 40 technological parks in Poland and there were 14 at the stage of organization. In turn, 55% of the companies functioning in technological parks were microenterprises, 23% - small companies, and 15% – medium ones. One in eight of the “park” companies ran a research and development activity, and in the leading centers this percentage referred to even 40–60% of entities. For the states belonging to the group, so called *catching-up* (catching up more developed countries), an important source of economic benefits is gaining and implementing foreign innovative solutions. Poland took the third position (after Lithuania and Estonia), compared to the countries of UE-9 with respect to the expenditure of enterprises for innovation which is not the result of R&D. That expenditure amounted to 1.02% of the turnover of the companies, that is, it significantly exceeded the EU average (0.56%).²⁰

4 Conclusions

Due to the membership of the European Union, Polish enterprises have increased their interests in implementing innovation. In the latest ranking *Bloomberg Global Innovation Index 2014*, which presents 50 top countries referring to the innovation index, Poland's position rose from the 30th position (2013) to the 24th in the group of more than 200 countries being the subject of the research. Our country has been the most successful with respect to the number of listed companies in the field of the advanced technologies (13th position) and the index of the industrial potential (15th position). We have also achieved a positive result in the

¹⁷ *Innowacyjne Pomorze*, Neeweek, <http://polska.newsweek.pl/innowacyjne-pomo-rze,95342,1,1.html> (accessed on 21.10.2014)

¹⁸ *10 PL-UE...*, p. 123

¹⁹ *Innowacje w działaniu. PO IG w 2012 r. Trwałość projektu unijnego. Polska na CeBIT*, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2012

²⁰ *10 PL-UE...*, p. 123

category of patent activity (18th position). A significant rise in the ranking shows the improvement of the general position of Poland. This has also been confirmed by the latest report *Innovation Union Scoreboard*, where Poland graduated from the group of *modest innovators* (IUS 2013) to the group of *moderate innovators* (IUS 2014).²¹ The above mentioned results are very optimistic as for the future, even more that innovation has never been a strength of Polish economy and Poland was far from the EU average in this field.

However, in spite of the optimistic data indicating the benefits from using innovation in enterprises, a significant percentage of enterprises still do not recognize them as the source of competitive advantage. There is a prevailing opinion that innovation amounts to “luxury goods” intended for large corporations. The public sector utilizes much more innovative opportunities, mainly in the IT sector while leaving private enterprises far behind. Entrepreneurs from the SME sector are mostly afraid of credits, high-risk funds and the European funds. Therefore, Poland still does not perform well with respect to the percentage of innovative small and medium enterprises, including the ones implementing technological, organizational and marketing innovation. Nevertheless, innovation becomes to play an increasingly significant role in the Polish economy. To strengthen this tendency there should be a large share of funds from structural funds for years 2014–2020.

References

CZEMIEL-GRZYBKOWSKA W., *Innowacyjność sektora małych i średnich przedsiębiorstw i źródła jej finansowania w latach 2007-2013*, Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, Białystok 2010

Innowacyjne Pomorze, Neewsweek, <http://polska.newsweek.pl/innowacyjne-pomorze,95342,1,1.html>

Innowacje w działaniu. PO IG w 2012 r. Trwałość projektu unijnego. Polska na CeBIT, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2012

KOLA M., *Fundusze pomocowe Unii Europejskiej jako czynnik poprawy konkurencyjności małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce*, Wyd. TNOiK Dom Organizatora, Toruń 2007

10 PL-UE. *Polskie 10 lat w Unii. Raport*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Warszawa 2014

Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2011–012, Polska Agencja Rozwoju Przedsiębiorczości, Warszawa 2013

ROGODA B., *Fundusze pomocowe Unii Europejskiej wspierające przedsiębiorczość*, Wyd. UE w Krakowie, Kraków 2009

SIKORSKA K., BULZACKI T., *Dotacje z Unii Europejskiej*, Helion, Gliwice 2005

Żyjemy w świecie dotacji, Kapitał Dolnego Śląska, <http://www.kapitaldolnoslaski.pl/drukuj-artykul/zyjemy-w-swiecie-dotacji/83.html>

²¹ 10 PL-UE ..., p. 125

www.uw.olsztyn.pl/inte/rolafund.htm

www.egospodarka.pl/62183,Innowacyjnosc-w-Polsce-jest-zle.html

www.minnowacyjni.pl/

www.pi.gov.pl/parp

www.rp.pl/artykul/9211,396362

<http://www.solaribus.com/>

EMPIRICKÁ ANALÝZA PÔVODU DLHOVEJ KRÍZY V EUROZÓNE

Marcel Čas

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/B, 85235
Bratislava, Slovenská republika, e-mail: marcel.cas@euba.sk.

Tento článok sa venuje empirickej analýze dlhovej krízy v Eurozóne. Prezentujú sa dve empiricky merateľné podmienky pre oprávnenosť tvrdenia, že ekonomická kríza v Eurozóne bola zapríčinená zadlžovaním sa verejného sektora. Empirická platnosť tohto tvrdenia je komparovaná s alternatívnou explanačnou hypotézou, ktorá vysvetľuje dlhovú krízu v Eurozóne ako dôsledok vývoja platobných bilancií jednotlivých štátov. Cieľom článku je empiricky rozhodnúť, ktorá hypotéza je empiricky úspešnejšia pri vysvetlení príčin ekonomickej krízy Eurozóny.

Kľúčové slová: Dlhová kríza, Eurozóna, Empirická analýza

This article examines the empirical analysis of the debt crisis in the Eurozone. The article presents the two empirically measurable conditions for eligibility of the argument that the economic crisis in the Eurozone was caused by indebtedness of the public sector. The empirical validity of this argument is compared with alternative explanatory hypothesis, which explains the debt crisis in the Eurozone as a result of the development of the national balance of payments. The aim of the article is to empirically determine which hypothesis is empirically successful in explaining the causes of the economic crisis of the Eurozone.

Key words: Debt crisis, Eurozone, Empirical analysis

JEL: F36, F45

1 Úvod

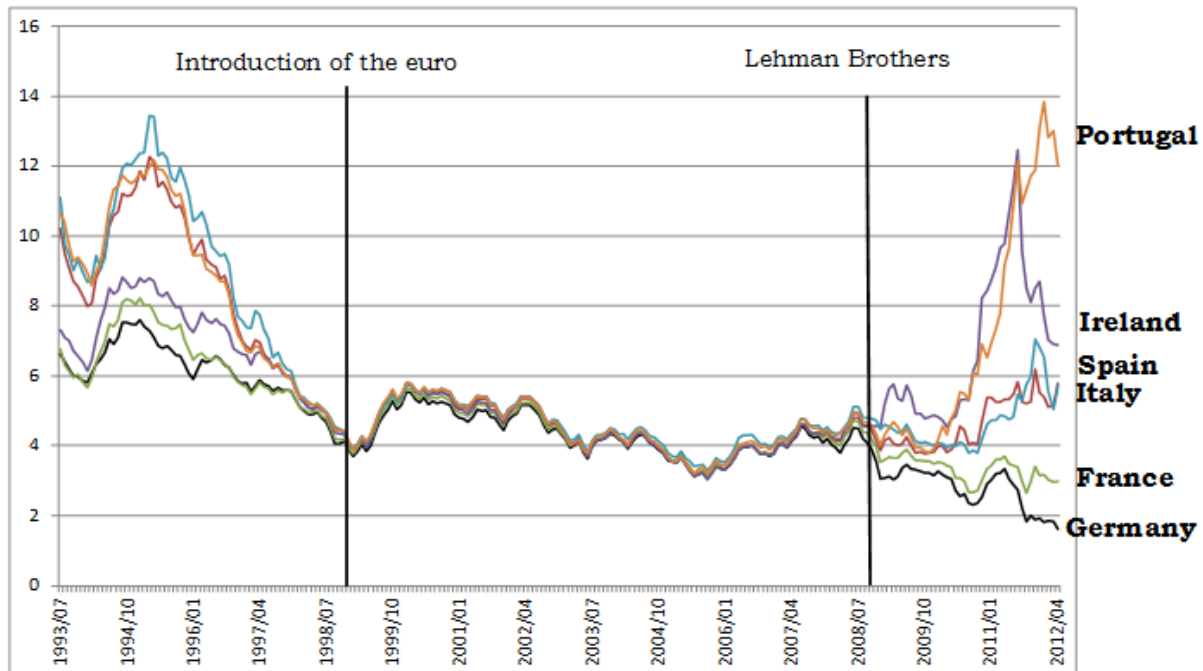
Tento článok sa venuje empirickej analýze dlhovej krízy v Eurozóne. Dlhovou krízou býva označovaný fenomén ťažkosti resp. neschopnosti refinancovania sa na súkromných finančných trhoch niektorých štátov Európskej menovej únie – Eurozóny. Tento fenomén sa začal prejavovať v dátach od začiatku Globálnej Finančnej a Hospodárskej krízy, avšak naplno prepukol až v roku 2010, kedy Grécka Republika stratila možnosť refinancovania sa na súkromných finančných trhoch.¹ Danú skutočnosť môžeme sledovať pomocou vývoja úrokových mier štátnych dlhopisov.

Na Obr. č. 1 môžeme vidieť akým spôsobom konvergovali úrokové miery vybraných štátov Eurozóny pred a po zavedení eura a akým spôsobom divergovali po prepuknutí finančnej krízy. Takto definujeme aj samotný ekonomický problém Eurozóny. Definujeme ho ako problém ťažkosti refinancovania sa, respektíve ako problém veľkého nárastu ceny za refinancovanie verejných rozpočtov. Takáto definícia problému je presnejšia a umožňuje nám zostať hodnotovo neutrálnym, na rozdiel od pomenovania krízy ako krízy dlhovej. Pojem dlhová kríza je hodnotovo a teoreticky zaťažujúci, keďže implikuje už odpoveď na otázku

¹ LEVY ECONOMOCS INSTITUTE (2013): The Greek Economic crisis and the Experience of Austerity: A Strategic Analysis.

pôvodu divergencie úrokových mier. Túto implicitnú implikáciu sa snaží predkladaná práca empiricky overiť.

Práca predkladá dve explanačné hypotézy, ktoré sa obe snažia identifikovať príčinu a pôvod finančnej krízy v Eurozóne. Sú to explanačná hypotéza neudržateľnosti vývoja verejného zadlženia a explanačná hypotéza nerovnováhy v bežných účtoch platobnej bilancie. Pre obe hypotézy sú navrhnuté dve empiricky pozorovateľné podmienky, ktoré musia byť naplnené aby sme mohli povedať, že daná hypotéza dobre vysvetľuje pôvod finančnej krízy v Eurozóne. Následne sú uvedené empirické dáta relevantných veličín, ktoré sú komparované s retrodikciami oboch explanačných hypotéz. V závery článok vyhodnocuje empirickú úspešnosť oboch explanačných hypotéz.



Obr. č.1 Divergencia úrokových mier vybraných štátov eurozóny,
Prameň: VOX CEPRs Policy Portal²

2 Explanačné hypotézy

Explanačná hypotéza 1^o považuje vývoj verejného zadlženia za príčinu vzniku problému divergencie úrokových mier. Predpokladaný verbálny model tvrdí, že štáty sa v predkrízovom období nadmerne zadlžovali a tým si nevytvorili dostatočný priestor pre nepredvídané výskyty finančných kríz.³ Súkromné finančné trhy si tento trend všimli a zvlášť po vypuknutí Globálnej Finančnej krízy boli opatrné komu peniaze požičajú. Súkromné finančné trhy, keďže sú racionálne, si začali pýtať vyššie úrokové miery u štátov, ktoré sa správali v predkrízovom období fiškálne nezodpovedne, pretože začali pochybovať o možnosti splatenia dlhových záväzkov dlžníkymi štátmi. Súkromné finančné trhy majú takýmto spôsobom plniť pozitívnu funkciu v tom zmysle, že pripomínajú štátom, ktoré zabudli na fiškálnu zodpovednosť, že verejné dlhy treba aj znižovať resp. splácať (vynechajme problém cyklickosti argumentu racionálnych finančných trhov, ktoré sa, ak máme dôverovať danému modelu, už raz pomýlili pri stanovení miery rizika).

Tento model je postavený na dvoch retrodiktívnych podmienkach, ktoré musia byť splnené ak má tento model platiť. Dajú sa vyjadriť v slovnom spojení „nadmerné

² MICOSSI, S.(2012): Bring the Eurozone back from the precipice: An agenda for the European Council, Dostupné na internete: <http://www.voxeu.org/article/bringing-eurozone-back-precipice-proposal>.

³ NGAI, V. (2012): Stability and Growth Pact and Fiscal Discipline in the Eurozone.

zadlžovanie“. Pre platnosť daného modelu je teda nevyhnutné, že keď sa pozrieme do histórie vývoja verejného zadlžovania tak zistíme, že práve tie krajiny ktoré sa nadmerne zadlžovali boli potrestané finančnými trhmi po vypuknutí krízy zvýšením úrokových mier za ich dlhopisy. Prvá podmienka je podmienka nadmernosti (Podmienka A). V súlade s paktom stability a rastu budeme za nadmernú mieru zadlženia považovať mieru vyššiu ako 60% z HDP.⁴ Aj keď pre úplnosť treba dodať, že daná úroveň nemá žiadne ekonomicko-teoretické zdôvodnenie – ide o politickú dohodu. Druhá podmienka je podmienka zadlžovania, t.j. podmienka trendu zvyšovania verejného zadlžovania (Podmienka B).

Treba poznamenať, že pre úspešnosť daného modelu vysvetliť príčiny krízy v Eurozóne musia platiť obe podmienky súčasne. Ak by krajina spĺňala podmienku A, ale nespĺňala podmienku B tak nie je jasné prečo by sa fiškálne nezodpovedné krajiny nedostali do problémov s refinancovaním už kedykoľvek skôr. A ak by krajina nespĺňala podmienku A a spĺňala podmienku B, tak nie je jasné prečo by sa mala dostať do problémov s refinancovaním keď ešte nedosiahla požadovanú mieru zadlženia, ktorá sa považuje za kritickú.

Explanačná hypotéza 2^o považuje nerovnováhy v bežných účtoch platobných bilancií za príčinu vzniku problému divergencie úrokových mier. Predpokladaný verbálny model sa v podstate zhoduje s modelom krízy z platobnej bilancie.⁵ V tomto modeli si súkromné finančné trhy všimli, že sa zväčšujú nerovnováhy v bežných účtoch. Takéto nerovnováhy nemôžu pretrvávajúť, keďže pasívne bežné účty musia byť vyrovnávané aktívnymi finančnými účtami. Teda, že do krajiny musí tiecť finančný kapitál. Za normálnych okolností sa takýto problém rieši buď automatickou depreciaiou meny krajiny s pasivitou bežného účtu alebo devalvačnou intervenciou krajiny. Súkromné trhy však vedeli, že ani jedna z týchto možností nie je bezprostredne možná pre krajiny ktoré neodvolateľne fixovali svoje výmenné kurzy voči sebe – teda, že prijali spoločnú menu euro. Nebolo však jasné ako inak by mohli krajiny obnoviť svoju relatívnu konkurencieschopnosť. Preto vznikli obavy, že prípadné rozviazanie fixácie výmenných kurzov nebude riadené a že každý investor, ktorý drží ľubovoľné cenné papiere denominované v eurách a vydané krajinami s pasivitou bežného účtu, stratí veľké množstvo svojej investície po vykonaní prípadnej devalvácie novo-vzniknutých ne-euro mien. Z hľadiska tohto modelu je platné, že súkromné trhy sa báli nesplatenia dlhov istých štátov, ale nie z dôvodu fiškálnej neudržateľnosti resp. nezodpovednosti ale z dôvodu núteného rozviazania fixácie výmenných kurzov a následnej devalvácie (čím by investície v štátnych cenných papieroch stratili svoju hodnotu).⁶

Tento model takisto stojí na dvoch retrodiktívnych podmienkach, ktoré musia byť súčasne splnené ak má tento model platiť. Musí byť splnená podmienka pasivity bežného účtu platobnej bilancie (Podmienka C).⁷ A musí byť splnená podmienka vnútornej fixácie kurzov – krajina musí byť súčasťou Eurozóny (Podmienka D).

⁴ Európska KOMISIA (2014): Stability and Growth Pact, Dostupné na internete: http://ec.europa.eu/economy_finance/economic_governance/sgp/index_en.htm.

⁵ OBSTFELD, M. (1983): Balance-of-Payments Crises and Devaluation.

⁶ Existujú v zásade dve možnosti. Buď by sa štátne cenné papiere precenili novým, výrazne nižším kurzom a tým by investori prišli o hodnotu investície z dôvodu devalvácie, alebo by sa štátne cenné papiere ponechali denominované v eurách, to by však znamenalo, že pri devalvácií meny by to výrazne zvýšilo dlhové zaťaženie danej krajiny, ktorá by sa mohla takto dostať do platby neschopnosti. Pre investorov by teda obe scenáre predstavovali problém. Buď by sa im výrazne znížila hodnota ich investície, alebo by sa výrazne zvýšilo ich riziko.

⁷ Presnejšie by bolo, kebyže sme sledovali aj trend vývoja bežných účtov. Pre potreby tejto práce však abstrahujeme od tohto fenoménu.

3 Metodológia

V práci pracujeme s dátami OECD.⁸ Dáta OECD sme zvolili na miesto dát z Eurostatu z toho dôvodu pretože v čase písania článku neboli dostupné dáta niektorých štátov, predovšetkým Gréckej Republiky. Pre potreby explanačnej hypotézy 1° sme použili dáta o vládnych dlhoch – keďže dáta o verejných dlhoch neboli dostupné. Použitie dát verejného zadlženia by mohlo samozrejme ovplyvniť výsledky práce. Okrem iného Nemecká Spolková Republika by podľa dát o verejnom zadlžení dostupných na Eurostat-e spĺňala obe kritéria explanácie 1°.⁹ Pre potreby explanačnej hypotézy 2° sme použili dáta o bežných účtoch platobnej bilancie.

Pri výbere krajín a ich kategorizáciou sme sa riadili dostupnosťou dát a teoretickou relevantnosťou. Krajiny sme rozdelili na tri skupiny, ktoré sme nazvali „Eurozóna – periféria“, „Eurozóna – centrum“ a „Krajiny mimo eurozóny“. Prvá skupina je tvorená „problémovými“ krajinami, teda krajinami ktorých problémy s ťažkosťou refinancovania sa na trhoch sa snažíme vysvetliť. Druhá skupina je tvorená z krajín Eurozóny, ktoré však podobné problémy nemajú. Tretia skupina je tvorená z krajín EÚ, ktoré neprijali euro. Táto skupina nám slúži ako kontrolná skupina.

Za časové obdobie pre zber dát sme určili roky 1999 až 2007. Začíname v roku 1999, pretože to bol rok zafixovania výmenných kurzov pre pôvodných členov Eurozóny (okrem Grécka) – teda de facto prijatie eura. Končíme v roku 2007, pretože chceme odstrániť vplyv Globálnej Finančnej a Hospodárskej krízy na vývoj verejného zadlženia ako aj na vývoj bežných účtov.

4 Výsledky

V Tab. č.1 môžeme vidieť vládne zadlženie ako % z HPD pre vybrané krajiny. V tab. č.2 môžeme vidieť výsledky empirického testovania explanácie 1°. Podmienka A stanovuje či krajina dosiahla v sledovanom období úroveň zadlženia nad 60% z HDP a podmienka B stanovuje či bol trend vývoja zadlženia rastúci. Ak je v tab. č. 2 pre danú krajinu a danú podmienku vpísané „1“ tak to znamená že daná podmienka pre danú krajinu bola splnená, ak je vpísané „0“ tak to znamená že daná podmienka pre danú krajinu nebola splnená.

Podmienku A splnilo 5/18 krajín, pričom z toho práve dve krajiny boli krajiny typu „Eurozóna - periféria“ (Grécko, Portugalsko). Podmienku B splnilo 6/18 krajín, pričom práve dve krajiny boli krajiny typu „Eurozóna – periféria“ (Grécko, Portugalsko). Podmienku A a podmienku B súčasne spĺňajú práve dve krajiny a sú to krajiny periférie Grécko a Portugalsko. Mohlo by sa teda zdať, že empiricky je explanácia 1° čiastočne potvrdená. Avšak platí aj to, že ani jednu podmienku súčasne nespĺňa 9/18 krajín (ich dlh bol pod úrovňou 60% a mal klesajúci trend) a z nich to platí aj pre dve krajiny typu „Eurozóna – periféria“, pre Írsko a Španielsko. Explanácia 1° pokiaľ chce vysvetliť daný problém, musí stanoviť nejaké javy ktoré majú krajiny typu „Eurozóna – periféria“ spoločné a kvôli ktorým sa dostali do problémov s refinancovaním svojich dlhov. Zároveň by tieto javy nemali platiť pre krajiny centra, pretože explanácia 1° tvrdí, že ak sa stane toto (budú platiť Podmienky A a B), tak sa krajina dostane do problémov. Keďže pre krajiny typu „Eurozóna – periféria“ platí, že obe podmienky sú splnené pre práve 2 krajiny, ani jedna nie je splnená pre práve 2 krajiny a pre práve jednu krajinu je splnená iba jedna podmienka, tak usudzujeme, že empirická analýza pre explanáciu 1° je nanajvýš nekonkluzívna a nepodarilo sa nám nájsť dostatočne silnú empirickú evidenciu pre prijatie explanačnej hypotézy 1°.

⁸ OECD-Statistics (2014): Webová stránka OECD, Dostupné na internete: <http://www.oecd.org/statistics>.

⁹ EURÓPSKA KOMISIA (2014): Eurostat, Dostupné na internete: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home>.

V tab. č.3 môžeme vidieť bežný účet ako % z HDP pre vybrané krajiny. V tab. č.4 môžeme vidieť výsledky empirického testovania explanácie 2°. Podmienka C stanovuje, či mala krajina v sledovanom období pasívny bežný účet a podmienka D stanovuje či mala krajina v sledovanom období zavedené euro (okrem Slovenska, ktoré v sledovanom období euro ešte neprijalo – v teste sme ho ale zaradili medzi štáty eurozóny). Ak je v tab. č. 4 pre danú krajinu a danú podmienku vpísané „1“ tak to znamená že daná podmienka pre danú krajinu bola splnená, ak je vpísané „0“ tak to znamená že daná podmienka pre danú krajinu nebola splnená.

Podmienku C splnilo 7/18 krajín, pričom platila pre všetky krajiny typu „Eurozóna – periféria“. Podmienku D splnilo triviálne 13/18 krajín, pričom platila pre celú perifériu. Podmienky C a D súčasne splnilo 7/18 krajín pričom platili pre všetky krajiny typu „Eurozóna – periféria“. Zdá sa že explanácia 2° je na prvý pohľad empiricky presvedčivejšia ako explanácia 1°. Implikácia tvaru „ak bude splnená podmienka C a zároveň podmienka D, tak sa krajina dostane do problémov s refinancovaním“ platí všeobecnejšie ako obdobná implikácia v prípade explanácie 1°. Zlyháva v práve dvoch prípadoch, v prípade Francúzska a Slovenska. Nemyslíme si, že toto predstavuje závažný problém pre explanáciu 2°. Francúzsko malo iba malú pasivitu bežného účtu v porovnaní s perifériou a zvykne sa spomínať ako potencionálne problematická krajina.¹⁰ Čiže prípad francúzska sa nám zdá byť skôr ďalším dôkazom pre platnosť explanácie 2°. Slovenská pasivita bežného účtu sa dá vysvetliť ako typický problém transformujúcej sa ekonomiky, ktorá importuje fyzický kapitál, aby tak mohla v budúcnosti zvýšiť svoj export a tým pádom prejsť na aktívny bežný účet – čo sa aj stalo. Je zaujímavé aj to, že medzi krajinami mimo Eurozóny nájdeme 3/5 krajín, ktoré vykazujú pasivitu bežného účtu, ale neboli sprevádzané problémami s refinancovaním. Myslíme si, že tento fakt poukazuje na to, že spoločná mena euro zohrávala nejakú úlohu v divergencii úrokových mier. Tieto výsledky poukazujú na to, že explanácia 2° je sprevádzaná empirickými dátami ktoré ju potvrdzujú. Dá sa teda povedať, že explanácia 2° je empiricky úspešnejšia ako explanácia 1°.

5 Záver

Explanácia 2° je na základe uvedených dát empiricky úspešnejšia ako explanácia 1°. Z toho by vyplývalo, že skutočnou príčinou vzniku „dlhovej krízy“ neboli verejné dlhy ale nerovnováhy na bežných účtoch. Ak je toto pravda, tak politika zameraná na znižovanie verejného zadĺženia míňa svoj cieľ – nerieši príčiny divergencie úrokových mier. Ak prijmeme explanáciu 2° za smerodajnú tak by sa mala presadzovať politika zameraná na vyrovnávanie nerovnováh na bežných účtoch – teda na vyrovnávanie relatívnej konkurencieschopnosti krajín Eurozóny. Naším presvedčením je, že príslub guvernéra ECB Maria Draghiho o tom, že v najhoršom prípade začne ECB kupovať štátne dlhopisy za účelom záchrany eura, bola najdôležitejšia udalosť, ktorá viedla k ukludneniu finančných trhov a k zmierneniu divergencie úrokových mier.¹¹ Takéto vysvetlenie by bolo aj kompatibilné s explanáciou 2°. Dalo by sa však veľmi ťažko empiricky preukázať.

¹⁰ KANTER, J. (2013): Italy and France Pose Grave Risks to Euro Zone, Report Says, In: NY Times, Dostupné na internete: <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/03b1e368-be3d-11e3-b44a-00144feabdc0.html#axzz3KBMCW11f>.

¹¹ RACHMAN, G. (2014): Mario Draghi's 'whatever it takes' may not be enough for the euro, In: Financial Times, Dostupné na internete: <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/03b1e368-be3d-11e3-b44a-00144feabdc0.html#axzz3KBMCW11f>.

Zoznam použitej literatúry

EURÓPSKA KOMISIA (2014): Stability and Growth Pact, Dostupné na internete: http://ec.europa.eu/economy_finance/economic_governance/sgp/index_en.htm.

EURÓPSKA KOMISIA (2014): Eurostat, Dostupné na internete: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/eurostat/home>.

MICOSSI, S.(2012): Bring the Eurozone back from the precipice: An agenda for the European Council, Dostupné na internete: <http://www.voxeu.org/article/bringing-eurozone-back-precipice-proposal>.

NGAI, V. (2012): Stability and Growth Pact and Fiscal Discipline in the Eurozone.

LEVY ECONOMOCS INSTITUTE (2013): The Greek Economic crisis and the Experience of Austerity: A Strategic Analysis.

KANTER, J. (2013): Italy and France Pose Grave Risks to Euro Zone, Report Says, In: NY Times, Dostupné na internete: <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/03b1e368-be3d-11e3-b44a-00144feabdc0.html#axzz3KBMCW11f>.

OBSTFELD, M. (1983): Balance-of-Payments Crises and Devaluation.

OECD-Statistics (2014): Webová stránka OECD, Dostupné na internete: <http://www.oecd.org/statistics>.

RACHMAN, G. (2014): Mario Draghi's 'whatever it takes' may not be enough for the euro, In: Financial Times, Dostupné na internete: <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/03b1e368-be3d-11e3-b44a-00144feabdc0.html#axzz3KBMCW11f>.

Apendix

Tab. č.1 Vládne zadlženie ako % z HDP

Celkový vládny dlh ako % z HDP										
Rok	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	
<i>Krajina</i>										
Eurozóna - Periféria										
Grécko	103,6	108,9	109,7	109,2	105,8	108,6	110,6	107,7	105,7	
Írsko	44,1	34,8	30,9	27,9	26,9	25,3	23,5	20,3	19,8	
Portugálsko	53,2	52,1	54,0	56,7	58,3	61,0	66,2	67,7	66,6	
Španielsko	52,3	49,9	46,3	43,9	40,7	39,3	36,4	33,0	30,0	
Taliansko	106,7	103,6	102,7	99,5	96,7	96,3	97,7	97,5	95,6	
Eurozóna - Centrum										
Belgicko	103,4	99,5	99,1	97,9	95,4	92,8	91,8	87,6	85,3	
Fínsko	55,7	48,0	44,4	41,3	43,5	41,9	38,2	35,6	31,2	
Francúzsko	47,8	47,4	48,3	49,9	51,9	52,6	53,3	52,1	52,1	
Holandsko	49,2	44,1	41,3	41,5	43,0	43,8	43,0	39,2	37,6	
Luxemburk	3,5	3,2	3,1	2,7	1,7	1,4	0,8	1,5	1,4	
Nemecko	34,1	38,4	36,5	37,2	38,5	39,9	40,8	41,2	39,6	
Rakúsko	62,0	61,2	60,7	60,4	60,9	62,2	62,1	60,4	57,8	
Slovensko	22,7	23,9	36,0	35,0	35,1	38,4	33,1	29,2	28,1	
Krajiny mimo eurozóny										
Česko	11,0	13,2	14,7	16,1	19,1	21,1	23,2	24,9	25,2	
Dánsko	60,9	54,8	52,0	51,6	49,6	47,0	39,3	32,7	27,8	
Poľsko	39,7	35,8	36,4	40,6	44,9	43,6	44,8	45,1	42,6	
Spojené kráľovstvo	44,1	42,2	38,8	39,1	38,7	40,0	43,5	43,2	42,7	
Švédsko	64,0	56,9	48,6	46,8	47,7	46,6	46,2	42,2	36,4	

Prameň: Vlastné spracovanie podľa dát OECD

Tab. č. 2 Výsledky empirického testovania explanácie 1°

Krajina	Podmienka A	Podmienka B
Eurozóna - Periféria		
Grécko	1	1
Írsko	0	0
Portugalsko	1	1
Španielsko	0	0
Taliansko	1	0
Eurozóna Centrum		
Belgicko	1	0
Fínsko	0	0
Francúzsko	0	1
Holandsko	0	0

Luxembursko	0	0
Nemecko	0	1
Rakúsko	1	0
Slovensko	0	0
Krajiny mimo eurozóny		
Česko	0	1
Dánsko	0	0
Poľsko	0	1
Spojené kráľovstvo	0	0
Švédsko	0	0

Tab. č. 3 Bežný účet ako % z HDP

Bilancia bežného účtu ako % z HDP									
Rok	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Krajina									
Eurozóna - Periféria									
Grécko	-4,1	-7,6	-7	-6,9	-6,7	-5,7	-7,5	-11,3	-14,6
Írsko	0,3	-0,3	-0,6	-1	0	-0,6	-3,4	-3,5	-5,2
Portugálsko	-8,6	-10,3	-10,2	-8,1	-6,3	-8,1	-10	-10,4	-9,7
Španielsko	-2,9	-4	-4	-3,3	-3,5	-5,3	-7,4	-9	-10
Taliansko	0,7	-0,5	-0,1	-0,7	-1,2	-0,9	-1,6	-2,5	-2,3
Eurozóna - Centrum									
Belgicko	5	3,9	3,3	4,2	3,5	3,2	2	1,8	2
Fínsko	5,1	7,5	8,1	8,2	4,6	5,9	3,2	4	4,1
Francúzsko	3,1	1,4	1,7	1,2	0,8	0,5	-0,5	-0,6	-1
Holandsko	3,7	1,9	2,4	2,5	5,3	7,3	7,1	8,8	6,3
Luxembur	-	12,7	8,4	9,9	8,4	12,1	11,8	10,4	10,4
Nemecko	-1,3	-1,8	0	1,9	1,8	4,4	4,8	6	7,2
Rakúsko	-1,6	-0,7	-0,8	2,6	1,6	2,1	2,1	2,7	3,4
Slovensko	-4,8	-3,4	-8,3	-7,9	-6	-7,8	-8,5	-7,9	-5,2
Krajiny mimo eurozóny									
Česko	-2,3	-4,4	-4,9	-5,1	-5,7	-4,9	-1	-1,9	-4,1
Dánsko	1,9	1,5	2,5	2,7	3,3	2,2	4,2	2,9	1,3
Poľsko	-	-6	-3,1	-2,8	-2,5	-5,3	-2,4	-3,8	-6,2
Spojené k	-2,6	-2,8	-2,2	-2	-1,6	-1,9	-1,8	-2,7	-2,1
Švédsko	3,9	4	4,7	4,5	6,6	6,3	6,5	8,2	8,9

Prameň: Vlastné spracovanie podľa dát OECD

Tab. č. 4 Výsledky empirického testovania explanácie 2°

Krajina	Podmienka C	Podmienka D
Eurozóna - Periféria		
Grécko	1	1
Írsko	1	1
Portugalsko	1	1
Španielsko	1	1
Taliansko	1	1
Eurozóna - Centrum		
Belgicko	0	1
Fínsko	0	1
Francúzsko	1	1
Holandsko	0	1
Luxembursko	0	1
Nemecko	0	1
Rakúsko	0	1
Slovensko	1	1
Krajiny mimo eurozóny		
Česko	1	0
Dánsko	0	0
Poľsko	1	0
Spojené kráľovstvo	1	0
Švédsko	0	0

ROZVOJOVÁ POLITIKA EÚ PO ROZŠÍRENÍ

Natália Hlavová

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/B, 85235
Bratislava, Slovenská republika, e-mail: natalia.hlavova@euba.sk.

Cieľom príspevku je zistiť vplyv rozšírenia EÚ o 10, resp. 12 členských štátov na objem poskytovanej rozvojovej pomoci EÚ ako celku. Rozšírenie EÚ v rokoch 2004 a 2007 sa totiž týkalo hlavne štátov s nižšou ekonomickou úrovňou. Príspevok na základe štatistických údajov porovnáva pozíciu EÚ a jej členov ako donorov pred a po rozšírení členskej základne, a to najmä v súvislosti s plnením cieľa poskytovania rozvojovej pomoci vo výške 0,7% HNP. Analýza údajov potvrdila, že tzv. nové členské štáty znižujú spomínaný ukazovateľ, avšak ani pôvodných 15 členských štátov nedosahuje požadovanú úroveň rozvojovej pomoci.

Kľúčové slová: rozvojová pomoc, hrubý národný príjem, Európska únia

This paper aims to analyze the impact of EU enlargement to 25/27 member states on the volume of development aid donated by the EU. The enlargement in 2004 and 2007 extended the EU to the states with lower economic levels. On the basis of statistical data in the article we compare the position of the EU and its before and after enlargement members as donors, particularly in pursuing the objective of providing development assistance of 0.7% of GNI. Data analysis confirmed that the so-called new member states lowered the mentioned ODA to GNI index, but the original 15 member states do not reach the required level of development aid as well.

Key words: development aid, gross national income, European Union

JEL: F35

1 Úvod

Hlavným cieľom predkladanej práce je zistiť vplyv rozšírenia na úroveň plnenia cieľa poskytovať rozvojovú pomoc vo výške 0,7% hrubého národného produktu Európskou úniou. Zaoberá sa plnením tohto cieľa Európskou úniou ako celkom, a tiež porovnaním plnenia cieľa zo strany tzv. starých a nových členských štátov osobitne (15 členských štátov do roku 2004 a 12 nových členských štátov). Práca teda skúma vplyv rozšírenia Únie o chudobné štáty na pozíciu EÚ v donorskej komunite.

V práci ponúkame prehľad vývoja čoraz väčšej deklarovanej angažovanosti sa Únie v rozvojovej problematike, a to na základe dokumentov tvoriacich primárne právo Európskej únie. Zaoberá sa tiež pôvodom a príčinami stanovenia súčasnej hranice optimálnej úrovne poskytovania rozvojovej pomoci, a síce 0,7% hrubého národného príjmu.

Posledná časť práce na základe údajov o poskytovanej rozvojovej pomoci a hrubom národnom príjme hodnotí, ako ovplyvnili tzv. nové členské štáty úroveň poskytovania rozvojovej pomoci Únie ako celku. Údaje použité v tejto práci sú z databázy Eurostatu za roky 2004 až 2011. Na základe týchto údajov v práci porovnáваме mieru plnenia cieľa

poskytovať rozvojovú pomoc na úrovni 0,7% hrubého národného príjmu v tzv. starých členských štátoch, nových členských štátoch a za Európsku úniu ako celok.

2 Vývoj rozvojovej politiky EÚ

Rozvojová agenda Európskej únie, a predtým Európskych spoločenstiev, je úzko spätá najmä s vonkajšími vzťahmi zoskupenia. Počiatky snahy členských štátov o rozvoj, nielen v rámci územia integrovaných štátov, ale aj za ich hranicami, nenájdeme v Zmluve o založení ESUO¹ z roku 1951 ani v Zmluve o založení Euratom² z roku 1957. Avšak už v Zmluve o založení EHS³ z roku 1957 nachádzame v Preambule úmysel „potvrdiť solidaritu, ktorá spája Európu a zámorské krajiny, a so želaním zabezpečiť rozvoj ich prosperity v súlade so zásadami Charty Organizácie Spojených národov“.

Po prijatí Rímskych zmlúv bol v roku 1959 založený Európsky rozvojový fond (European Development Fund, EDF), ktorý bol financovaný priamo členskými štátmi. Aj v súčasnosti EDF funguje samostatne a je spravovaný mimo rozpočtu Európskej únie. Fond je spravovaný osobitným výborom a funguje vo viacročných cykloch, ktoré doteraz kopirovali uzatváranie dohôd o partnerstve medzi Európskou úniou a rozvojovými štátmi (Dohovor z Yaoundé I, II, Dohovor z Lomé I, II, III, IV, IVa, Dohoda z Cotonou a revidovaná Dohoda z Cotonou).⁴ Na financovanie rozvojových projektov v rokoch 2014 – 2020 je vytvorený tzv. Jedenásty Európsky rozvojový fond vo výške 22,682 mld. EUR.⁵

Prijatím Maastrichtskej zmluvy z roku 1992 došlo k rozdeleniu právomocí týkajúcich sa rozvojovej spolupráce medzi Spoločenstvom a členské štáty v článku 130u – 130y.⁶ Politika Spoločenstiev mala iba dopĺňať rozvojové iniciatívy jednotlivých štátov. Tie by však mali byť koordinované a mali by prispievať k trvalo udržateľnému hospodárskemu a sociálnemu rozvoju, harmonickej a postupnej integrácii rozvojových krajín do svetovej ekonomiky a boju proti chudobe. V Lisabonskej zmluve⁷ je rozvojová politika upravená v článkoch 208 – 211, pričom Únia a členské štáty sa vo vykonávaní tejto politiky vzájomne dopĺňajú a posilňujú.

Rozvojová agenda tvorená inštitúciami Európskej únie a finančná pomoc poskytovaná prostredníctvom Európskeho rozvojového fondu a rozpočtu Únie teda netvorí významnú časť oficiálnej rozvojovej pomoci plynúcej z územia Únie do rozvojového sveta. V roku 2011 bola z územia EÚ poskytnutá oficiálna rozvojová pomoc vo výške 53 mld. EUR, pričom podiel Únie bol menej ako 20% (9,6 mld. EUR).⁸ Zvyšok tejto sumy poskytli priamo členské štáty prostredníctvom vlastných rozvojových iniciatív. Európska únia ako celok je s touto sumou najväčším poskytovateľom rozvojovej pomoci vo svete, a to napriek tomu, že väčšina jej členov neplní kritérium pre výšku rozvojovej pomoci. Táto hranica je stanovená na úrovni rozvojovej pomoci minimálne 0,7% hrubého národného príjmu štátu.

¹ Zmluva o založení ESUO, 18.04.1951. [Citované 05.10.2014]. Dostupné na internete: <<https://www.nrsr.sk/web/Static/sk-SK/EU/Doc/zmluva-o-esuo.pdf>>

² Zmluva o založení Euratomu, 25.03.1957. [Citované 05.10.2014]. Dostupné na internete: <<http://www.ncsr.sk/web/Static/sk-SK/EU/Doc/zmluva-o-euratome.pdf>>

³ Zmluva o založení EHS, 25.03.1957. [Citované 05.10.2014]. Dostupné na internete: <<http://www.ncsr.sk/web/Static/sk-SK/EU/Doc/zmluva-o-euratome.pdf>>

⁴ Európsky rozvojový fond. In: *EUR-Lex*. [Citované 05.10.2014]. Dostupné na internete: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=uriserv:r12102>>

⁵ EDF – EUROPEAN DEVELOPMENT FUND. In: *WelcomEurope*. [Citované 05.10.2014]. Dostupné na internete: <http://www.welcomeurope.com/european-funds/edf-european-development-fund-350+250.html#tab=onglet_actu>

⁶ Maastrichtská zmluva 07.02.1992. [Citované 05.10.2014]. Dostupné na internete: <http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/sk/FTU_1.1.3.pdf>

⁷ Lisabonská zmluva, 13.12.2007. [Citované 05.10.2014]. Dostupné na internete: <<http://jaspi.justice.gov.sk/jaspidd/vzory/009486Pr.pdf>>

⁸ TINDALE, S. (2013): *Priorities for EU development aid*, s. 2.

3 Hranica 0,7% hrubého národného príjmu

Prvou zmienkou o stanovení cieľovej výšky rozvojovej pomoci je stretnutie Svetovej rady cirkví⁹ v roku 1958. V deklarácii navrhli, aby rozvinuté štáty vyčlenili 1 percento svojho národného príjmu pre rozvojové štáty. Tento návrh predostrelí všetkým členským štátom Organizácie spojených národov (OSN). Hranica 1 percenta bola neskôr potvrdená dvoma samostatnými štúdiami Rosenstein-Rodena a Cheneryho a Strouta. Tí na základe Harrodovho-Domarovho modelu rastu a s použitím dostatočnej miery rastu 5 percent, vypočítanej Rostowom dospeli k záveru, že na dosiahnutie rastu rozvojových štátov je potrebné dodať kapitál vo výške 1% hrubého národného príjmu (HNP) vyspelých štátov. Toto číslo zahŕňalo ako oficiálnu rozvojovú pomoc a pôžičky, tak aj súkromný kapitál.¹⁰

Stanovený 1-percentný cieľ prevzala OSN do návrhu pre Prvú rozvojovú dekádu OSN v 60. rokoch. Hranica mala však len deklaratórnu povahu a nebola nikde právne záväzne zakotvená. Okrem toho, súkromné kapitálové toky boli veľmi volatilné, zatiaľ čo štátmi poskytovaná oficiálna rozvojová pomoc si udržiavala stabilnú úroveň.¹¹ V roku 1968 bola vytvorená na podnet prezidenta Svetovej banky tzv. Pearsonova komisia, ktorá mala preskúmať dovtedajších 20 rokov medzinárodného rozvoja. Výsledkom práce 8-člennej komisie bola správa, obsahujúca okrem iného návrh zavedenia nového cieľa rozvojovej pomoci. Rozvinuté štáty mali podľa tohto návrhu prispievať oficiálnou rozvojovou pomocou rozvojovým štátom vo výške 0,7% hrubého národného príjmu. Túto hranicu mali postupným navyšovaním dosiahnuť v roku 1975.¹² V rezolúcii Valného zhromaždenia v roku 1970¹³ bola hranica 0,7% HNP oficiálne uznaná aj na pôde OSN, avšak znova v nezáväznej podobe. Hoci väčšina rozvinutých štátov uznala dôležitosť rozvoja, nebola vôľa k prijatiu záväzkov.

Výška rozvojovej pomoci, ktorú by sa štáty mali snažiť dosiahnuť, bola na úrovni 0,7% HNP potvrdená znova v roku 2002 v dokumente Konsenzus z Monterrey.¹⁴ Ten bol prijatý na Medzinárodnej konferencii o financovaní rozvoja a okrem spomínanej hranice určuje tiež to, že 0,15 – 0,2% HNP by mali štáty vyčleniť na rozvoj skupiny Najmenej rozvinutých štátov (Least Developed Countries, LDCs). Hranica stanovená Pearsonovou komisiou sa v súvislosti s rozvojovou pomocou používa dodnes a stále sa považuje za plnenie záväzkov plynúcich z pozície rozvinutých štátov voči rozvojovým.

Rozvojovú pomoc vo výške 0,7% HNP a viac poskytli rozvojovým štátom v roku 2013 iba Nórsko, Švédsko, Luxembursko, Dánsko a Veľká Británia. Len 5 krajín tak dosiahlo cieľ stanovený OSN.¹⁵

Na pôde Európskej únie je stanovený cieľ poskytovať rozvojovú pomoc vo výške 0,7% HNP stanovený v Európskom konsenze o rozvoji¹⁶ z roku 2005. Ten stanovuje štátom časový rámec zvyšovania úrovne poskytovanej rozvojovej pomoci na úroveň 0,7% HNP do roku 2015. Pre štáty, ktoré vstúpili do Únie po roku 2002 je cieľ stanovený na úrovni 0,33% HNP.

⁹ Working Party on Gender Equality (1999): *Reaching the Goals in the S-21: Gender Equality and Education*, s. 28

¹⁰ Clemens, M. A., Moss, T. J. (2007): The ghost of 0.7 per cent: origins and relevance of the international aid target. In: *International Journal of Development Issues*, roč. 6, č. 1, s. 3-25.

¹¹ Singer, H. (2006): That One Per Cent Aid Target (Some Reflections on the Arithmetic of International Targetry). In: *IDS Bulletin*, roč. 37, č. 4

¹² UNESCO (1970): The Pearson Report. In: *The UNESCO Courier*, roč. 23.

¹³ Booth, L. (2014): *The 0.7% aid target*. Economic Policy and Statistics, SN/EP/3714.

¹⁴ International Conference on Financing for Development (2003): *Monterrey Consensus on Financing for Development*. United Nations, 2003.

¹⁵ International Aid – A Solution. In: *Poverty*. [Citované 07.10.2014]. Dostupné na internete: <<http://www.poverty.com/internationalaid.html>>

¹⁶ Európsky konsenzus o rozvoji, 20.12.2005. [Citované 07.10.2014]. Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/development/icenter/repository/eu_consensus_en.pdf>

4 Rozvojová pomoc poskytovaná Európskou úniou

Na začiatku roka 2004 mala Európska únia 15 členských štátov. V dôsledku politickej situácie v Európe sa však začal proces rozširovania EÚ okrem iného aj o bývalé štáty tzv. východného bloku. 1. mája 2004 sa Únia rozrástla o 10 nových členov, medzi inými aj o Slovenskú republiku. K 25 členským štátom sa 1. januára 2007 pridali aj Bulharsko a Rumunsko. Európska únia sa tak v priebehu necelých troch rokov rozrástla o 12 nových členov, ktorí predstavovali viac ako pätinu obyvateľstva, ale k tvorbe hrubého domáceho produktu (HDP) Únie prispievali len 7 percentami. Priemerný HDP na obyvateľa v nových členských štátoch dosahoval v roku 2007 len tretinu únieového priemeru.¹⁷ Európska únia týmto rozšírením síce zvýšila svoj podiel na svetovej populácii, rozlohe a ekonomike, ale tiež schudobnela. V nasledujúcej časti práce sa budeme zaoberať vplyvom tejto skutočnosti na postavenie Únie vo svetovej donorskej komunite.

Postavenie Európskej únie budeme porovnávať na základe spomínaného ukazovateľa používaného OSN, teda pomer oficiálnej rozvojovej pomoci k hrubému národnému príjmu. Pomerový ukazovateľ je vypočítaný na základe údajov Eurostatu za obdobie rokov 2004 až 2011. Hrubý národný produkt za jednotlivé členské štáty EÚ je vykazovaný na štvrťročnej báze v EUR. Oficiálna rozvojová pomoc je vykazovaná za kalendárny rok v EUR a dostupné sú údaje do roku 2011 vrátane. V databáze Eurostatu nie sú dostupné údaje o hrubom národnom príjme Luxemburska a Maďarska, preto ani nimi poskytovaná rozvojová pomoc nie je započítaná.

Údaje boli spracované v programe Microsoft Excel. V jednotlivých rokoch sme pre každý členský štát Únie vypočítali pomer poskytnutej rozvojovej pomoci k hrubému národnému príjmu. Taktiež sme v každom roku vypočítali tento pomer pre 15 členských štátov pred rozšírením spolu, pre nových 10 (2004-2006), resp. 12 (2007-2011) členských štátov spolu, a nakoniec za celú EÚ25 (2004-2006), resp. EÚ27 (2007-2011). Výsledné údaje sú uvedené v tabuľke 1.

Tabuľka 1: Poskytovanie rozvojovej pomoci členskými štátmi EÚ

Rok	Oficiálna rozvojová pomoc / hrubý národný príjem (%)		
	EÚ15	EÚ10 / EÚ12	EÚ25 / EÚ27
2004	0,2048	0,0202	0,1977
2005	0,2929	0,0285	0,2816
2006	0,2888	0,0402	0,2776
2007	0,2374	0,0328	0,2251
2008	0,2615	0,0267	0,2451
2009	0,2653	0,0293	0,2499
2010	0,2820	0,0278	0,2649
2011	0,2701	0,0247	0,2530

Prameň: Vlastné spracovanie podľa Eurostat¹⁸

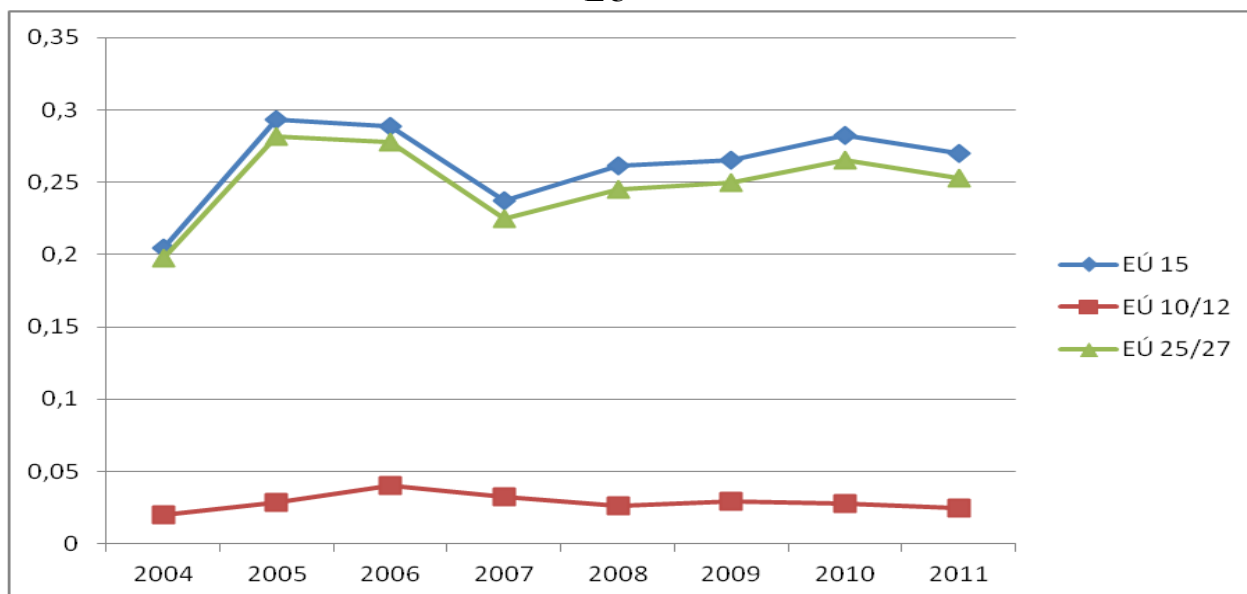
Oficiálna rozvojová pomoc štátov Európskej únie ako celku v roku 2004 nedosahovala ani 0,2% HNP, údaje za 15 členských štátov len mierne presiahli hranicu 0,2% HNP. Prostriedky poskytované členskými štátmi Únie na podporu rozvojových štátov nemajú stúpajúcu tendenciu, rovnako ani príspevky za jednotlivé skúmané skupiny. Príspevky za pôvodné členské štáty a nové členské štáty sa tiež vyvíjali rôzne a nie je možné pozorovať

¹⁷ European Commission (2009): Five years of an enlarged EU – Economic achievements and challenges. In: *European Economy*, s.19-20.

¹⁸ Database. In: *Eurostat*. [Citované 08.10.2014]. Dostupné na internete: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database>

súvislosť, čo je možné vidieť na grafe 1. Príspevok celej Únie a príspevok nových štátov sa vyvíjajú veľmi podobne, pretože príspevok nových štátov nie je v absolútnej hodnote výrazný ani v prípade oficiálnej rozvojovej pomoci, ani pokiaľ ide o hrubý národný príjem..

Graf 1: Rozvojová pomoc poskytovaná sledovanými skupinami členských štátov EÚ

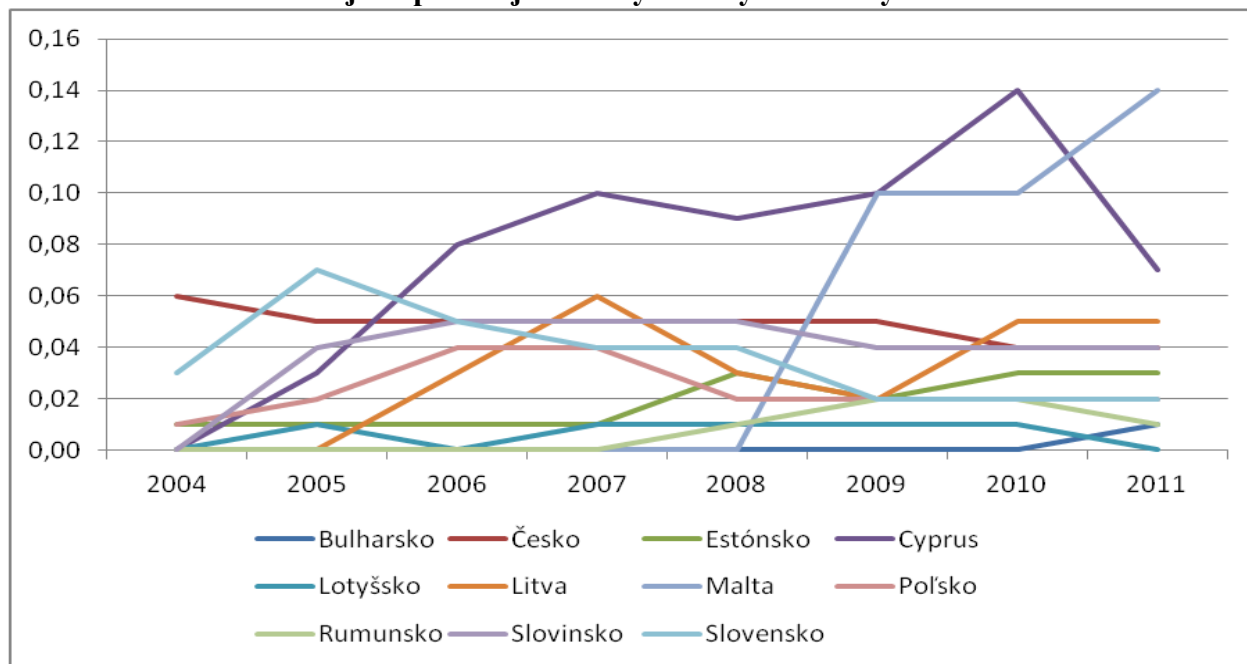


Prameň: Vlastné spracovanie podľa Eurostat¹⁹

Nové štáty znižujú úroveň ukazovateľa v porovnaní s pôvodnými 15 členskými štátmi v priemere o 0,013% za Úniu ako celok. Pomoc poskytovaná týmito štátmi je výrazne nižšia ako pri 15 pôvodných členoch. Mnohé z nových členských štátov boli začiatkom nového tisícročia prijateľmi rozvojovej pomoci a do komunity donorov sa zaraďujú postupne. Ako možno vidieť na grafe 2, niektoré z nových členských štátov v roku 2004 neposkytovali žiadnu rozvojovú pomoc. Spomedzi nových členských štátov len Cyprus a Malta dosiahli úroveň poskytovania rozvojovej pomoci 0,1% HNP, Cyprus však kvôli vlastným ekonomickým problémom úroveň pomoci znova znížil. Slovenská republika je poskytovateľom rozvojovej pomoci od roku 2003, ale výška poskytovanej pomoci v pomere k HNP sa od nášho vstupu do EÚ znižuje, resp. stagnuje. Za posledný skúmaný rok (2011) bola úroveň rozvojovej pomoci poskytovanej Slovenskou republikou 0,02% HNP.

¹⁹ Database. In: Eurostat. [Citované 08.10.2014]. Dostupné na internete: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database>

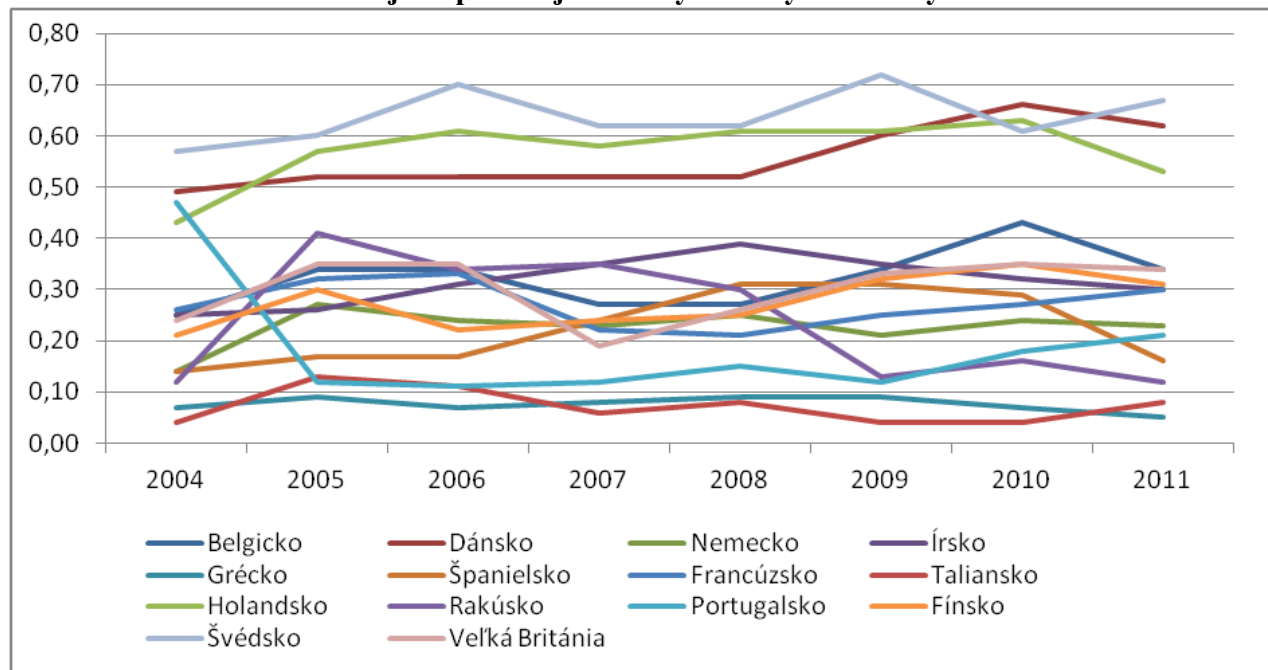
Graf 2: Rozvojová pomoc jednotlivých nových členských štátov EÚ



Prameň: Vlastné spracovanie podľa Eurostat²⁰

Ani pôvodní členovia sa však nepribližujú k cieľovej hodnote rozvojovej pomoci 0,7% HNP stanovenej OSN. Priemerná hodnota rozvojovej pomoci v pomere k HNP poskytovanej pôvodnými členmi za roky 2004 až 2011 bola 0,2628%. Vývoj ukazovateľa poskytovanej rozvojovej pomoci v pomere k hrubému národnému príjmu za jednotlivé staré členské štáty Európskej únie je zobrazený na grafe 3.

Graf 3: Rozvojová pomoc jednotlivých starých členských štátov EÚ



Prameň: Vlastné spracovanie podľa Eurostat²¹

²⁰ Database. In: Eurostat. [Citované 08.10.2014]. Dostupné na internete: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database>

Európska únia rozšírením o 12 nových členských štátov síce znížila svoj príspevok rozvojovým štátom v pomere k hrubému národnému príjmu, avšak zníženie nebolo výrazné. Ani pôvodné členské štáty nedosahovali hodnotu 0,7% určenú OSN. Rozvojová pomoc poskytovaná za dané obdobie pätnástimi pôvodnými členskými štátmi nedosiahla ani 0,3% HNP.

V rokoch 2004 až 2011 nebol ani jeden členský štát, ktorý by každoročne dosahoval úroveň rozvojovej pomoci 0,7% HNP. Niekoľko štátov však stabilne dosahuje vysoké hodnoty spomínaného ukazovateľa a v niektorých rokoch sa im podarilo prekročiť stanovenú hranicu. Týmito štátmi sú Holandsko, Švédsko a Dánsko. V posledných rokoch zvyšuje objem poskytovanej rozvojovej pomoci tiež Veľká Británia.

Európska únia ako celok a rovnako aj väčšina jej členov nemerujú k dosiahnutiu výšky rozvojovej pomoci, ktorú presadzujú v Európskom konsenze o rozvoji. Problematika rozvoja štátov mimo Európskej únie síce postupne dostáva viac priestoru v primárnom práve, napriek tomu sa alokovaná pomoc v pomere k hrubému národnému príjmu nezvyšuje. Stále je však toto integračné zoskupenie najväčším poskytovateľom rozvojovej pomoci na svete v absolútnej hodnote, a v relatívnom rínaní je výška poskytovanej pomoci vyššia ako tá prúdiaca z USA alebo Japonska.

5 Záver

Predkladaná práca mala za cieľ zistiť vplyv rozšírenia EÚ o nové, chudobnejšie štáty na mieru úspešnosti Európskej únie pri plnení cieľa poskytovať rozvojovú pomoc vo výške 0,7% hrubého národného príjmu.

V prehľade dokumentov upravujúcich primárne právo Európskej únie ponúkame historický prierez postupného začleňovania problematiky rozvoja nečlenských štátov do agendy Únie. Tento dokumentuje rastúci dôraz na túto oblasť, aj keď neobsahuje žiadne záväzné ciele. Snaha o zvýšenie objemu rozvojovej pomoci na úroveň 0,7% HNP je síce deklarovaná v Európskom konsenze o rozvojovej politike, ale dokument neobsahuje vynútiteľnosť tohto záväzku. Prehľad zdrojov taktiež predstavuje históriu a vývoj v súčasnosti akceptovaného cieľa výšky poskytovanej rozvojovej pomoci na úrovni 0,7% hrubého národného príjmu.

Na základe údajov z Eurostatu sa nám podarilo potvrdiť, že úroveň spomínaného ukazovateľa výšky rozvojovej pomoci k HNP je výrazne nižšia u tzv. nových členských štátov. Táto nižšia úroveň síce znižuje celkový ukazovateľ aj pre Úniu, avšak nie výrazne. Ani tzv. staré členské štáty (členovia do roku 2004) za sledované obdobie neplnili stanovené ciele, a táto skupina 15 členských štátov, bez započítania nových členov, nedosahovala v priemere ani úroveň 0,3% HNP. Poskytovaná rozvojová pomoc tiež nesmeruje k naplneniu cieľa v budúcnosti, keďže index nemá rastúcu tendenciu.

Zoznam použitej literatúry

BOOTH, Loma (2014): *The 0.7% aid target*. Economic Policy and Statistics, SN/EP/3714.

CLEMENS, Michael A., MOSS, Todd J. (2007): The ghost of 0.7 per cent: origins and relevance of the international aid target. In: *International Journal of Development Issues*, roč. 6, č. 1, s. 3-25.

²¹ Database. In: *Eurostat*. [Citované 08.10.2014]. Dostupné na internete: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database>

Database. [online]. In: *Eurostat*. [Citované 08.10.2014]. Dostupné na internete: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database>

EDF – EUROPEAN DEVELOPMENT FUND. [online]. In: *WelcomEurope*. [Citované 05.10.2014]. Dostupné na internete: <http://www.welcomeurope.com/european-funds/edf-european-development-fund-350+250.html#tab=onglet_actu>

European Commision (2009): Five years of an enlarged EU – Economic achievements and challenges. In: *European Economy*, 238 s.

Európsky konsenzus o rozvoji, 20.12.2005. [online]. [Citované 07.10.2014]. Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/development/icenter/repository/eu_consensus_en.pdf>

Európsky rozvojový fond. In: *EUR-Lex*. [online]. [Citované 05.10.2014]. Dostupné na internete: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/TXT/?uri=uriserv:r12102>>

International Aid – A Solution. [online]. In: *Poverty*. [Citované 07.10.2014]. Dostupné na internete: <<http://www.poverty.com/internationalaid.html>>

International Conference on Financing for Development (2002): *Monterrey Consensus on Financing for Development*. United Nations, 2002.

Lisabonská zmluva, 13.12.2007. [online]. [Citované 05.10.2014]. Dostupné na internete: <<http://jaspi.justice.gov.sk/jaspidd/vzory/009486Pr.pdf>>

Maastrichtská zmluva 07.02.1992. [online]. [Citované 05.10.2014]. Dostupné na internete: <http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/sk/FTU_1.1.3.pdf>

SINGER, Hans (2006): That One Per Cent Aid Target (Some Reflections on the Arithmetic of International Targetry). In: *IDS Bulletin*, roč. 37, č. 4

TINDALE, Stephen (2013): Priorities for EU development aid. Centre for European Studies, 2013.

UNESCO (1970): The Pearson Report. In: *The UNESCO Courier*, roč. 23.

Working Party on Gender Equality (1999): Reaching the Goals in the S-21: Gender Equality and Education. OECD, 1999.

Zmluva o založení EHS, 25.03.1957. [online]. [Citované 05.10.2014]. Dostupné na internete: <<http://www.ncsr.sk/web/Static/sk-SK/EU/Doc/zmluva-o-euratome.pdf>>

Zmluva o založení ESUO, 18.04.1951. [online]. [Citované 05.10.2014]. Dostupné na internete: <<https://www.nrsr.sk/web/Static/sk-SK/EU/Doc/zmluva-o-esuo.pdf>>

Zmluva o založení Euratomu, 25.03.1957. [online]. [Citované 05.10.2014]. Dostupné na internete: <<http://www.ncsr.sk/web/Static/sk-SK/EU/Doc/zmluva-o-euratome.pdf>>

VSTUP SR DO EURÓPSKEJ ÚNIE A VPLYV INTEGRÁCIE NA MODERNIZÁCIU VYSOKÉHO ŠKOLSTVA

Simona Chuguryan

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/B, 85235 Bratislava, Slovenská republika, e-mail: simona.chuguryan@euba.sk.

Európska únia poskytuje vhodný priestor na výmenu informácií na nadnárodnej úrovni, čím pomáha jednotlivým členským štátom vytvárať účinné a kvalitné vzdelávacie politiky. Podporuje vzájomnú spoluprácu vo vzdelávacej sfére všetkých členských štátov v rámci EÚ.

Vstupom Slovenskej republiky do Európskej únie sa otvorili nové možnosti pre budovanie novej konkurencie schopnej európskej spoločnosti. Jej základom je dynamicky sa rozvíjajúca moderná vzdelávacia politika, ktorá adekvátne reaguje na výzvy budúcnosti a poskytuje kvalitné vzdelávanie a odbornú prípravu. Európska únia je priestorom na vzájomnú intenzívnejšiu spoluprácu v oblasti vzdelávania.

Kľúčové slová: európska integrácia, vzdelávanie, modernizácia, Slovenská republika, Európska únia

The European Union provides a suitable space for the exchange of information on transnational level, helping individual member countries to create an efficient and high-quality Education Policies. The European Union encourages mutual cooperation in education area of all member countries within the EU.

After accession of Slovak Republic to the European Union, new opportunities for building have been opened for new competitiveness of European society. It is based on dynamically improved modern Education Policy which respond adequately on challenges of future and provides high-quality education and professional training. The European Union is an opportunity for intensive cooperation in the education area.

Key words: European integration, training, upgrading, Slovak Republic, the European Union

JEL: F5, H7, N4

1 Úvod

Európska únia sa niekoľko krát počas svojej existencie transformovala. Jednotlivé štádiá vývoja viedli k zmene jej pôvodného ekonomického zoskupenia na dnešného aktéra so spoločným hospodárskym priestorom bez vnútorných hraníc a spoločnou menou, ktorý má záujem o výraznejšie medzinárodné postavenie.

Európska únia predstavuje fundamentálne nového a špecifického medzinárodného aktéra, čo znamená, že nemá žiadneho predchodcu svojho druhu a zároveň žiadny ekvivalent v súčasnosti. EÚ predstavuje zásadne odlišného aktéra na medzinárodnej scéne. Rovnako aj jej vplyv EÚ vo svetovej politike je považovaný za špecifický a výrazne odlišný od ostatných hlavných hráčov v tejto oblasti a to najmä v kontexte ambícií, zdrojov, nástrojov, politik a výsledkov.

Únia predstavuje atypického hráča s multilaterálnou štruktúrou, ktorý je prostriedkom na dosiahnutie kolektívnych záujmov členských štátov.¹ Vychádzame z predpokladu, že EÚ predstavuje zásadne odlišného aktéra na medzinárodnej scéne a táto základná charakteristika výrazne ovplyvňuje jej zahranično-politické postavenie, ciele a postupy v medzinárodnom prostredí.

Súčasťou Európskej únie sa stala aj Slovenská republika v máji 2004. Išlo o najväčšie rozšírenie EÚ v histórii únie.² „Desať krajín strednej a východnej Európy a tiež Cyprus a Malta pristúpili do EÚ 15 rokov po páde Berlínskeho múru. Počas tých rokov zažili tieto krajiny hlbokú demokratickú a hospodársku premenu, čím sa kvalifikovali pre členstvo v EÚ.“³

2 Teoretické východisko - európska integrácia

Európska únia je špecifický politický systém. Daný systém je v neustálom procese vývoja – mení sa inštitucionálna štruktúra, vnútorné postupy, dochádza k nárastu členskej základne a tieto faktory nevyhnutne spôsobujú, že identita EÚ je pomerne nestála v porovnaní s tradičnými štátmi alebo medzinárodnými organizáciami.⁴ Procesy európskej integrácie sú priamo závislé od zhody politických preferencií jednotlivých aktérov. Každé kolo integrácie so sebou prináša niečo nové a jedinečné.

„Členstvo v EÚ je rozhodnutím slobodných a demokratických národov, ktoré sa rozhodli spoluvytvárať európsku identitu a dobrovoľne zdieľať svoju suverenitu v rámci EÚ.“⁵ Novodobá integrácia naberá nové rozmery, ktoré sa prejavujú podporou silnejúcich tendencií v integračnej oblasti. Integračné procesy sú výrazne intenzívnejšie, rozsiahlejšie a dynamickejšie. Za posledné obdobie došlo k zmene ponímania európskej integrácie, ako aj k transformácii identity samotných aktérov a následne k premene záujmov aktérov.

Oskar Krejčí pojem integrácia definuje, „ide o spojovanie štátov a iných politických jednotiek do jedného nového politického celku s centrálnou mocou či autoritou. Proces či výsledok úsilia vytvoriť novú nadštátnu inštitúciu, ktorá bude nadriadená pôvodným národným štátom.“⁶

Každý zo subjektov, ktorý sa snaží stať členom Európskej únie, má svoje vlastné dôvody a pohnútky. Vo všeobecnosti by sme ich mohli zhrnúť takto:

- V Európe sa nachádza veľa krajín, ktoré možno považovať z hľadiska rozlohy, počtu obyvateľov a veľkosti ekonomiky za malé. Pretože sa usilujú konkurovať väčším krajinám, napríklad v hospodárskej oblasti je pre ne výhodné zväčšiť svoj vnútorný trh, vedecké kapacity a pod. prostredníctvom integrácie.
- Európske dejiny sú plné vojen a násilia. Je pravdepodobné, že krajiny patriace do spoločného zoskupenia dokážu predchádzať vzájomným sporom a ich vzťahy sa tak stanú pokojnejšími a priateľskejšími.
- Silnejší aktéri mávajú zväčša výraznejšie slovo pri rozhodovaní. Integrácia ponúka spôsob, akým môžu malé krajiny posilniť svoj vplyv a aktívne spolurozhodovať o medzinárodno-politických otázkach.⁷

¹ HYDE - PRICE, A (2006): Normative power Europe: a realist critique, pp. 218-219

² Spolu so SR sa členmi stali tieto krajiny: Cyprus, Česko, Estónsko, Litva, Lotyšsko, Maďarsko, Malta, Poľsko a Slovinsko.

³ Čo by sme mali vedieť o rozšírení EÚ? (2009): Luxemburg: Úrad pre vydávanie úradných publikácií Európskych spoločenstiev, s. 3

⁴ BRETHERTON, Ch. - VOGLER, J. (2002): The European Union as a Global Actor, 37

⁵ Čo by sme mali vedieť o rozšírení EÚ? (2009): Luxemburg: Úrad pre vydávanie úradných publikácií Európskych spoločenstiev, s. 2

⁶ KREJČÍ, O. (1997): Mezinárodní politika, s. 467

⁷ KLIMOVSKÝ, D. - PAWERA, R. (2013): Európska únia. Najväčší projekt starého kontinentu, s. 1

3 Vysokoškolské inštitúcie a európska integrácia

Vstupom SR do Európskej únie došlo k určitému vzájomnému prepojeniu v rôznych oblastiach ako hospodárskej, politickej, ekonomickej, právnej a v neposlednom rade i vzdelávacej. Vzdelávacia politika nie je vo výlučnej kompetencii únie, napriek tomu vo výraznej miere prispieva k jej rozvoju a modernizácii.

Dnešné vysoké školy sú súčasťou vlastného konkurenčného prostredia, ktoré je spoluvytvárané značným záujmom verejnosti o vysokoškolské štúdium a tlakmi európskeho regiónu na zvýšenie počtu študentov vysokých škôl.⁸

Slovenské vysoké školstvo nemôže napredovať izolovane, bez prepojenia s vývojom iných krajín v Európe a vo svete. Hlavným úsilím je zachytiť svetové trendy vo výchove a vzdelávaní jestvujúce v moderných systémoch vysokoškolského vzdelávania demokratických štátov.

V súčasnosti sa predmetom celospoločenského záujmu stáva otázka reforiem výchovno-vzdelávacieho procesu a možnosti jeho transformácie. Zmeny vo vzdelávacom systéme a konkrétne v terciárnej sfére vzdelávania si vyžiadali značný pokrok ľudskej spoločnosti. Môžeme sledovať prechod od tradičnej, konzervatívnej školy ku škole modernejšej.

Škola je inštitúciou, ktorá má poskytnúť výchovu a edukáciu jednotlivca tak, aby bol schopný prispôbiť sa zmenám dnešnej doby.

V súčasnosti dochádza k zjednocovaniu princípov vzdelávania uznávaných vo vyspelých štátoch Európy. Ide predovšetkým o slobodu a zodpovednosť jednotlivca za vzdelávanie, právo občana na výber typu vzdelávania a vzdelávacej ustanovizne a právo občana na také vzdelanie, ktoré zodpovedá jeho individuálnym schopnostiam⁹

V súlade so zásadou subsidiarity sa o vysokoškolských politikách v Európe v zásade rozhoduje na úrovni jednotlivých členských štátov EÚ. Úloha EÚ je preto – podobne ako všeobecne v prípade politik v oblasti vzdelávania, odbornej prípravy, mládeže a športu – hlavne podporná a sčasti koordinačná. Zatiaľ čo akákoľvek harmonizácia zákonov a iných právnych predpisov členských štátov je výslovne vylúčená, EÚ môže konať v súlade s riadnym legislatívnym postupom a prostredníctvom motivačných opatrení.

Medzi hlavné ciele činnosti Európskej únie v oblasti vysokoškolského vzdelávania patrí: podpora mobility študentov a zamestnancov, podporovanie vzájomného uznávania diplomov študijných období, zasadzovanie sa o spoluprácu vysokoškolských inštitúcií a rozvoj diaľkového (univerzitného) vzdelávania.

4 Vzdelávacia politika EÚ a modernizácia vysokoškolských inštitúcií

História, kultúra a tradície krajín, ktoré sú súčasťou Európskej únie sú rôznorodé a rozmanité, čo sa prejavuje aj v nejednotnosti ich vzdelávacích systémov. Cieľom Európskej únie nie je ich spojenie a unifikácia, ale práve naopak podpora v ich rozmanitosti a jedinečnosti.

Na pochopenie vzdelávacej politiky Európskej únie je nevyhnutné objasniť samotný pojem „vzdelávacia politika“. Podľa Jaroslava Kalousa, ktorý pod týmto pojmom rozumie - „princípy, priority a metódy rozhodovania vzťahujúce sa k uplatňovaniu spoločenského vplyvu na vzdelávanie. Toto rozhodovanie zahrňuje strategické zámery rozvoja vzdelávania, legislatívny rámec vzdelávacích činností a vzdelávaných subjektov, spôsob financovania, vymedzovania vzdelávacích cieľov a obsahov, stimulovanie a ovplyvňovanie činnosti vzdelávacích subjektov a spôsob ich kontroly.“¹⁰

⁸ LINHARTOVÁ, D. (2008): Psychologie pro učitele, s. 5

⁹ PORUBSKÁ, G. - PERHÁCS, J. (2007): Základy andragogickej pedeutológie a sociálnej andragogiky, s. 24

¹⁰ KALOUS, J (1997): Teorie vzdělávací politik., s. 7

Vzdelávacia politika nemá oporu v žiadnej právnej norme a teda, ako taká neexistuje. Všetky nariadenia, ktoré vydávajú centrálné orgány EÚ nie sú pre členské štáty záväzné. Majú len odporúčací charakter. Aby boli takéto nariadenia uvedené do praxe je potrebné, aby s nimi súhlasili všetky členské štáty. Oblasť vzdelávania nie je súčasťou spoločných politík Európskej únie má špeciálny status, tzv. doplňujúcej politiky. Z uvedeného vyplýva, že oblasť vzdelávania primárne patrí do kompetencie vlád členských štátov. Nejde o proces centralizácie. Zodpovednosť za obsah systémov vzdelávania a odbornej prípravy je ponechaná v kompetencii členských štátov.

Napriek tomu, že EÚ nemôže určovať pravidlá v rámci vzdelávacej politiky, nie je možné ju označiť za nečinnú. V európskom vzdelávacom procese plní funkciu koordinátora, sprostredkovateľa a poradcu vo vzdelávacej politike a odbornej príprave pre jednotlivé štáty.

Vzdelávacia politika Európskej únie zahŕňa viaceré európske iniciatívy, ktoré majú formu správ, memoránd, programov, odporúčaní, smerníc. Radíme tu aj rôzne druhy štrukturálnych fondov.

V oblasti európskej politiky vzdelávania a odbornej prípravy sa začali realizovať dôležité európske vzdelávacie programy LEONARDO, SOCRATES, COMENIUS, ERASMUS, GRUNDTVIG, LINGUA, MINRRVA, TEMPUS, CEEPUS, ERAZMUS + a veľa ďalších.

Európska únia teda, len koordinuje a podporuje vzájomnú spoluprácu členských štátov v oblasti výchovy a vzdelávania. Európska únia svojimi aktivitami v oblasti vzdelávania priamo nezasahuje do národných vzdelávacích politík členských štátov. Jej úlohou je finančne podporiť štáty v tejto činnosti. Takáto subvencia sa realizuje prostredníctvom štrukturálnych fondov a programov Európskej únie.

Investície do vzdelania a odbornej prípravy sú určujúcim faktorom konkurencieschopnosti, udržateľného rozvoja a zamestnanosti Európskej únie a výrazne vplývajú na kvalitu života jednotlivcov.

V poslednom období v hospodársky vyspelých krajinách sa vzdelanie stáva prioritou. Má nezastupiteľný význam pre celú spoločnosť. Zasahuje do všetkých oblastí ľudskej činnosti a plní podstatnú úlohu v ekonomickom rozvoji krajiny. V neposlednom rade prispieva k rastu produktivity práce, poklesu nezamestnanosti a umožňuje jednotlivcovi lepšie uplatnenie na trhu práce.

„Ekonomická a civilizačná úroveň krajín závisí od vzdelania a jeho inovácií. Zdroje investované do vzdelania sú mimoriadne dôležité a návratnosť investícií do vzdelania je vysoká.“¹¹

Snahou Európskej únie je rozdielne vzdelávacie politiky zblížiť a zabezpečiť ich vzájomnú spoluprácu, nie ich zjednotiť. Podľa nášho názoru by ich úplným spojením došlo k zániku národných kultúr a identít národov. Takáto možnosť by nebola akceptovaná ani jednou členskou krajinou.

Únia prispieva k rozvoju kvalitného vzdelávania podporovaním spolupráce medzi členskými štátmi, a ak je to potrebné, podporovaním a doplňovaním činnosti, pri plnom rešpektovaní ich zodpovednosti členských štátov za obsah výučby a organizáciu vzdelávacích systémov a ich kultúrnu a jazykovú rozmanitosť.¹²

Európska únia sa snaží o vytvorenie istej previazanosti vzdelávacích systémov členských štátov a ich intenzívnu spoluprácu, ktorá povedie v ich prospech. Zvýši sa úroveň a kvalita vzdelania, narastie percento vzdelaných a vytvoria sa nové možnosti vzdelávania.

¹¹ ŠAFRÁNEK, J (2007): Výchova k demokratickému občianstvu ako nástroj európskej integrácie, s. 12

¹² Lisbon treaty, Article 165 [cit. 11. 10. 2014]. Dostupné na internete:

<http://www.lisbon-treaty.org/wcm/the-lisbon-treaty/treaty-on-the-functioning-of-the-european-union-and-comments/part-3-union-policies-and-internal-actions/title-xii-education-vocational-training-youth-and-sport/453-article-165.html>

„Vzdelávacia politika v EÚ sa realizuje na základe subsidiarity, t. j. rozdelenia kompetencií medzi členskými štátmi a riadiacimi orgánmi EÚ, podporou a dopĺňovaním národných vzdelávacích sústav.“¹³

Žiadne školstvo, nevynímajúc ani to slovenské, nemôže napredovať izolovane, bez prepojenia s vývojom a inováciami vzdelávacích sústav iných štátov v Európe a vo svete. Hlavným úsilím je zachytiť svetové trendy vo výchove a vzdelávaní jestvujúce v moderných systémoch vzdelávania vyspelých demokratických štátov. Snahou EÚ je preto vytvoriť otvorený európsky vzdelávací priestor, ktorý podporí európsku spoluprácu a mobilitu.¹⁴

5 Sprievodné javy integrácie vo vysokoškolskom vzdelávaní

Za posledné obdobie dochádza v oblasti vysokoškolského vzdelávania k viacerým aspektom, medzi ktoré radíme:

- internacionalizácia
- liberalizácia
- univerzalizácia
- modernizácia
- deterritorializácia¹⁵

Internationalizácia

Výrazný vplyv v procese internacionalizácie má Európska únia. Podporuje vzájomnú medzinárodnú spoluprácu medzi vysokými školami, realizuje mnohé študijné pobyty učiteľov i študentov, organizuje medzinárodné konferencie a pomáha pri tvorbe medzinárodných projektov, poskytuje finančné dotácie, apod.

„Európska únia pomáha členským štátom vypracúvať a realizovať svoje politiky v oblasti vzdelávania a odbornej prípravy tým, že im umožňuje výmenu informácií, údajov a osvedčených postupov prostredníctvom vzájomného štúdia a porovnávacieho skúmania.“¹⁶

Napriek spomínaným aktivitám zo strany Európskej únie, ponecháva všetky základné kompetencie v oblasti obsahu či organizácie jednotlivým členským štátom. Trend internacionalizácie vysokoškolského vzdelávania sa stáva neoddeliteľnou súčasťou školských sústav v jednotlivých krajinách.

Internationalizácia umožňuje uskutočňovanie spoločných študijných programov viacerých vysokých škôl.

Jeho vplyv možno pozorovať vo viacerých smeroch. Napomáha profesionálnemu a odbornému rastu študentov i pedagógov, podporuje mobilitu, prispieva ku skvalitneniu vyučovacieho procesu, rozširuje a skvalitňuje oblasť výskumu. V neposlednom rade napomáha získavaniu nových skúseností a umožňuje jednotlivcom vytvoriť si vlastný pohľad na kultúru i tradície danej krajiny, čo následne priaznivo vplýva na pochopenie vlastnej krajiny.

¹³ TUREK, I. (2003): Vzdelávacia politika Európskej únie, s. 1- 8.

¹⁴ CHUGURYAN, Simona - KUCHARČÍK, Rudolf - ADAŠKOVÁ, Daša. (2013): Sociálny kapitál vedomostnej ekonomiky a nové trendy vzdelávania v európskom integračnom procese, s. 110-111.

¹⁵ PORUBSKÁ, G. - PLAVČAN, P. (2004): Slovenské školstvo v medzinárodnom kontexte. Bratislava 2004, s. 13

¹⁶ KOMISIA EURÓPSKÝCH SPOLOČENSTIEV, Brusel, 8.9.2006, KOM(2006) 481 v konečnom znení OZNÁMENIE KOMISIE RADE A EURÓPSKEMU PARLAMENTU, Efektívnosť a rovnosť v európskych systémoch vzdelávania a odbornej prípravy, {SEK(2006) 1096}, s. 12

Liberalizácia

Liberalizácia vysokoškolského vzdelávania je realizovaná formou rôznych druhov študijných programov, ktoré poskytujú jednotlivé typy vysokých škôl.

Liberalizácia vedie k vytvoreniu pružného vzdelávacieho systému. Vysokoškolské ustanovizne poskytujú širokú škálu študijných odborov na úrovni troch stupňov, podľa toho ich delíme na univerzitné vysoké školy – tri stupne vzdelania, vysoké školy – prvý a druhý stupeň vzdelania, odborné školy – bakalárske vzdelanie.

Zavádzanie nových študijných programov, inovácií obsahu, metód a foriem výchovy a vzdelávania sú prejavom liberalizácie.

Univerzalizácia

„Univerzalizácia sa v terciárnom vzdelávaní prejavuje najmä prispôbovaním obsahu štúdia v študijných programoch na vysokých školách vo svete, a to v podmienkach výlučnej autonómnosti vysokých škôl v oblasti obsahu vzdelávania.“¹⁷

Tvorba obsahu jednotlivých študijných programov je vo výlučnej kompetencii vysokých škôl t.j. na národnej úrovni.

Európske spoločenstvo prispieva ku kvalite vzdelávania podporovaním spolupráce medzi členskými štátmi, pridaním európskej dimenzie do vzdelávania, podporou skvalitňovania vzdelávania a celoživotného vzdelávania. Cieľom je zabezpečiť vyššiu kvalitu vysokoškolského štúdia.

Modernizácia

Ide o modernizáciu výchovno-vzdelávacieho procesu, ktorá má svoju podstatu v zmene pedagogického myslenia, v súvislosti s vývojom a zmenami v súčasnej spoločnosti.

Výraznou zmenou bude posun k študentsky zameranému vysokému školstvu. Nevyhnutnosťou je modernizovať jednotlivé študijné odbory a programy, ktoré budú schopné pripraviť svojich absolventov pre domáci i zahraničný trh práce.

Rozvoj vedy a techniky si vyžaduje neustále investície do materiálno-technického vybavenia učení.

Deteritorializácia:

Hranice jednotlivých štátov prestávajú byť dôležité. Univerzity by už nemali byť chápané iba ako súčasť národného vzdelávacieho systému pod ochranou štátu so zabehnutými pravidlami. Musia byť tiež pripravené na silnú konkurenciu, na boj o študentov a zdroje financovania. Ich vnútorná organizácia sa musí zmeniť a prispôbiť na podnikanie.¹⁸

6 Záver

Ak sa chceme stať prosperujúcou krajinou schopnou konkurovať vyspelým štátom sveta musíme vytvoriť kvalitný školský systém, ktorý nebude založený len na memorovaní faktov, ale na tvorivo – humanistickej koncepcii. Táto koncepcia zdôrazňuje osobnosť človeka, jeho rozvoj, schopnosti, citovú stránku, jeho sebarealizáciu.

Vysoké školy majú výrazný podiel na úspešnosti toho ktorého štátu, a preto i SR musí neustále túto oblasť rozvíjať. Je dôležité investovať do vedy, výskumu a inovácií.

Jednotná vzdelávacia politika Európskej únie de iure a de facto neexistuje, napriek tomu úspešne prispieva ku koordinácii vzdelávacích sústav svojich členských krajín. S

¹⁷ PĽAVČAN, P (2007): Vedomostná spoločnosť v Slovenskej republike, s. 41

¹⁸ GINKEL, H. (2004): Globalizácia, vysokoškolské vzdelávanie a trvalo udržateľný rozvoj: Výzvy pre 21. storočie. s. 4 [cit. 10. 10. 2014]. Dostupné na internete: [http://www.srk.sk/autoupload/Malajzia_D._Klivanec_2004_\(1\).pdf](http://www.srk.sk/autoupload/Malajzia_D._Klivanec_2004_(1).pdf)

Slovenská republika ako plnoprávny člen Európskej únie musí plne rešpektovať jej odprúčania a snažiť sa o ich napĺňanie. Sprievodné znaky integrácie, ako je internacionalizácia, liberalizácia, univerzalizácia, modernizácia, deterritorializácia sú jej nevyhnutnou súčasťou a menia vysokoškolské inštitúcie na moderné a konkurencieschopné v súčasnom svete.

Viacere reformy vysokoškolského vzdelávania, ktoré sa začali uskutočňovať za posledné obdobie v Európe, sú dôkazom toho, že európske vysoké školy prejavujú snahu o intenzívnejšiu vzájomnú spoluprácu, ktorá následne povedie k prepojeniu jednotlivých vzdelávacích sústav.

Zoznam použitej literatúry

BRETHERTON, Ch. – VOGLER, J. (2002): *The European Union as a Global Actor*, Second edition, New York, Taylor & Francis e-Library, ISBN 0-203-19607-4

Čo by sme mali vedieť o rozšírení EÚ ? (2009): Luxemburg: Úrad pre vydávanie úradných publikácií Európskych spoločenstiev, ISBN 978-92-79-11766-4

GINKEL, H. (2004): *Globalizácia, vysokoškolské vzdelávanie a trvalo udržateľný rozvoj: Výzvy pre 21. storočie.* [cit. 10. 10. 2014]. Dostupné na internete: [http://www.srk.sk/autoupload/Malajzia_D._Klivanec_2004_\(1\).pdf](http://www.srk.sk/autoupload/Malajzia_D._Klivanec_2004_(1).pdf)

HYDE-PRICE, A (2006): Normative power Europe: a realist critique. In: *Journal of European Public Policy*, Volume 13, Issue 2, pp. 218-219

CHUGURYAN, S. - KUCHARČÍK, R. - ADAŠKOVÁ, D. (2013): Sociálny kapitál vedomostnej ekonomiky a nové trendy vzdelávania v európskom integračnom procese. In *Kultúra, hodnoty a sociálny kapitál*, Bratislava : Vydavateľstvo EKONÓM, ISBN 978-80-225-3804-6

KALOUS, J (1997): *Teorie vzdělávací politiky*. Praha : Ústav pro informace ve vzdělávání, ISBN 8021102470

KLIMOVSKÝ, D. - PAWERA, R. (2013): *Európska únia. Najväčší projekt starého kontinentu*. Vydavateľstvo TAKTIK s.r.o. ISBN 978-80-88726-56-2

KOMISIA EURÓPSKÝCH SPOLOČENSTIEV, Brusel, 8.9.2006, KOM(2006) 481 v konečnom znení ,OZNÁMENIE KOMISIE RADE A EURÓPSKEMU PARLAMENTU Efektívnosť a rovnosť v európskych systémoch vzdelávania a odbornej prípravy, {SEK(2006) 1096}

KREJČÍ, O. (1997): *Mezinárodní politika*. Praha: Vivtoria Publishing, ISBN 80-7187-034-X

LINHARTOVÁ, D, (2008): *Psychologie pro učitele*, Brno: Mendelova zemědělská a lesnická univerzita v Brne, ISBN 978-80-7375-222-4

Lisbon treaty, Article 165 [cit. 11. 10. 2014]. Dostupné na internete:

<http://www.lisbon-treaty.org/wcm/the-lisbon-treaty/treaty-on-the-functioning-of-the-european-union-and-comments/part-3-union-policies-and-internal-actions/title-xii-education-vocational-training-youth-and-sport/453-article-165.html>

PLAVČAN, P. (2007): Vedomostná spoločnosť v Slovenskej republike. Bratislava, ISBN 80-89143-32-6

PORUBSKÁ, G. - PERHÁCS, J. (2007): *Základy andragogickej pedeutológie a sociálnej andragogiky*. Nitra: UKF, ISBN 978-80-8094-086-7

PORUBSKÁ, G. - PLAVČAN, P. (2004): *Slovenské školstvo v medzinárodnom kontexte*. Bratislava: ŠPÚ, ISBN 80-85756-94-3

TUREK, I. (2003): Vzdelávacia politika Európskej únie. In: *Pedagogické rozhľady* č.2, ISSN 1335-0404

ŠAFRÁNEK, J. (2007): Výchova k demokratickému občianstvu ako nástroj európskej integrácie. In: *Pedagogická revue*, č. 1, ISSN 1335-1982

KOHÉZNA POLITIKA EÚ A JEJ VYUŽITIE V PODMIENKACH SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Lívia Krempaská^a – Lucia Rýsová^b

^a Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica, Slovenská republika, e-mail: livia.krempaska@umb.sk

^b Fakulta politických vied a medzinárodných vzťahov, Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici, Kuzmányho 1, 974 01 Banská Bystrica, Slovenská republika, e-mail: lucia.rysova@umb.sk

Téma príspevku skúma faktory, ktoré determinujú rozvoj regiónov v podmienkach Slovenskej republiky. Úvodná časť je venovaná stručnému vývoju kohéznej politiky EÚ, geopolitickému postaveniu Slovenskej republiky v rámci Európy a regionálnym disparitám. Podrobnejšie sa zaoberá regionálnou politikou Slovenskej republiky, jej vývojom a inštitucionálnym, legislatívnym a programovým zabezpečením. Cieľom štúdie je definovať fungovanie kohéznej politiky v podmienkach Slovenskej republiky, ako aj vymedzenie kľúčových problémov a následné vyhodnotenie v podobe návrhov a opatrení, ktoré by dané problémy vyriešili.¹

Kľúčové slová: EÚ kohézna politika, regionálne disparity, regionálny rozvoj v podmienkach Slovenskej republiky

Topic of this contribution examines the factors that determine the development of regions in the Slovak Republic. A brief introduction is dealing with the development of EU cohesion policy, geopolitical position of the Slovak republic in Europe and regional disparities. Contribution is closely focused on the regional policy of the Slovak Republic and its development as well as its institutional, legislative and program framework. The main aim of the case study is to explain the real functioning of cohesion policy in conditions of the Slovak Republic. The result is an identification of key problems and, subsequently, designing the drafts and measures to solve these issues.

Key words: EU cohesion policy, regional disparity, regional development in terms of Slovak

JEL: R10, R11, R12

1 Úvod

Otázka regionálneho rozvoja a riešenia problémov súvisiacich s nevyváženým rozvojom jednotlivých regiónov predstavuje v súčasnosti jednu z nosných tém odborných i laických diskusií. Problematika zaostávania regiónov si momentálne vyžaduje záujem ako štátu, tak i EÚ, a to najmä z hľadiska dosahovania vnútornej hospodárskej a sociálnej súdržnosti územia, ako aj dosahovania hospodárskeho rastu.

Slovenská republika ako malý štát v srdci Európy s obmedzenými možnosťami, ale zároveň patriaci medzi členské štáty EÚ sa vo veľkej miere musí zaoberať problematikou

¹ Príspevok je publikovaný v rámci výskumného projektu VEGA č. 1/0518/14 „Desať rokov zahraničnej politiky Slovenskej republiky v rámci vonkajšej činnosti EÚ a jej perspektívy.“

regionálnych disparít a možnosťami ich riešenia. Práve ony predstavujú výrazný faktor determinujúci hospodársku a sociálnu situáciu v krajine, a teda aj v rámci európskej platformy.

Výhody vyplývajúce z unikátnej polohy sú do veľkej miery obmedzené značným zaostávaním periférnych regiónov v porovnaní s bratislavským centrom štátu. Majúc na zreteli cieľ EÚ stať sa lídrom medzinárodného spoločenstva je v súčasnosti nutné odstrániť existujúce prekážky a tým umožniť nielen zamýšľaný trvalo udržateľný hospodársky rozvoj štátu, ale aj celého európskeho spoločenstva.

Problematika regionálneho rozvoja a regionálnej politiky v súčasnosti nadobúda na význame. EÚ ako integračné zoskupenie 28 členských štátov sa dlhodobo snaží vysporiadať s veľkými rozdielmi v bohatstve, ktoré spôsobujú sociálnu a politickú nestabilitu. V dôsledku dlho pretrvávajúcich rozdielov medzi jednotlivými štátmi bola na úrovni EÚ vypracovaná politika súdržnosti, ktorej úlohou je vyrovnávať tieto rozdiely a výraznou mierou napomáhať menej rozvinutým regiónom priblížiť sa k vyspelejším. Kohézna politika patrí v súčasnosti medzi najdôležitejšie a najnákladnejšie politiky EÚ. Predstavuje pre nové členské štáty EÚ významný zdroj príjmov na podporu regionálneho rozvoja.

Predložená štúdia sa zaoberá geopolitickým postavením Slovenskej republiky v 20. storočí a postupným formovaním regionálnej politiky, problematikou regionálnych disparít a následne možnosťami ako ich eliminovať. Pri spracovaní príspevku sme využívali štandardné metódy spracovania informácií: logicko-historickú, teoreticko-metodologickú a analýzu.

2 Geopolitické postavenie SR v rámci Európy

Počiatky 20. storočia možno v histórii vzniku Slovenskej republiky definovať ako veľmi turbulentné obdobie plné zmien, ktoré sa týkali nielen vzniku nových stredo európskych štátov, ale aj transformácie celkového charakteru svetového politického systému. Vývoj situácie v druhej polovici 20. storočia v podobe globálneho konfliktu Studenej vojny do veľkej miery determinoval charakter budúceho medzinárodného vývoja. Konflikt, ktorý je aj napriek absencii priamych vojenských stretov, s odstupom niekoľkých desaťročí považovaný za jednu z najdlhších a najnákladnejších vojen ľudskej histórie rozdelil svet na dva antagonistické tábory reprezentujúce nielen odlišné vojensko-politické stratégie, ale najmä rozdielne ideológie a štátne zriadenia. Studená vojna preto vstúpila do učebníc nielen ako obdobie vývoja a následného definovania princípov demokracie, kapitalizmu či rôznych trhových mechanizmov, ale aj vznikom tzv. „železnej opony“, ktorá predstavovala pomyselnú hranicu medzi rozdielnymi svetmi Východu a Západu. Východ zosobňoval ZSSR spolu s Čínou a oblasťou východnej Európy, ktorá sa automaticky stala cieľom sovietskej expanzívnej politiky. Existencia jednotlivých východných štátov tak bola silno previazaná so socialistickým zriadením a centrálnou plánovanou ekonomikou. Na druhej strane stáli USA, ktoré ako symbol Západu reprezentovali hodnoty slobody, demokracie a trhového mechanizmu, ktorý zo sebou prinášal rozsiahle zisky a nové možnosti. Práve rozdiely v ekonomickej oblasti vo veľkej miere prispeli k rastu napätia medzi existujúcimi blokmi. Samotný koniec studenej vojny sa niesol v znamení rozpadu bipolárneho usporiadania v prospech USA, ktoré následne získavajú postavenie hegemóna v medzinárodnom-politickom prostredí².

Medzi ďalšie geopolitické udalosti, ktoré zmenili globálnu charakteristiku dovtedajších medzinárodných vzťahov, možno zaradiť odstránenie „železnej opony“ a postupnú demokratizáciu, ale aj zmenu geopolitickej mapy Európy a vzťahov vo svete. Zatiaľ čo USA naplno využívalo svoju novonadobudnutú pozíciu centra svetového systému, v

² VLČEK, D. (2011): Mocenské aspekty geopolitických a bezpečnostných zmien po roku 1989.

Európe sa začínal proces integrácie v jeden celok. Strata kontinuity vývoja európskeho kontinentu ako historického centra svetových udalostí zmenila nielen jeho vnútornú štruktúru, ale aj rozloženie globálnej politickej moci a pozíciu v rámci eurázijského priestoru. Všetky tieto „veľké politické, ekonomické a sociálne zmeny, ktoré nastali po roku 1989, znamenali pre Slovensko predzvesť zmien nielen v regionálnom usporiadaní krajiny...Slovensko bolo až do roku 1993, s výnimkou rokov druhej svetovej vojny, vždy súčasťou nejakého vyššieho štátneho celku, či už Uhorska alebo Československa“³.

Po svojom vzniku bolo na základe svojich geopolitických a ekonomických charakteristík de facto odkázané na začlenenie sa do už existujúcich integračných štruktúr pod vedením centier súčasného politického systému. Piliere zahraničnej politiky Slovenskej republiky sú preto orientované na integrácie v rámci Európy (predovšetkým EÚ a V4) a transatlantické partnerstvá, ktoré aj dnes zohrávajú kľúčovú úlohu pri tvorbe svojich politických cieľov i perspektív. Členstvo Slovenskej republiky v týchto štruktúrach okrem garancií a výhod prináša i záväzky nutné naplňať. Európske výzvy v súčasnosti predstavujú jadro tvorby zahranično-politickej koncepcie s dôrazom na elimináciu dôsledkov globálnej ekonomickej krízy prostredníctvom plnenia agendy Európa 2020, ktorá má zároveň vytvoriť podmienky pre vznik udržateľného hospodárskeho rozvoja európskeho regiónu s cieľom transformovať Európu na vedúce centrum svetovej ekonomiky. Všetky tieto záväzky len posilňujú postavenie samotnej Slovenskej republiky, ktorú ešte aj v súčasnosti možno posudzovať ako oblasť pomyselných hraníc medzi pro-západne orientovaným integrovaným svetom a jeho východnou časťou⁴.

Druhú polovicu 20. storočia v podmienkach Česko-Slovenska možno charakterizovať ako obdobie výraznejších zmien. V tomto období sa hovorí o Česko-Slovensku ako o krajine najviac zaoberajúcej sa problematikou regionálnych disparít v rámci strednej a východnej Európy. Dôvodom boli výrazné regionálne rozdiely medzi rozvinutým Českom a zaostávajúcim Slovenskom. Práve status Slovenska ako zaostávajúcej krajiny si vyžadoval určité kroky, ktoré by tieto regionálne rozdiely znížili. Hlavným nástrojom vyrovnávania regionálnych disparít v otázke hospodárskeho rozvoja a životnej úrovne obyvateľstva mala byť industrializácia a urbanizácia. Prvé úspechy možno postrehnúť v 50. a 60. rokoch, kedy dochádzalo k symetrickému rozloženiu priemyselných podnikov v rámci Slovenska. Dochádzalo tiež k zníženiu nezamestnanosti a hospodárskemu rozvoju, ale na druhej strane je nutné podotknúť, že cenou za úspechy v hospodárskom rozvoji bolo jednostranné priemyselné zameranie, a tým aj prehlbujúca sa závislosť medzi jednotlivými podnikmi. Napriek snahám o čo najrovnomernejšie rozloženie priemyslu, v tomto období vzniká fenomén pracovnej migrácie, týkajúci sa predovšetkým obyvateľov malých a stredných miest, ktorí boli nútení dochádzať do veľkých centier. Šesťdesiate roky teda okrem industrializácie so sebou prinášajú nové vnímanie regionálnej politiky, ktorá už nie je chápaná len ako dôsledok ekonomických snáh, ale aj ako možnosť hospodárskeho a sociálneho rozvoja štátu.

3 EÚ, formovanie regionálnej politiky v podmienkach SR

Vývoj regionálnej politiky v podmienkach Slovenskej republiky po roku 1989 možno charakterizovať ako obdobie plné pozitívnych a negatívnych zmien. V deväťdesiatych rokoch regionálnu politiku výrazne formujú spoločenské, ekonomické a politické zmeny súvisiace s transformáciou hospodárstva. Jej fungovanie bolo značne ovplyvňované deficitmi vo finančnom, legislatívnom, inštitucionálnom ale aj programovom zabezpečení, ktoré v danom období absentovali. Problematickou zabezpečenia regionálneho rozvoja sa začína Slovensko zaoberať v rokoch 1990-1992, budovaním programového, inštitucionálneho a legislatívneho

³ HORVÁTHOVÁ, M. (2014): Úvod

⁴ VLČEK, D. (2011): Mocenské aspekty geopolitických a bezpečnostných zmien po roku 1989.

rámca regionálnej politiky a ich postupnou implementáciou. Ďalšie formovanie regionálnej politiky sa viaže s obdobím vzniku samostatnej Slovenskej republiky, kde strategickými cieľmi regionálnej politiky bolo znižovanie medziregionálnych rozdielov a zároveň zvyšovanie konkurencieschopnosti zamestnanosti. Následne bol rozvoj regionálnej politiky do značnej miery ovplyvnený integračnými iniciatívami a vstupom SR do EÚ. Hlavnými prioritami v tomto období bolo vyrovnávanie regionálnych disparít, zabezpečenie ekonomickej súdržnosti a zvýšenie životnej úrovne obyvateľstva. Ústredným orgánom realizácie regionálnej politiky sa stalo Ministerstvo výstavby a regionálneho rozvoja⁵.

SR ako jeden z nových členských štátov EÚ má možnosť prvýkrát čerpať finančné prostriedky z fondov na základe dokumentu o rámcovej podpore Spoločenstva 2004-2006, jednalo sa o skrátené programové obdobie, kde súčasťou plánu bola i komplexná hospodárska analýza Slovenska a jeho regiónov spolu s cieľmi a prioritami SR v ekonomickom rozvoji⁶.

V programovom období 2007-2013 možno za činitele ovplyvňujúce formovanie regionálnej politiky považovať stav ekonomiky, sociálnu situáciu, ako aj skúsenosti získané v predošlom období. Regionálny rozvoj a regionálna politika sa uskutočňovala v súlade s troma globálnymi cieľmi – konvergencia, regionálna konkurencieschopnosť a zamestnanosť, európska územná spolupráca. V podmienkach Slovenskej republiky bolo nevyhnutnou prioritou skvalitniť zabezpečenie programového, inštitucionálneho a v neposlednom rade legislatívneho rámca⁷.

V počiatočných implementácii finančného rámca 2007-2013, sa začali na pôde EÚ rokovania týkajúce sa formovania politiky súdržnosti pre budúce programové obdobie. SR ako členský štát sa intenzívne zúčastňovala rokovaní a zapájala sa do procesu prípravy novej finančnej perspektívy. Výsledkom tejto prípravy bol Spoločný strategický rámec 2014-2020, ktorý sa stal nástrojom na presadzovanie politiky a koordináciu fondov, ktorého úlohou je priniesť efektívne využívanie jednotlivých fondov EÚ. V podmienkach SR bola v nadväznosti na daný dokument vypracovaná Partnerská dohoda, ktorá predstavuje základný nástroj programovania jednotlivých fondov a stanovuje priority, ktoré by mali byť prostredníctvom jednotlivých fondov EÚ financované⁸.

4 Regionálne disparity a spôsoby ako ich eliminovať

Európska únia ako politické a hospodárske zoskupenie s pozíciou silného hráča na poli vedy, techniky, politiky a ekonomiky sa musí okrem otázok blahobytu, prosperity a spolupráce zaoberať aj otázkami negatívnych vplyvov, ktorými sú prehlbujúce sa regionálne disparity. Hlavným dôvodom vzniku disparít je globalizácia a s ňou súvisiace geopolitické zmeny, proces transformácie ekonomickej a sociálnej sféry spoločnosti, integračné snahy a množstvo davších vplyvov, ktoré nie len pozitívne, ale aj negatívne ovplyvňujú členské štáty EÚ. Pre malý štát ako je SR prináša členstvo v EÚ množstvo nových príležitostí a výhod, avšak na druhej strane i nežiaduce a aktuálne problémy, s ktorými sa SR ešte nedokáže adekvátne vysporiadať tak, ako vyspelejšie ekonomiky. Príkladnými negatívnymi prejavmi sú výrazné disparity medzi jednotlivými regiónmi, prudké prehlbovanie sa rozdielu v životnej úrovni obyvateľstva, rastúca nerovnosť a chudoba. Práve tieto negatívne prejavy sú zdrojom poklesu ekonomickej výkonnosti, ako aj podnetom pre politické a sociálne napätie, najmä v dôsledku týchto záporných strán sa otázka eliminovania disparít stáva rezonančnou nie len na pôde EÚ a jej členských štátov, ale takmer v každej druhej krajine sveta.

Disparitu možno chápať ako určitú nerovnosť, rozmanitosť alebo rozdielnosť. V prípade regionálnej politiky sa jedná o diferenciu medzi regiónmi. Z tohto hľadiska

⁵RAJČÁKOVÁ, E. (2005): Regionálny rozvoj a regionálna politika.

⁶KOREC, P. (2005): Regionálny rozvoj Slovenska v rokoch 1998 – 2004

⁷RAJČÁKOVÁ, E. (2005): Regionálny rozvoj a regionálna politika

⁸KISS, I., PALKO, F. a kolektív. (2013): Európske fondy v praxi.

vnímame disparity ako rozdiely na úrovni ekonomického, sociálneho a ekologického rozvoja regiónov. Základnými jednotkami pre hodnotenie ekonomickej a sociálnej úrovne regiónov a analýzy regionálnych disparít sú regióny NUTSII – štatistické územné jednotky (Bratislavský kraj, Západné, Stredné a Východné Slovensko) a NUTS III – samosprávne kraje VÚC. Regionálne disparity možno merať na základe indikátorov a ukazovateľov nápomocných pri výpočte socioekonomickej úrovne (ukazovateľ demografického profilu, zamestnanosti a trhu práce, produkčnej výkonnosti a infraštruktúrnej vybavenosti Rajčáková,2005). Problematika regionálnych disparít sa stáva kritickým sociálnym problémom. Medzi kľúčové disparity v podmienkach SR zaradujeme: nízku konkurencieschopnosť materiálnej výroby a služieb, nízku mieru využitia rastového potenciálu regiónov, nízku mieru zamestnanosti a vysokú mieru nezamestnanosti, nízku informatizáciu, nedostatočne kvalitnú dopravnú a technickú infraštruktúru, nedostatočnú kvalitu ľudských zdrojov⁹.

5 Záver

Efektívne využívanie našej pozície ako člena EÚ ako aj aplikácia nástrojov štrukturálnej, regionálnej a kohéznej politiky môže byť pozitívnym podnetom pre budúce odstránenie kľúčových disparít. Práve identifikácia kľúčových disparít SR poslúži ako odrazový mostík pre budúce formovanie regionálnej politiky. Z hľadiska hospodárskej prosperity majú najhoršiu pozíciu v rámci jednotlivých krajov oblasti periférie - Prešovský a Košický samosprávny kraj, ako aj Banskobystrický kraj, ktorý vykazuje najnižšie podiely na celkovom HDP SR. Príčiny zaostávania týchto krajov súvisia najmä s polohou daných regiónov, nízkou dostupnosťou územia, kvalitou dopravnej infraštruktúry a koncentráciou obyvateľstva s nepriaznivým statusom a v neposlednom rade so zle nastavenou regionálnou politikou, ktorá, pokiaľ nie je efektívna, disparity len prehľbuje.

Jednou z najvyznamenejších výhod členstva v EÚ je oprávnenie čerpať finančné prostriedky zo štrukturálnych fondov, ktorých úlohou je znížiť nerovnosti medzi ekonomicky silnými a slabšími regiónmi v rámci tejto platformy. Pre malý štát ako je SR predstavujú príležitosť ako dosahovať úroveň ekonomicky silnejších regiónov ako aj spôsob ako rozbehnúť proces rozvoja. V podmienkach SR bolo financovanie regionálneho rozvoja zabezpečované v súlade s NSRR – Národný strategický referenčný rámec 2007/2013, kde v danom programovom období bola vyčlenená suma 13,6 mld. Eur, ktorá v podmienkach SR nebola využitá v plnom obsahu. Práve z tohto dôvodu je pri determinovaní budúcich možností rozvoja nevyhnutné zaoberať sa otázkou transparentného využívania finančných prostriedkov, pretože čerpanie dostupných peňažných zdrojov zohráva významnú úlohu pri napĺňaní cieľov, stratégií, vízií ako jednotlivých regiónov tak aj SR ako štátu. Slovenská republika je malým štátom s obrovskými regionálnymi rozdielmi, ktoré v určitej miere determinuje historický, geografický, kultúrny a v neposlednom rade ekonomický rozvoj. Rozdiely sú dôsledkom diametrálne odlišného spôsobu a kvality života v rámci centrálnych a periférnych regiónov. Najst' spôsob ako dané regionálne disparity eliminovať je dlhodobým procesom, ktorý si vyžaduje participáciu viacerých subjektov – vláda, podnikateľské subjekty, investori i samotné obyvateľstvo.

V každom prípade je nevyhnutné využívať vnútorný potenciál, ktorým disponujú jednotlivé regióny, a práve na jeho základe formovať a presadzovať budúce kroky, ktoré eliminuje rozdiely v regiónoch. Rozdiely možno eliminovať za pomoci dobre a efektívne nastavenej regionálnej politiky, z tohto hľadiska je potrebné zamerať sa na skvalitnenie inštitucionálneho, programového a legislatívneho zabezpečenia regionálnej politiky. Potrebné

⁹ IVANIČKOVÁ, A. (2007): Inovované programovanie regionálnej politiky Európskej únie v programovacom období 2007-2013

je inovovanie infraštruktúry v jednotlivých regiónoch za pomoci Regionálneho operačného programu, podporovať spoluprácu na regionálnej, národnej a medzinárodnej úrovni. A v neposlednom rade odstraňovať a zmiernovať nežiadúce rozdiely v úrovni hospodárskeho, sociálneho a územného rozvoja a zabezpečiť trvalo udržateľný rozvoj, zvýšiť ekonomickú výkonnosť a podporiť konkurencieschopnosť regiónov za pomoci inovácií a moderných technológií aj vďaka finančným prostriedkom, ktoré SR získava ako jeden z členských štátov EÚ z fondov.

Zoznam použitej literatúry:

HORVÁTHOVÁ, M. 2014. *Úvod*. [online]. PuLib.sk. [cit. 1.10.2014]. Dostupné na internete: <www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Horvathova1/.../uvod.pdf>.

IVANIČKOVÁ, A. 2007. *Inovované programovanie regionálnej politiky Európskej únie v programovacom období 2007-2013*. Bratislava: Ekonóm, 2007. 154 s. ISBN 978-80-225-2309-7.

KISS, I., PALKO, F. a kolektív. 2013. *Európske fondy v praxi*. Bratislava: Inštitút hospodárskej politiky, 2013. 254 s. ISBN 978-80-97128-47-0.

KOREC, P. 2005. *Regionálny rozvoj Slovenska v rokoch 1998 – 2004*. Bratislava: Geografica, 2005, 228 s., ISBN 8096933809.

RAJČÁKOVÁ, E. 2005. *Regionálny rozvoj a regionálna politika*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2005. 120 s. ISBN 80-223-2038

VLČEK, D. 2011. *Mocenské aspekty geopolitických a bezpečnostných zmien po roku 1989*. [online]. EAQ.sk. [cit. 30.10.2014]. Dostupné na internete: <<http://www.eaq.sk/clanok/2011-11-10-mocenske-aspekty-geopolitických-bezpečnostných-zmien-po-roku-1989>>.

ROZTRIEŠTENOSŤ PRÁVNEJ ÚPRAVY REKLAMY V SLOVENSKEJ REPUBLIKE V SÚVISLOSTI S TRANSPOZÍCIOU PRÁVNÝCH NORIEM EÚ

Lenka Kristofčáková

Právnická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave, Kollárova 10, 91701 Trnava, Slovenská republika, e-mail: kristofcakova.lenka@gmail.com

Článok je právnou analýzou roztrieštenosti právnej úpravy reklamy v slovenskom právnom poriadku s dôrazom na európsku legislatívu s navrhovanými spôsobmi riešenia problému vzhľadom k pripravovanej rekodifikácii súkromného práva na Slovensku

Kľúčové slová: Reklama, Klamlivá reklama, Porovnávacía reklama, Nekalá reklama, Reklama liečiv, Nekalá súťaž

The article is the law analysis of the distortion of legislation of the advertisement in slovak law system with its emphasis on European legislation with proposed modes of the solution of the matter regarding to prepared recodification of private law in Slovakia.

Key words: Advertisement, Misleading advertisement, Comparative Advertisement, Unfair Advertisement, Advertisement of cure, Unfair competition

JEL: K40

1 Úvod

V dnešnej dobe enormného rozvoja masovokomunikačných prostriedkov sme doslova zasypávaní reklamou vo všetkých jej formách, tvaroch, farbách, vôňach, zvukoch. Prvou historicky známou „reklamou“ podľa V. Pelca bol nápis pri dverách domu istého občana Atén, na ktorom stálo vytesané: „*Ja, Simonides Aténsky vykladám sny a liečim neduhy telesné.*“¹

Tento článok sa zaoberá definíciou pojmu „reklama“ v právnom poriadku SR ako aj v predpisoch EÚ. Pri ich rozbere využíva indukciu, dedukciu analýzu a komparáciu.

2 Definícia reklamy v právnom poriadku SR

Právna úprava reklamy v Slovenskej republike je značne roztrieštená a to jednak do verejnoprávnych predpisov (zákon o reklame, zákon o vysielaní a retransmisii, zákon o ochrane spotrebiteľa), súkromnoprávnych predpisov (Obchodný zákonník) i mimoprávnych noriem (Etický kódex Rady pre reklamu).²

Ak teda začneme verejnoprávnymi predpismi zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 147/2001 Z. z. o reklame v znení neskorších predpisov v §2 vymedzuje reklamu

¹ PELC, V. (1995): Hospodárska súťaž, s. 85.

² VEČERKOVÁ, E. (2003): K právni úprave klamavé reklamy v nekalé súťaži., 295.

pozitívne i negatívne. V zmysle tohto ustanovenia reklamou je *prezentácia produktov s cieľom ich uplatnenia na trhu.*³

Reklamou nie je

- a) označenie sídla právnickej osoby, trvalého pobytu fyzickej osoby, označenie prevádzkarne alebo organizačnej zložky právnickej osoby alebo fyzickej osoby obchodným menom, ako aj označenie budov, pozemkov a iných nehnuteľných vecí alebo hnutel'ných vecí vo vlastníctve alebo v nájme týchto osôb,
- b) označenie listov a obálok obchodným menom alebo ochrannou známkou,
- c) označenie produktov alebo ich obalov údajmi, ktoré sa musia na nich uvádzať podľa osobitného predpisu, (napr. podľa zákona o liekoch a zdravotníckych pomôckach)
- d) zverejnenie výročnej správy o hospodárení, účtovnej závierky, auditu podniku alebo iných informácií o podniku, ak povinnosť ich zverejnenia vyplýva z osobitného predpisu. (napr. zo zákona o účtovníctve).⁴

V zmysle §3 zákona Národnej rady Slovenskej republiky o vysielaní a retransmisii v znení neskorších predpisov reklama (spoločne s telenákurom, videotextom, ohlasovaním vysielať napr. prostredníctvom tzv. upútaviek alebo speakrom v rádiu atp.) patrí medzi tzv. doplnkové vysielať, komunikát, ktorý nie je reláciou vysielať a ako zložka programovej služby zvyčajne doplňa vysielať čas medzi jednotlivými zložkami vysielať.

Zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 85/2005 Z. z. o politických stranách a politických hnutiach v znení neskorších predpisov sa zmieňuje o tzv. politickej reklame. Túto však nemožno považovať za reklamu tak, ako ju chápe tento článok.

Čo sa týka súkromnoprávnej úpravy reklamy zákon č. 513/1991 Zb. Obchodný zákonník v znení neskorších predpisov (ďalej len „Obchodný zákonník“) vymedzuje vo svojom §45 v rámci tzv. osobitných skutkových podstatí nekalej súťaže tzv. klamlivú reklamu a to nasledovne: *Klamlivou reklamou je reklama tovaru, služieb, nehnuteľností, obchodného mena, ochrannej známky, označenia pôvodu výrobkov a iných práv a záväzkov, ktorá uvádza do omylu alebo môže viesť do omylu osoby, ktorým je určená alebo ku ktorým sa dostane, a ktorá v dôsledku klamlivosti môže ovplyvniť ekonomické správanie týchto osôb alebo ktorá poškodzuje alebo môže poškodiť iného súťažiťa alebo spotrebiteľa.*⁵ V tomto smere komplexnejšiu úpravu reklamy v rámci nekalej súťaže predstavoval zákon Národného zhromaždenia Československej republiky č. 111/1927 Zb. z. a n. o nekalej súťaži v §2 ods. 1, ktorý definoval tzv. nekalú reklamu ako „*verejnú vykonanie alebo rozširovanie údajov o pomeroch vlastného alebo cudzieho podniku, ktoré sú spôsobilé oklamať a zjednať tým tomu podniku na úkor iných súťažiťov prednosť pri súťaži*“. Pod nekalú reklamu sa dalo subsumovať klamlivé označovanie tovaru a služieb, klamlivá reklama, porovnávací reklama, parazitovanie na povesti, vyvolanie nebezpečenstva zámeny, zľahčovanie, podprahová reklama, agresívna reklama a i., čo viedlo k ucelenosti a prehľadnosti právnej úpravy inštitútu reklamy a nie k roztrieštenosti a pojmovej nejednotnosti tak, ako je tomu dnes.⁶

Z mimoprávnych noriem napr. Etický kódex Rady pre reklamu reklamou rozumie *komunikačný proces, ktorého účelom je prostredníctvom komunikačných médií poskytnúť spotrebiteľovi informácie o tovare a službách, nehnuteľnostiach, obchodnom mene, ochrannej známke a iných právach a záväzkoch.*⁷

³ §2 ods. 1 písm. a) zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 147/2001 o reklame v znení neskorších predpisov

⁴ §2 ods. 2 zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 147/2001 o reklame v znení neskorších predpisov

⁵ §45 ods. 1 Obchodného zákonníka

⁶ VEČERKOVÁ, E. (2003): K právni úpravě klamavé reklamy v nekalé soutěži, s. 294.

⁷ PATTAKYOVÁ, M. a kol. (2010): Obchodný zákonník – Komentár, s.137.

3 Definície reklamy v práve EÚ

Aj v právnych predpisoch EÚ je definícia reklamy obsiahnutá vo viacerých kódexoch. Z nich možno spomenúť smernicu EÚ z 27. decembra 2006 o klamlivej a porovnávacej reklame (ďalej len „smernica“), smernicu ES z 11. mája 2005 o nekalých obchodných praktikách, nariadenie z 20. marca 2006 o ochrane zemepisných označení a označení pôvodu poľnohospodárskych výrobkov a potravín, smernica č. 1924/2006 z 20. decembra 2006 o výživových a zdravotných tvrdeniach o potravinách a iné.

Smernica o klamlivej reklame považuje reklamu za dôležitý prostriedok na získanie odbytkov výrobkov všetkých členských štátov EÚ, pričom klamlivá reklama bráni riadnemu fungovaniu vnútorného trhu. V článku 3 prikazuje smernica členským štátom pri posudzovaní reklamy z hľadiska jej právnej aprobácie dbať na základné črty reklamy, ktorými sú

a) vlastnosti tovaru alebo služieb, ako je ich dostupnosť, charakter, vyhotovenie, zloženie, výrobný postup a dátum výroby alebo dodávky, účel použitia, možnosti použitia, množstvo, špecifikácia, krajina pôvodu alebo krajiny výroby alebo očakávané výsledky použitia, alebo výsledky a podstatné časti skúšok alebo previerok vykonaných na tovare alebo službách;

b) cena alebo spôsob, akým je vypočítaná cena, a podmienky, za ktorých sa tovar dodáva alebo poskytujú služby;

c) podstata, charakteristické črty a práva zadávateľa reklamy, ako je jeho totožnosť a majetok, kvalifikácia a práva priemyselného vlastníctva, práva hmotných a nehmotných statkov alebo jeho ocenenie a vyznamenanie.⁸

Smernica č. 2010/13/EÚ o audiovizuálnych mediálnych službách operuje s pojmom „televízna reklama“, pod ktorý subsumuje „*akúkoľvek formu vysielania oznamov za odplatu alebo za obdobnú protihodnotu alebo vysielanie na účely vlastnej propagácie fyzickou osobou, verejným alebo súkromným podnikom v súvislosti s remeslom alebo povoláním, obchodovaním, podnikaním s cieľom podporiť odbyt tovarov alebo služieb, vrátane nehnuteľného majetku, práv a záväzkov za odplatu.*“⁹

Smernica č. 2001/83/ES zo 6. novembra 2001, ktorou sa ustanovuje Zákonník Spoločenstva o humánných liekoch upravuje reklamu tzv. humánných liečivých prípravkov. Reklamou liekov uvedená smernica rozumie *akúkoľvek formu podomového oboznamovania, agitačnú činnosť alebo podnecovanie smerujúce k podpore predpisovania, vydávania, predaja alebo spotreby lieku zahŕňajúcou:*

- dodávanie vzoriek
- reklamu liekov u širokej verejnosti
- reklamu liekov u osôb kvalifikovaných na ich predpisovanie a vydávanie
- sponzorovanie propagačných stretnutí a kongresov, na ktorých sa zúčastňujú osoby kvalifikované na predpisovanie a podávanie liekov a s tým súvisiacu náhrada cestovných a ubytovacích nákladov
- poskytovanie podnetov smerujúcich k predpisovaniu alebo dodávaniu liekov ako sú dary, ponuky alebo prísľuby akéhokoľvek prospechu alebo mimoriadnej vecnej či finančnej odmeny s výnimkou tých, ktorých hodnota je minimálna (náš zákon o reklama zakazuje i dary nepatrnej hodnoty)
- návšteva lekárskeho zástupcov zabezpečujúcich odbyt liečiv u osôb určených na ich vydávanie a predpisovanie.

Reklama liekov nesmie byť zavádzajúca, musí sa zhodovať s údajmi uvedenými v súhrnnej charakteristike tzv. SPC výrobku a musí podporovať racionálne používanie lieku

⁹ čl. 1 bod 1 písm. i) Smernice č. 2010/13/EÚ o audiovizuálnych mediálnych službách

prostredníctvom objektívnej prezentácie bez zveličovania jeho vlastností. Čl. 89 smernice ustanovuje minimálny rozsah informácií poskytnutých v reklame liekov zákazníkovi. Čl. 90 následne uvádza, aké prvky reklama liekov nesmie obsahovať. Táto smernica ďalej *expressis verbis* zakazuje reklamu liečiv vydávaných len na lekársky predpis alebo plne hrađených z verejného zdravotného poistenia s výnimkou propagačných očkovacích kampaní. Šíriteľom tohto druhu reklamy nemusí byť osoba konajúca v rámci svojej podnikateľskej činnosti.¹⁰

Môžeme sem zahrnúť i praktiky, na ktoré nemožno uplatniť definičné prvky reklamy ale ktoré sa jednako musia podrobiť pravidlám regulácie reklamy. V tomto priestore teda reklama viac ako v iných jej typoch môže naplňovať osobitnú skutkovú podstatu podplácania ako nekalosúťažného konania v súbehu s trestnými činmi korupcie podľa 3. dielu 8. hlavy osobitnej časti trestného zákona. Primárnym cieľom smernice č. 2001/83/ES je ochrana verejného zdravia. Ďalej odstraňovanie bariér voľného pohybu liečiv na vnútornom trhu EÚ, zabezpečenie nezávislého rozhodovania odborníkov z oblasti zdravotníctva, ktorí sú oprávnení liečivá predpisovať a vydávať a to v súlade s pravidlami profesijnej etiky. Túto činnosť nesmie reklama narušovať. V zmysle ustanovení smernice je dovolené „*V rámci určitých obmedzujúcich podmienok bezplatne poskytovať vzorky liečivých prípravkov osobám spôsobilým prípravky predpisovať alebo vydávať, aby sa mohli s novými prípravkami zoznámiť a získať skúsenosti pri ich používaní.*“ Musí sa jednať o prípravky nové tzn. práve uvedené na trh, s ktorými konkrétny odborník ešte nemal príležitosť zoznámiť sa. Počet vzoriek musí byť kvantitatívne obmedzený tak, aby odborníkovi slúžili najdlhšie po dobu jedného kalendárneho roka. Jedná sa výlučne o poskytovanie vzoriek liečiv odborníkom, nie širokej verejnosti. Poskytovanie takéhoto typu vzoriek býva často zneužívané k ich tzv. sekundárnemu predaju pacientovi po odstránení povinného označenia „bezplatná vzorka“. Jedná sa najmä o liečivá

- a) majúce vyššiu nominálnu hodnotu
- b) hrađené úplne alebo z väčšej časti pacientom
- c) podávané výlučne v ambulancii lekára – napr. vakcíny.

Právne dovolená je tiež tzv. **pohostinnosť** počas propagačných akcií na podporu predaja a vedeckých konferencií. Problém v aplikačnej praxi nastáva pri rôznom výklade tohto pojmu v jednotlivých členských štátoch. Možno pod ňu subsumovať pohostenie, ubytovanie, prenájom priestorov konania akcie a parkovné. Platí tu zákaz zľahčovania s výnimkou v rozsahu prípustnosti tzv. porovnávacej reklamy.¹¹

Náš zákonodarca reklamu liekov upravuje jednak v zákone č. 147/2001 Z. z. o reklame a jednak v zákone č. 362/2011 Z. z. o liekoch a zdravotníckych pomôckach. Úprava niektorých inštitútov ako napr. sponzoring je duplicitná a nekonzistentná, čo v praxi spôsobuje rôzne aplikačné problémy. Tieto dva právne predpisy tiež ustanovujú dva rôzne orgány dozoru nad aprobáciou reklamy liekov. Kým zákon o liekoch za taký orgán považuje Ministerstvo zdravotníctva SR, zákon o reklame túto právomoc priznáva Štátnemu ústavu pre kontrolu liečiv (ŠÚKL). Ak by však to isté konanie naplnilo skutkovú podstatu správneho deliktu podľa zákona o reklame aj podľa zákona o liekoch a oba orgány by ho sankcionovali, išlo by o porušenie zásady *ne bis in dem*.

4 Porovnávacia reklama

Ako už vyplýva z názvu ide o reklamu priamo či nepriamo porovnávajúcu produkt/produkty jedného súťažiteľa s produktom/produktmi iného súťažiteľa, pričom, či ide

¹⁰ bližšie pozri SIMINSKÁ, E. – ŠIMEKOVÁ, Z. – GYÁRFÁŠ, J.: Reklama liekov v kontexte slovenskej a európskej legislatívy. Dostupné na internete < <http://www.epi.sk/odborny-clanok/Reklama-liekov-v-kontexte-europskej-a-slovenskej-legislativy.aspx> > Navštívené dňa 31. októbra 2014

¹¹ bližšie pozri VAVREČKA, J. – ŠTĚPÁNEK, P. : Regulace neinformačních forem reklamy léčiv v právu EÚ: dary, výhody, sponzorování, pohostinnost a poskytování vzorků. In Právník, 2012, roč. 141, č. 2, s. 153-173.

o právom aprobovanú obchodnú praktiku treba posúdiť podľa okolností konkrétneho prípadu. V rámci porovnávacej reklamy je napr. dovolená tzv. **superlatívna reklama** (náš výrobok je najlepší, najkrajší, najkvalitnejší, najlacnejší na trhu atp.), keďže v rámci reklamy sa pripúšťa určitý stupeň klamaní označovaný ako lákanie, teda istá forma „preháňania“, ktoré robí predmet reklamy atraktívnejším.

V slovenskom právnom poriadku neexistuje legálna definícia porovnávacej reklamy. R. Jakab ju vníma ako reklamu *sui generis*. Jej prostredníctvom pri splnení podmienok stanovených zákonom prezentuje súťažiteľ vlastné produkty so zámerom ich úspešného uplatnenia na trhu alebo uplatnenia seba samého, aby tak získal resp. zlepšil si postavenie na trhu priamym označením iného súťažiťa alebo jeho produktov alebo poukázaním na ne (nepriamym označením) a spotrebiteľa ich jednoznačne identifikujú.¹² Podľa bodu 8 preambuly smernice Porovnávacia reklama keď porovnáva podstatné, dôležité, overiteľné a reprezentatívne vlastnosti produktov a nie je klamlivá, môže byť legitímnym prostriedkom informovania spotrebiteľov o ich výhodách. V zmysle čl. 4 smernice sa porovnávacia reklama považuje za prípustnú, ak:

- nie je klamlivá
- porovnáva tovary alebo služby spĺňajúce rovnaké potreby alebo určené na ten istý účel
- objektívne porovnáva jednu alebo viac materiálnych, dôležitých, kontrolovateľných a reprezentatívnych vlastností týchto tovarov a služieb, ktoré môžu zahŕňať cenu
- pre označenie pôvodu sa vzťahuje vždy na produkty s rovnakým označením
- nediskredituje ani neočierňuje ochranné známky, obchodné názvy, ďalšie identifikačné označenia, tovary, služby, činnosti alebo okolnosti súťažiťa
- pri produktoch s označením pôvodu sa reklama týka výlučne produktov s rovnakým označením
- nevyužíva nečestnú výhodu dobrého mena ochrannej známky, obchodného názvu alebo iných identifikačných označení súťažiťa alebo označenie pôvodu konkurenčných produktov
- nepredstavuje tovary alebo služby ako imitácie alebo kópie tovarov alebo služieb označených chránenou ochrannou známkou alebo obchodným názvom¹³
- nevyvoláva zámenu medzi obchodníkmi, medzi zadávateľom reklamy a súťažiteľom alebo medzi ochrannými známkami, obchodnými menami, inými rozlišujúcimi znakmi, tovarmi alebo službami zadávateľa reklamy alebo súťažiťa
- porovnávacia reklama nesmie napĺňať skutkovú podstatu zľahčovania¹⁴

Náš zákonodarca na účely transponovania smernice do slovenského právneho poriadku zaradil porovnávaciu reklamu do §4 zákona o reklame, pričom ju spomína už v §1 tohto právneho predpisu, kde sa konštatuje, že jeho predmetom úpravy sú okrem iného všeobecné požiadavky na ochranu spotrebiteľa pred neprípustnou porovnávacou reklamou. §4 následne uvádza, že porovnávacou reklamou rozumíme reklamu, ktorá priamo alebo nepriamo označuje súťažiteľa a jeho produkty. Odsek 2 vymedzuje podmienky prípustnosti porovnávacej reklamy nasledovne:

Porovnávacia reklama je prípustná, ak

- a) porovnáva tovary, služby alebo nehnuteľnosti, ktoré uspokojujú rovnaké potreby alebo sú určené na rovnaký účel,
- b) objektívne porovnáva jednu alebo viac konkrétnych, typických, podstatných a overiteľných vlastností tovarov, služieb alebo nehnuteľností, vrátane ich ceny; pri tovaroch s označením pôvodu porovnáva iba tovary s rovnakým označením,

¹² JAKAB, R. (2010): Porovnávacia reklama z pohľadu práva, s. 17.

¹³ čl. 4 smernice

¹⁴ HORNIÁKOVÁ, A. (2010): Porovnávacia reklama verus nekalá súťaž, s. 1263.

- c) nediskredituje ani nehaní ochranné známky, obchodné mená, ďalšie rozlišovacie znaky, tovary, služby, činnosti alebo okolnosti súťažiteľa,
- d) nevyužíva nečestne výhodu dobrého mena ochrannej známky, obchodného mena alebo iných rozlišujúcich znakov súťažiteľa alebo označenie pôvodu konkurenčných produktov,
- e) nepredstavuje tovar alebo služby ako napodobeniny alebo kópie tovaru alebo služieb označených chránenou ochrannou známkou alebo obchodným menom,
- f) nevyvoláva zámenu medzi obchodníkmi, medzi objednávateľom reklamy a súťažiteľom alebo medzi ochrannými známkami, obchodnými menami, inými rozlišujúcimi znakmi, tovarmi alebo službami objednávateľa reklamy a súťažiteľa,
- g) nie je klamlivá,

Odsek 3 všeobecne zakazuje akúkoľvek inú porovnávaciu reklamu.

Podľa §8 ods. 2 písm. a) zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 250/2007 Z. z. o ochrane spotrebiteľa v znení neskorších predpisov je obchodná praktika nekalou okrem iného vtedy, ak zahŕňa porovnávaciu reklamu.

Pre porovnanie český zákonodarca zahrnul transpozíciu vyššie uvedených ustanovení do novely Obchodného zákonníka skrz tzv. **srovnávací reklamu**, ktorú §50a (dnes §2980 zákona č. 89/2012 Sb. – nového občianskeho zákonníka) vymedzuje ako *akúkoľvek reklamu, ktorá výslovne alebo i nepriamo identifikuje iného súťažiteľa alebo tovar alebo služby ponúkané iným súťažiteľom*. Ďalej uvádza, že porovnávacia reklama je prípustná len ak:

- nie je klamlivá alebo nepredstavuje klamlivú obchodnú praktiku podľa osobitného predpisu (taxatívny výpočet agresívnych a klamlivých praktík tzv. čierny zoznam ustanovila smernica o nekalých obchodných praktikách a v slovenskom právnom poriadku ju nájdeme v prílohe 1 zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 250/2007 Z. z. o ochrane spotrebiteľa v znení neskorších predpisov)
- porovnáva výlučne tovary alebo služby uspokojujúce rovnaké potreby alebo určené k rovnakému účelu
- objektívne porovnáva jeden alebo viac základných znakov daného tovaru alebo služieb, ktoré sú pre ne dôležité, overiteľné a charakteristické medzi, ktorými môže byť i cena – pôjde o tie vlastnosti tovarov a služieb, ktoré sú pre priemerného spotrebiteľa rozhodujúce pri ich kúpe
- nezľahčuje nepravdivými údajmi podnik, tovar alebo služby súťažiteľa, ani jeho ochranné známky, obchodné meno či iné zvláštne označenia, ktoré sa preňho stali príznačnými, ani jeho činnosť, pomery, či iné okolnosti, ktoré sa ho týkajú
- nevedie k vyvolaniu nebezpečenstva zámény medzi tým, koho podporuje a iným súťažiteľom alebo medzi ich podnikmi, tovarmi, službami, ochrannými známkami, obchodnými menami alebo inými zvláštnymi označeniami, ktoré sa pre nich stali príznačnými
- sa vzťahuje u výrobkov, ku ktorým má súťažiť oprávnenie používať chránené označenie pôvodu len na výrobky s rovnakým označením
- nevedie k nepoctivému ťaženiu z dobrej povesti (v zahraničnej literatúre označovanej ako goodwill) späť s ochrannou známkou, s označením pôvodu konkurenčného tovaru alebo s označením obchodného mena, či inými označeniami, ktoré sa stali príznačnými pre druhého súťažiteľa
- neponúka tovar alebo služby ako napodobeniny alebo reprodukcie tovaru/služieb iného súťažiteľa chránené ochrannou známkou alebo obchodným menom tohto súťažiteľa

5 Záver

Nakoľko autorka na predchádzajúcich stranách poukázala na roztrieštenosť právnej úpravy právneho inštitútu reklamy v slovenskom právnom poriadku a uspokojujúce vyriešenie tohto problému považuje za otázku vysoko aktuálnu vzhľadom na pripravovanú rekodifikáciu občianskeho práva Slovenskej republiky, autorka *de lege ferenda* navrhuje v nadväznosti na dnes už tradičnú právnu úpravu inštitútu nekalej súťaže v zákone č. 111/1927 Zb. z. a n. súkromnoprávny aspekt hospodárskej súťaže dekodifikovať v rámci špeciálneho právneho predpisu s jednotnou úpravou pojmu „reklama“ v ňom obsiahnutou a rovnako zjednotením úpravy ďalších inštitútov práva nekalej súťaže spôsobujúcim problémy v aplikačnej praxi (napr. dobré mravy súťaže). Generálnemu súkromnoprávnemu kódexu sa navrhuje ponechať úprava všeobecných otázok napr. premlčacej doby, ktorej začiatok plynutia je podľa platnej právnej úpravy obtiažne určiť pri uplatňovaní tzv. zdržovacieho nekalosúťažného nároku.

Zoznam použitej literatúry

HORNIÁKOVÁ, A. (2010): Porovnávacía reklama verzus nekalá súťaž. In *Justičná revue*, 2010, roč. 62, č. 11, s. 1256-1264.

JAKAB, R. (2010): *Porovnávacía reklama z pohľadu práva*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika Fakulta verejnej správy, 2010, ISBN 978-80-8129-000-8.

PATTAKYOVÁ, M. a kol. (2010): *Obchodný zákonník – Komentár*. Praha: C. H. Beck, 2010, ISBN 978-80-7400-314-1.

PELC, V. (1995): *Hospodárska súťaž*. Praha: Grada Publishing, 1995, ISBN 80-7169-124-0

SIMINSKÁ, E. – ŠIMEKOVÁ, Z. – GYÁRFÁŠ, J.(2013): Reklama liekov v kontexte slovenskej a európskej legislatívy. [online]. In *epi*, 20. 11. 2013. [Citované 31. 10. 2014.] Dostupné na internete < <http://www.epi.sk/odborny-clanok/Reklama-liekov-v-kontexte-europskej-a-slovenskej-legislativy.aspx>>

VAVREČKA, J. – ŠTĚPÁNEK, P. (2012) : Regulace neinformačních forem reklamy léčiv v právu EÚ: dary, výhody, sponzorování, pohostinnost a poskytování vzorků. In *Právník*, 2012, roč. 141, č. 2, s. 153-173.

VEČERKOVÁ, E. (2003):K právní úpravě klamavé reklamy v nekalé soutěži. In *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2003, roč. 11, č. 4 s. 294-302.

KULTÚRNA POLITIKA SLOVENSKEJ REPUBLIKY A VSTUP SR DO EURÓPSKEJ ÚNIE

Zuzana Krkošková

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, dolnozemska cesta 1/B, 85235 Bratislava, Slovenská republika, e-mail: zuzana.krkoskova@euba.sk

Príspevok sa zaoberá analýzou kultúrnej politiky ako na európskej úrovni, tak aj kultúrnou politikou SR. Hľadá súvis medzi vznikom prvej oficiálnej stratégie kultúrnej politiky a plánovaným vstupom SR do EÚ. Charakterizuje stav vnímania kultúry na Slovensku v rámci analýzy Stratégie rozvoja kultúry Slovenskej republiky na roky 2014-2020. V závere príspevku konštatujeme, že prvá oficiálna stratégia kultúrnej politiky SR bola priamo ovplyvnená prístupovým procesom SR do EÚ. Kultúrna politika však na základe princípu subsidiarity naďalej zostáva v rukách členských štátov, čo pre členské štáty predstavuje zdroj ich politickej suverenity, no zároveň môže mať nepriaznivý vplyv na rozvoj kultúrnej politiky v prípade nedostatočnej štátnej podpory.

Kľúčové slová: kultúrna politika, Európska únia, Slovenská republika, kultúra

The paper deals with the analysis of cultural policy at European level, as well as cultural policy of the Slovak republic. It seeks the correlation between the first official cultural policy strategy of SR and the planned entry of SR into the European Union. It characterizes the state of the perception of culture in Slovakia, based on the analysis of the Strategy of Cultural Development of Slovak Republic for 2014-2020. At the end of the article we come to a conclusion that the first official strategy of cultural policy in Slovakia was directly influenced by the process of the accession of SR to the EU. Cultural policy is however still based on the principle of subsidiarity and falls under the competence of the member states. This makes the cultural area the sole source of the states' political sovereignty. At the same time it can negatively affect the development of cultural policy.

Key words: cultural policy, European Union, Slovak republic, culture

JEL: Z10, Z18

1 Úvod

Európska integrácia okrem ekonomickej a politickej dimenzie zahŕňa aj sociálnu a kultúrnu dimenziu,¹ z ktorých je otázka kultúrnej identity najcitlivejšia. Vyplýva to najmä z faktu, že kultúrna politika doposiaľ bola a ešte stále je na základe princípu subsidiarity vo výlučnej kompetencii jednotlivých členských štátov a funkcia EÚ je v tejto oblasti len podporná. Nakoľko ekonomická integrácia nevedla k prirodzenému transferu lojalít z národnej na európsku úroveň a zároveň verejná podpora integračného procesu bola nedostatočná, EÚ si začala uvedomovať problém legitimacy európskeho projektu. Jej reakciou na takýto vývoj bola snaha získať podporu európskej integrácie verejnosťou a to predovšetkým prostredníctvom „užšej spolupráce v kultúrnych záležitostiach, s cieľom

¹ KRATOCHVÍL, P. (2008): Teorie evropské integrace. s. 26

upevniť povedomie o spoločnom kultúrnom dedičstve, ako prvku európskej identity“,² čo viedlo k definovaniu kultúrnej politiky EÚ.

Kultúrnemu rozmeru európskej integrácie a kultúrnej politike na európskej úrovni je venovaná zvýšená pozornosť od vstupu Maastrichtskej zmluvy do platnosti. Predpokladáme, že Európska únia okrem iného pomerne výrazne ovplyvnila aj koncept kultúrnej politiky na Slovensku. Nakoľko kultúrna oblasť na základe princípu subsidiarity spadá pod výlučnú právomoc členských štátov, je podľa nás vo vlastnom záujme členských štátov (tým pádom aj SR) mať jasne definované ciele a postupy v tejto oblasti. Z uvedených dôvodov je možné stanoviť si predpoklad, že vládou po prvýkrát sformulovaná stratégia kultúrnej politiky priamo súvisela s plánovaným vstupom Slovenskej republiky do Európskej únie.

Cieľom článku bude preto preukázať tento súvis a zároveň prostredníctvom analýzy najnovšej stratégie kultúrnej politiky SR zhodnotiť súčasnú kultúrnu politiku SR v európskom kontexte.

V záujme komplexného prístupu ku skúmanej problematike považujeme tiež za nevyhnutné, venovať dostatočnú pozornosť analýze kultúrnej politiky na európskej úrovni, ktorá napriek tomu, že neobsahuje prvky harmonizácie, podľa nás zohráva významnú úlohu v podpore kultúrnych politík jednotlivých členských štátov.

2 Kultúrna politika EÚ

Kultúrna politika EÚ bola samostatne definovaná v Maastrichtskej zmluve,³ dnes je aj súčasťou Lisabonskej zmluvy (LZ),⁴ ktorá obsahuje tzv. kultúrny článok 167 (pôvodne 128 ZEÚ a 151 Amsterdamskej zmluvy), podľa ktorého Únia prispieva k rozkvetu kultúr členských štátov, pričom rešpektuje ich národnú a regionálnu rozmanitosť a zároveň zdôrazňuje spoločné kultúrne dedičstvo. Tento cieľ bol neskôr základom pre vytvorenie motto EÚ *E pluribus unum* - Zjednotení v rozmanitosti, „ktoré akceptuje multikulturalitu spoločenstva, ale pritom zdôrazňuje jej integritu“.⁵ V tomto článku, Únia pre oblasť kultúry vytýčila nasledovné ciele:⁶

- zlepšovať vedomosti a šíriť kultúru a históriu európskych národov,
- zachovávať a chrániť kultúrne dedičstvo európskeho významu,
- podporovať nekomerčné kultúrne výmeny,
- podporovať umeleckú a literárnu tvorbu vrátane audiovizuálnej oblasti,
- podporovať kultúrnu spoluprácu s tretími krajinami a s príslušnými medzinárodnými organizáciami.

Popri delegovaní vybraných právomocí štátov na nadnárodnú európsku úroveň, v rámci ktorého sa štát vzdáva časti svojej suverenity, zatiaľ nemožno pozorovať súčasné upúšťanie od striktného deklarovania identity na úrovni členských štátov EÚ a to predovšetkým z dôvodu, že otázka týkajúca sa kultúry, ktorá je „atributívnym a neoddeliteľným základom identity štátu“,⁷ na úrovni EÚ ešte nie je vyriešená, resp. nie je zmluvne „ošetrená“.

Nakoľko kultúra predstavuje dôležitú súčasť EÚ, v ktorej na rozdiel od iných oblastí angažovanosti EÚ (napr. domáci a zahraničný obchod, bezpečnosť, mena, sociálna oblasť, poľnohospodárstvo, energetika a i.), ešte neboli realizované kroky k harmonizácii, považujeme za nevyhnutné analyzovať právnu a obsahovú stránku kultúrnej politiky Európskej únie. EÚ v súčasnosti podporuje kultúru predovšetkým prostredníctvom kultúrnych

² Solemn Declaration on European Union 1983.

³ Zmluva o Európskej únii (ZEÚ) a Zmluva o založení Európskeho spoločenstva (ZES).

⁴ Zmluva o Európskej únii (ZEÚ) a Zmluva o fungovaní Európskej únie (ZFEÚ).

⁵ ZÁGORŠEKOVÁ, M., B. (2007): Aktuálne otázky kultúrnej politiky EÚ. In: Politické vedy / diskusia. s. 131

⁶ Konsolidované znenie Zmluvy o Európskej únii a Zmluvy o fungovaní Európskej únie.

⁷ ZÁGORŠEKOVÁ, M., B. (2009): Kultúry v medzinárodných vzťahoch. s. 104

programov, vzdelávacích a iných programov, ale napríklad aj prostredníctvom regionálnej politiky, v rámci ktorej je určitá časť štrukturálnych fondov venovaná práve kultúrnej oblasti.

Spomínaný kultúrny článok 167 LZ v odseku 4 obsahuje tzv. klauzulu o previazanosti s kultúrou, ktorá v praxi znamená, že pri prijímaní akýchkoľvek rozhodnutí, či už hospodárskeho alebo politického charakteru, by mala byť zohľadnená kultúrna dimenzia.⁸ Závisí teda len od politickej vôle zákonodarcov, do akej miery sa tento kultúrny záväzok dodržiava. Okrem kultúrneho článku treba zdôrazniť, že práve v Lisabonskej zmluve vyzdvihla EÚ dôležitosť európskej kultúry. V preambule zmluvy sa po prvýkrát spomína kultúrne, náboženské a humanistické dedičstvo Európy, zároveň je v nej stále kladený dôraz na rešpektovanie národnej histórie, kultúry a tradícií (prevzatý z predchádzajúcich zmlúv). V článku o cieľoch EÚ je znova zdôraznené rešpektovanie bohatej kultúrnej a jazykovej rozmanitosti Európy, ako aj zachovávanie a zveľaďovanie európskeho kultúrneho dedičstva. Najväčšie zmeny LZ priniesla v oblasti rozhodovacieho procesu v Rade, nakoľko bol z jednomyseľného rozhodovania upravený na rozhodovanie kvalifikovanou väčšinou. Pri rešpektovaní zásady subsidiarity je tento spôsob uplatniteľný jedine pri hlasovaní o forme a rozsahu financovania kultúrnych programov.

Dôraz na kultúru je v rámci EÚ kladený aj v ďalších dokumentoch. Napríklad v Charte základných práv EÚ sa zdôrazňuje sloboda umenia a vedeckého bádania, ako aj rešpekt voči kultúrnej, náboženskej a jazykovej rozmanitosti. Kultúrna politika EÚ je tiež v súlade s Dohovorom UNESCO o ochrane a podpore rozmanitosti kultúrnych prejavov z roku 2005, ktorého je EÚ zmluvnou stranou, a v ktorom sa zdôrazňuje, že kultúrne činnosti, tovary a služby majú zároveň ekonomickú aj kultúrnu povahu, pretože sú vyjadrením identít, hodnôt a zmyslu, a preto sa s nimi nesmie zaobchádzať, akoby mali len obchodnú hodnotu.⁹

V súčasnosti sa realizuje v poradí už štvrtý kultúrny program s názvom Kreatívna Európa 2014-2020, zameraný na pomoc európskemu audiovizuálnemu, kultúrnemu a tvorivému sektoru prispôbiť sa digitálnemu veku a globalizácii, osloviť nové publikum a byť konkurencieschopnými ako na pôde EÚ, tak aj na medzinárodnej úrovni.¹⁰ Hlavným cieľom programu je podľa slov Európskej komisárky pre vzdelanie, kultúru, viacjazyčnosť a mládež - Androulla Vassiliou, zachovávanie, propagácia a ochrana kultúrnej a jazykovej rozmanitosti, podpora európskeho kultúrneho bohatstva, ako aj podpora medzikultúrneho dialógu medzi členskými štátmi EÚ. V neposlednom rade prispievanie k dosahovaniu cieľov Európy 2020 v oblasti zamestnanosti, produktivity a sociálnej súdržnosti a zabezpečenia inteligentného, udržateľného a inkluzívneho ekonomického rastu.¹¹ Na programe Kultúra 2014-2020 môžu okrem členských štátov EÚ participovať i krajiny EHP (Island, Nórsko) ako i kandidátske krajiny, potenciálne kandidátske krajiny, krajiny spadajúce pod Európsku susedskú politiku¹² a Švajčiarsko pod podmienkou splnenia všetkých stanovených

⁸ ZÁGORŠEKOVÁ, M., B. (2009): Kultúry v medzinárodných vzťahoch. s. 113

⁹ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č.1295/2013 z 11. decembra 2013.

¹⁰ V rámci programu Kreatívna Európa sú podporované napr. projekty cezhraničnej spolupráce medzi organizáciami v oblasti kultúry a kreatívneho priemyslu v rámci EÚ aj mimo nej, Európske hlavné mestá kultúry a známka Európskeho kultúrneho dedičstva, preklady a propagácia literárnych diel na trhoch krajín EÚ, siete pomáhajúce kultúrnemu sektoru a kreatívnemu priemyslu pôsobiť na nadnárodnej úrovni a zlepšovať ich konkurencieschopnosť. Tiež je podporovaná stimulácia európsky zameraných kultúrnych a umeleckých a audiovizuálnych diel, distribúcia a predaj audiovizuálnych diel v rámci Európy aj mimo nej, filmové festivaly propagujúce európske filmy, vývoj audiovizuálneho umenia, poskytovanie fondov pre medzinárodné filmové koprodukcie, budovanie publika so zámerom zvýšenia záujmu o európsku kinematografiu a podpory filmovej gramotnosti. In: EURÓPSKA KOMISIA (2013): Program Európskej únie na podporu kultúrnych sektorov a kreatívneho priemyslu 2014-2020 – Kreatívna Európa.

¹¹ EURÓPSKA KOMISIA (2013): Creative Europe: support programme for Europe's creative sectors from 2014.

¹² Albánsko, bývalá juhoslovanská republika Macedónsko, Moldavsko, Čierna Hora, Srbsko a Turecko môžu participovať na kultúrnom podprograme, Bosna a Hercegovina sa môže zapojiť do oboch podprogramov

podmienok. Celkový rozpočet programu na podporu európskych kultúrnych sektorov a kreatívneho priemyslu na roky 2014 až 2020 predstavuje 1,46 miliardy EUR.¹³

Z uvedeného vyplýva, že EÚ má (okrem iného) za cieľ: vytvárať čoraz užšie zjednocovanie národov Európy (1), pričom pod zjednocovaním národov Európy možno rozumieť vytváranie európskej identity (v tomto kontexte európskej kultúrnej identity); prispievať k rozkvetu kultúr členských štátov pri súčasnom rešpektovaní ich národnej a regionálnej rozmanitosti (2), t.j. zachovávaní diverzity národných a regionálnych identít; a zabezpečiť, aby existovali podmienky potrebné pre konkurencieschopnosť (v tomto prípade kreatívneho) priemyslu EÚ (3), prostredníctvom podporovania a dopĺňania akcií členských štátov zameraných na dosahovanie týchto cieľov (t.j. prostredníctvom dodržania princípu subsidiarity).

EÚ si je vedomá toho, že chrániť, rozvíjať a podporovať európsku kultúrnu a jazykovú rozmanitosť, podporovať kultúrne dedičstvo Európy a posilňovať konkurencieschopnosť európskych kultúrnych a kreatívnych sektorov (najmä audiovizuálneho) prostredníctvom programu Kreatívna Európa, nie je možné dosiahnuť na úrovni jednotlivých členských štátov, vzhľadom na nadnárodný a medzinárodný charakter programu, ale z dôvodov rozsahu a očakávaných vplyvov ich možno lepšie dosiahnuť na úrovni EÚ, pri dodržaní zásad subsidiarity a proporcionality.¹⁴ To v praxi znamená, že počas úspešnej realizácie projektu, možno podľa EÚ očakávať pozitívne ovplyvnenie formovania európskej kultúrnej identity (nakoľko je projekt realizovaný na úrovni EÚ) pri zachovaní kultúrnej a jazykovej rozmanitosti jednotlivých členských štátov (nakoľko ide o jeden z hlavných cieľov projektu).

3 Kultúrna politika SR

Vzhľadom na cieľ EÚ, rešpektovať jazykovú a kultúrnu rozmanitosť Európy, je zrejmé, že napriek aktívnej podpore (predovšetkým finančnej) kultúrnych politík jednotlivých členských štátov, EÚ nemá veľké právo (v súlade s dodržiavaním princípu subsidiarity) na priame ovplyvňovanie kultúrnych politík v členských štátoch. V rámci svojich kompetencií však môže na pozitívny vývoj, resp. formovanie národných kultúrnych politík do značnej miery vplyvať nepriamo, napríklad kladením nových požiadaviek na kultúrnych producentov v celom rade oblastí.^{15,16} Ako príklad takéhoto nepriameho vplyvu na formovanie kultúrnej politiky štátu možno uviesť prípad Slovenskej republiky.

Slovenská republika začala väčšiu pozornosť formovaniu kultúrnej politiky venovať až po parlamentných voľbách v roku 1998,¹⁷ ktoré boli zo strany EÚ vnímané ako „pozitívny krok k integrácii Slovenska do EÚ.“¹⁸ V rámci aktívnej snahy o vstup do EÚ sa Slovensko zapojilo do európskeho programu zameraného na preskúmanie kultúrnych politík národných štátov. Výsledkom participácie Slovenska na tomto programe bola Národná správa o kultúrnej politike vypracovaná Ministerstvom kultúry SR a predložená Európskej rade. Na základe tejto správy Ministerstvo kultúry SR vláde predložilo návrh Stratégie štátnej kultúrnej politiky

a Gruzínsko sa môže zúčastniť kultúrneho a čiastočne mediálneho, napríklad tréningových programov, festivalov, budovania publika a prístupu na európsky trh. In: EURÓPSKA KOMISIA: Participation of non-EU countries in the CE programme.

¹³ EURÓPSKA KOMISIA (2013): Program Európskej únie na podporu kultúrnych sektorov a kreatívneho priemyslu 2014-2020 – Kreatívna Európa.

¹⁴ Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č.1295/2013 z 11. decembra 2013.

¹⁵ MINISTERSTVO KULTÚRY SLOVENSKEJ REPUBLIKY (2000): Rezolúcia Európskeho parlamentu o kultúrnej spolupráci v Európskej únii.

¹⁶ Napríklad v oblasti autorských práv, práv spätného predaja, liberalizácie telekomunikačného trhu a pod. In: MINISTERSTVO KULTÚRY SLOVENSKEJ REPUBLIKY (2000): Rezolúcia Európskeho parlamentu o kultúrnej spolupráci v Európskej únii.

¹⁷ NÁRODNÁ RADA SLOVENSKEJ REPUBLIKY: Chronológia prístupového procesu SR do EÚ.

¹⁸ NÁRODNÁ RADA SLOVENSKEJ REPUBLIKY: Chronológia prístupového procesu SR do EÚ.

a Akčného plánu realizácie úvodnej fázy implementácie kultúrnej politiky. Napriek tomu, že hlavná časť tohto dokumentu obsahovala predovšetkým všeobecné vyhlásenia a stanoviská, možno ho považovať za prvý svojho druhu, t.j. za prvý materiál kultúrnej stratégie, predložený vláde na prerokovanie.¹⁹ Do politického a sociálneho kontextu bola schválením tohto dokumentu vládou „zaradená nová definícia kultúrnej politiky. Pojmy ako kultúrna rozmanitosť, nástroje kultúrnej politiky, monitoring kultúrnej politiky, infraštruktúra kultúry a mnohé ďalšie sa stali predmetom politického a akademického diskurzu. [...] Prijatie dokumentu umožnilo realizáciu základného cieľa kultúrnej politiky, ktorým bola zmena vzťahu spoločnosti a politických štruktúr ku kultúre, ako aj k procesu reformy inštitucionálneho a finančného rámca kultúrnej politiky v SR.“²⁰

Formovanie stratégie, ako bolo preukázané, malo priamy súvis s procesom vstupu Slovenskej republiky do EÚ, nakoľko bolo v záujme SR „prispievať k zvyšovaniu konkurencieschopnosti Slovenska v európskom a globálnom priestore“,²¹ a to aj prostredníctvom podpory zvyšovania kvality života v jednotlivých regiónoch, mestách a obciach Slovenska.²² Formovanie ďalej viedlo k uvedomeniu si významu úlohy národnej kultúry pre štát, ako to vyplýva aj z dokumentu vypracovaného MK SR z roku 2005 pod názvom Legislatívna, inštitucionálna a ekonomická analýza stavu kultúry na Slovensku po decentralizácii: „Kultúra by nemala byť pre politickú reprezentáciu nepodstatnou témou a oblasť kultúry by sa mala stať jednou z priorít pôsobenia štátu a štátnych orgánov. Tento postoj korešponduje s aktuálnymi trendmi, ktoré prebiehajú v Európskej únii a jej členských krajinách. V jednotnom európskom priestore je kultúra v najširšom zmysle tohto pojmu základným identifikačným prvkom krajiny a efektívnym činiteľom jej presadenia sa aj v ekonomických a politických súvislostiach.“²³

4 Stratégia rozvoja kultúry Slovenskej republiky na roky 2014-2020

Súčasná stratégia rozvoja kultúry Slovenskej republiky na roky 2014-2020²⁴ na rozdiel od predchádzajúcich stratégií prináša uvažovanie o kultúre v širšom kontexte. Kultúra je v nej vnímaná ako oblasť súvisiaca so všetkým podstatným v spoločnosti, pričom spolu so štátom a ekonomikou (v ich najširšom zmysle slova) patrí medzi ukazovatele vyspelosti a prosperity každého národa a zároveň zložky rozvoja danej (v tomto prípade slovenskej) spoločnosti. Za dôležitý poznatok z úvodu stratégie ďalej považujeme vnímanie týchto troch strategických zložiek (štátu, ekonomiky a kultúry) za zdroj identity, kreativity a humanity národa, ale aj jeho vymedzenia, odlišenia sa od iných národov.

Možno konštatovať, že sa kultúre na deklaratívnej úrovni v slovenskej spoločnosti pripisuje čoraz väčší význam, najmä čo sa týka novej pridanosti kultúry k riešeniu závažných problémov, ako napríklad nezamestnanosti a pomalého rastu ekonomiky vzhľadom na očakávanú krátkodobú, strednodobú aj dlhodobú návratnosť investícií do jednotlivých oblastí kultúry.²⁵ Tvorivému sektoru, hodnotenému z hľadiska ekonomického potenciálu je taktiež prikladaná náležitá váha, nakoľko „na tvorbu HDP prispieva viac ako niektoré priemyselné odvetvia, je navyše bezproblémový vzhľadom na možnosti trvalo udržateľného

¹⁹ ŠMATLÁK, M. (2011): Slovakia/ 1.Historical Perspective: cultural policies and instruments.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ MINISTERSTVO KULTÚRY SLOVENSKEJ REPUBLIKY (2005): Legislatívna, inštitucionálna a ekonomická analýza stavu kultúry na Slovensku po decentralizácii.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*.

²⁴ MINISTERSTVO KULTÚRY SLOVENSKEJ REPUBLIKY (2014): Stratégia rozvoja kultúry SR na roky 2014-2020. s. 2-3

²⁵ *Ibidem*. s. 7-8

rozvoja, nie je náročný na energie a suroviny, nezaťažuje životné prostredie a vytvára vysokú pridanú hodnotu.²⁶

Existuje však pomerne výrazný rozpor medzi skutočným postavením kultúry, ktoré jej slovenská spoločnosť priznáva a spomínaným postojom spoločnosti na deklaratívnej úrovni. Tento stav najlepšie dokumentuje údaj o percente verejných výdavkov vynakladaných na kultúru na hrubý domáci produkt (HDP). Tento ukazovateľ je na Slovensku len okolo 0,4% HDP, čo je najmenej spomedzi okolitých štátov EÚ – v Rakúsku je to 0,82%, v Českej republike 0,74%, v Maďarsku 0,57%, v Poľsku 0,59% a v Estónsku 1,80%. Okrem neadekvátneho postavenia kultúry v slovenskej spoločnosti a jej podfinancovanosti možno vzhľadom na doterajší vývoj kultúrnej politiky medzi jej slabé stránky zaradiť aj jej diskontinuitný vývoj meniaci sa so zmenou vládnych garnitúr, či absenciu jednotiacej stratégie. K ďalším prekážkam rozvoja kultúry na Slovensku možno zaradiť nízky dopyt po kultúre (domácnosti na kultúrne služby mňajú len 1,23% zo svojich celkových výdavkov, nízky dôraz na výchovu ku kultúre v rámci výchovno-vzdelávacieho procesu, nedostatočnú, chaotickú prezentáciu SR doma i v zahraničí a pod.²⁷

Napriek týmto skutočnostiam má naša kultúra veľmi bohaté a rozmanité kultúrne dedičstvo, na ktorom možno stavať aj v budúcnosti, širokú sieť kultúrnych inštitúcií, plniacich svoje funkcie napriek častým existenčným problémom, existujúca sieť základných umeleckých škôl a množstvo odhodlaných ľudí nadšených pre kultúru.²⁸

Vzhľadom na identifikované silné a slabé stránky postavenia kultúry na Slovensku boli v rámci Stratégie definované viaceré strategické oblasti zamerania:²⁹

- formovanie kultúrnych potrieb dopytu po kultúre výchovou a vzdelávaním
- zachovanie a prístupenie kultúrneho dedičstva
- systematická podpora pôvodnej umeleckej tvorby
- nastavenie funkčného systému financovania v oblasti kultúry
- funkčný model využitia kreativity a kultúry v hospodárskom rozvoji Slovenska
- systematická podpora výskumu v oblasti kultúry
- kultúra ako spolutvorca obrazu štátu v zahraničí

V rámci uvedených strategických oblastí zamerania MK SR v Stratégii navrhlo priority a opatrenia za účelom zlepšenia postavenia kultúry na Slovensku ako aj jej prezentácie v zahraničí. Zlepšenie postavenia kultúry ako aj zvýšenie jej podpory na Slovensku a zároveň jej prezentácie ako doma tak aj v zahraničí považujeme za veľmi dôležité, nakoľko je kultúra „najvýznamnejším faktorom utvárania identity a charakteru spoločnosti dovnútra i navonok. Zdravá a bohatá kultúra je dôležitým prvkom pri utváraní individuálnej i národnej identity. Minulé aj súčasné hodnoty sú tvárou, podľa ktorej nás rozoznávajú v kultúrnom spoločenstve národov. Jedine prezentovaním prvotriednych originálnych artefaktov na svetovej scéne môže Slovensko uplatniť v kultúrnom dialógu globálneho sveta svoj autentický hlas.“³⁰

5 Záver

Nakoľko prvý relevantný dokument týkajúci sa kultúrnej politiky vznikol ako výsledok participácie Slovenskej republiky na európskom programe zameranom na preskúmanie národných kultúrnych politík, možno konštatovať, že Európska únia do značnej miery ovplyvnila formovanie kultúrnej politiky na Slovensku. Podobne ako v iných členských

²⁶ *Ibidem.* s.7-8

²⁷ MINISTERSTVO KULTÚRY SLOVENSKEJ REPUBLIKY (2014): Stratégia rozvoja kultúry SR na roky 2014-2020. s. 8-10

²⁸ *Ibidem.* s. 8

²⁹ *Ibidem.* s. 11-36

³⁰ *Ibidem.* s. 37-38

štátoch, Únia podporuje rozvoj kultúry, zlepšenie konkurencieschopnosti kultúrnych a kreatívnych odvetví, ako aj zachovanie kultúrneho dedičstva a medzikultúrny dialóg (s ostatnými členskými štátmi) aj finančnými prostriedkami, prostredníctvom viacerých programov, napríklad Kreatívna Európa 2014-2020.

Popri podporovaní národnej kultúrnej a jazykovej rozmanitosti má EÚ záujem o zdôrazňovanie európskeho kultúrneho dedičstva a postupné budovanie európskej kultúrnej identity. Je však nevyhnutné zdôrazniť, že kultúrna oblasť je na základe princípu subsidiarity naďalej v kompetencii členských štátov, zatiaľ čo v ostatných oblastiach (politickej, legislatívnej, ekonomickej, zahraničnopolitickej a bezpečnostnej) štáty prenechali časť svojej suverenity Európskej únii. To v praxi znamená, že členské štáty nemajú záujem o harmonizáciu v oblasti kultúry, nakoľko je táto oblasť jedinou oblasťou v rámci ktorej majú členské štáty nezávislosť a suverénne kompetencie, inak povedané je v súčasnosti jediným prameňom politickej suverenity štátov EÚ.

V súvislosti s týmto tvrdením možno uviesť ako príklad v texte analyzovanú Stratégiu rozvoja kultúry SR na roky 2014-2020, v rámci ktorej si Ministerstvo kultúry SR uvedomuje dôležitosť pripisovania významu kultúre okrem iného aj z toho dôvodu, že je možné ju považovať (popri ekonomike a štáte) za jeden zo zdrojov identity, kreativity a humanity národa, ale aj jeho vymedzenia, odlišenia sa od iných národov.

Záverom možno konštatovať, že EÚ má určitý vplyv na formovanie kultúrnych politik členských štátov a tým aj Slovenska. Tento vplyv má však pomerne striktné vymedzené hranice, ktoré si stanovujú jednotlivé členské štáty do veľkej miery samy. Závisí teda od vybraného členského štátu, do akej miery sa rozhodne rozvoj národnej kultúry podporovať. Čo sa týka Slovenskej republiky, súčasná Stratégia rozvoja kultúry je pomerne dobre nastavená, avšak nie je právne záväzná, čo môže viesť k tomu, že Slovensko aj naďalej bude zaostávať za európskym priemerom v podpore a rozvoji kultúrneho sektora. Za výzvu v oblasti rozvoja kultúry možno do budúcnosti považovať najmä prekonanie rozdielov v postoji slovenskej spoločnosti ku kultúre na deklaratívnej úrovni a v skutočnosti. Prekážkou rozvoja kultúry však bude pravdepodobne aj naďalej nedostatočná finančná podpora zo strany štátu.

Zoznam použitej literatúry

EURÓPSKA KOMISIA (2013): Creative Europe: support programme for Europe's creative sectors from 2014. [online]. [Citované 10.11.2014] Dostupné na internete: http://ec.europa.eu/culture/creative-europe/index_en.htm

EURÓPSKA KOMISIA (2013): Participation of non-EU countries in the CE programme. [online]. [Citované 10.11.2014] Dostupné na internete: <http://ec.europa.eu/culture/creative-europe/documents/calls/eligible-countries.pdf>

EURÓPSKA KOMISIA (2013): Program Európskej únie na podporu kultúrnych sektorov a kreatívneho priemyslu 2014-2020 – Kreatívna Európa. [online]. [Citované 10.11.2014] Dostupné na internete: http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/promo/creative-europe/pub/view/creative-europe-flyer_web_sk.pdf

Konsolidované znenie Zmluvy o Európskej únii a Zmluvy o fungovaní Európskej únie.

KRATOCHVÍL, P. (2008): *Teorie evropské integrace*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-467-0

MINISTERSTVO KULTÚRY SLOVENSKEJ REPUBLIKY (2000): Rezolúcia Európskeho parlamentu o kultúrnej spolupráci v Európskej únii. [online]. [Citované 11.11.2014] Dostupné na internete: <http://old.culture.gov.sk/ministerstvo/legislatva2/prvne-predpisy-v-oblasti-kultry/eurpska-nia/rezolucia2>

MINISTERSTVO KULTÚRY SLOVENSKEJ REPUBLIKY (2005): Legislatívna, inštitucionálna a ekonomická analýza stavu kultúry na Slovensku po decentralizácii. [online]. [Citované 11.11.2014] Dostupné na internete: www.rokovania.sk/File.aspx/Index/Mater-Dokum-2995

MINISTERSTVO KULTÚRY SLOVENSKEJ REPUBLIKY (2014): Stratégia rozvoja kultúry SR na roky 2014-2020. [online]. [Citované 12.11.2014] Dostupné na internete: http://www.strategiakultery.sk/sites/default/files/STRATEGIA_ROZVOJA_KULTURY_SR_NA_ROKY_2014-2020.pdf?

Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady (EÚ) č.1295/2013 z 11. decembra 2013.
NÁRODNÁ RADA SLOVENSKEJ REPUBLIKY: Chronológia prístupového procesu SR do EÚ. [online]. [Citované 12.11.2014] Dostupné na internete: <http://www.ncsr.sk/web/?SectionId=17>

Solemn Declaration on European Union 1983.

ŠMATLÁK, M. (2011): Slovakia/ 1.Historical Perspective: cultural policies and instruments. [online]. [Citované 12.11.2014] Dostupné na internete: <http://www.culturalpolicies.net/web/slovakia.php?aid=1>

ZÁGORŠEKOVÁ, M., B. (2007): Aktuálne otázky kultúrnej politiky EÚ. In: Politické vedy / diskusia. [online]. [Citované 09.11.2014] Dostupné na internete: http://www.politickevedy.fpvmv.umb.sk/userfiles/file/1_2_2007/zagorsekova.pdf

ZÁGORŠEKOVÁ, M., B. (2009): *Kultúry v medzinárodných vzťahoch*. Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM, 2009. ISBN 978-80-225-2712-5

Zmluva o Európskej únii (ZEÚ) a Zmluva o založení Európskeho spoločenstva (ZES).

Zmluva o Európskej únii (ZEÚ) a Zmluva o fungovaní Európskej únie (ZFEÚ).

SR A JEJ PARTICIPÁCIA V MISII EUFOR ALTHEA

Michaela Kuchyňková

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/B, 85235
Bratislava, Slovenská republika, e-mail: michaela.kuchynkova@euba.sk

Vstup SR do EÚ znamenal definitívne zaradenie sa Slovenska do západného, demokratického sveta a táto integrácia sa prejavila vo všetkých sférach ekonomického, politického a spoločenského života. Jedným z vonkajších prejavov členstva Slovenskej republiky v Európskej únii je aj prítomnosť vojakov OS SR na misiách EÚ. Okrem už ukončených misií Slovensko participuje na misiách EUFOR- ALTHEA (Bosna a Hercegovina) a EUMM (Gruzínsko). Tento článok sa venuje konkrétnej podobe angažovania SR v misii v Bosne a Hercegovine, a to v kontexte členstva v EÚ a NATO a s prihliadnutím na snahy o euroatlantické rozšírenie západného Balkánu.

Kľúčové slová: ALTHEA, EUFOR, NATO, EÚ, konflikt, misia, Slovensko

Slovakia's accession to the EU meant the definitive inclusion of Slovakia in the western, democratic world which is reflected in all spheres of economic, political and social life of the country. One of the external impacts of Slovakia's membership in the European Union is engagement of Slovak's military troops in the EU missions. In addition to the completed missions, Slovakia now participates in the EUFOR - Althea (Bosnia and Herzegovina) and EUMM (Georgia) missions. This article is devoted to a particular form of Slovakia's engagement in the mission in Bosnia and Herzegovina, in context of its membership in the EU and NATO, regarding the efforts of the Euro-Atlantic expansion of the Western Balkan countries.

Key words: ALTHEA, EUFOR, NATO, EU, conflict, mission, Slovakia

JEL: F53

1 Úvod

Článok sa zaoberá slovenskou účasťou v operácii EUFOR ALTHEA, ktorá prebieha na území Bosny a Hercegoviny. Rovnako, ako Slovensko oslavuje desaťročie, ktoré ubehlo od jeho vstupu do štruktúr Európskej únie, aj misia si pripomína dekádu jej fungovania. Špecifickosť tejto operácie vychádza z dvoch hlavných línií. Tou prvou je skutočnosť, že ide o misiu, ktorá je doposiaľ jedinou fungujúcou operáciou, ktorej pôsobenie je upravené dohodou Berlin PLUS, vymedzujúcou kompetencie EÚ a NATO. Druhou rovinnou je skutočnosť, že Európska únia zahŕňa oblasť západného Balkánu do svojich rozširovacích ambícií. Aj z tohto dôvodu aktívne napomáha stabilizácii regiónu, ktorý by za vhodných podmienok rada akceptovala ako svoju súčasť. V článku sú rozoberané obe tieto roviny z pohľadu ich reflexie v slovenskom bezpečnostnom a zahraničnopolitickom smerovaní. Zároveň je operácia ALTHEA vyzobrazená v kontexte všeobecných snáh a cieľov Slovenskej republiky o angažovanie sa v medzinárodných operáciách. Cieľom článku je poukázať na konkrétnu podobu jedného z aspektov členstva v EÚ, ktorým je spoločná participácia na stabilizácii regiónov aspirujúcich na budúce pripojenie sa k únii. Článok analýzou

bezpečnostnej a zahraničnopolitických stratégií SR skúma prepojenie strategických cieľov lovenskej republiky s jej angažovaním v operácii EUFOR ALTHEA v Bosne a Hercegovine (ďalej BaH).

2 Slovenská participácia v zahraničných operáciách

Procesy začleňovania Slovenskej republiky do medzinárodných zoskupení, a vôbec s nimi sa spájajúce diskusie o výhodách, nevýhodách, intenciách, dôvodoch a následkoch tejto integrácie, boli procesmi dlhodobými. Azda najsilnejšou motiváciou k integrácii Slovenska do európskych štruktúr bola skutočnosť, že samostatné Slovensko, ktoré vzniklo rozpadom ČSFR, bolo v pozícii krajiny s relatívne malým geopolitickým a mocenským potenciálom. V silnejúcom globalizačnom tlaku prinášajúcom so sebou pribúdajúce bezpečnostné hrozby, sa stále častejšie objavovali názory vyzývajúce k integrácii Slovenska do mocnejších a stabilnejších štruktúr. Preto sa Slovensko v roku 2004, spolu s ďalšími deviatimi krajinami, stalo súčasťou európskeho spoločenstva, ktoré jej toto mocenské zázemie a stabilitu sľubovalo. Dnes už toto desaťročné členstvo prináša konkrétne výsledky, ktoré sú dôsledne skúmané. Aj na základe týchto analýz pribúda, nielen na Slovensku, stále viac tzv. euroskeptikov, či dokonca priamych odporcov Európskej únie ako takej.

Slovenská účasť v zahraničných operáciách a misiách EÚ nie je primárnou témou, ktorá by určovala politický diskurz na Slovensku, a aj v priestore masmédií dostáva len obmedzený priestor. A to i napriek tomu, že účasť SR v zahraničných operáciách a misiách EÚ je jednou z priorít zahraničnej a bezpečnostnej politiky SR už od jej samotného vzniku. Slovenskí vojaci sa tak stali súčasťou vojenských misií a operácií zastrešenými pod medzinárodným krízovým manažmentom. Táto participácia prináša mnoho pozitív. Možnosť profesionálneho rastu ozbrojených síl Slovenskej republiky a nové skúsenosti plynúce z plnenia úloh v zahraničných misiách prinášajú vojakom obohatenie schopností vďaka konfrontácii s neznámym prostredím vyžadujúcim flexibilitu a zvýšenú koncentráciu, ako aj vďaka pozorovaniu a interakcii s vojenskými príslušníkmi armád iných krajín. Takto nadobudnuté skúsenosti a nové poznatky následne môžu prinášať na Slovensko a obohacovať nimi prípravu ostatných členov OS SR.

V neposlednom rade je zapájanie SR do zahraničných operácií súčasťou politicko-vojenských ambícií, ktoré boli v súlade s Obrannou stratégiou SR definované v Dokumente Model 2015 - Dlhodobý plán štruktúry a rozvoja Ozbrojených síl SR.¹ V dokumente sú vytýčené ciele trvalého udržiavania pozemných síl v operáciách medzinárodného krízového manažmentu o veľkosti 8 % celkových pozemných síl. Zároveň by malo byť až 40 % síl schopných nasaditeľnosti v operáciách a OS SR majú zvládať pôsobenie v minimálne dvoch operáciách medzinárodného krízového manažmentu naraz.²

Od osamostatnenia SR sa jej Ozbrojené sily zúčastnili takmer 30 operácií. Tabuľka 1 poskytuje náhľad názvov misií, v ktorých Slovensko doposiaľ pôsobilo, a to bez ohľadu na to, pod vlajkou ktorej medzinárodnej organizácie bola daná operácia vedená.

¹ Ministerstvo obrany SR. (2006). *Dlhodobý plán rozvoja ministerstva obrany s výhľadom do roku 2015*.

² Ministerstvo obrany SR. (2006). *Dlhodobý plán rozvoja ministerstva obrany s výhľadom do roku 2015*, s.

Tabuľka 1: Prehľad názvov operácií a misií, ktorých sa SR zúčastnila

UNPROFOR	United Nations Protection Force [Ochranné sily OSN]
UNTAES	United Nations Transitional Authority in Eastern Slavonia, Baranja and Western Sirmium [Prechodná správa OSN pre východné Slavónsko, Baranju a Západné Sirmium, časti Chorvátska]
AFOR	Humanitárna operácia NATO v Albánsku
KFOR	Kosovo Force
SFOR	Stabilization Force – Bosna a Hercegovina
OSN UNAVEM II, UNAVEM II	United Nations Angola Verification Mission II [Kontrolná misia OSN v Angole II]
MONUA	United Nations Mission of Observers in Angola [Misia pozorovateľov OSN v Angole]
UNOSOM I	United Nations Operation in Somalia I [Operácia OSN v Somálsku]
UNOMIL	United Nations Observer Mission in Liberia [Pozorovateľská misia OSN v Libérii]
UNOMUR	United Nations Observer Mission Uganda-Rwanda [Pozorovateľská misia OSN – Uganda-Rwanda]
UNAMIR	United Nations Assistance Mission for Rwanda [Asistenčná misia OSN pre Rwandu]
UNMEE	OSN mierová misia v Etiópii a Eritrei
UNMISET	United Nations Mission of Support in East Timor [Misia OSN pre podporu vo Východnom Timore]
UNAMSIL	United Nations Mission in Sierra Leone [Misia OSN v Sierra Leone]
UNFICYP	United Nations Peacekeeping Force in Cyprus
UNDOF	United Nations Disengagement Observer Force [Sily OSN pre dohľad nad oddelením znepriatelených strán]
UNTSO	United Nations Truce Supervision Organization
UNGCI	United Nations Guards Contingent in Iraq
EUMM	European Union Monitoring Mission [Monitorovacia misia EÚ]
ISAF	International Security Assistance Force [Medzinárodné bezpečnostné asistenčné sily]
CONCORDIA	Pôsobenie v Macedónsku (na základe dohody NATO)
AMIS II	[Akcia EÚ na podporu misie Africkej únie v Sudáne/Dárfure]
EUPOL COPPS	Palestína

EUBAM	Moldavsko a Ukrajina
EUMM	Gruzínsko
EULEX	Kosovo
EUPOL	Afganistan

Vlastné spracovanie

Prameň: VOJENSKÁ OSVETA. (2013). 20 rokov Ozbrojených síl Slovenskej republiky, s. 20-26

Rozsah zamerania týchto misií je veľmi široký a zahŕňa aktivity od opráv a stavby ciest, sprevádzania konvojov humanitárnej pomoci, ochrany obyvateľstva a utečencov až po podieľanie sa na demilitarizácii a odminovaní. Počet vojakov, ktorí boli doposiaľ v operáciách zapojení, je viac ako 10 000 pričom portfólio pôsobenia zahŕňa vyše 20 krajín, ako napríklad Libanon, Sýria, Východný Timor, Uganda, Rwanda, Somálsko, Sudán či Angola.³ Zúčastnila sa aj protiteroristických kampaní Trvalá sloboda a Iracká sloboda, pričom v roku 2001 sa Slovensko pripojilo ku globálnej akcii proti terorizmu. V rámci EÚ Slovensko participuje v 6 z celkovo 16 prebiehajúcich civilných operácií.⁴

3 Reflexia regiónu západného Balkánu v zahraničnopolitickej a bezpečnostnej stratégii SR

EÚ sa dlhodobo zameriava na konkrétne regióny, do ktorých vysiela svoju pomoc a vykonáva v nich svoje operácie. Tento fokus EÚ súvisí s jej dlhodobými cieľmi a smerovaním. Príkladom je aj vývoj misie ALTHEA, ktorou sa v ďalšej časti zaoberá tento článok. V roku 2003 sa v Soluni uskutočnil Summit EÚ a krajín západného Balkánu, na ktorom sa predstavitelia EÚ vyjadrili pozitívne k vízii západného Balkánu ako súčasť EÚ, ktorý naštartoval tento proces.

V rámci bezpečnostných stratégií SR a tiež jej zahraničnopolitických koncepcií možno nájsť vyjadrenie všeobecného stanoviska Slovenska k rozširovaniu EÚ smerom na západný Balkán a k participácii SR na misiách a operáciách v tomto regióne. V Bezpečnostnej stratégii SR z roku 2005 je ako jeden z bezpečnostných záujmov SR definovaná vôľa podporovať rozširovacie procesy nielen EÚ, ale aj NATO.⁵ Stratégia sa priamo vyjadruje aj k integračným snahám krajín regiónu západného Balkánu. SR v nej deklaruje podporu európskej, ako aj euroatlantickej integrácie tohto regiónu. Aj z toho dôvodu vyplýva Slovensku morálna povinnosť zapojiť sa do procesu navodzovania politickej a bezpečnostnej stability v regióne. Zdroje ohrozenia tejto stability sú v stratégii definované „...*pomalými ekonomickými a sociálnopolitickými zmenami a neistotou v budovaní funkčných vlád...*“⁶. Zároveň stratégia dodáva, že by sa stabilizačné snahy mali dotýkať aj zamedzovania „*organizovanému zločinu, šíreniu zbraní a obchodu s drogami a ľuďmi, terorizmu a ilegálnej migrácie z tohto regiónu.*“⁷

Zapojenie Slovenska do operácií a misií na západnom Balkáne sa v bezpečnostnej stratégii z roku 2005 dôvodí proklamovanou snahou, aby SR „*prispiela k posilňovaniu a šíreniu slobody a demokracie, dodržiavania ľudských práv, právneho štátu, medzinárodného*

³ VOJENSKÁ OSVETA (2013). *20 rokov Ozbrojených síl Slovenskej republiky*, s. 23-23

⁴ MZV EZ SR. (2013). *Účasť Slovenska v misiách a operáciách EÚ*. [online]

⁵ MOSR. (2005). *Bezpečnostná stratégia Slovenskej Republiky*.

⁶ To isté, s. 14

⁷ To isté, s. 5

*práva, mieru a stability vo svete.*⁸ Ďalšie deklarované snahy sa už konkrétne týkajú regionálnych konfliktov, ich predchádzaniu a riešeniu. V spomínanej stratégii sú tieto snahy vyjadrené vôľou nielen brániť eskalácii regionálnych konfliktov, ale aj prispievať k obnovovaniu stability postihnutých krajín a ochraňovaniu ich civilného obyvateľstva. Možnosť zapojenia SR predpokladá jednak v oblasti rozvojovej pomoci, ako aj v oblasti vojenských a civilných prostriedkov SR. Organizačné zastrešenie svojich snáh a ich koordináciu s ostatnými partnerskými krajinami participujúcich na aktivitách v regióne západného Balkánu predpokladá stratégia v rámci medzinárodného krízového manažmentu.

4 Misia EUFOR ALTHEA

Korene misie EUFOR ALTHEA môžeme nájsť v rokovaníach, ktoré vyústili do Daytonských dohôd z roku 1995 týkajúcich sa ukončenia občianskej vojny na území Bosny a Hercegoviny trvajúcej od roku 1992. Nepokoje a vnútorná nestabilita krajiny bola následkom rozdelenia Juhoslávie v roku 1991. Priebeh vojny definovalo najmä napätie medzi etnickými a náboženskými skupinami žijúcimi na území Bosny a Hercegoviny. Následná eskalácia tohto napätia so sebou priniesla mnoho zločinov proti ľudskosti, akými boli etnické čistky, sprevádzané masovými vraždami, znásilnenia a mnohé iné zločiny, ktoré na území Európy na konci minulého storočia nemajú obdobu.

Spomínané Daytonské dohody podpísané počas funkčného obdobia amerického prezidenta Clintona boli zavŕšením vojenskej intervencie, ktorej cieľom malo byť utlmenie občianskej vojny v krajine. Následnej operácie pod názvom IFOR (následne SFOR) sa pod vedením NATO zúčastnilo až 32 krajín. Misia pod taktovkou NATO trvala ďalších 8 rokov, až kým nedošlo k prvému prevedeniu riadenia operácie z rúk NATO pod velenie EÚ na základe dohody BERLIN PLUS, a to v roku 2004. Zároveň získala operácia ALTHEA mandát Bezpečnostnej rady OSN, ktorý je na ročnej báze predlžovaný. Misia je primárne financovaná z prostriedkov pokrývaných z príspevkov členských krajín EÚ, a nie z rozpočetu EÚ. Celý proces financovania prebieha prostredníctvom finančného mechanizmu Athena, ktorý zohľadňuje výšku HDP jednotlivých krajín. Celkové náklady na operáciu tvoria 15 miliónov EUR.⁹ Súčasný počet členských štátov EÚ, ktoré sa podieľajú na financovaní misie je 17 a okrem nich misii vypomáha aj ďalších 5 partnerských krajín, konkrétne sú to Albánsko, FYROM a Švajčiarsko, Turecko a Čile.

Doposiaľ boli parametre celej misie výraznejšie pozmenené štyrikrát, avšak stále funguje v rámci Charty OSN, Kapitoly VII, teda v súlade s mandátom pre *Peace Enforcement*. Hlavným cieľom operácie je poskytovanie podpory predovšetkým bezpečnostným zložkám BaH, konkrétne Ozbroyeným silám BaH, ich výcviku, budovaniu ich kapacít, ako aj snahám krajiny o udržovanie stabilného a bezpečného prostredia vo všetkých jej regiónoch, ktoré spadajú do agendy presadzovania komplexnej stratégie pre BaH.¹⁰

Desať rokov, ktoré uplynuli od prvého zapojenia zložiek EÚ do vedenia misie, ako aj 15 rokov od počiatku pôvodnej misie IFOR, umožňuje sledovať, analyzovať a hodnotiť úspechy či neúspechy týchto misií na území BaH. Samotnému hodnoteniu sa venuje viacero výskumov, zameriavajúcich sa na ekonomickú, bezpečnostnú, politickú, či sociálnu dimenziu vývoja, no veľkú váhu majú aj prieskumy realizované medzi obyvateľstvom krajiny. Z analýz vyvstávajú názory poukazujúce na možné zlepšenie zahraničnej pomoci v krajine, a to najmä v oblasti ekonomiky. Obyvatelia pociťujú jej nedostatky a požadujú ekonomické reformy, ktorých výsledkom by malo byť znižovanie nezamestnanosti, ktorú opýtaní vnímajú ako

⁸ To isté, s. 3

⁹ European Union External Action. (2014). *Common Security and Defence Policy. EU Military Operation in Bosnia and Herzegovina Operation EUFOR ALTHEA*, s.1

¹⁰ European Security Strategy – Bosnia and Herzegovina / Comprehensive Policy, prijaté Európskou Radou, 17/18.6. 2004

jeden z najvážnejších problémov krajiny. Bremená ekonomiky v Bosne a Hercegovine sú stelesnené najmä v nadbytočnej administratívnej záťaži a, viac konkrétne, výplatami dávok vojenským veteránom, ktoré tvoria až 25 % štátneho rozpočtu.¹¹

5 Zapojenie Slovenska v operácii EUFOR ALTHEA

Slovenská republika sa na operácii Althea podielala od roku 2004. V rovnakom roku bol v Sarajeve otvorený Zastupiteľský úrad SR. Samotný akt otvorenia úradu bol významným impulzom pre rozvoj vzájomnej spolupráce. Už o rok neskôr schválila SR navýšenie svojho podielu na misii o jednu strážnu rotu, ktorú tvorilo 40 členov. Toto zintenzívnenie svojho zapojenia obhaja snahou o podieľanie sa na implementácii politiky EÚ na západnom Balkáne, a to práve posilnením aktivity v oblasti vojenského krízového manažmentu EÚ. Počet vojakov sa reálne zvýšil až v roku 2006, kedy začala pôsobiť strážna čata v Sarajeve v Kempe Butmir 2. O dva roky neskôr zvýšilo Slovensko svoju prítomnosť v regióne pôsobnosťou v Kosove v rámci novej misie EULEX. Súčasne sa teda SR zapojila do misií na územií Kosova, Bosny a Hercegoviny a Moldavska (v misii EUBAM).

Pre slovenskú participáciu v misii ALTHEA, a na západnom Balkáne všeobecne, bol významným predovšetkým rok 2009. Slovensko sa snažilo presadiť výraznejšie zameranie na región západného Balkánu, v rámci misií ALTHEA, EULEX a EUPM. Slovensko sa stalo súčasťou rozhovorov vedúcich k transformácii povahy misie ALTHEA ako aj k obohateniu pôsobenia misie o angažovanosť v oblasti boja proti organizovanému zločinu a kriminalite. Výsledkom rokovaní bola premena na poradenskú a výcvikovú misiu. Ďalším slovenským príspevkom do fungovania operácie boli dva bojové vrtulníky, ktoré boli zapojené v období od februára do júna.¹² Použité boli okrem transportných účelov aj na špeciálne a výcvikové lety. Vrtulníková jednotka takto pôsobila v zahraničnej operácii po tretí krát.¹³

Na novodohodnutú oblasť kriminality a organizovaného zločinu sa misia začala orientovať od 1.januára 2010. O rok neskôr prešlo Slovensko od pôvodného zapojenia sa v podobe strážnej čaty v Sarajeve na prevzatie zodpovednosti za tri styčné a pozorovacie tímy (LOT Novo Sarajevo, LOT Foči, a LOT Višegrad). Ďalej sa SR na dobu v rozsahu takmer jeden a pol roka ocitla v pozícii vedúcej krajiny, v rámci Regionálneho koordinačného centra Juh (RCC South). Primárnou úlohou Centra bolo koordinovať zložku veliteľstva zaistujúcu situačný prehľad s jednotlivými LOT tímami na juhu krajiny.

Navyšovanie podielu Slovenska na celej misii pokračovalo aj v roku 2012, kedy prebehla mierna rekonfigurácia operácie. Nastali centralizačné zmeny, ktorých výsledkom bol vznik LCC – LOT Coordination Centre – koordinačného centra pre LOT tímy. Slovensko sa zhostilo vedúcej úlohy v LCC s pôsobnosťou v Sarajeve. Hlavnou úlohou centra je monitorovať situáciu na celom území Bosny a Hercegoviny.

V súčasnosti je platný mandát pre 43 príslušníkov OS SR, ale skutočný stav príslušníkov je momentálne 35.¹⁴ V rámci veliteľstva je mandát 4 príslušníkov plne využitý, ďalej sú tu traja alokovaní príslušníci v LCC (Slovensko stále v pozícii vedúcej krajiny), v každom z troch LOT tímov je 8 príslušníkov, a nakoniec, 4 pôsobia v NSE, ktorý je národným podporným prvkom.

6 Záver

Hoci je participácia Slovenska na zahraničných misiách a operáciách stále relatívne málo rozoberanou témou v súvislosti s jeho integráciou do štruktúr EÚ, tvorí významnú časť slovenskej reprezentácie v európskom priestore. V súvislosti s misiou ALTHEA možno

¹¹ EC. (2012). *Bosnia and Herzegovina 2012 Progress Report*, s. 58-60

¹² KHOL, R. (2005). *Operace ALTHEA: průběžné hodnocení a další perspektiva misí EU*. [online]

¹³ Predtým pôsobila v KFOR a SFOR

¹⁴ MINISTERSTVO OBRANY SR. 2014. *Operácia ALTHEA, Bosna a Hercegovina*. [online]

sledovať postupné zintenzívnenie účasti a prebratie významnejších kompetencií. Tento rastúci význam SR korešponduje so zdieľaným postojom Slovenska a EÚ o budúcej integrácii BaH, ako aj regiónu západného Balkánu, do štruktúr Európskej únie. Únia, ktorá má dnes 28 členov sa v súčasnosti potýka s vlastnou vnútornou nestabilitou, a aj preto neexistuje jednotná v orgánoch EÚ, ani medzi členskými štátmi, v otázke jej ďalšieho rozširovania. Avšak vôľu napomôcť budovaniu stabilného a bezpečného regiónu západného Balkánu deklaruje EÚ jasne a je dobre čitateľná aj pri pohľade na realizáciu rozoberanej operácie ALTHEA, medzi ktorej hlavné ciele patrí aj presadzovanie komplexnej stratégie Európskej únie pre BaH. Slovensko taktiež implementovalo túto stratégiu do svojich bezpečnostných a zahraničnopolitických stratégií, pričom sa zasadzuje aj za euroatlantickú integráciu BaH. V praxi slovenský podiel na vytváraní stability a bezpečnosti regiónu predstavujú finančné príspevky, ako aj účasť vojenských a civilných príslušníkov na misii ALTHEA. V súčasnosti je v BaH prítomných 35 príslušníkov OS SR, ktorí v nadväznosti na predchádzajúcu misiu SFOR (vedenou NATO) dbajú na plnenie dôhod uzavretých v roku 1995 v Dayton. Slovensko je taktiež od roku 2012 vedúcou krajinou v Koordinačnom centre pre LOT, a teda možno jeho participáciu označiť za viditeľnú a významnú.

Zoznam použitej literatúry

EC. (2012). *Bosnia and Herzegovina 2012 Progress Report*. Commission Staff Working Document. [online] V: EC.EUROPA.EU, 10.10.2012. [citované 30.11.2014.] Dostupné na internete:

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2012/package/ba_rapport_2012_en.pdf

European Union External Action. (2014). *Common Security and Defence Policy. EU Military Operation in Bosnia and Herzegovina Operation EUFOR ALTHEA*. [online]. V: EEAS, Apríl 2014. [citované 28.10.2014.] Dostupné na internete:

http://www.eeas.europa.eu/csdp/missions-and-operations/althea-bih/pdf/factsheet_eufor_althea_en.pdf

KHOL, R. (2005). *Operace ALTHEA: průběžné hodnocení a další perspektiva misí EU*. [online]. V: NATOaktual.cz, 19.12.2005. [citované 28.10.2014.] Dostupné na internete: http://www.natoaktual.cz/na_analyzy.aspx?c=A051219_085838_na_analyzy_m02

MOSR. (2006). *Dlhodobý plán rozvoja ministerstva obrany s výhľadom do roku 2015*. [online]. V: Ministerstvo Obrany SR, 2006. [Citované 28.11.2014.] Dostupné na internete: http://www.mod.gov.sk/data/disk/docs/2015_.pdf

MOSR. (2005). *Bezpečnostná stratégia Slovenskej Republiky*. [online]. V: MO SR, 27.09.2005. [citované 28.10.2014.] Dostupné na internete: <http://www.mosr.sk/data/files/833.pdf>

MOSR. 2014. *Operácia ALTHEA, Bosna a Hercegovina*. [online]. V: MO SR, 2014. [citované 28.10.2014.] Dostupné na internete: <http://www.mod.gov.sk/operacia-althea-bosna-a-hercegovina/>

MZV EZ SR. (2013). *Účasť Slovenska v misiách a operáciách EÚ*. [online]. V: MZV EZ SR, 2013. [citované 28.10.2014.] Dostupné na internete:

https://www.mzv.sk/sk/zahranicna__politika/bezpecnostna_politika-ucast_slovenska_v_misiach_a_operaciach_eu

VOJENSKÁ OSVETA (2013). *20 rokov Ozbrojených síl Slovenskej republiky*. Liptovský Mikuláš: Personálny úrad OS SR, 2013, 1. vydanie. [online]. V: Osveta, 2013. [citované 28.10.2014.] Dostupné na internete: <http://www.osveta.mil.sk/data/files/2782.pdf>

K NIEKTORÝM OTÁZKAM ČLENSTVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY V EURÓPSKEJ ÚNII

Ludmila Lipková

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/B, 85235
Bratislava, Slovenská republika, e-mail: lipkova@euba.sk

Príspevok sa zaoberá členstvom Slovenskej republiky v Európskej únii, načrtáva výhody a nevýhody členstva najmä v tretej vývojovej etape integrácie - v európskej menovej únii, osvetľuje účasť Slovenska na vytváraní mechanizmov podpory štátov eurozóny, ktoré sa v dôsledku nedodržiavania kritérií Paktu stability rastu dostali do finančnej krízy. Analyzuje politické dôsledky prijatia reformného textu Lisabonskej zmluvy v Národnej rade Slovenskej republiky súvislosti s vytváraním záchranných mechanizmov v eurozóne

Kľúčové slová: Slovensko a Európska únia, vstup do európskej menovej únie, kríza v eurozóne, politické dôsledky podielu Slovenska na jej riešení

The paper deals with Slovakia's membership in the European Union, outlines the advantages and disadvantages of membership, in particular in the third stage of the integration - the European Monetary Union, illustrates Slovakia's participation in the creation of support mechanisms for the euro area member states, which because of non-fulfilment of Stability and Growth Pact criteria became affected by financial crisis. It analyzes the political implications of the adoption of reform text of the Lisbon Treaty in the National Council of the Slovak Republic in context of creation of rescue mechanisms in the euro area.

Keywords: Slovakia and the European Union, accession to the European Monetary Union, crisis in the euro area, political consequences of Slovak share on its solutions

JEL: E01, F45

1 Úvod

Slovenská republika sa spolu s ďalšími deviatimi štátmi východnej a južnej Európy stala 1. mája 2004 členom Európskej únie. K dátumu vstupu Slovenska do Európskej únie bola v rámci spoločenstva vybudovaná colná únia (1.7.1968), jednotný trh (1.1.1993) zabezpečujúci štyri slobody - voľný pohyb tovaru, voľný pohyb služieb, voľný pohyb kapitálu a voľný pohyb pracovných síl. Dňom svojho vstupu do Únie začala Slovenská republika benefitovať z uvedených dvoch integračných foriem a od roku 2007/2008 zo svojej účasti v Schengenskom priestore.

Zmluva o Európskej únii (Maastrichtská zmluva) predpokladala vytváranie i ďalších vyšších foriem ekonomickej integrácie medzi členskými štátmi Európskych spoločenstiev a to hospodárskej a menovej únie. Tretia etapa budovania ekonomickej integrácie sa začala 1. januára 2001 zavedením spoločnej menovej jednotky eura vo vtedy 12 členských štátoch Európskych spoločenstiev. Popri zakladajúcich členských štátoch Európskeho hospodárskeho spoločenstva: Nemecka, Francúzsko, Taliansko, Belgicko, Holandsko a Luxembursko, splnili podmienky pre prijatie spoločnej meny a prejavili reálny záujem o jej zavedenie

i pôvodne najchudobnejšie štáty Spoločenstva a to Írsko, Grécko Portugalsko a Španielsko. Tieto štyri štáty mali vytvorené osobitne priaznivé podmienky pre zavedenie spoločnej meny eura vytvorením Kohézneho fondu, ktorý prispel k splneniu maastrichtských kritérií a následnému zavedeniu eura. K členom menovej únie sa pridali k 1.1. 2001 i bohaté „severské“ štáty - Fínsko a Rakúsko.

Napriek názoru mnohých odborníkov, že zavedenie spoločnej meny eura, t. j. vytvorenie menovej únie bez vybudovania hospodárskej únie, je idealistický projekt, ktorý nemá budúcnosť, musíme konštatovať, že spoločná mena euro sa bude k 1. januára 2015 používať devätnásť členských štátov Európskej únie.

V niektorých členských štátoch Európskej únie, ktoré sú súčasťou európskej menovej únie (Grécko, Írsko, Cyprus, Španielsko, Taliansko) prepukli v dôsledku nedodržavania Paktu stability a rastu dlhové krízy. Treba poznamenať, že ich účasť v eurozóne nie je príčinou ich krízy zadlženosti. Členské štáty eurozóny vytvorili mechanizmy na preklopenie krízových situácií.

2 Vstup do európskej menovej únie

Od 1.1. 2009 je Slovensko členom európskej menovej únie. Zavedenie eura ako národného platidla prinieslo Slovensku mnohé výhody. Niektoré výhody sú však preceňované ako napríklad zníženie transakčných nákladov pri výmene národnej meny za euro a zníženie kurzových rizík. Významná nevýhoda spočíva v strate významnej časti hospodárskej politiky a to samostatnej menovej politiky a možnosti reagovať na vývoj ekonomickej situácie vo svete devalváciou národnej meny ekonomiku zmenou kurzu meny. Po vypuknutí hospodárskej krízy aj z dôvodu absencie národnej menovej politiky Slovensko zaznamenalo najväčší prepád hospodárskeho rastu z krajín Vysehradskej štvorky. V súčasnosti však vďaka euro najrýchlejšie rastie.

Slovensko ako členský štát eurozóny je viac previazané s ekonomikami eurozóny a musí akceptovať súčasné i budúce záväzky a podmienky európskej menovej únie.

Slovenská republika patrí k tým štátom, ktoré doposiaľ prejavili jednu z najvyšších mier zodpovednosti pri dodržiavaní záväzkov vyplývajúcich z Paktu stability a rastu. V tejto súvislosti pokladáme za potrebné poznamenať, že dodržiavanie prísnych kritérií deficitu štátneho rozpočtu a deficitu verejných financií vedú v slovenskej ekonomike k pomalšiemu ekonomickému rastu. Pri liberálnejších pravidlách by mohla slovenská ekonomika dosahovať vyššie tempo hospodárskeho rastu a tým i rýchlejšie zvyšovanie životnej úrovne obyvateľstva.

Podobne ako ostatné členské štáty eurozóny sa Slovensko podieľa na spolufinancovaní nadmerného deficitu verejných financií v rámci finančných mechanizmov Európskej únie.

Slovensko zohrávalo významnú úlohu pri riešení dlhovej krízy. V roku 2011 vyvolali rôzne názory predstaviteľov niektorých politických strán na účasť Slovenska v záchranných opatreniach štátov eurozóny politickú krízu. Vzhľadom k negatívnemu postojú euroskeptickej strany Sloboda a solidarita v Národnej rade Slovenskej republiky, nebola na prvý krát schválená zmena Lisabonskej zmluvy, potrebná na zriadenie Európskeho stabilizačného mechanizmu. Vtedajšia predsedníčka vlády Slovenskej republiky Iveta Radičová preto predložila na schválenie návrh o doplnení Lisabonskej zmluvy opätovne. Hlasovanie o schválení zmeny Lisabonskej zmluvy v Národnej rade Slovenskej republiky bola premiérka nútená spojiť s hlasovaním o dôvere vlády. Schváliť zmenu Lisabonskej zmluvy sa podarilo iba so súhlasom opozičnej strany SMER, ktorá podmienila svoje kladné hlasovanie hlasovaním o dôvere vlády.

Účasť Slovenska európskej menovej únii tak znamenal pád vlády 12. októbra 2011 a predčasné parlamentné voľby, v ktorých zvíťazila pro európsky orientovaná strana

SMER. Slovenská republika ako akcionárskej krajine s podielom 0,824 % na Európskom stabilizačnom mechanizme plynú hotovostné záväzky 620 miliónov eur, ďalších 5,8 mld eur sú záväzky.¹

Financovanie Európskeho stabilizačného mechanizmu a Európskeho finančného stabilizačného fondu, z ktorých Slovensko podieľalo na záchrane Grécka, Španielska, Írska, Cypru zvýšili zadlženosť nášho štátu.

Zadlženosť Slovenska (% z HDP) a financovanie záchranných mechanizmov – ESM a EFSF²

Rok	2011	2012	2013	2014	2015
bez financovania	41,5	48,4	49,9	50,0	51,3
s financovaním	43,4	52,7	54,8	55,2	56,2
Zvýšenie dlhu	1,9	4,3	4,9	5,2	4,9

Zavedenie spoločnej meny neovplyvnilo pozitívne prílev priamych zahraničných investícií do slovenskej ekonomiky a nemalo ani vplyv na zvýšenie objemu zahraničného obchodu s členskými štátmi eurozóny. Napriek tomu občania Slovenska hodnotia zavedenie spoločnej meny pozitívne.

3 Voľby do Európskeho parlamentu 2014

Dňa 24.mája 2014 sa na Slovensku konali voľby do Európskeho parlamentu. Volieb sa zúčastnilo 13,05% oprávnených voličov.³

Osem politických strán získalo mandáty pre obsadenie miest poslancov v Európskom parlamente. Najväčší podiel hlasov získala vládnuca strana SMER - 24,09% - a mandát pre štyroch poslancov, po dvoch poslancoch: Kresťanskodemokratické hnutie – 13,21%, Strana demokratickej a kresťanskej únie – demokratická strana - 7,75%, mandát pre jedného poslanca v Európskom parlamente získali strany: Obyčajní ľudia a nezávislé osobnosti - 7,46%, NOVA – 6,83%, Sloboda a solidarita – 6,66%, Strana maďarskej koalície - 6,53% a Most - Híd 5,83%.⁴

Jeden z trinástich poslancov - Strana slobody a solidarity - je predstaviteľom euroskeptckej strany. Ostatné mandáty patria pro európskym stranám.

Účasť vo voľbách do Európskeho parlamentu bola v Slovenskej republike najnižšia zo všetkých členských štátov Európskej únie. Záujem občanov o tieto voľby od roku 2004, kedy sa na Slovensku konali eurovoľby prvý krát postupne klesá. V roku 2004 sa týchto volieb zúčastnilo 16,7% a v roku 2009 19,64% oprávnených voličov⁵. Účasť voličov pri voľbách do Európskeho parlamentu klesá vo všetkých členských štátoch. Apatiu voličov vysvetľujú politológovia a sociológovia tým, že voliči sú presvedčení, že ich hlas má veľmi malý vplyv politiku Európskej únie. Najnižšia účasť slovenských voličov je zrejme umocnená i celkovo negatívnou ekonomickou situáciou na Slovensku, osobitne vysokou mierou nezamestnanosti. Využívanie finančných prostriedkov z fondov Európskej únie - štrukturálnych fondov a Kohézneho fondu sú často kritizované pre podozrenie z korupcie.

¹EÚ nám dala obchod aj zbytočné regulácie, Hospodárske noviny 29.4.2014

²EÚ nám dala obchod aj zbytočné regulácie, Hospodárske noviny 29.4.2014

³ http://www.europskyparlament.sk/sk/spravodajstvo_a_aktivity/aktivity/activity.2014/

⁴ http://www.europskyparlament.sk/sk/spravodajstvo__aktivity/aktivity/activity.2014/

⁵ http://www.euractiv.sk/verzia-pre-tlac/zoznam__liniek/volby-do-europskeho-parlamentu

4 Záver

Členstvo Slovenska v Európskej únii znamená pre krajinu kvalitatívne stabilnejšie a lepšie postavenie vo svetovom spoločenstve. Výhody z členstva v Európskej únii pre bežných občanov spočívajú v slobode pohybu po území všetkých štátov únie, možnosti ekonomickej realizácie v zahraničí, slobodného podnikania v členských štátoch Únie a zamestnávania sa.

V slovenskej spoločnosti sa však vyskytujú mnohé kritické názory na členstvo v Európskej únii. Relatívne málo konkurencieschopná ekonomika Slovenska je pohlcovaná nadnárodnými koncernami. Napriek deklarovaným pozitívnym výsledkom v ekonomike, nedochádza ku konvergencii ekonomiky Slovenska s najvyspelejšími ekonomikami Európskej únie. Pre dosahovanie vyššieho hospodárskeho rastu by bolo vhodné orientovať hospodársku politiku štátu viac pro rastovo a proexportne. Mnohé opatrenia, ktoré by viedli k lepším výsledkom, sú však limitované našim členstvom v Európskej únii a záväzkami, ktoré z tohto členstva vyplývajú.

Často je kritizovaný stav slovenského poľnohospodárstva a potravinová sebestačnosť Slovenska v súvislosti s členstvom v Európskej únii. Treba súhlasiť s názorom, že poľnohospodárstvo v tzv. nových členských štátoch je diskriminované v porovnaní so situáciou v tzv. starých členských štátoch. Okrem Európskej únie - voľný pohyb subvencovaných potravín z bohatých členských štátov únie na jednotnom trhu - treba hľadať dôvody poklesu aj v malej všeobecnej podpore poľnohospodárstva na Slovensku.

Záverom možno uviesť, že vstup do Európskej únie bol želaním väčšiny občanov Slovenskej republiky. Po desiatich rokoch členstva dosiahlo Slovensko vďaka členstvu v Európskej únii mnohé pozitívne výsledky. Mnohí občania Slovenska i odborníci hodnotia naše členstvo v únii po desiatich rokoch kritickejšie ako pred vstupom do únie. Vhodnejšia cesta pre ďalší ekonomický rozvoj Slovenska než účasť v integračných procesoch však v súčasnosti neexistuje.

Zoznam použitej literatúry

BALDWIN, R. – Wyplosz, Ch: (2008) *Ekonomie evropské integrace*, Grada, Praha, ISBN 978 – 80 – 247 – 1807 – 1

EÚ nám dala obchod aj zbytočné regulácie, *Hospodárske noviny* 29.4.2014

FOJTÍKOVÁ, L.: Performance and growth of the Eurozone export, *Procedia, Economics and finance*, www.elsevier.com/locate/procedia

LIPKOVÁ, B.: Fiscal (non) integration into European monetary union and its impacts: Actual problems of Economics, *ISSN 1993 – 6788, No. (143) 2013, s. 352 - 363*

LIPKOVÁ, B.: Ekonomické slobody v Európskej únii po vytvorení jednotného trhu (Economic Freedoms in the Creation of Single Market), *Ekonomický časopis/Journal of Economics, ISSN 0013_3035, č. 5/59/2011, s. 506 -527*

LIPKOVÁ, E. a kolektív: (2011) *Európska únia, Sprint dva*, Bratislava, ISBN 987 – 80 – 89393 – 33 – 6

MARSH, D.: (2012) *EURO – boj o osud nové globálnej meny*, Centrum pro studium demokracie a kultury, ISBN 978 – 80 – 7325 – 277 – 9

SULÍK, R.: Desať rokov v Európskej únii, Hospodárske noviny 28.4.2014

Vstup do únie bol pre nás top biznis, Hospodárske noviny , 30.4.2014

<http://www.eoropskaunia.sk/tlac.php?id>

www.eurostat.eu

<http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=67071>

<http://www.stat.ee/29956>

<http://style.hnhotline.sk/vikend-140/eu-v-cislach-alebo-co-ste-nevedeli-614691>

<http://www.cas.sk/clanok/247829/sokujuce-vysledky-prieskumu-slovaci-su-chudaci>

http://ec.europa.eu/regional_policy/atlas2007/slovakia/index_en.htm

<http://www.webnoviny.sk/ekonomika/clanok/820506-desat-dovodov-preco-je>

<http://www.investujeme.sk/desat-roktov-v-eu-mozme-si-dovoli-kupit-viac/>

http://www.europskyparlament.sk/sk/spravodajstvo__aktivita/aktivita/activity.2014/

http://www.euractiv.sk/verzia-pre-tlac/zoznam__liniek/volby-do-europskeho-parlamentu

<http://www.cas.sk/clanok/272072/nelichotiva-sprava-o-uplatkarste-v-eu-v-rebricku-korupcie>

http://www.europskyparlament.sk/sk/spravodajstvo_a_aktivita/aktivita/activity.2014/

<http://www.podnikam.weboviny.sk/ekonomika/48/migracia-praca-unia/35350>

www.nbs.sk

<http://www.webnoviny.sk/ekonomika/clanok/820506-desat-dovodov-preco-je>

www.untctadstat.unctad.org.

<http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=1801>

<http://www.weboviny.sk/ekonomika/clanok/820506.desat-dovodo-preco-je-slovensko>

VÝCHODNÉ PARTNERSTVO EÚ A SLOVENSKO

Juraj Ondriaš

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/B, 85235
Bratislava, Slovenská republika, e-mail: juraj.ondrias@euba.sk.

Článok opisuje vývoj Východného partnerstva EÚ v rámci Európskej politiky susedstva. Venuje sa aj záujmu Slovenska na tejto iniciatíve. Ukazuje prioritné postavenie Ukrajiny pre Slovensko v rámci partnerstva. Cieľom je oboznámiť účastníkov s kľúčovými míľnikmi tejto politiky a odozvami na ňu v partnerských krajinách. Informácie boli získané štúdiom internetových médií a online materiálov zainteresovaných európskych inštitúcií, think-tankov či mimovládnych organizácií. Východné partnerstvo sa ukazuje ako oblasť, kde sa môžu štáty V4, a teda aj Slovensko, výraznejšie realizovať, z dôvodu geografickej blízkosti či zdieľanej historickej skúsenosti.

Kľúčové slová: Východné partnerstvo, Európska únia, Ukrajina,

The article describes the evolution of the Eastern Partnership of the EU as part of the European Neighbourhood Policy. It also addresses Slovakia's interest in this initiative. It shows the privileged position of Ukraine for Slovakia within the scope of the Partnership. The goal is to present the key milestones of this initiative and the reactions of the partnership countries. Information was obtained through study of online media as well as online materials of relevant EU institutions, think-tanks and NGOs. The Eastern Partnership is an area where V4 countries, Slovakia among them, can pull their weight, because of geographical proximity and shared recent history.

Key words: Eastern Partnership, European Union, Ukraine

JEL: F53

1 Úvod

Východné partnerstvo (ďalej len VP) predstavuje dimenziu Európskej politiky susedstva zameranú na postsovietske štáty východnej Európy a Kaukazu. Jedná sa konkrétne o Ukrajinu, Bielorusko, Moldavsko, Gruzínsko Arménsko a Azerbajdžan. Ich náprotivkom je EÚ ako samostatný subjekt, ako aj všetkých 28 členských štátov.

VP bolo predstavené Poľskom a Švédskom 26. 5. 2008 na zasadaní Rady ministrov EÚ. Spustené bolo 7. 5. 2009 počas Českého predsedníctva Rady ministrov. Už počas procesu tvorby sa na iniciatíve podieľalo aj Slovensko, ako súčasť neformálnej „východnej“ koalície členských štátov EÚ zainteresovaných na tomto projekte. Slovensko, podobne ako ostatné štáty, sledovalo aj vlastné zahraničnopolitické priority, z ktorých hlavná bola rozvíjanie vzťahov s Ukrajinou. Táto prioritizácia Ukrajiny má geopolitické, ekonomické aj energetické dôvody. Časom však v rámci východného partnerstva prehĺbilo vzťahy aj s inými krajinami postsovietskeho priestoru v Európe.

Táto práca načrtne obsah, formu a ciele partnerstva a pozadie Vilniuského summitu v novembri 2013. Tiež budú opísané priority a kroky Slovenskej republiky v rámci VP aj dôležitosť Ukrajiny pre Slovensko.

2 Obsah a náplň VP

Východné partnerstvo je založené na spoločných hodnotách demokracie, ľudských práv, vláde práva a trhovej ekonomiky. Partnerstvo má niekoľko vzájomne previazaných cieľov:¹

- Posilnenie demokracie a efektívneho vládnutia či dobrej správy vecí verejných („good governance“)
- Posilnenie energetickej bezpečnosti v regióne
- Podpora reforiem vo vybraných sektoroch ako aj ochrany životného prostredia
- Podpora vzájomných medziľudských kontaktov a kultúrnej výmeny
- Podpora ekonomického a sociálneho rozvoja
- Poskytnutie fondov na projekty určené na zníženie sociálnej nerovnosti a nestability.

VP slúži ako diskusné fórum o vzájomnom obchode, právnom štáte, ľudských práv, trvalo udržateľnom rozvoji, vízovej liberalizácii atď. Cieľom VP nie je členstvo v EÚ, ale zblíženie v uvedených oblastiach, ktoré môže uľahčiť prístup, ak o to krajina požiada.

Samotné VP má dve dimenzie: bilaterálnu, medzi EÚ a vybraným partnerským štátom, a multilaterálnu, kde ide o vzájomné zblížovanie partnerov. Bilaterálna dimenzia má šesť aspektov spolupráce:

- Snaha o nové zmluvné vzťahy, ktoré by mali byť docielené podpisom asociačných dohôd medzi EÚ a jednotlivými partnermi. Tie majú za úlohu posilniť politický a sektorový dialóg a spoluprácu v otázkach bezpečnosti a práva.
- Ekonomická integrácia, cez podpis DCFTA (Deep and Comprehensive Free Trade Agreement). Tieto dohody majú za cieľ okrem zabezpečenia voľného pohybu tovarov a služieb aj zníženie obchodných bariér, taríf a ciel, zosúladenie právnych noriem, a zabezpečenie stabilného právneho prostredia.
- Jednoduchšie cestovanie do EÚ pre občanov partnerských štátov, prostredníctvom vízovej liberalizácie. Dlhodobým cieľom je bezvízový režim v prípade pobytu kratšieho ako 90 dní.
- Spolupráca v oblasti energetiky a dopravy. Cieľom je integrácia energetických a dopravných sietí medzi partnerskými štátmi navzájom a medzi nimi a úniou.
- Ekonomický a sociálny rozvoj partnerských štátov. Hlavné úsilie je venované zníženiu regionálnych rozdielov, podpore poľnohospodárstva a vidieka a budovaniu efektívnych inštitúcií.
- Finančná pomoc prostredníctvom rozličných finančných nástrojov.

V súčasnosti EÚ podpísala asociačné dohody len s tromi partnermi – Gruzínskom, Moldavskom a Ukrajinou. Rokovania o dohode stále prebiehajú s Azerbajdžanom, zatiaľ čo s Arménskom boli jednania zastavené kvôli záujmu krajiny o členstvo v projekte Eurázijskej colnej únie, ktorú presadzuje Rusko. S Bieloruskom rokovania zahájené neboli, takisto kvôli záujmu Bieloruska o hlbšiu hospodársku integráciu s Ruskom, a kvôli politickej a ľudskoprávnej situácii v krajine, ktorá je terčom kritiky zo strany EÚ a členských štátov. Bielorusko a Azerbajdžan majú ešte sťažnú situáciu v jednaniach o liberalizácii obchodu s EÚ v tom, že nie sú členmi WTO.²

Hlavným finančným nástrojom VP je ENI (European Neighbourhood Instrument), ktorý funguje od r. 2014 ako nástupca ENPI (European Neighbourhood and Partnership Instrument). V období r. 2011-2013 bolo pre krajiny VP uvoľnených 2,5 miliárd eur, z toho Arménsko vyčerpalo 182 miliónov, Azerbajdžan 75,5 mil., Bielorusko 41,5 mil., Gruzínsko 208 mil., Moldavsko 308 mil. a Ukrajina 389 mil. eur. Ďalšie financie idú z nástrojov iných

¹ (2014): Eastern Partnership

² (2011): Odporúčania pre vládu SR z odborného seminára „Vzťahy EÚ s tretími krajinami: Východné partnerstvo. Priority a príležitosti pre zahraničnú politiku SR“, s. 2

programov, ako Erasmus, EIDHR (European Instrument for Democracy and Human Rights), Neighbourhood Investment Facility či Horizont 2020.³

V podobe multilaterálnej dimenzie je VP fórom, kde partnerské štáty môžu diskutovať o témach, kde majú spoločný záujem, porovnávať skúsenosti a „best practices“, či spolupracovať na spoločných projektoch so zámerom naplniť ciele VP. Tieto témy a projekty spadajú pod štyri tematické platformy, v rámci ktorých pôsobia expertné panely zamerané na konkrétne sektory spolupráce. Uvedené štyri platformy sú:

- Demokracia, dobrá správa vecí verejných a stabilita, (pod ktoré spadá reforma verejnej správy, boj proti korupcii, migrácia a azylová politika, ochrana hraníc či spolupráca v rámci Spoločnej zahraničnej a bezpečnostnej politiky EÚ)
- ekonomická integrácia a konvergencia (kam spadá aj sektor dopravy)
- energetická bezpečnosť
- medzilidské kontakty (pod ktoré spadá aj sektor výskumu a inovácií).

Vrcholným fórom VP sú summity, ktoré sa konajú každé dva roky – prvý bol ustanovujúci summit v Prahe 7. 5. 2009, druhý sa konal vo Varšave v 29.-30. 9. 2011 a tretí vo Vilniuse 28.-29. 11. 2013. Štvrtý summit VP by sa mal konať v Rige v r. 2015. Okrem týchto vrcholových summitov sa raz ročne koná stretnutie na úrovni ministrov zahraničných vecí, či dvakrát ročne na úrovni vyšších štátnych úradníkov.

VP sa musí potýkať s nevôľou Ruska, ktoré má historicky silné ekonomické väzby so štátmi, ktoré sú súčasťou VP. Rusko sa tieto väzby snaží ochrániť vytvorením Eurázijského ekonomického spoločenstva, ktoré od 1. 1. 2015 bude premenované na Eurázijskú úniu. Prebieha teda vzájomná konkurencia oboch zoskupení v snahe získať na svoju stranu čo najviac štátov postsovietskeho priestoru v Európe.

3 Vilniuský summit

Zatiaľ posledný summit VP sa konal 28.-29. 11. 2013 vo Vilniuse ako súčasť litovského predsedníctva Rady ministrov EÚ. Na agende bolo parafovanie asociačných dohôd medzi EÚ a troma partnerskými krajinami, Arménskom, Gruzínskom a Moldavskom. Ukrajina asociačnú dohodu parafovala už skôr, 30. 3. 2012, a na summite sa očakával jej definitívny podpis. Ako bolo vyššie spomenuté, rokovania s Azerbajdžanom nedospeli do fázy predbežnej dohody, kým Bielorusko nespĺňa podmienky pre podpis najmä kvôli pridruženiu k ruskému projektu Eurázijského ekonomického spoločenstva a kvôli nedostatkom v politickej a ľudskoprávnej oblasti. Podobne je na tom aj Arménsko, ktoré 3. 9. 2014, niekoľko týždňov pred Vilniuským summitom ohlásilo záujem o pripojenie sa k Eurázijskému ekonomickému spoločenstvu. Tým sa vyradilo z procesu podpisu a implementácie asociačnej dohody, keďže podľa EÚ nie sú tieto dohody kompatibilné s členstvom v alternatívnych integračných organizáciách.

No najväčší súboj zvädzalo Rusko s EÚ o Ukrajinu. Týždeň pred summitom, 21. 11., Ukrajina ohlásila, že dohodu nepodpíše, kvôli nedostatočnej finančnej pomoci pre jej ekonomiku. Ukrajinská strana tvrdila, že bude potrebovať pôžičku vo výške 20 miliárd eur ročne aby splnila podmienky EÚ v oblasti ekonomickej integrácie kým EÚ bola ochotná poskytnúť pôžičku 610 miliónov eur za predpokladu, že Ukrajina dodrží prísne podmienky pôžičky od Medzinárodného menového fondu z r. 2010.⁴ Ukrajinská strana tvrdila, že dohoda by mala negatívny vplyv na obchodné vzťahy s Ruskom, a viedla by k masovej nezamestnanosti kvôli zníženej možnosti exportovať do Ruska.⁵ Ukrajinská vláda takisto odmietla prepustiť bývalú premiérku Ju. Tymošenkuvú z väzenia, čo bola jedna

³ (2013): The Eastern Partnership: The European Union and Eastern Europe.

⁴ (2013) EU summit shows no sign of reviving Ukraine deal.

⁵ (2013): Russia urged Kiev to delay key EU deal - Ukrainian PM.

z podmienok EÚ na podpis asociačnej dohody.⁶ Hoci vláda prejavila istú ochotu dovoliť expremiérke odcestovať na liečenie do Nemecka, odmietala jej úplné oslobodenie.⁷ Táto kauza bola problematickým bodom v spolupráci Ukrajiny v rámci VP už od zatknutia Tymošenkovej v r. 2011. EÚ obvinila Rusko z tlaku na Ukrajinu, ktoré na jednej strane sľubovalo pôžičku a na druhej strane hrozilo zvýšením ceny plynu obchodnými bariérami na ukrajinské výrobky, aby sa vyšlo zaplaveniu svojho trhu výrobkami z EÚ, ktoré by bez bariér prechádzali Ukrajinou do Ruska. Rusko odmietlo, že by vyvíjalo nátlak aby donútilo Ukrajinu odmietnuť podpis dohody a naopak obvinilo EÚ z vydierania Ukrajiny. Ukrajina samotná deklarovala, že usiluje o dobré vzťahy ako s EÚ tak aj s Ruskom, a má v úmysle pokračovať v zblížovaní s EÚ v prípade vyjednaní lepších podmienok. No odmietnutie asociačnej dohody vládou Ukrajiny vyvolalo protesty určitých segmentov ukrajinského obyvateľstva, ktoré viedli až k zvrhnutiu vlády prezidenta V. Janukovyča a premiéra M. Azarova. Na summite tak nakoniec parafovali dohodu len Gruzínsko a Moldavsko. Azerbajdžan podpísal s EÚ dohodu o zjednodušení vízového styku, kým s Arménskom sa EÚ dohodla na spoločnej deklarácii o pokračujúcej spolupráci.

Nová ukrajinská dočasná vláda obnovila jednania s EÚ a Ukrajina nakoniec podpísala asociačnú dohodu s EÚ v dvoch etapách – politickú časť v marci 2014 a DCFTA zároveň s Gruzínskom a Moldavskom 27. 6. 2014. Pre posledné dve zmienené krajiny vstúpili dohody do platnosti 1. 9. 2014, pre Ukrajinu boli niektoré body odložené na 31. 12. 2015.

4 Slovensko vo Východnom partnerstve

Slovensko považuje VP ja jednu zo svojich zahraničnopolitických priorít už od jeho spustenia v r. 2009, a to bez ohľadu na zmeny vlád.⁸ Podľa analytikov má pre SR zvláštny význam členstvo Ukrajiny v rámci VP. SR už dlhodobo podporuje integráciu Ukrajiny do EÚ a NATO, a presadzovala čo najrýchlejšie dosiahnutie asociačnej dohody EÚ s Ukrajinou. Príčinou okrem spoločných hraníc, teda nutnosti riešiť cezhraničný styk, je aj prítomnosť slovenských podnikateľov a investícií na Ukrajine. Veľkým podnetom dôrazu na Ukrajinu v čase spustenia VP v r. 2009 bola plynová kríza zo začiatku toho roku. Aj Národný konvent o EÚ, ktorý prebiehal v Banskej Bystrici v r. 2011, určil Ukrajinu za kľúčovú krajinu východného partnerstva pre SR. Bolo to odôvodnené prínosom, ktorý by priniesla asociačná dohoda, a teda zóna voľného obchodu s Ukrajinou, východoslovenským regiónom. Predpokladá sa, že obchod s Ukrajinou by sa niekoľkonásobne zvýšil, z čoho by profitovali predovšetkým uvedené relatívne zaostané regióny.⁹

No minister zahraničia Lajčák odmieta, že by sa SR zameriavala len na Ukrajinu.¹⁰ Slovenská diplomacia oficiálne považuje hlavný prínos VP v šírení európskych hodnôt v postsovietskom priestore. Okrem tejto etickej dimenzie vidí Slovensko svoju úlohu v napomáhaní socioekonomickej transformácie dotknutých krajín a v predávaní skúsenosti s vlastnou transformáciou. Slovensko samo seba vníma ako krajinu, ktorá vďaka bezprostrednému susedstvu s východoeurópskym regiónom môže profitovať z ekonomického, bezpečnostného či energetického hľadiska. Už v období svojho vstupu do únie sa SR zameriavala na posilnenie demokracie na vlády práva hlavne na Ukrajine a v Bielorusku, v čom pokračuje v rámci VP. V čase spustenia VP Slovensko deklarovalo za prioritné zameranie na Ukrajinu, Bielorusko a Moldavsko. Práve Moldavsko sa stalo atraktívnym

⁶ (2013): Ukraine suspends preparations for EU trade agreement.

⁷ (2013): Yulia Tymoshenko 'will be allowed to go abroad for treatment'.

⁸ DULEBA, A. – MURRAY, R. – RÁČZ, A. – ŘIHÁČKOVÁ, V. – SADOWSKI, R. (2013): *Visegrad 4 the Eastern Partnership: Towards the Vilnius Summit*. s. 25

⁹ (2011): Odporúčania pre vládu SR z odborného seminára „Vzťahy EÚ s tretími krajinami: Východné partnerstvo. Priority a príležitosti pre zahraničnú politiku SR“, s. 1

¹⁰ (2013): M. Lajčák: V programe Východného partnerstva máme viditeľné výsledky.

parterom po predčasných parlamentných voľbách v r. 2009, keď sa k moci dostala prozápadná stredopravicová koalícia. Už nasledujúci rok MZV SR zaradilo Moldavsko k prioritným krajinám pre slovenskú rozvojovú pomoc. SR napríklad pomáhalo iniciovať národný konvent o EÚ v Moldavsku v r. 2012. V rovnakej dobe, po varšavskom summite VP v r. 2011, rozvinula SR spoluprácu aj s Gruzínskom. To do istej miery nahradilo Bielorusko ako jedno z troch prioritných partnerov Slovenska vo VP.¹¹ V rámci VP tak Slovensko stále nenaplnilo potenciál vzťahov s Arménskom a Azerbajdžanom.

Okrem európskych finančných nástrojov využíva SR v rámci VP aj vlastné nástroje, z ktorých sú významné najmä dva. Ukrajina, Moldavsko a Gruzínsko sú príjemcami ODA, oficiálnej rozvojovej pomoci SR. Druhým bilaterálnym nástrojom pomoci SR pre krajiny východného partnerstva, ako aj pre krajiny západného Balkánu, je CETIR (Centre for Transfer of Integration and Reform Experience), spustený v r. 2010, ktorého cieľom je práve zdieľanie pozitívnych skúseností slovenskej transformácie financovaním prospešných projektov, ktoré majú urýchliť transformáciu v cieľovej krajine.

5 Záver

Východné partnerstvo má pre EÚ význam jednak v oblasti šírenia tzv. európskych hodnôt, a teda v šírení a upevňovaní demokracie, mieru a stability v susedstve EÚ. Nemenej dôležitá je aj ekonomická dimenzia, ktorá by ideálne mala vyrovnávať rozdiely v životnej úrovni medzi členskými a partnerskými krajinami. Treba spomenúť aj spoluprácu v sfére „low politics“, v oblastiach ako je životné prostredie, kultúrna výmena či študentská mobilita. A hoci VP nutne nepredpokladá členstvo v únii, je to najmä táto perspektíva, ktorá motivuje partnerské krajiny k reformám a zlad'ovaniu legislatívy. Rivalita s Ruskom však ukazuje, že ekonomická moc ani sila ideálov či „soft power“ EÚ nie sú dostatočnými garanciami úspechu v snahe o zblíženie krajín regiónu s Úniou. To je jednou z výziev, ktorej musí EÚ čeliť.

Pre Slovensko je kľúčovou krajinou VP Ukrajina, v prípade ktorej by najviac pocítilo úspechy či neúspechy VP. Predpokladané zvýšenie obchodu zásluhou DCFTA by mohlo viesť k hospodárskemu rastu na východnom Slovensku a teda k vyrovnávaniu regionálnych rozdielov v rámci republiky. Medzi ďalšie dôvody patria spolupráca v oblasti ochrany spoločnej hranice, migrácii, či energetike. VP poslúžilo aj ako podnet v rozvíjaní spolupráce s ostatnými partnerskými štátmi, Moldavskom a Gruzínskom. Ešte však existuje potenciál v rozvoji vzťahov s Arménskom a Azerbajdžanom.

Zoznam použitej literatúry

DULEBA, A. – MURRAY, R. – RÁCZ, A. – ŘIHÁČKOVÁ, V. – SADOWSKI, R. (2013): *Visegrad 4 the Eastern Partnership: Towards the Vilnius Summit*. [online]. Bratislava, SFPA, 2013. [Citované 30. 11. 2014]

Dostupné na internete: <http://www.sfpa.sk/dokumenty/publikacie/377>

Eastern Partnership. [online]. In: *European External Action Service*, 2014.

[Citované 30. 11. 2014] Dostupné na internete: http://eeas.europa.eu/eastern/index_en.htm

The Eastern Partnership: The European Union and Eastern Europe. [online]. In: *European External Action Service*, 20. 11. 2013. [Citované 30. 11. 2014]

Dostupné na internete: http://eeas.europa.eu/eastern/docs/eap_vilnius_ppt_201113_en.pdf

¹¹ (2012): Foreign Policy in 2012. Annual Report of the Ministry of Foreign and European Affairs of the Slovak Republic, s. 14-15

EU summit shows no sign of reviving Ukraine deal. [online]. In: *BBC*, 29. 11. 2013. [Citované 30. 11. 2014.]
Dostupné na internete: <http://www.bbc.com/news/world-europe-25134682>

Foreign Policy in 2012. Annual Report of the Ministry of Foreign and European Affairs of the Slovak Republic. [online]. In: *Ministerstvo zahraničných vecí a európskych záležitostí Slovenskej republiky*. [Citované 30. 11. 2014]
Dostupné na internete:
[http://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_5A547F3EA0069BEDC1257B58002C681A_EN/\\$File/ANGLICKY_en_VS2012_webNEW_final.pdf](http://www.mzv.sk/App/wcm/media.nsf/vw_ByID/ID_5A547F3EA0069BEDC1257B58002C681A_EN/$File/ANGLICKY_en_VS2012_webNEW_final.pdf)

M. Lajčák: V programe Východného partnerstva máme viditeľné výsledky. [online]. In: *Teraz*, 18. 5. 2013. [Citované 30. 11. 2014]
Dostupné na internete: <http://www.teraz.sk/slovensko/lajcak-europa-unia/46468-clanok.html>

Odporúčania pre vládu SR z odborného seminára „Vzťahy EÚ s tretími krajinami: Východné partnerstvo. Priority a príležitosti pre zahraničnú politiku SR“ konaného dňa 6. mája 2011 v Banskej Bystrici. [online]. In: *Úrad vlády Slovenskej republiky*, 2011. [Citované 30. 11. 2014]
Dostupné na internete: <http://www.vlada.gov.sk/odborny-seminar-vztahy-eu-s-tretimi-krajinami-vychodne-partnerstvo-priority-a-prilezitosti-pre-zahranicnu-politiku-sr/>

Russia urged Kiev to delay key EU deal - Ukrainian PM. [online]. In: *BBC*, 26. 11. 2013. [Citované 30. 11. 2014]
Dostupné na internete: <http://www.bbc.com/news/world-europe-25100127>

Ukraine suspends preparations for EU trade agreement. [online]. In: *BBC*, 21. 11. 2013. [Citované 30. 11. 2014]
Dostupné na internete: <http://www.bbc.com/news/world-europe-25032275>

Yulia Tymoshenko 'will be allowed to go abroad for treatment'. [online]. In: *The Telegraph*, 17. 10. 2013. [Citované 30. 11. 2014]
Dostupné na internete:
<http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/ukraine/10386421/Yulia-Tymoshenko-will-be-allowed-to-go-abroad-for-treatment.html>

SPOTREBA POTRAVÍN V SR PRED A PO VSTUPE DO EÚ

Leonid Raneta^a – Mykhaylo Kunychka^b

^aFakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/B, 85235 Bratislava, Slovenská republika, e-mail: raneta@euba.sk

^bFakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/B, 85235 Bratislava, Slovenská republika, e-mail: mykhaylo.kunychka@euba.sk

Vo väčšine krajín EÚ zvýšenie blahobytu vyjadreného cez hrubí domáci produkt vedie ku väčšej spotrebe základných potravín, vrátane mäsa, pričom sa znižuje ich podiel na celkových výdavkoch domácnosti. Avšak odlišné trendy sa prejavujú v Slovenskej republike, ktorá sa stala súčasťou EÚ v roku 2004. Záujmom tohto príspevku je analýza spotreby potravín v Slovenskej republike v dvoch skúmaných obdobiach – pred a po vstupe SR do EU. Ambíciou predloženého článku je poukázať na spotrebne trendy potravín ktoré mohli vzniknúť v dôsledku prijatia SR do EU v roku 2004.

Kľúčové slová: HDP, spotreba potravín, Európska únia, Slovenska republika

In most EU countries increase in wealth, expressed through gross domestic product, leads to greater consumption of basic foodstuffs, including meat, while the share of foodstuffs on total household has a decreasing tendency. Similar trends are also reflected in the Slovak Republic, which became part of the EU in 2004. The purpose of this paper is to analyze food consumption in the Slovak Republic in the two reference periods - before and after accession to the EU. The ambition of the present article is to highlight trends in the consumption of food that may arise as a result of the accession of the Slovak Republic to the EU in 2004.

Key words: GDP, food consumption, European Union, Slovak republic

JEL: E21, I3

1 Úvod

Pre Európsku úniu je charakterná vysoká úroveň ekonomického rozvoja vybudovaná na základe vnútorných procesov integrácie v takmer všetkých spoločenských oblastiach a otvorenosti hospodárstiev vonkajšiemu svetu. Síce členské krajiny EÚ sa líšia v závislosti od ich geografickej rozlohy, národného dôchodku, kultúry, obyvateľstva a pod. Tieto faktory priamo či sprostredkované ovplyvňujú spotrebu potravín a ich kvalitu vo vnútri jednotlivých európskych národných ekonomik. Blahobyť jednotlivých hospodárstiev EÚ rastie, čo ovplyvňuje aj dôvody spotreby konkrétnych potravín. Spotreba niektorých z nich sa stala nie len jednoduchou výživou ale aj predmetom zážitku, preferencií, kultúry, etiky, bezpečnosti ale aj prestíže.

Podľa Organizáciu pre výživu a poľnohospodárstvo¹ (FAO) spotreba mäsa za posledne 50 rokov sa zvýšila takmer dvojnásobne, keď v roku 1961 tento ukazovateľ predstavoval 22 kg na osobu, v súčasnosti každý obyvateľ planéty v priemere spotrebúva približne 40 kg mäsa

¹Food and Agricultural Organization of the United Nations. (2014): Food security statistics. [online]. FAO, 2014. [Citované 11. 10. 2014.] Dostupné na internete: <http://www.fao.org/economic/ess/ess-fs/en/>.

za rok. Pričom je potrebné zdôrazniť rastúcu tendenciu konzumácie práve hydiny, spotreba ktorej sa v roku 2007 zvýšila takmer trojnásobne v porovnaní s rokom 1961. Na rozdiel od hydiny značne poklesla spotreba hovädzieho mäsa (z 40 na 23%), čo pravdepodobne súvisí s rastom ceny. Rast blahobytu zvyšuje aj dopyt po mäsu.

V súčasnosti najväčšími spotrebiteľmi mäsa sú najmä štáty s vysokým ukazovateľom dôchodku na osobu a kultúrnymi tradíciami či preferenciami. Ako naznačuje FAO (2007), najviac mäsa spotrebúvajú v Luxemburgu (136 kg na osobu), USA (125), Austrálie (121), na Novom Zélande (116). Spoločným znakom týchto krajín je vysoký úroveň príjmov, ako aj podiel HDP na hlavu. Výnimku medzi prvými 20 spotrebiteľmi tvorí Argentína, ktorá ako krajina so stredným príjmom spotrebúva približne 3.6 mil. t mäsa ročne, alebo 92 kg mäsa na osobu. Vysoký ukazovateľ spotreby mäsa v Argentíne je možné zdôvodniť najmä spotrebiteľskými preferenciami, dlhou tradíciou konzumácie hovädzieho mäsa (tvorí viac ako polovicu celkovej spotreby mäsa) a relatívne nízkou cenou. Ku najväčším spotrebiteľom mäsa v rámci Európskej únie patri Španielsko (110 kg na hlavu), Rakúsko (103), Dansko (97), Irsko (94), Portugalsko (93), Taliansko (92).² Podľa slovenského štatistického úradu SR spotrebúvala len 59 kg mäsa na osobu v roku 2007, pričom tento ukazovateľ poklesol na 54 kg v roku 2013.³

Najnižší objem spotreby mäsa ukazuje India, kde každoročne spotrebúvajú približne 3 kg, pričom najväčší podiel tvorí hovädzie mäso. Hlavnými determinantmi malého objemu spotreby mäsa je nízky ukazovateľ HDP na hlavu (3800 USD) a kultúrne tradície či náboženstvo, ktoré poukazuje na preferenciu nemäsitého jedla.

Vyššie uvedené skutočnosti vyvolali otázku ako sa vyvíja situácia so spotrebou potravín v Slovenskej republike. Zároveň 10. ročne výročie vstupu Slovenska do Európskej únie umožňuje vyhodnotiť určité výsledky a trendy v tejto polohe. Logická otázka pre výskum bola: „Ako sa stravoval priemerný Slovak pred a po vstupe do Európskej únie?“

Výskum sa zameriaval na zistenie vzťahu medzi spotrebou potravín a ekonomickým vývojom Slovenskej republiky pred a po vstupe do Európskej únie. Predpoklad, že integračný proces umožní dovoz lacných a kvalitných potravín na slovenský trh vychádza teórii medzinárodných hospodárskych vzťahov. Tu môžeme spomenúť a odbúranie protekcionizmu, čo by malo viesť k nárastu importu, poklesu cien a prebytku spotrebiteľov. Ďalším naším predpokladom bolo logické očakávanie, že väčšia ponuka lacných potravín spôsobí väčší dopyt po ním a vyššiu spotrebu. Ešte jedným logickým predpokladom bolo, že ekonomicky rast by mal viesť z zvýšeniu príjmov a tým pádom s určitou elasticitou aj by mal spôsobiť aj väčšiu spotrebu potravín.

2 Súčasný stav skúmanej problematiky

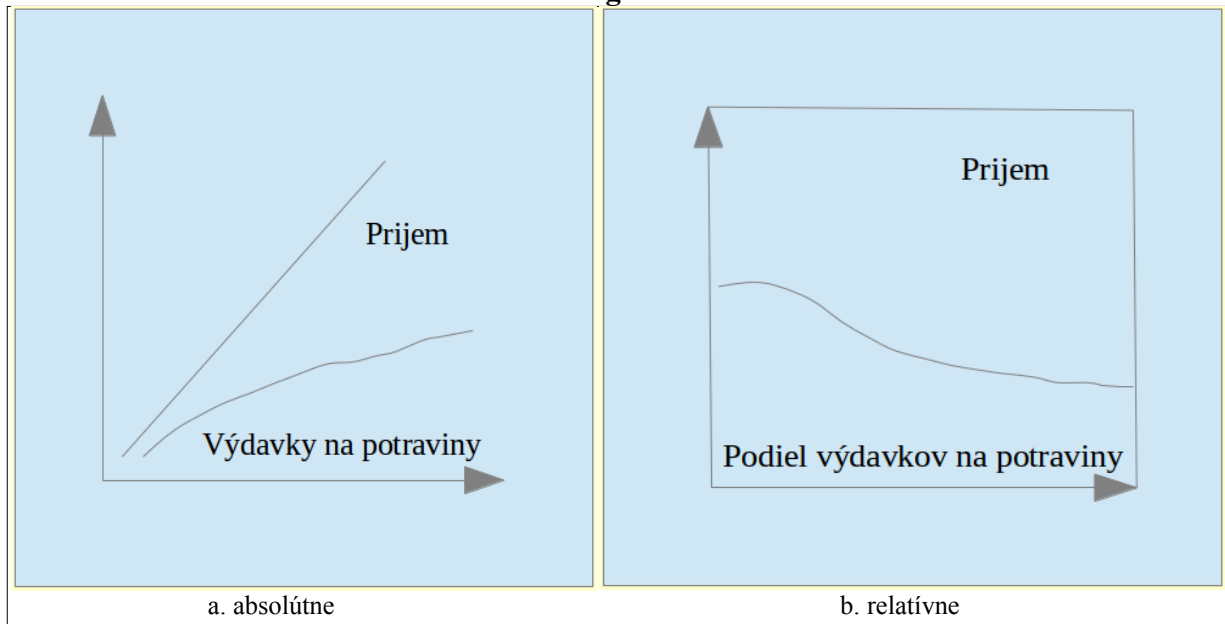
Ekonomický rozvoj je spojený s rastom životnej úrovne, čo zároveň by malo viesť aj k zlepšovaniu kvality stravovania, ako kvantitatívne tak aj kvalitatívne. Tieto predpoklady sú založené nielen na bežnej logike a pozorovaní ale aj boli formulované v 19. storočí Ernstom Engelom (Engelova krivka). Engel hovorí o štatistickom vzťahu rastu príjmov a rastom výdavkov na potraviny. Tento zákon vyjadruje pozorovanie v ekonómii a hovorí, že s rastom príjmov, podiel príjmov vynaložené na potraviny klesá, aj keď skutočné výdavky na potraviny stúpajú (pomenované podľa Ernsta Engela). Inými slovami, dôchodková elasticita dopytu potravín je medzi 0 a 1. Engelov zákon nekonštatuje, že s rastom príjmov výdavky na potraviny zostávajú bezo zmien, len hovorí o tom, že spotrebiteľia zvyšujú svoje výdavky na

²Food and Agricultural Organization of the United Nations. (2014): Food security statistics. [online]. FAO, 2014. [Citované 11. 10. 2014.] Dostupné na internete: <http://www.fao.org/economic/ess/ess-fs/en/>.

³Slovenský štatistický úrad. (2014): SLOVSTAT. [online]. Bratislava: Slovenský štatistický úrad, 2014. [Citované 11. 11. 2014.] Dostupné na internete: <http://www.statistics.sk/pls/elisw/vbd>.

potravinárske výrobky (v percentuálnom vyjadrení) menej než je ich zvýšenie príjmov (pozri graf 1).

Graf 1: Engelov zákon



Prameň: vlastne spracovanie autorov na základe zákona Engela.

Všeobecný pohľad na štáty EU15 s pohľadu vedeckej literatúry potvrdzuje práceschopnosť Engelovho zákona, napriek tomu, že európske štáty pätnástky sa odlišujú navzájom veľkosťou, výškou príjmov p. c., kultúrou, obyvateľstvom a sociálnou štruktúrou. Všetky tieto faktory majú vplyv na spotrebu potravín. Výskum Sengul H. a Sengul S. (2006) ukázal, že odlišnosti v jedálnom lístku v Európskej únii sa od 70. rokov neustále zmenšovali. Jedno z dôležitých empirických zistení autorov Sengul H. a Sengul S. (2006) bolo, že preukázali pozitívnu elasticitu medzi príjmami na jedného obyvateľa a celkovou spotrebou kalórií. Táto skutočnosť platila pre všetky štáty EU15, ako pre štáty s vysokými príjmami (Rakúsko, Nemecko), tak aj pre štáty s nižšími príjmami (Portugalsko, Grécko). Všeobecne však výskum Sengul H. a Sengul S. (2006) preukázali, že v rámci EU15 súbežne s ekonomickým rastom štátov sa homogenizovala spotreba potravín a regionálne osobitosti štruktúr sa zmenšovali (od 1970 do 2000). Homogenizácia prebiehala nielen z pohľadu množstva kalórií na jedného obyvateľa (stabilizácia mierne nad 3 tis. Kal/p.c./deň) ale aj samotná podielová štruktúra spotrebného balíku potravín v EU15 sa zblížovala. Rovnice sa zapisujú kurzívou v editore Microsoft Word a číslujú sa pri pravom okraji. Od predchádzajúceho aj nasledujúceho textu sú oddelené voľným riadkom.

3 Ciele a metodológia

Cieľom autorov bolo vyhodnotiť súčasnú situáciu v oblasti spotreby potravín v Slovenskej republike pred a po vstupe do Európskej únie. Parciálnymi cieľmi bolo identifikácia tendencií, ktoré existujú v spotrebe jednotlivých druhov potravín a ich komparatívna analýza. Ďalším parciálnym cieľom bolo overiť hypotézy, ktoré boli nastavené vychádzajúc z teoretických východísk:

1 Hypotéza: vzhľadom na Engelov zákon, očakávame že s rastom ekonomiky rástol aj blahobyt obyvateľstva, čo viedlo k skvalitneniu jedálneho lístku priemerného obyvateľa Slovenskej republiky (podobne ako to bolo v štátoch EU15).

2 Hypotéza: ekonomický rast po vstupe do EU viedol k zvýšeniu spotreby potravín priemerného občana Slovenskej republiky.

Na naplnenie stanovených cieľov boli vybrane metódy analýzy časových rádov ako je lineárna regresia. Táto jednoduchá metóda umožní identifikovať závislosti medzi spotrebou jednotlivých potravín a vývojom HDP p. c. Slovenskej republiky:

$$C_t = b_0 + b_1 * GDP_t + e_t, \quad (1)$$

kde C je spotreba vybraných druhov potravín na osobu v konkrétnom roku t, GDP je HDP per capita v roku t. Vychádzajúc z Engelovho zákona sme nastavili Hypotézu 1 a očakávame, že regresná analýza ukáže pozitívnu elasticitu medzi príjmami p. c. a spotrebou potravín na jedného obyvateľa.

Údaje ohľadom spotreby jednotlivých potravín a HDP boli čerpané zo Štatistického úradu slovenskej republiky z databázy SLOVSTAT. Časový úsek bol limitovaný dostupnosťou údajov od roku 1993 do roku 2013, čo umožnilo porovnanie údajov pred a po vstupe SR do EÚ.

4 Trendy spotreby potravín v SR v období do a po vstupe do EÚ

Na základe údajov o spotrebe vybraných druhov potravín bolá zostavená Tabuľka 1. Výbrane boli, s pohľadu autorov, najdôležitejšie druhy potravín, ktoré sú najčastejšie nakupované spotrebiteľmi.

Tabuľka 1: Spotreba vybraných druhov potravín na Slovensku v období rokov 1993-2013

Rok	Mäso spolu	Mäso hov.	Mäso brav.	Hydina	Ryby spolu	Mlieko a mliečne výrobky	Syry spolu	Chlieb	Cestoviny	Zemiaky	Zelenina
1993	64,9	14,9	36,2	11,8	3,8	170,6	4,9	50,4	4,6	89	108,3
1994	63,9	13,7	36,4	11,9	4,1	165,7	5,2	50,1	4,2	74,2	107,3
1995	63,7	11,8	36,8	13,4	4,1	162,4	5,7	50,5	4,5	74,3	105,8
1996	65	11,6	37,3	14,4	4,1	162,1	6	48,1	4,4	78,4	106,3
1997	66,1	11,7	37,2	15,5	4,5	161,8	6,3	55	5	78,6	107,4
1998	65,9	11,4	36,9	16	4,7	162,5	6,1	52,8	4,8	75,2	108,1
1999	65	10,2	35,9	17,4	4,2	161,4	6,1	53	4,9	71,7	108,7
2000	60,9	9,1	33,1	17,1	4,3	160,2	5,7	50,2	5,2	68,1	94,2
2001	58,7	6,9	31,8	18,5	4,5	161,8	6,3	48,6	5,8	64,3	80,5
2002	59,7	6,7	31,3	20,1	4,4	166,2	6,9	48,4	5,9	74,8	77,3
2003	61,5	6,8	32,3	20,7	4,2	158,3	7,2	47,5	5,5	66,3	80,9
2004	60,1	6,2	31,9	20,4	4,4	153,3	6,3	46,4	5	64,2	89,9
2005	61,6	6,2	32,9	21,1	4,4	154,6	6,9	45,8	5,2	60,3	86,7
2006	61,1	5,3	32,2	22,3	5,1	152,4	7,5	42,5	6,4	58,6	88
2007	59	5,3	32,2	19,9	4,7	153,4	7,8	41,7	6,3	58,7	88,4
2008	58,2	4,9	32,3	19,3	4,9	153	7,3	41,5	6,3	55,1	100,6
2009	58,7	4,3	32	20,7	4,6	153,8	7,8	41,6	7	53,8	102,5
2010	55,8	4,3	30,8	19	5,1	162,8	7,8	40,1	6,8	47,6	94,6
2011	56,3	3,7	31,6	19,9	4,7	156,9	8,4	39,4	7,4	49,5	100,6
2012	52,5	3,6	30	17,7	4,8	158,6	8	38,1	7,5	48	100,9
2013	54,1	4,2	31,6	17,2	5	157,4	9,3	38,6	7,8	47,4	106,1

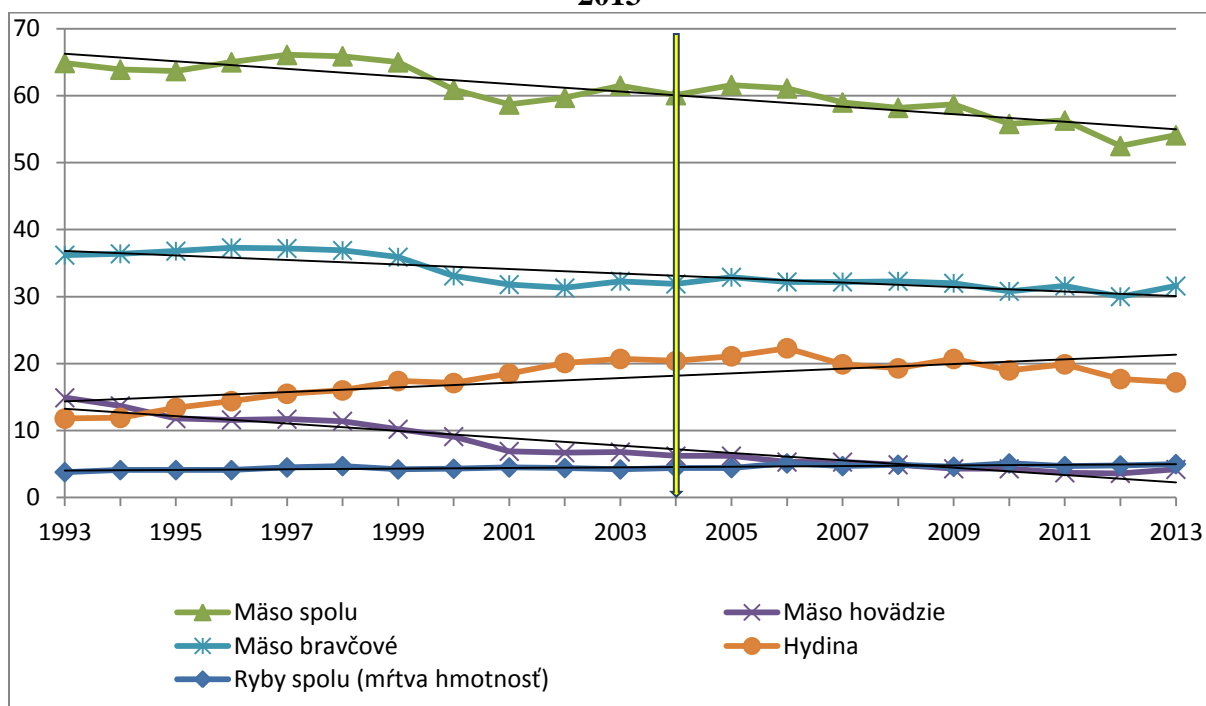
Pozn.: Všetky údaje sú uvedené v kilogramoch na osobu.

Prameň: vlastne spracovanie autorov na základe údajov štatistického úradu SR.

Z údajov je možné vidieť, že v mnohých prípadoch je ľahko identifikovateľný klesajúci trend. Pre autorov článku bolo prekvapením, že počas dvadsiatich rokov pretrvával klasický trend v spotrebe halvých potravín (mäso, zelenina, mlieko). Ďalším prekvapením bolo zistenie, že okrem poklesu celkovej spotreby mäsa zároveň je vidieť presun spotreby od drahšieho mäsa (hovädzieho, bravčového) k lacnému (hydine). Tieto skutočnosti boli prekvapivé pretože bol predpoklad, že zmeny v ekonomickej konjunktúre sa premietnú aj na spotrebu potravín.

Na základe Tab. 1 boli vytvorené nasledujúce grafy aby pri pomoci grafickej analýzy sledovať tendencie a zmeny v spotrebe potravín na jedného obyvateľa pred a po vstupe do EÚ v roku 2004.

Graf 1: Spotreba vybraných druhov mäsa a ryby na Slovensku v období rokov 1993-2013



Pozn.: Všetky údaje sú uvedené v kilogramoch na osobu. Žltá čiara ukazuje dátum vstupu SR do Európskej únie.
 Prameň: vlastne spracovanie autorov na základe údajov štatistického úradu SR.

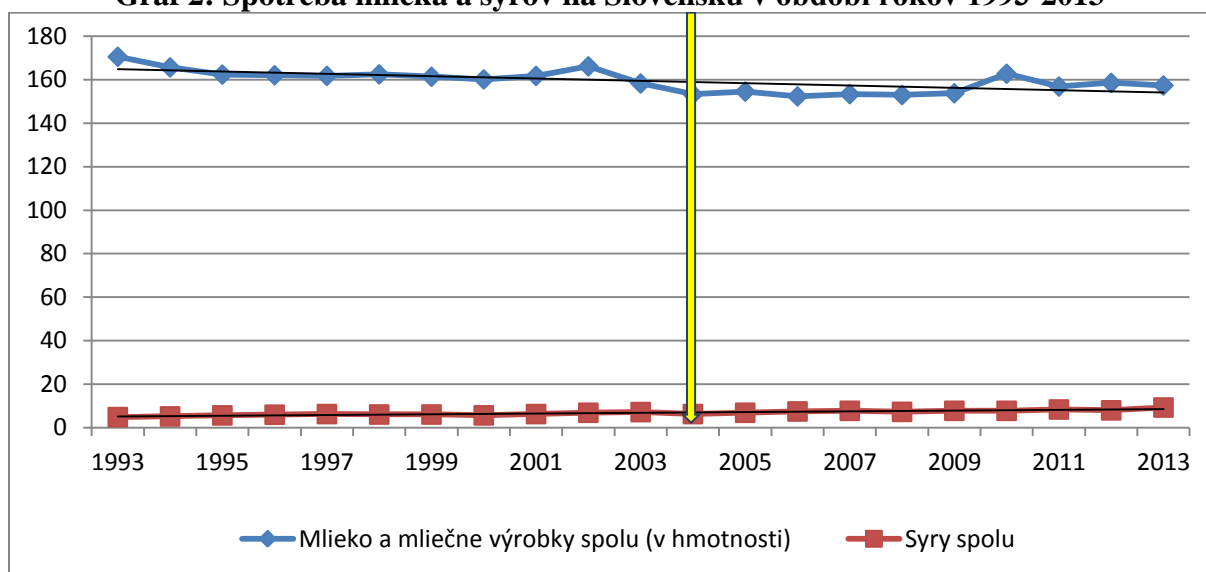
V prípade spotreby mäsa tendencia je očividná – klesajúca. Pritom bez ohľadu na vstup do EÚ pokles spotreby mäsa na jedného obyvateľa pokračoval (pozri Graf 2 líniu trendu Mäso spolu). Určitý nárast v prípade mäsa hydiny bol prítomný do vstupu do EÚ ale od roku 2006 táto tendencia sa premenila na pokles, čo nemôžeme odôvodniť svetovou hospodarskou a finančnou krízou, pretože klesajúca tendencia bola prítomná ešte pred rokom 2009.

Podobná situácia je aj v prípade spotreby mlieka na jedného obyvateľa, kde bez ohľadu na ekonomickú konjunktúru alebo vstup do EÚ pokračovala tendencia poklesu spotreby (zo 170 kg na 157 kg).

Veľmi razantný pokles môžeme pozorovať v prípade zemiakov, ktorých spotreba sa znížila takmer dvojnásobne. Celkovo spotreba zeleniny za dvadsať rokov sa takmer nezmenila. V 90. rokoch minulého storočia spotreba sa pohybovala mierne nad 100 kg na hlavu a v 2013 ukazoval tento údaj podobné hodnoty.

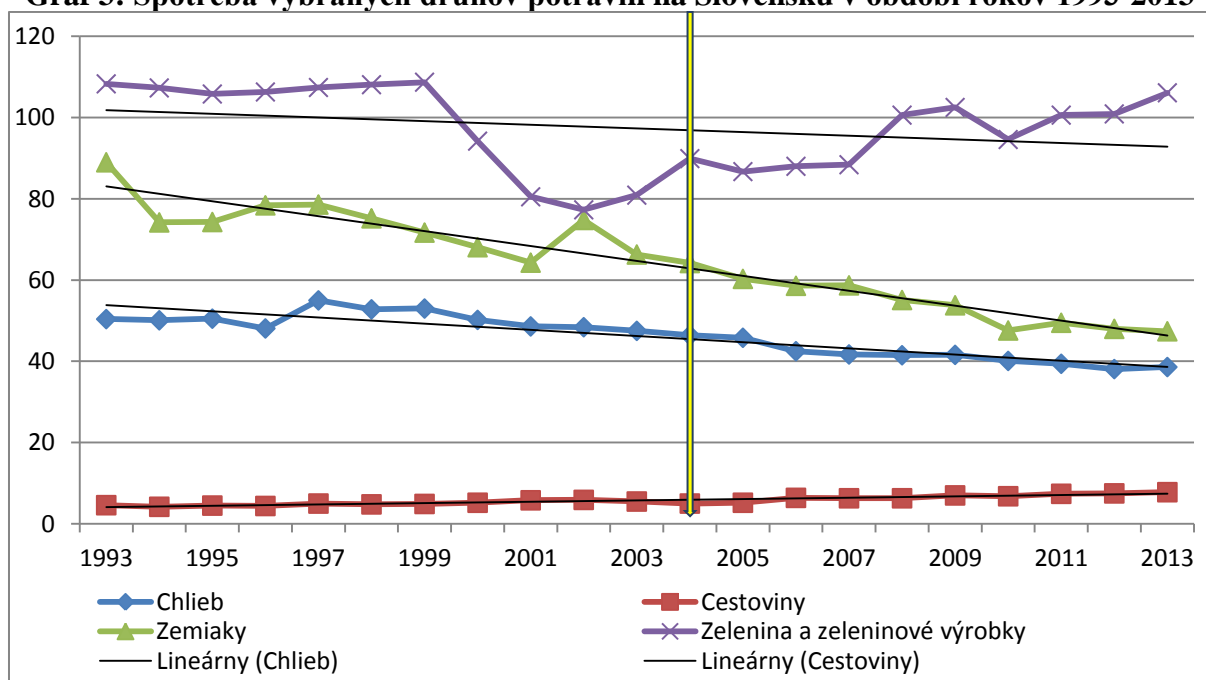
Jednoznačne je možné hovoriť o náraste spotreby cestovín, ktoré však nepredstavujú najobľúbenejšiu stravu keďže ich spotreba sa pohybuje na úrovni 7,8 kg na jedného obyvateľa ročne.

Graf 2: Spotreba mlieka a syrov na Slovensku v období rokov 1993-2013



Pozn.: Všetky údaje sú uvedené v kilogramoch na osobu. Žltá čiara ukazuje dátum vstupu SR do Európskej únie.
 Prameň: vlastne spracovanie autorov na základe údajov štatistického úradu SR.

Graf 3: Spotreba vybraných druhov potravín na Slovensku v období rokov 1993-2013



Pozn.: Všetky údaje sú uvedené v kilogramoch na osobu. Žltá čiara ukazuje dátum vstupu SR do Európskej únie.
 Prameň: vlastne spracovanie autorov na základe údajov štatistického úradu SR.

5 Empirické výsledky

Zisťujeme, či existuje závislosť medzi spotrebou vybraných druhov potravín a hrubým domácim produktom na hlavu (HDP na osobu) v rámci skúmaného členského štátu EÚ – Slovenskej republiky. Závislými premennými sú 11 druhov potravín, resp. ich spotreba (3 druhy mäsa, ryba, mlieko, syry, chlieb, cestoviny, zemiaky a zelenina). V jednotlivých regresných funkciách nezávislou premennou je HDP na obyvateľa. Predpokladáme, že v dôsledku rastu blahobytu (vyjadreného pomocou HDP na obyvateľa) sa bude zvyšovať spotreba potravín.

V dôsledku uplatnenia jednoduchej regresnej analýzy sme dostali 11 regresných funkcií. Pre overenie vhodnosti použitého modelu resp. regresnej funkcií používame F test, alebo tzv. *Significance F* (P-hodnota). Na základe tab. 1 je možné registrovať významnosť 10 modelov, keďže P hodnota je nižšia ako 0,05 (***) a (**). Regresná funkcia ktorá poukazuje na vzťah spotreby zeleniny a HDP na osobu je štatistický nevýznamný (P-hodnota > 0,05). Pre ostatne 10 modelov je možné konštatovať ich správne zvolenie.

Tabuľka 1: Výstup regresnej analýzy pre jednotlivé závislé premenne

Závislá premenná	Coefficient	Std. Error	p-value	R ²
Mäso spolu	-0,000546771	8,31E-05	***	0,695105
Mäso hovädzie	-0,000503046	7,38E-05	***	0,709686
Mäso bravčové	-0,000287274	6,67E-05	***	0,494269
Hydina	0,000265204	0,000100057	**	0,269941
Ryba	4,65E-05	8,79E-06	***	0,595506
Mlieko	-0,000522504	0,000149766	***	0,390474
Syry	0,000167704	1,97E-05	***	0,792289
Chlieb	-0,00081332	7,05E-05	***	0,874992
Cestoviny	0,000166319	1,86E-05	***	0,807466
Zemiaky	-0,00182832	0,000187123	***	0,834012
Zelenina	-2,22E-05	0,000401167		0,000161

Pozn.: Nezávislá premenná – HDP na obyvateľa. Počet pozorovaní predstavuje 21. ***, ** zodpovedajú úrovne štatistickej významnosti 99% resp. 95%. Všetky modely zahrňujú aj konštantu, ktorá nie je uvedená v tabuľke.

Prameň: výstup štatistického softvéru Gretl 1.9.

V prípade tohto výskumu *R Square* (koeficient determinácie) ukazuje, ako zvolená regresná priamka vysvetľuje variabilitu spotreby jednotlivých druhov potravín. Vo všeobecnosti hodnoty nižšie 0,4 sa považujú za slabé, 0,4 až 0,6 za stredne a hodnoty viac ako 0,6 za silne. Silne hodnoty koeficienta determinácie je možné sledovať pre objasnenie variability spotreby mäsa spolu (70 %), bravčového mäsa (70 %), syrov (79 %), chleba (87 %), cestovín (81 %) a zemiakov (83 %) (pozri tab. 1). Stredne hodnoty koeficienta determinácie je možné sledovať pre objasnenie variability spotreby bravčového mäsa (50 %) a ryby (60 %). Slabé hodnoty ukazujú premenne, ako hydina (27 %) a mlieko (40 %).

Koeficienty elasticity jednotlivých regresných funkcií je možné zhruba rozdeliť do dvoch skupín, to jest koeficienty s pozitívnymi alebo negatívnymi hodnotami. Väčšina koeficientov (7) poukazujú na negatívny vplyv rastu HDP *per capita* na spotrebu vybraných druhov potravín (mäso spolu, hovädzie mäso, bravčové mäso, mlieko, chlieb, zemiaky, zelenina). Ostatná časť koeficientov disponuje kladnými hodnotami (pozri tab. 1).

6 Záver

Na záver je možné konštatovať zmiešané výsledky. Uvedené grafy poukazujú na úmerný pokles spotreby takmer všetkých vybraných druhov potravín. Výnimku v klesajúcom trende predstavuje len spotreba syrov, hydiny a cestovín. Rastúci trend konzumácie týchto druhov potravín potvrdzuje aj uskutočnená regresná analýza. Všetky 3 koeficienty elasticity sú kladne na úrovni spoľahlivosti 95 až 99 %.

Na základe uskutočnených regresnej a vizuálnej analýz je možné registrovať celkový pokles objemu spotreby potravín po vstupe Slovenskej republiky do EÚ. Rastúci trend spotreby po roku 2004 ukázali len niektoré druhy potravín, ktoré je možné zaradiť do menej kvalitnej skupiny, to jest hydina a cestoviny. Klesajúci trend zaznamenala spotreba hovädzieho mäsa, ktoré sa považuje za viac kvalitný druh potravín (záporný koeficient elasticity s 99% intervalom spoľahlivosti).

Uskutočnenou vizuálnou a regresnou analýzou vyvraciam prvú a druhú hypotézu. V prípade SR, s rastom blahobytu (vyjadreného cez HDP na osobu) kvalita spotrebovaných potravín poklesla, čo je v rozpore z prvým predpokladom. Po druhé, poklesla aj celková spotreba potravín, čo poukazuje na nepotvrdenie druhej hypotézy.

Zoznam použitej literatúry

FAO. (2014): Food security statistics. [online]. FAO, 2014. [Citované 11. 10. 2014.] Dostupné na internete: <http://www.fao.org/economic/ess/ess-fs/en/>.

SENGUL, H. – SENGUL, S. (2006): Food consumption and economic development in Turkey and European Union countries. In: Applied Economics, 2006. ISSN 1466-4283.

SŠÚ. (2014): SLOVSTAT. [online]. Bratislava: Slovenský štatistický úrad, 2014. [Citované 11. 11. 2014.] Dostupné na internete: <http://www.statistics.sk/pls/elisw/vbd>.

TIMMER, C. P. – FALCON, W. P. – PEARSON, S. R. (1983): Food policy Analysis. Baltimore: Johns Hopkins University Press. p. 43. ISBN 0-8018-3072-9.

ZMENY V DAŇOVEJ LEGISLATÍVE A ICH VPLYV NA EKONOMIKU SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Zuzana Vincúrová

Fakulta ekonómie a podnikania, Paneurópska vysoká škola, Temetínska 10, Bratislava, e-mail: zuzana.vincurova@paneurouni.com

Slovenská republika je členom Európskej únie po dobu 10 rokov. Počas tejto doby boli v Slovenskej republike vykonané zmeny v ekonomickej, politickej a právnej oblasti. Po vstupe do EÚ bola upravená aj daňová legislatíva, ktorá mala vplyv aj na vývoj v ekonomike. Proces harmonizácie daní v rámci EÚ je jedným z najkomplexnejších procesov konvergencie. Registrujeme dva hlavné protichodné pohľady na tieto otázky a to vedenie daňovej konkurencie v rámci spoločenstva a ich daňovej harmonizácie. V rámci daní boli vykonané zmeny v systéme, ale nie všetky zmeny boli spôsobené procesom európskej daňovej harmonizácie. Zmeny v daňovej oblasti priamo viedli k vývoju HDP.

Kľúčové slová: daňová politika, daňová kvóta, HDP

Slovak Republic is a member of the European Union for 10 years. During this time the Slovak Republic were carried out changes in economic, political and legal. After the entry of Slovakia into the EU were adjusted tax laws. That amendment impacted the development of the economy. The process of tax harmonization within the EU is one of the most complex the convergence process. We register two main opposing views on this issues - maintaining tax competition and intra-Community tax harmonization. Within the tax system changes have been made, but not all changes were caused by the European tax harmonization process. The changes in the tax area directly resulted in the development of GDP.

Key words: tax policy, tax quota, GDP

JEL: E20,H32,H71

1 Úvod

Vstupom Slovenskej republiky do Európskej únie sa otvorili zahraničné trhy pre podnikateľské subjekty, čo vyvolalo požiadavku na úpravu niektorých legislatívnych noriem. Medzi najdôležitejšie zmeny možno zaradiť zmeny v daňovej legislatívne, nakoľko príjem z daní predstavuje najdôležitejšiu zložku štátneho rozpočtu.

Zmeny, ktoré boli v daňovej legislatíve vykonané súviseli s daňovou harmonizáciou a legislatívou EU, ale aj so zmenami vyplývajúci s vývoja ekonomiky Slovenska. Cieľom je porovnať vývoj v Slovenskej republike z pohľadu daňovej legislatívy a ich vplyvu na HDP, v porovnaní s krajinami EU. Bližšie sa zamerat' na krajiny V4 v porovnaní so Slovenskom od roku 2004 do roku 2013 prostredníctvom matematických metód a komparácie.

Dane a daňová politika predstavuje nástroj pomocou ktorého dochádza k ovplyvňovaniu vývoja v ekonomike, kde sú definované základné ciele zdanenie. „Dva základné druhy cieľov zdanenia z pohľadu úrovne zamerania daňovej politiky predstavujú:“ (Harumová, Kubátová, 2006, s.17)

- Fiškálne ciele predstavujú ciele vlády na zabezpečenie dostatočného daňového výnosu potrebného na krytie štátnych výdavkov. Vláda potrebuje dostatok finančných prostriedkov na plnenie všetkých úloh štátu.
- Mimo fiškálne ciele, predstavujú využívanie daňovej politiky štátu ako nástroja hospodárskej a sociálnej politiky. Mimo fiškálnymi cieľmi vlády môže byť sociálna podpora, podpora určitých regiónov, ochrana životného prostredia, podpora vedecko-technického rozvoja, podpora podnikania, podpora investovania, podpora určitých druhov výroby a pod.

„Za najzložitejšie koncipovateľné ciele daňovej politiky sa považujú ciele v dlhodobom horizonte, pretože daňová politika je závislá od cieľov ekonomickej a fiškálnej politiky a ciele týchto politík sa menia relatívne často. Typickejšie sú strednodobé ciele daňovej politiky. Základných strednodobých cieľov daňovej politiky by nemalo byť príliš veľa a mali by byť v súlade s cieľmi ostatných politík.“ (Petrenka, 2003, str.41)

Pri koncipovaní daňových politík je potrebné vychádzať z daňových princípov a zásad. Vývoj v ekonomike ovplyvnil aj daňové princípy a zásady, ktoré prešli zložitým vývojom podobne ako dane samotné. Vývoj daňovej teórie ako aj zásad a princípov zdaňovania je obsiahnutý v prácach osobností ekonomickej a daňovej teórie, ktoré prispeli k súčasnému stavu daňovej problematiky. (Široký, 2003). Daňové princípy sa vyvíjali podobne ako samotná daňová teória a odrážali požiadavky na daňovú sústavu v danom historickom období. Základ teórie zdanenia bol formulovaný A. Smithom do štyroch princípov zdanenia: (Harumová, Kubátová, 2006)

- Princíp spravodlivosti
- Princíp určitosti
- Princíp pohodlnosti
- Princíp efektívnosti

Tieto princípy zdanenia predstavujú základ formovania daňového systému. Zdaňovanie príjmov je závislé od výšky daňového zaťaženia, ktoré možno chápať ako percento daní z daňového základu.

2 Meranie daňové zaťaženie

„Rozvoj podnikateľskej sféry vo veľkej miere závisí od posilnenia váhy nezdanených dôchodkov ako hlavného nástroja ekonomického rastu. Zníženie daňového zaťaženia by malo viesť k vyššej pracovnej a podnikateľskej aktivite. (Harumová, 2002, s.26)

„Na meranie daňového zaťaženia v krajinách OECD sa využívajú rôzne metódy, ako sú:“ (Harumová, 2002, s.26)

- **Nominálne daňové sadzby-** sú „zákonné“ daňové sadzby, ktoré nemajú komplexnú vypovedaciu schopnosť
- **Podiel daní na HDP-** predstavuje percentuálny podiel daní z hrubého domáceho produktu
- **Priemerné daňové sadzby-** používajú sa najmä na analýzu daňového zaťaženia podnikateľského sektora ako celku a zohľadňujú aj vplyv úľav na daniach pri investovaní, daňové úvery, zvýhodnené odpisovanie, daňové plánovanie a iné faktory určujúce konečnú daňovú povinnosť
- **Hraničné účinné daňové sadzby-** stanovujú sa výpočtom rozdielu, ktorý vytvára zdanenie medzi návratnosťou pred zdanením a po zdanení. Zohľadňuje pritom nominálne daňové sadzby a základné pravidlá na určovanie daňových odpočtov a daňových úverov.

„Makroekonomické rámce rozpočtového hospodárenia vymedzuje dynamika rastu HDP- osobitne pridanej hodnoty, miery inflácie i miery nezamestnanosti. Hodnotenie daňového zaťaženia prostredníctvom podielu daní k HDP, ktorý dáva len obmedzené informácie o daňovom zaťažení fyzických a právnických osôb.“ (Harumová, Kubátová, 2006, s.65).

Daňová kvóta, alebo tiež **Chyba! Nenašiel sa žiaden zdroj odkazov.** hovorí, koľko z každej menovej jednotky novo vytvorenej hodnoty sa vyberie ako daň a predstavuje podiel daní na hrubom domácom produkte krajiny. (Kubátová, 2009) Daňová kvóta I. je podiel z výnosu všetkých vybraných daní na hrubom domácom produkte.

$$Q_{T_1} = \frac{Y_T}{GDP} \times 100[\%] \quad (1)$$

Pričom:

Q_{T_1} - daňová kvóta

Y_T - výnos z vybraných daní

GDP - hrubý národný produkt.

V praxi členíme daňovú kvótu na:

„Daňovú kvótu II. predstavuje podiel na HDP, kde okrem daní započítané aj iné povinné nedaňové platby ako sú clo, dovozná prirážka, poistné. Najlepšiu vypovedaciu schopnosť má súhrnná daňová zaťaženosť, ktorú dostaneme súčtom daňovej kvóty I. a II.“ (Harumová, Kubátová, 2006, s.66)

$$QT_2 = \frac{Y_T \pm IS \pm C \pm D}{GDP} \times 100[\%] \quad (2)$$

Pričom:

QT - daňová kvóta II. ,

Y_T - je výnos z vybraných daní,

IS - poistné na sociálnom a zdravotnom zabezpečení,

C - poplatky,

D - clo,

GDP - hrubý národný produkt.

3 Vývoj daňových kvót v SR (2004 – 2013)

Reforma daňového systému v roku 2004 znížila podiel priamych daní na HDP. Nižší výber priamych daní bol spôsobený výrazným poklesom sadzieb daní z príjmov. Tento výpadok bol však kompenzovaný výberom nepriamych daní (DPH, spotrebné dane), nakoľko tu boli sadzby dane zvýšené, čím sa daňové bremeno prenieslo z priamych na nepriame dane.

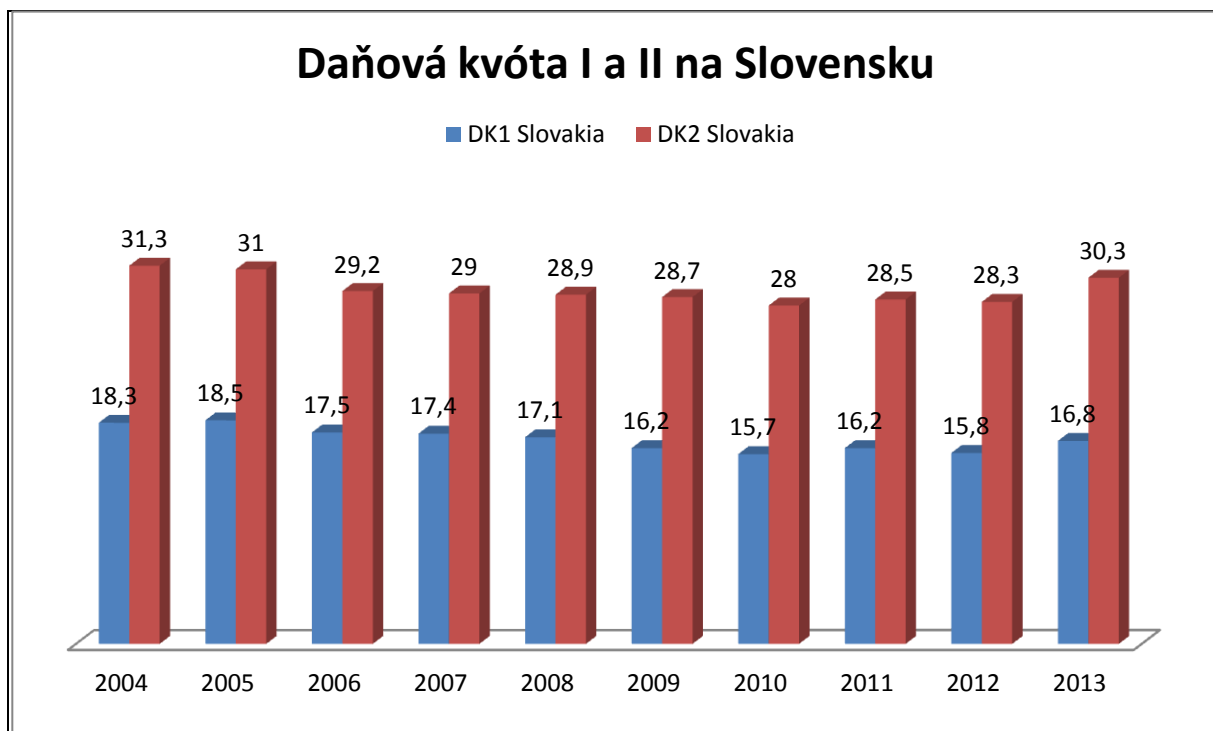
Za potrebné sme si stanovili venovať sa aj nepriamemu zdaneniu a to hlavne daní z pridanej hodnoty. Zavedením relatívne nízkej rovnej dane sa predpokladala nižšia absolútna suma vybraných priamych daní. Straty na príjmoch sa preto kompenzovali zvýšením príjmov z nepriamych daní generovaných vyššími sadzbami nepriamych daní, ako súčasť reformy.

Pred reformou malo Slovensko štandardnú sadzbu dane z pridanej hodnoty vo výške 20% a zníženú sadzbu vo výške 14%. Súčasťou reformy bolo, že znížená DPH sa úplne zrušila a od 1. januára 2004 bola zavedená jednotná 19% sadzba dane pre všetky tovary a služby. V čase zavedenie reformy od 1.1.2014 sa ale sadzba DPH zvýšila zo 14% na 19% t.j.

o 5% na všetky potraviny a aj lieky. Okrem generovania zvýšených daňových príjmov, zjednotenie sadzieb DPH eliminuje aj ekonomické deformácie a nedostatky spojené s rozdielnym zdaňovaním spotreby rôznych tovarov. Existencia znížených sadzieb DPH bola zvyčajne zdôvodnená nefiskálnymi argumentmi. Predpokladalo sa, že znížené sadzby DPH povedú k dosiahnutiu nefiskálnych cieľov. Existuje však množstvo dôkazov, ktoré vážne spochybňujú argument, že znížené sadzby DPH skutočne podporujú splnenie takýchto cieľov, napriek nedostatkom, ktoré predstavujú. V dôsledku toho sa slovenská vláda rozhodla nahradiť tieto neefektívne nástroje fiškálnej politiky cieľovými nástrojmi priamo v konkrétnych oblastiach politiky, ako sú sociálna politika a zdravotná starostlivosť.

Daňová reforma tiež zahŕňala novely zákonov o spotrebných, ktoré nadobudli platnosť 1. augusta 2003. Novely zvýšili sadzby spotrebných daní týchto druhov výrobkov. Zvýšením sadzieb spotrebných daní z tabakových výrobkov došlo k harmonizácii slovenského zákona s príslušnými smernicami EÚ skôr, ako sa očakávalo v Zmluve o pristúpení Slovenska do Európskej únie. Zákon o spotrebnej dani z liehu zaviedol prísnejšie podmienky pre výrobcov liehu a liehovín a daňovým sklodom, čo by malo zabrániť daňovým únikom a zvýšiť výber daní.

Graf 1: Daňová kvóta I a II na Slovensku



Prameň: Eurostat, vlastné spracovanie

Z priloženého grafu je zrejmé, že v roku 2004 nastal pokles daňovej kvóty do roku 2010, kde dosahovala najnižšiu hodnotu. V súčasnosti je vo výške 30,3% z HDP podľa metodiky ESA 2010, čo predstavuje úroveň daňového zaťaženia podobnú ako v roku 2006. Uvedený stav je možné zdôvodniť daňovou reformou, novelou zákona o dani z príjmov a opatreniami, ktoré na jednej strane predstavujú pomoc podnikateľským subjektom, avšak na druhej strane predstavujú zdroj príjmov na krytie deficitu a dlhu. V roku 2004 daňová reforma bola súčasťou širšieho reformného programu, ktorý obsahoval aj reformu verejných financií, sociálnu a dôchodkovú reformu, reformu trhu práce, reformu zdravotníctva a reformu verejnej správy. Úspešná realizácia tohto ambiciózneho reformného programu viedla k tomu, že Slovensko sa stalo jednou z najrýchlejšie rastúcich európskych ekonomík. (Ivan Mikloš et al.,

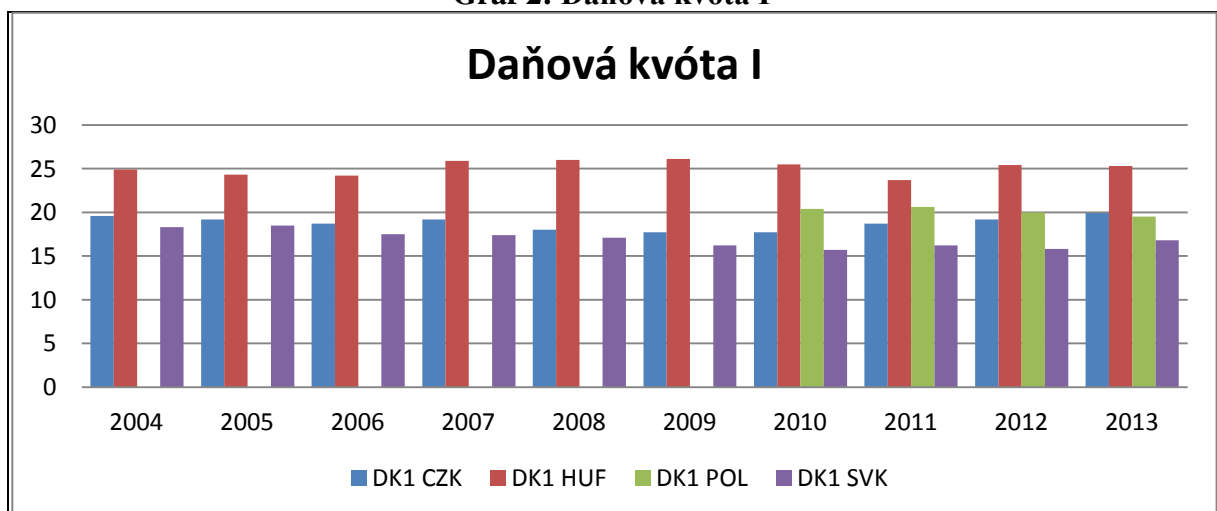
2005) Daňovou reformou od roku 2014 nastali úpravy v podobe zavedenie rovnej sadzby dane z príjmov, tak pre právnické aj pre fyzické osoby na úrovni 19% (predtým fyzické osoby 5 pásiem od 10% do 38%, právnické osoby 25% plus množstvo výnimiek a špeciálnych sadzieb). Boli zjednotené sadzieb DPH na úrovni 19% (predtým 14% a 20%), zrušila sa daň z dividend a daň z darovania, dedičstva a prevodu a prechodu nehnuteľností. Taktiež sa odstránila väčšina výnimiek, odpočítateľných položiek, špeciálnych režimov a špeciálnych sadzieb. Novelou účinnou od roku 2013, kedy boli príjmy rozdelené na tzv. aktívne a pasívne príjmy, pričom príjem z prenájmu bol zadefinovaný ako pasívny príjem už nie je možné za zdaňovacie obdobie roka 2013 uplatniť žiadne paušálne výdavky. Je možné uplatniť preukázateľné výdavky a viesť pritom evidenciu o príjmoch a výdavkoch, majetku a evidenciu o zásobách, pohľadávkach a záväzkoch. Z titulu §9 odst.1., písm. g. súčasného zákona je pri príjme z prenájmu oslobodená čiastka 500,- Eur. (Zákon č. 595/2003Z.z. o dani z príjmov §6 odst.3 a §9 odst.1, písm. g)

Reforma daňového systému a naviazanie maximálnych vymeriavacích základov na platenie sociálnych odvodov na vývoj priemernej mzdy v ekonomike majú najväčšiu zásluhu na stabilizácii daňového zaťaženia po roku 2004.

4 Vývoj daňových kvót v krajinách V4 (2004 – 2013)

V porovnaní s krajinami V4 je Slovenská republika, stále krajina s najnižšou daňovou kvótou v rokoch 2004 až 2013. Podľa vývoja daňovej kvóty možno v poslednom období badať mierne rastúcu tendenciu, ktorá je spôsobená opatreniami týkajúcimi sa odstránenia finančnej a hospodárskej krízy. Najvyššiu úroveň daňovej kvóty dosahuje počas celého sledovaného obdobia Maďarsko, ktorá dosahuje úroveň okolo 25% z HDP podľa metodiky ESA 2010. Česká republika dosahuje počas sledovaného obdobia úroveň okolo 20% z HDP podľa metodiky ESA 2010, pričom najnižšiu úroveň dosiahla v roku 2009 a 2010 a to 17,7% z HDP podľa metodiky ESA 2010. Za Poľsko boli dostupné údaje len za roky 2010 až 2013, pričom úroveň daňovej kvóty I počas sledovaného obdobia dosahovala úroveň 20% z HDP podľa metodiky ESA 2010.

Graf 2: Daňová kvóta I

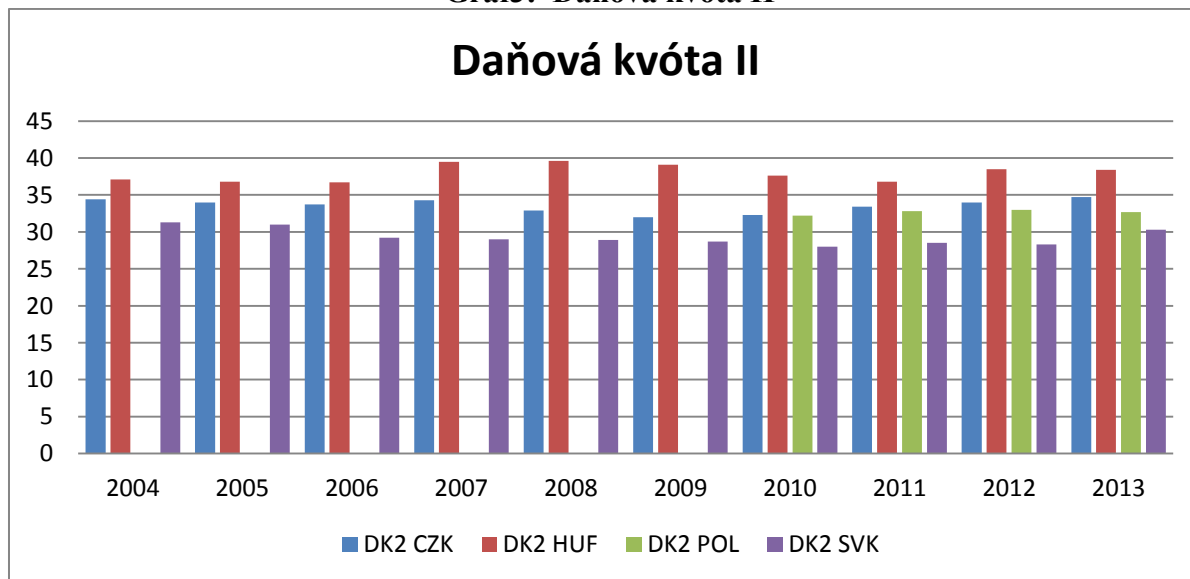


Prameň: Eurostat, vlastné spracovanie

Pri porovnaní daňovej kvóty II, ktorá obsahuje odvody už v porovnané krajín V4 neexistujú významné rozdiely okrem Maďarska. V Maďarsku dosahuje najnižšiu úroveň daňovej kvóty II v roku 2006 vo výške 36,7% z HDP a najvyššiu úroveň v roku 2008 vo výške 39,6% z HDP podľa metodiky ESA 2010. V súčasnosti sa pohybuje na úrovni 38,4%

z HDP. Slovenská republika dosahuje v sledovanom období najnižšiu úroveň daňovej kvóty, pričom najnižšia úroveň bola v roku 2008 a to 28% z HDP podľa metodiky ESA 2010 a najvyššia úroveň bola v roku 2004 a to vo výške 31,3% z HDP. V súčasnosti dosahuje úroveň 30,3% z HDP, čo spôsobili zmeny v legislatíve týkajúce sa sociálneho a zdravotného poistenia. Dostupné údaje za Poľsko boli len za roky 2010 až 2013, pričom úroveň daňovej kvóty II počas sledovaného obdobia dosahovala úroveň 32% z HDP podľa metodiky ESA 2010. Česká republika dosiahla v sledovanom období najvyššiu daňovú kvótu II v roku 2013 a to vo výške 34,7% z HDP a najnižšiu úroveň v roku 2009 a to 32% z HDP podľa metodiky 2010.

Graf3: Daňová kvóta II



Prameň: Eurostat, vlastné spracovanie

5 Záver

V sledovanom období daňovej kvóty I priemer EU-27 dosahuje úroveň okolo 27% . Ak by sme priemer EU-27 porovnali s krajinami V4, potom Česko a Slovensko predstavujú krajiny, ktoré majú nižšiu daňovú kvótu I ako priemer EU-27, pričom Slovensko dosahuje priemer 16,9% z HDP a Česko dosahuje 18,7% z HDP podľa metodiky ESA 2010. Maďarská republika sa pohybuje v daňovej kvóte I na úrovni priemeru EU-27. V porovnaní s daňovou kvótou II možno badať ešte väčšie rozdiely medzi krajinami. Priemer EU-27 v sledovanom období sa pohybuje v rozmedzí okolo 40% z HDP. Avšak krajiny V4 dosahujú len úroveň v rozmedzí od 30% do 38% z HDP. Najnižšiu úroveň daňovej kvóty dosahuje Slovensko a to v priemere 29,32% z HDP, pričom najnižšiu úroveň daňovej kvóty II dosiahlo v roku 2010 vo výške 28% z HDP a najvyššiu v roku 2004 a to 31,3% z HDP podľa metodiky ESA2010.

Ak by sme porovnali daňovou kvótou I a daňovú kvótu II na Slovensku, potom by sme mohli zistiť, že pri relatívne nízkej daňovej kvóte I má Slovensko relatívne vysokú daňovú kvótu II, čo predstavuje vysokú mieru sociálnej ochrany. Na porovnanie Česko dosahuje v priemere daňovú kvótu II vo výške 33,57% z HDP, čo je nižšia úroveň ako priemer EU-27 o 6,43%. Poľsko dosahuje podobnú úroveň daňovej kvóty II ako Česko. Maďarsko dosahuje úroveň daňovej kvóty II v priemere vo výške 38,1% z HDP podľa metodiky ESA 2010 a je najbližšie k priemeru krajín EU-27.

Keďže daňová politika predstavuje nástroj ovplyvňovanie podnikateľského prostredia, ale aj nástroj na ovplyvňovanie príjmov štátneho rozpočtu, aj v priestore EU stále možno badať rozdiely, ktoré ovplyvňujú podnikateľské subjekty a ich miesta podnikania. V tejto

oblasti neustále existuje daňová konkurencia medzi jednotlivými krajinami, aj keď je snaha nariadeniami a usmerneniami EU daňové politiky zjednocovať.

Zoznam použitej literatúry

KUBÁTOVÁ, K. 2003. *Daňová teória a politika*. Praha : ASPI Publishing, 2003. s. 264. ISBN 80-7357-205-2.

HARUMOVÁ, A. 2002. *Dane v teórii a praxi*. Bratislava: Edícia ekonómia, 2002. s. 240. ISBN 80-89047-39-4.

HARUMOVÁ, A.-KUBÁTOVÁ, K. 2006. *Dane podnikateľských subjektov*. Bratislava: Eurokódex, 2006. s. 295. ISBN 80-88931-55-X.

PETRENKA, J. a kol. 2003. *Dane I. Úvod do daňovníctva*. Bratislava: Súvaha, 2003. s. 131. ISBN 80-88727-64-2.

ŠIROKÝ, J. 2003. *Daňové teórie s praktickou aplikáci*. Praha : C.H.Beck, 2003. s. 249. ISBN 80-7179-413-9.

www.statistics.sk

www.eur-lex.europa.eu

DEMOKRATICKÝ DEFICIT EÚ A EURÓPSKY PARLAMENT

Tetyana Zubro

Fakulta medzinárodných vzťahov, Ekonomická univerzita v Bratislave, Dolnozemska cesta 1/B, 85235 Bratislava, Slovenská republika, e-mail: tetyana.zubro@euba.sk

Článok skúma problematiku demokratického deficitu v EÚ. Cieľom článku je analyzovať fenomén demokratického deficitu v EÚ a pokúsiť sa vytvoriť isté rámce skúmaného pojmu, identifikovať základné príčiny demokratického deficitu a načrtnúť niektoré problémy fungovania európskych inštitúcií vo vzťahu k občianskej spoločnosti. Analýza je snahou odhaliť postoje slovenskej spoločnosti voči Európskemu parlamentu a Európskej únii.

Kľúčové slová: Európska únia, demokratický deficit, voľby, Európsky parlament (EP)

The article explores issue of the democratic deficit in the EU. The aim of the article is to analyze the phenomenon of the democratic deficit in the EU and try to create some framework of the studied concept, to identify the root causes of the democratic deficit and to outline some problems in the European institutions functioning towards civil society. The analysis is an attempt to reveal the attitude of Slovakia towards the European Parliament and the European Union.

Key words: the European Union, the democratic deficit, elections, the European Parliament

JEL: F50, F55, N44

1 Úvod

Väčšina autorov, keď píše o Európskej únii a integračných procesoch, sa vo svojich článkoch venuje najmä problematike európskych inštitúcií, spoločnej mene, spoločným politikám či implementácii práva. Podstatne menej pozornosti obracajú na občanov, ich postoje, hodnotové orientácie a vnímanie procesov európskej integrácie. Úroveň dôvery občanov v európske inštitúcie po uvedení Lisabonskej zmluvy do platnosti je stále nedostatočná. Neporozumenie a kritika rozhodnutí prijatých v Bruseli sa postupne transformujú v euroskepticizmus a môžu zvyšovať riziko psychologického a sociálneho napätia vo vzťahu k nadnárodným európskym inštitúciám. Niektoré príznaky sú viditeľné a prejavujú sa, napríklad, v nízkej účasti vo voľbách do európskeho parlamentu. Vytvára sa situáciu, keď občania členských štátov EÚ majú možnosť vyjadriť svoj názor na projekt európskej integrácie, a EÚ pozoruje vývoj postojov verejnosti pomocou prieskumov verejnej mienky. Ale ovplyvňovať, kontrolovať alebo riadiť činnosť vzdialených európskych úradníkov v súlade s vlastnými záujmami ľuďa nemôžu. Viacero autorov sa zhoduje, že v tomto prípade hovoríme o demokratickom deficite v EÚ. Cieľom článku je analyzovať fenomén demokratického deficitu v EÚ a pokúsiť sa vytvoriť isté rámce skúmaného pojmu, taktiež identifikovať základné príčiny demokratického deficitu a načrtnúť niektoré problémy fungovania európskych inštitúcií vo vzťahu k občianskej spoločnosti. Analýza je snahou odhaliť postoje slovenskej spoločnosti voči Európskemu parlamentu a Európskej únii.

Množstvo faktorov, ako komplikovaný mechanizmus fungovania európskych inštitúcií, prenos rozhodovacích kompetencií, všeobecné pojmy či nedostatočné pochopenie účelu existencie tisícov európskych byrokratov vedie občanov k zmäťeným postojom. Očakávania a nádeje obyvateľov krajín, ktoré usilovali o vstup do jednotnej európskej rodiny, boli vysoké. Členstvo v EÚ malo pre nich osobitý význam, znamenalo pozitívny impulz pre každú oblasť spoločnosti a možnosť získať nové príležitosti pre skvalitnenie politického a ekonomického života. Na základe skúseností z európskej integrácie v mnohých krajinách možno konštatovať, že po vstupe do Európskej únie sa očakávania občanov naplňajú len čiastočne. Na jednej strane zavedenie prísnejšej európskej legislatívy a realizácia európskej politiky prináša štrukturálne zmeny, väčšiu stabilitu, bezpečnosť a váhu na medzinárodnej scéne, prispieva k zvyšovaniu hospodárskeho rastu, vytvára prostredie pre investície a zvyšuje tým atraktivnosť krajiny. Na druhej strane, mnohé problémy spoločnosti, ktoré sa nepodarilo vyriešiť vstupom do EÚ, vyvolávajú u verejnosti nepochopenie a pocit sklamaní, ako aj pochybnosti o tom, či rozhodnutie vzdať sa časti suverenity v prospech EÚ bolo správne. Ľudia strácajú vieru v efektivitu demokratických inštitúcií a ich kritické postoje sa transformujú v celkovú nedôveru nielen voči politikom svojich krajín, ale aj k politickej elite Európskej únie a jej inštitúciám.

2 Debata o Európskom parlamente

Debata o demokratickom deficite v Európskej únii bola otvorená na začiatku 80. rokov v rámci rozhovorov o rozšírení právomocí Európskeho parlamentu. Od toho času pojem demokratický deficit je často spájaný s fungovaním tejto politickej inštitúcie a jej štrukturálnymi nedostatkami.

Európsky parlament je spolu s Radou Európskej únie hlavnou zákonodarnou inštitúciou EÚ. V mnohých oblastiach, ako sú napríklad ochrana spotrebiteľov a životné prostredie, Európsky parlament v spolupráci s Radou rozhodujú o konečnom znení právnych predpisov EÚ a oficiálne ich prijímajú. Tento postup sa nazýva riadny legislatívny postup. Lisabonská zmluva sa pokúsila redukovať demokratický deficit tým, že posilnila pozíciu Európskeho parlamentu v mechanizme riadenia EÚ a rozšírila počet otázok a právnych aktov v spoločnej politike, ktoré musia prejsť riadnym legislatívnym procesom v Európskom parlamente¹. Táto inštitúcia teraz môže ovplyvňovať obsah právnych predpisov v oblastiach, ako sú poľnohospodárstvo, energetická politika, prísťahovalectvo alebo fondy EÚ. Súhlas Parlamentu je potrebný pri dôležitých rozhodnutiach, ako je napríklad vstup nových krajín do EÚ. Ďalšími funkciami Európskeho parlamentu je právomoc v oblasti rozpočtu a kontrolná právomoc. Pri menovaní novej Komisie sa jej 28 členov môže ujať funkcie len po ich schválení v Európskom parlamente. Keď poslanci Európskeho parlamentu neschvália jedného z kandidátov, môže to znamenať zamietnutie celého kolégia. Parlament môže iniciovať odstúpenie Komisie počas jej funkčného obdobia (tzv. návrh na vyslovenie nedôvery). Prostredníctvom posudzovania správ Komisie a interpelácie komisárov Európsky parlament má možnosť dohľadu nad Komisiou. Poslanci EP rozoberajú petície občanov a zriaďujú vyšetrovacie výbory. Parlament prerokováva medzinárodné dohody a iné významné dokumenty a vydáva stanovisko k plánovaným bodom programu zasadnutia Európskej rady.

Bez ohľadu na rozšírenie právomocí Európskeho parlamentu po prijatí Lisabonskej zmluvy v mnohých krajinách naďalej znejú kritické hlasy na adresu tejto inštitúcie. Podľa názoru niektorých politikov a expertov posilnenie úloh Európskeho parlamentu nemalo žiaden význam, lebo tento parlament nemôže zastupovať "európsky národ"², a preto nie je schopný plniť jednu z dôležitých úloh - vyjadrovať a formovať verejnú mienku. Okrem

¹ Lisabonská zmluva (2007). [online].

² GARIBAŠVILI, D.I.. (2012): "Deficyt demokracii" v etape evropskej integrácii: pozicija francuzskoho parlamenta. [online].

toho, v súvislosti s jediným priamo voleným orgánom EÚ vznikajú diskusie o nízkej účasti Európanov vo voľbách do Európskeho parlamentu. Tieto voľby často označujú ako druhoradé v porovnaní s voľbami do národných parlamentov, pričom príčinu treba hľadať v volebnom správaní sa voličov, ktoré sa odlišuje od správania sa vo voľbách do zákonodarných orgánov jednotlivých členských štátoch. Občania členských štátov vnímajú voľby do Európskeho parlamentu ako menej dôležité v porovnaní s inými voľbami. To je napríklad jeden z dôvodov rekordne nízkej účasti voličov v krajinách, ktoré sa pripojili k EÚ v roku 2004 a 2007. V nových členských štátoch neúčasť voličov prekonáva rekordy. V roku 2014 vo voľbách do EP bola opäť v centre pozornosti Slovenská republika, v ktorej účasť voličov bola na úrovni 13,1% (v roku 2004 to bolo 17%, v roku 2009 19,6%). Tu sa vynára problém demokratickej legitimity zvolených europoslancov, keď ich volí len 13% slovenských voličov.

Treba zdôrazniť, že v rámci európskeho priemeru došlo k podstatným rozdielom medzi 28 členskými štátmi. Konkrétne rozdiely môžu dosahovať až 76,5 percentuálneho bodu medzi Belgickom, kde k volebným urnám prišli 89,6% voličov, a Slovenskom (13,1%). Takisto došlo k podstatnému nárastu účasti v siedmich krajinách, relatívnej stabilite v šiestich krajinách a poklesu účasti v ďalších 15 krajinách najmä vo väčšine nových členských štátov EÚ³. Napríklad, slabú účasť zaznamenali tento krát aj v Česku, kde účasť dosiahla 18% (v roku 2009 - 28%), i v Poľsku (23%).

Voľby do Európskeho parlamentu v roku 2014 sa odlišovali od tých predchádzajúcich. Nosnou témou mobilizačnej kampane Európskeho parlamentu boli zmeny, ktoré pre EP priniesla Lisabonská zmluva, najmä užšie prepojenie medzi rozhodnutím európskych voličov a obsadením pozície šéfa európskej exekutívy, ale aj iné dôležité politické problémy spojené predovšetkým s dôsledkami menovej, finančnej, hospodárskej a sociálnej krízy. V niektorých členských štátoch sa eurovoľby konali súbežne s voľbami na vnútroštátnej úrovni, v Belgicku s federálnymi a regionálnymi voľbami, v Litve s prezidentskými, v Taliansku s provinčnými a komunálnymi a boli poznamenané väčším záujmom a teda aj vyššou účasťou voličov. V porovnaní s rokom 2009 sa zaznamenalo značné zvýšenie účasti v siedmich krajinách: v Litve (47,3%), v Grécku (60 %), vo Švédsku (51,1%), v Nemecku (48,1%), v Rumunsku (32,4%), v Chorvátsku (25,24%) a vo Francúzsku (42,4%). Ale vo väčšine krajín strednej a východnej Európy účasť voličov v eurovoľbách klesla, pričom najväčší pokles účasti nastal v Lotyšsku. Prečo a ako sa stalo, že sa eurovoľby v politickej participácii občanov ocitli na okraji pozornosti nielen v Slovenskej republike ale aj v iných členských krajinách EÚ?

Odpoveď na túto otázku nie je jednoduchá. Dôvody účasti alebo neúčasti vo voľbách môžeme nájsť v výskumoch verejnej mienky. Prieskum, ktorý sa uskutočnil v 28 krajinách EÚ s 27 831 občanmi v období od 30.mája do 27. júna 2014, uvádza hlavné príčiny, ktoré viedli občanov k volebným urnám v eurovoľbách. Podobne ako v roku 2009 k hlavným motiváciám patrili:

- splnenie si svojej občianskej povinnosti
- pravidelná účasť na voľbách
- podpora politickej strany, ktorá je blízka⁴.

Okrem týchto dôvodov môžeme v štruktúre argumentov prospech účasti na voľbách vyčleniť ešte jednu skupinu výlučne európskych dôvodov:

- Európania účasťou v eurovoľbách vyjadrujú podporu Európskej únii
- keď využijú svoje hlasovacie právo, cítia sa ako Európania alebo občania EÚ
- Európania si myslia, že ich hlas v európskych voľbách môže prispieť k zmene⁵

³ Eurobarometer (2014): Voľby do Európskeho parlamentu 2014 - povolebný prieskum. [online], s.4.

⁴ Tamtiež, s. 4.

⁵ Tamtiež., s. 4.

Po nadobudnutí platnosti inštitucionálnych ustanovení Lisabonskej zmluvy do navrhovaného zoznamu respondentom, ktorí volili v európskych voľbách, bol v prieskume zavedený nový bod o možnosti interferovať svojou voľbou výber predsedu Európskej komisie. Tento dôvod si vybralo v priemere 5% voličov.

Pokiaľ ide o nevoličov, z prieskumu verejnej mienky vyplýva, že najčastejšie uvádzanými dôvodmi sú politické príčiny. Medzi nimi je nedôvera a nezáujem o politiku, nespokojnosť s politikou vo všeobecnosti, taktiež názory voličov, že ich hlasy sú nepodstatné. Čo sa týka európskych záležitostí, treba podotknúť, že 7% voličov ako dôvod neúčasti v eurovoľbách uvádzajú nedostatočné znalosti o EÚ, Európskom parlamente alebo o jeho voľbách, z čoho môžeme vyvodiť, že nedostatočná informovanosť o EÚ nie je najdôležitejšou príčinou neúčasti na eurovoľbách.

Pri vysvetľovaní príčin nezájmu o eurovoľby v Slovenskej republike treba obrátiť pozornosť na aspekt vzťahu občanov k nadnárodným európskym inštitúciám. Prípád Slovenska je unikátny a hovorí sa o „slovenskom parodoxe“, keď vysoká dôvera občanov SR k EÚ a ich podpora európskej budúcnosti krajiny sa nepremiata do ich vyššej účasti na voľbách do Európskeho parlamentu. Na jednej strane ľudia vnímajú politiku na európskej úrovni ako niečo vzdialené od svojich vlastných problémov. Vytvára sa predstava, že Európska únia je neprehľadná a nezrozumiteľná štruktúra, ktorá len sťažka môže vplývať na problémy na národnej úrovni a berie do úvahy starosti obyčajných ľudí. Konkrétne, podľa prieskumov verejnej mienky 61% Slovákov si myslí, že Európsky parlament neberie do úvahy záujmy európskych občanov⁶. Na druhej strane v rozhovoroch ľudí môžeme dosť často počuť "Brusel chce rozhodovať o nás bez nás" alebo "Brusel nám berie slobodu". A tu vzniká ešte ďalšia zaujímavá otázka: čo lepšie zabezpečí slobodu a práva občanov - integrujúci sa európsky mechanizmus alebo národný štát?

3 Postoje verejnosti k problematike EÚ

K zmäťeným postojom slovenskej verejnosti prispievajú politické subjekty, masmédiá, ale najmä sociálne siete. Tematika EÚ je stále prítomná v celonárodnom diskurze, a zvyčajne je spojená s posúdením prípadov, keď Európska únia "zasahuje" do politiky členských štátov, preberá tradičné právomoci národných vlád (mena, obmedzenia výdavkov, zahraničná politika). Ukazuje sa, že v EÚ sa nesformovali dostatočne účinné mechanizmy komunikácie pre vysvetlenie názorov a posunutia dôležitých problematík z európskeho formátu prediskutovania na úroveň jednotlivých štátov. To sa odráža na voľbách do Európskeho parlamentu: v priebehu predvolebnej kampane sú diskutované vnútroštátne nie celoeurópske témy. Politické strany tiež ovplyvňujú túto situáciu. Súhlasím s názorom, že "slovenské strany sa ešte nedokázali celkom odpútať od schémy „my, Slovensko – oni, Európa“, v rámci ktorej sa stále vymedzujú voči niečomu, čoho sú samy už dosť dlho integrovanou súčasťou. Namiesto uvažovania o tom, ako by mohli v spolupráci so svojimi partnermi spoluvytvárať súčasnú a budúcu Európu, ako by mohla byť naša krajina čo najväčším prínosom pre celú Úniu a bola čo najinovatívnejšia vo svojich návrhoch, týkajúcich sa budúcnosti EÚ, sa slovenské strany sústreďujú na povestnú „obranu národných záujmov“..."⁷. Preto môžeme konštatovať, že na vytváranie verejnej mienky majú európske štruktúry len obmedzený vplyv.

Politici, ktorí sú skepticky naladení voči európskej integrácii, obracajú pozornosť na otázku vzťahu Európskeho parlamentu a národných parlamentov. Ďalšie zosilnenie právomoci nadnárodných európskych štruktúr môže prispieť k tomu, že národné parlamenty prestanú byť nezávislými zastupiteľskými orgánmi a premenia sa na komory registrácii európskej legislatívy, čo znamená ohrozenie rozsahu štátnej suverenity

⁶ Eurobarometer (2014): Voľby do Európskeho parlamentu 2014 - povolebný prieskum. Volebná účasť a prifil voličov na Slovensku [online], s.4.

⁷ MESEŽNIKOV, G. (2014): Test pre slovenskú demokraciu, s.41-42.

Keď sa vrátíme k otázke demokratického deficitu, tak určenie charakteristík tohto fenoménu nie je jednoduché. Všeobecne znamená nedostatok demokratickej legitimacy európskych inštitúcií a ich rozhodovaní. Súčasné chápanie pojmu demokratický deficit v EÚ môže obsahovať rôzne prvky. Keď autori píšu o demokratickom deficite v Európskej únii, venujú pozornosť aj otázke prenesenia dôležitých vládnych funkcií z pôsobnosti orgánov členských štátov na úroveň EÚ a časti právomoci štátov do roviny Únie bez toho, aby boli predmetom kontroly národných parlamentov. V posledných rokoch otázka demokratického deficitu v EÚ je často spojená s inštitucionálnou reformou Európskej únie a jej kompetenciami. Existujú postoje, že v Bruseli sa sformovali inštitúcie rozhodujúce o každodenných právach a povinnostiach jednotlivcov bez toho, aby občania mali možnosť ich v potrebnej miere ovplyvňovať, prípadne kontrolovať. Množia sa úvahy, že rozširovanie EÚ má príliš rýchle tempo a občania európskych krajín nie sú schopní zmeny náležite prijať a stotožniť sa s nimi.

Kritika systému EÚ znie v rečiach politikov stredopravých strán a ľudí aj pod tlakom hospodárskej krízy i problémov eurozóny: "Európska integrácia zašla príliš ďaleko a zarobila si tak na vlastné problémy, ktoré sú zosobnené krízou eurozóny, pretože euro je politický projekt majúci za cieľ budovať európsku identitu."⁸ Občania predpokladajú, že európski úradníci pri riešení následkov hospodárskej krízy v konkrétnej krajine nebude konať v záujme národného štátu, ale v záujme EÚ. V slovenskej spoločnosti protichodné reakcie vyvoláva aj nutnosť krajiny ako člena eurozóny podieľať sa na záchrane spoločnej meny. Treba však obrátiť pozornosť na názory odborníkov, ktorí tvrdia, že nadnárodné štruktúry na európskej úrovni majú alebo časom sformujú štruktúry a mechanizmy na promptné riešenie krízových situácií a EÚ "dokáže kvalitnejšie zabezpečiť blahobyt občanov, a preto je vhodné posilňovať jej inštitúcie a cieľavedome tak vytvárať nové politické spoločenstvo"⁹.

V roku 2014 vo voľbách do Európskeho parlamentu viac hlasov voličov v porovnaní s výsledkami volieb v roku 2009 získali euroskeptické strany, ktoré kritizujú EÚ v mnohých smeroch. Politológovia sa zhodujú, že kríza "posilnila euroskeptický diskurz, hľadanie riešení dlhovej a menovej krízy viedlo k mnohým spochybňujúcim otázkam o miere integrácie a limitoch „bruselskej“ centralizácie"¹⁰. V každej krajine EÚ sa sformovala skupina ľudí, ktorí neveria, že vznik Európskej únie a vstup do eurozóny im poskytujú nejaké výhody, preto sa tábory euroskeptikov zväčšujú.

Treba podotknúť, že medzi euroskeptikmi sú rôzne názory na európsku integráciu. Niektorí nie sú odporcami zjednocovania, ale kritizujú existujúcu konštrukciu EÚ, ako aj snahy o budovanie federatívnej Európy. Iní vyzývajú na vystúpenie z EÚ. Jeden z najznámejších kritikov Európskej únie bývalý český prezident Václav Klaus ponúka do verejnej diskusie aj túto možnosť, zároveň kritizuje prílišnú reguláciu v rámci EÚ, preberania časti suverenity národných vlád či neschopnosti politických strán prijímať zásadné opatrenia. Ale zo všetkého najviac mu chýba sloboda: "Európska únia zväzuje možnosti nášho slobodného rozhodovania a to môže byť naše vlastné geniálne rozhodovanie, alebo úplne hlúpe rozhodovanie, ale dominantné je, že je slobodné! Tá absencia, postupné vynulovanie demokracie v Európe, musí nesmierne trápiť každého presvedčeného demokrata a liberála v európskom slova zmysle. Takže celá tá Európska únia je obrovský neúspech"¹¹. Názory Klauza zosilňujú euroskeptické nálady nielen v českej spoločnosti, ale aj v okolitých krajinách.

⁸ DOSTÁL, V. (2014): Marné hledání vizí pro Evropu a cesta vstříc českému eurosurrealismu, s. 176.

⁹ Tamtiež, s. 176.

¹⁰ GYÁRFÁŠOVÁ, O. (2014): Európanstvo na slovenský spôsob, s. 143.

¹¹ KLAUS, V. (2013): Rozhovor Václava Klauza pre MF Dnes o knihe Česká republika na rázcestí - Čas rozhodnutia. [online].

V debatách o demokratickom deficite v EÚ okrem vyššie uvedených nedostatkov vznikajú aj iné kritické výhrady, ktoré potrebujú dodatočný výskum, ako napríklad otázka polarizácie medzi občianskou spoločnosťou v členských štátoch Európskej únie a byrokratickou elitou, ktorá zaujíma vedúce postavenie v európskych inštitúciách. O obsahu práci desiatky tisíc byrokratov občania členských štátov EÚ nemajú skoro žiadne znalosti a vedomosti. Alebo problém vylúčenia ľudí z politickej participácie, ktorý môže priviesť politikov k pokušeniu zneužívať moc. Treba poukázať, že v diskurze o demokratickom deficite sa odráža jeden z najzákladnejších výskumných aspektov, a to vymedzenie definície demokracie, čo komplikuje určenie hranice, kedy možno povedať, že bol prekročený rámeč bežnej demokracie a došlo už k jej deficitu.

4 Záver

Existencia demokratického deficitu v EÚ neznamená, že politický systém Európskej únie je nedemokratický. Skôr tento fenomén odráža problémy spojené so snahou o rozvoj demokracie na nadnárodnej úrovni, mimo tradičného národného štátu. Okrem toho, nedostatočne vysoká úroveň dôvery v inštitúcie Európskej únie alebo pokles účasti verejnosti vo voľbách do Európskeho parlamentu nemôžeme považovať za výnimočné dôkazy existencie demokratického deficitu na európskej úrovni. Podobné problémy sa prejavujú aj v politických systémoch jednotlivých krajín, v ktorých demokracia má dlhšiu tradíciu.

Demokratický deficit je jedným z problémov, ktoré je potrebné riešiť, je to výzva do budúcnosti. Keď občania sú s niektorými spoločensko-politickými javmi nespokojní a želajú si mať väčší vplyv na rozhodovanie pri riešení verejných problémov, treba hľadať spôsoby ako prepojiť aktivity občianskej spoločnosti a politickej elity, a týmto zosilniť stabilitu demokracie a legitimitu európskeho zjednocovania. Vytváranie európskej jednoty však musí prekonávať predsudky a zaužívané politické stereotypy a prístupy.

Pomôcť znížiť demokratický deficit v Európe môžu nielen politické subjekty, ale aj médiá a odborníci v debatách na komunitárnej úrovni a vo formáte celoštátnych diskusií o dôležitých otázkach a zavedení prvkov sociálnej súťaže pri obsadzovaní najvyšších pozícií. Vládnúť demokratickými spôsobmi pomocou legitímnych mechanizmov na komunitárnej európskej úrovni je možné. Štrukturálne nedostatky Európskej únie za prítomnosti politickej vôle sa dajú prekonať a je možné postupne odstrániť prvky demokratického deficitu.

Zoznam použitej literatúry

DOSTÁL, V. (2014): Marné hledání vizí pro Evropu a cesta vstříc českému eurosurrealismu. In: *Desať rokov v Únii: Slovenská a česká cesta*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, Heinrich-Böll-Stiftung, 2014 ISBN 978-80-89345-50-2

EUROBAROMETER (2014): Voľby do Európskeho parlamentu 2014 - povolebný prieskum. [online]. In: *Európsky parlament / Informačná kancelária na Slovensku*. [Citované 7.1.2015]. Dostupné na internete: http://www.europarl.europa.eu/pdf/eurobarometre/2014/post/post_2014_survey_analitical_overview_sk.pdf

EUROBAROMETER (2014): Voľby do Európskeho parlamentu 2014 - povolebný prieskum. Volebná účasť a prílil voličov na Slovensku [online]. In: *Európsky parlament / Informačná kancelária na Slovensku*. [Citované 7.1.2015]. Dostupné na internete: http://www.europarl.europa.eu/pdf/eurobarometre/2014/post/post_election_survey_%20sk_sk.pdf

GYÁRFÁŠOVÁ, O. (2014): Európanstvo na slovenský spôsob, s. 143. In: *Desať rokov v Únii: Slovenská a česká cesta*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, Heinrich-Böll-Stiftung, 2014 ISBN 978-80-89345-50-2

GARIBAŠVILI, D.I. (2012): "Deficyt demokracie" v etape evropskej integrácie: pozícia francúzskeho parlamentu. [online]. In: *Mir i politika*, 10.03.2012. [Citované 7.1.2015]. Dostupné na internete: <http://mir-politika.ru/79-deficit-demokratii-v-etape-evropejskoy-integracii-poziciya-francuzskogo-parlamenta.html>

KLAUS, V. (2013): Rozhovor Václava Klauza pre MF Dnes o knihe Česká republika na rázcestí - Čas rozhodnutia. [online]. In: *Václav Klaus*, 03.01.2013. [Citované 7.1.2015]. Dostupné na internete: <http://www.klaus.cz/clanky/3450>

LISABONSKÁ ZMLUVA (2007): [online]. In: *EUR-Lex*, 17. 12 2007. [Citované 7.1.2015]. Dostupné na internete: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/ALL/;ELX_SESSIONID=GmMGJlvGMh1J8HbRc5hLSB2b7K0J9GTZq1b4SX0TyL77nQmG73nF!1760746672?uri=OJ:C:2007:306:TOC

MESEŽNIKOV, G. (2014): Test pre slovenskú demokraciu. In: *Desať rokov v Únii: Slovenská a česká cesta*. Bratislava: Inštitút pre verejné otázky, Heinrich-Böll-Stiftung, 2014 ISBN 978-80-89345-50-2

NÁZOV/TITLE: **DESAŤ ROKOV ČLENSTVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY
V EURÓPSKEJ ÚNII - EKONOMICKÉ, POLITICKÉ
A PRÁVNE ASPEKTY**
Zborník vedeckých prác

**TEN YEARS OF THE SLOVAK REPUBLIC MEMBERSHIP IN
THE EUROPEAN UNION - ECONOMIC, POLITICAL AND
LEGAL ASPECTS**
Volume of Scientific Papers

Zostavovateľ zborníka/editor: PhDr. Daša Adašková, PhD.
Rozsah/Range: 137 strán/pages
Náklad/Copies: 50
Formát/Format: Vydané vo forme elektronického zborníka/Published in
an electronic form
Vydavateľ/Publisher: Vydavateľstvo EKONÓM
Rok vydania/Year: 2014

©
Fakulta medzinárodných vzťahov
Ekonomická univerzita v Bratislave
Dolnozemska cesta 1/b
852 35 Bratislava
ISBN 978-80-225-3979-1